

UNIVERSITATEA "AL. I. CUZA" IASI
FACULTATEA DE ISTORIE
CATEDRA DE ISTORIE ANTICĂ ȘI ARHEOLOGIE

GETII ȘI DACII ÎN IZVOARELE SCRISE ÎN GREACĂ ȘI LATINĂ

Antologie tematică de
Vasile COTIUGĂ și Marius ALEXIANU

I

‘Ρεῖ δὲ δι’ αὐτῶν
Μάριος ποταμὸς εἰς τὸν
Δανούιον, ὃ τὰς παρασκευὰς
ἀνεκόμενον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς
πρὸς τὸν πόλεμον· καὶ γὰρ
τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ
πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη μέχρι
τῶν καταρακτῶν Δανούιον
προσηγόρευον, ἃ μάλιστα διὰ
τῶν Δακῶν φέρεται, τὰ δὲ
κάτω μέχρι τοῦ Πόντου τὰ
παρὰ τοὺς Γέτας καλοῦσιν
Ἰστρὸν· ὁμόγλωττοι δ’ εἰσὶν
οἱ Δακοὶ τοῖς Γέταις. παρὰ
μὲν οὖν τοῖς Ἑλλήσιν οἱ
Γέται...

Daci quoque suboles
Getarum sunt qui, cum,
Orole rege, adversus
Bastarnas male pugnassent,
ad ultionem segnitiae, capturi
somnum capita loco pedum
ponere iussu regis cogeantur
ministeriaque uxoribus,
quae ipsis ante fieri
solebant, facere. Neque
haec ante mutata sunt
quam ignominiam bello
acceptam virtute delerent.

UNIVERSITATEA "AL. I. CUZA" IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
CATEDRA DE ISTORIE ANTICĂ ȘI ARHEOLOGIE

GEȚII ȘI DACII ÎN IZVOARELE SCRISE ÎN GREACĂ ȘI LATINĂ

Antologie tematică
de
Vasile Cotiugă și Marius Alexianu

I

**EDITURA D.I.G.
IAȘI 2001**

CUPRINS

Argument.....	5
---------------	---

IZVOARELE SCRISE ÎN LIMBA GREACĂ

I. Geții, dacii și ținuturile geților și dacilor.....	9
A. Geții.....	9
B. Dacii și Dacia.....	36
C. Ținuturile geților și dacilor.....	55
II. Regalitatea geto-dacică.....	71
A. Regii geți și daci.....	71
B. Organizarea politică la geto-daci.....	93
III. Religia la geto-daci.....	115
A. Zeități geto-dacice.....	115
1. Zalmoxis/Zamolxis.....	115
2. Alte zeități.....	127
B. Credințe, rituri și practici religioase la geto-daci și traci.....	130
C. Sacerdoțiul la geto-daci.....	139

IZVOARELE SCRISE ÎN LIMBA LATINĂ

I. Geții, dacii și ținuturile geților și dacilor.....	143
A. Geții.....	143
B. Dacii și Dacia.....	162
C. Ținuturile geților și dacilor.....	189
II. Regalitatea geto-dacică.....	198
A. Regii geți și daci.....	198

B. Organizarea politică la geto-daci.....	211
III. Religia la geto-daci.....	217
A. Zeități geto-dacice.....	217
1. Zalmoxis/Zamolxis.....	217
2. Alte zeități.....	218
B. Credințe, rituri și practici religioase la geto-daci și traci.....	220
C. Sacerdoțiul la geto-daci.....	224

ARGUMENT

Apariția unei antologii de texte antice reprezintă, întotdeauna, o fereastră deschisă spre trecutul îndepărtat, permițând cât mai multor studioși și iubitori de istorie accesul direct la izvoarele scrise. Apelul la acestea este, de altfel, tot mai necesar în contextul apariției a numeroase “lucrări istorice”, care nu fac decât să deformeze imaginea unor timpuri și evenimente trecute. Acestei necesități i se subsumează și încercarea noastră de a readuce în lumină o parte din izvoarele scrise antice cu privire la istoria geto-dacilor.

De ce o nouă antologie cu privire la istoria geto-dacilor?

De la apariția primelor două volume ale cunoscutei colecții *Fontes Historiae Daco-Romanae* (1964 și 1970) au trecut mai bine de 30 de ani. De atunci au fost publicate alte câteva antologii, în care au fost incluse texte antice cu privire la istoria geto-dacilor. Cu toate acestea, tirajul redus face ca izvoarele literare ale istoriei geto-dacilor să fie foarte greu accesibile celor care doresc să stăruiască asupra acestei perioade. De aceea se impune realizarea unor noi antologii, care să răspundă dorinței de cunoaștere a celor ce studiază istoria antică a României. Tocmai această necesitate ne-a determinat să alcătuim prezenta antologie, destinată, în primul rând, uzului studenților de la facultățile de istorie, profesorilor de istorie din învățământul preuniversitar, elevilor, precum și celor interesați de istoria unei însemnate componente a etnogenezei românești.

În același timp, suntem convinși că aplecarea permanentă asupra textelor antice reprezintă tot atâtea posibilități de a încerca noi traduceri și interpretări ale izvoarelor scrise, care să ducă la o cât mai

mare apropiere de sensul original. Am încercat, de aceea, să prezentăm, acolo unde am crezut că este cazul, aproape toate variantele care pot fi folosite pentru traducerea unor cuvinte, ce nu de puține ori pot schimba cu totul semnificația unui text. Un exemplu deosebit de sugestiv în acest sens este și modul în care poate fi înțeles celebrul pasaj al lui Eutropiu cu privire la cucerirea Daciei (VIII, 6, 2), care, datorită noilor lecțiuni (*res, vires*) cuprinse în ediția Santini (1979), poate fi tradus: 'Dacia fusese secătuită de **bărbați/resurse/forțe/mulțimi** în urma lungului război al lui Decebal'. Polisemantismul a două dintre cele trei variante, *vir* și *vires*, care au și înțelesul de 'oștean, soldat (pedestru)', respectiv 'forță militară', face ca paragraful respectiv să fie înțeles ca o secătuire de soldați/forțe militare a Daciei de către Traian și nu a tuturor bărbaților sau a întregii populații. Iată de ce trebuie să revenim permanent la textele originale și să cercetăm cu atenție toate înțelesurile pe care un cuvânt, o propoziție, o frază pot să le aibă.

Geții și dacii sau geto-dacii?

O dilemă care a stârnit și stârnește numeroase controverse între istorici.

Într-un recent studiu al istoricului Karl Strobel* a fost discutat din nou conceptul generalizator *geto-daci*, autorul afirmând că acesta nu poate fi folosit în sens etnic, deoarece izvoarele antice se referă separat la geți și dacii. Dacă putem fi de acord cu această afirmație, chiar dacă unii istoricii antici afirmă, destul de clar, că *Daci quoque suboles Getarum sunt* 'Și dacii sunt o mlădiță a geților', unde *suboles* poate fi înțeles și ca 'mlădiță, vlăstar, ramură' (cu referire la plante), dar și 'spiță, rasă, neam' (Trogus Pompeius), precum și că *dacii au aceeași limbă ca și geții* (Strabon) sau că *cei de dincolo [de Istru] poartă numele de daci, fie că sunt geți, fie că sunt traci din neamul dacilor* (Dio Cassius), credem că acest concept modern

* Karl Strobel, *Dacii. Despre complexitatea mărimilor etnice, politice și culturale ale istoriei spațiului Dunării de Jos*, partea I în *SCIVA*, 49,1998, 1, p. 61-95, partea a II-a în *SCIVA*, 49,1998, 2, p. 207-227.

geto-daci poate fi folosit atunci când vrem să definim realități culturale și spirituale care caracterizează deopotrivă atât pe geți, cât și pe daci ca fiind același neam. Același concept se poate folosi deopotrivă și atunci când definim instituții politice (de ex., regalitatea geto-dacică), dacă avem în vedere că Decebal este numit și dac și get.

Antologia este concepută a fi realizată în două volume. Primul cuprinde trei teme majore ale istoriei geto-dacilor, tratate în cadrul cursurilor și seminariilor de *Istorie veche a României* de la facultatea ieșeană, anume *geții, dacii și ținuturile geților și dacilor, regalitatea geto-dacică și religia geto-dacică*, urmând ca al doilea volum să se oprească asupra unor aspecte de viață economică, limbă, obiceiuri, port, familie, cunoștințe astronomice, scriere etc. Precizăm că, pentru o mai lesnicioasă utilizare a textelor, conform temelor propuse, am preferat să transcriem de mai multe ori același text, pentru a nu rupe continuitatea temei și pentru a nu-l trimite pe lector, prin note, la texte prezente în cuprinsul altui capitol.

Lucrarea este structurată după limba în care au fost scrise izvoarele, respectiv greacă și latină, punându-se astfel în evidență modul cum au fost cunoscuți geții și dacii de către istoricii celor două mari culturi antice. Am folosit pentru aceasta, în primul rând, izvoarele literare cuprinse în cele două volume ale prestigioasei colecții *Fontes Historiae Daco-Romanae*, precizând, de fiecare dată, în paranteze, la sfârșitul textului, autorul/autorii traducerii. În același timp, am folosit și câteva texte care nu au fost cuprinse în cunoscuta colecție, prezente însă în lucrarea lui Silviu Sanie, *Din istoria culturii și religiei geto-dacice*, Iași, 1995.

De asemenea, am inclus unele izvoare epigrafice: este vorba de cunoscutele inscripții latine de pe columna traiană, de pe monumentul triumfal de la Adamclisi și de pe stela funerară a lui Tiberius Claudius Maximus, precum și de trei decrete în limba greacă cu privire la istoria geților din Dobrogea și de la Dunărea de Jos (printre care și cunoscutul decret în cinstea lui Acornion din Dionysopolis). Când a fost cazul, am inclus și izvoare numismatice.

Pentru o mai bună înțelegere a textelor, am preluat câteva dintre notele realizate de primii editori, numerotându-le cu cifre arabe; acolo unde am crezut că sunt necesare și alte precizări, am introdus noi note marcate cu asterisc. Același mod de marcare l-am folosit și pentru notele destinate a sublinia polisemantismul originar al unor cuvinte, în măsură să ne apropie de claritatea inițială, dar și de, uneori, ambiguitatea intrinsecă a vreunui pasaj extrem de important pentru istoria geto-đacilor.

Suntem convinși că actuala antologie poate fi îmbunătățită, în primul rând prin publicarea în paralel a textelor în greacă și latină, ceea ce ne propunem să realizăm într-o ediție viitoare.

Autorii

3 decembrie 2001

IZVOARELE SCRISE ÎN LIMBA GREACĂ

I. GEȚII, DACII ȘI ȚINUTURIILE GEȚILOR ȘI DACILOR

A. GEȚII

HERODOT

(~ 484 – 425 î.Chr.)

ISTORII*

IV, 93. Înainte de-a ajunge la Istru, birui^{**} mai întâi pe geți, care se cred nemuritori^{***}. Căci tracii, locuitorii din Salmydessos și cei care ocupă ținutul așezat mai sus de orașele Apolonia și Mesembria – pe nume scirmiazi și nipseeni – s-au predat lui Darius fără luptă. Geții, însă, fiindcă s-au purtat nechibzuit, au fost îndată înrobiți, măcar că ei sunt cei mai viteji și cei mai dreپti dintre traci.

IV, 94. Iată cum se cred nemuritori^{****} geții: ei cred că nu mor și că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis^{*****}. Unii din ei îi mai spun și Gebeleizis.

IV, 118. ...El^{*****} are acum în puterea sa pe traci și pe geți, vecinii noștri^{*****}.

V, 3. Neamul tracilor este cel mai numeros din lume, după cel al inzilor. Dacă ar avea un singur cârmuitor sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, el ar fi de nebiruit și cu mult mai puternic decât toate neamurile, după

* *Istoriile*, cu cele nouă cărți ale sale, fiecare purtând numele unei muze, are ca subiect unic războaiele medice. În prima parte (cărțile I-IV) sunt prezentate cuceririle persane înainte de confruntarea cu elenii, iar în partea a doua (cărțile V-IX) războaiele greco-persane. În opera sa, Herodot a cuprins și informații despre viața unor neamuri și populații dispărute.

** Darius.

*** Traducere interpretativă. În original, Γέτας ἀθανατίζοντας, unde al doilea cuvânt este participiul prezent de la verbul ἀθανατίζω 'a nemuri'. Acest verb se poate traduce și prin 'a se face, a deveni nemuritor'.

**** În original, ἀθανατίζουσι 'se nemuresc'.

***** În original, Σάλμοξις, i.e. Salmoxis.

Darius.

Ai sciților.

socotința mea. Dar acest lucru este cu neputință și niciodată nu se va înfăptui. De aceea sunt aceștia slabi. Tracii au mai multe nume, după regiuni, dar obiceiurile sunt cam aceleași la toți, afară de geți, trausi¹ și de acei care locuiesc la nord de creștonai².

V, 4. Despre obiceiurile pe care le au geții, care își spun nemuritori*, am vorbit.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

HELLANICOS

(prima jumătate a secolului al V-lea î.Chr.)

OBICEIURI BARBARE**

Fr.73. PHOT.SUID., la Zamolxis (ET.M. 407, 45). Scitul fiind robul lui Pitagora – cum ne povestește Herodot în cartea a IV-a (95) –, înapoindu-se la el în țară a dat învățături oamenilor cu privire la nemurirea sufletului. Mnaseas spune că la geți este cinstit Cronos și că el poartă numele Zamolxis.

Hellanicos în *Obiceiuri barbare* zice că [Zamolxis] a fost un grec care a arătat geților din Tracia ritul inițierii religioase. El le spune că nici el și nici cei din tovărășia lui nu vor muri, ci vor avea parte de toate bunurile. În vreme ce spunea acestea, și-a construit o casă sub pământ, apoi – dispărând pe neașteptate din ochii tracilor – a trăit într-însa. Iar geții îi duceau dorul. În al patrulea an, a reapărut și tracii credeau tot ce le spunea.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

SOFOCLE

(497 – 405 î.Chr.)

TRIPTOLEM***

Fr. 547. Și Charnabon, care în timpurile de față domnește peste geți.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

¹ Populație din munții Rodope.

² Populație din regiunea izvoarelor râului Echedor din Macedonia.

* În greacă, ἀθανάτιζουσι 'se nemuresc'.

** Sunt cuprinse știri despre viața și obiceiurile populațiilor negrești.

*** Tragedie din care s-au păstrat fragmente. Triptolem, rege mitologic din Eleusis, a primit de la zeița Demeter, care îi omorâse din greșală un fiu, un car miraculos, tras de doi cai înaripați sau dragoni, cu care cutreiera lumea, semănând pretutindeni grâu.

TUCIDIDE

(~ 460 – 396 î.Chr.)

ISTORIA RĂZBOIULUI PELOPONEZIAC*

II, 96, 1. [Sitalces] pornește³ așadar de la odrisi, punând în mișcare mai întâi pe tracii ce locuiesc între munții Haemus și Rodope și care se aflau sub stăpânirea sa până la mare (la Pontul Euxin și Helespont), după aceea pe geții peste care dai dacă treci munții Haemus, și toate celelalte populații stabilite dincoace de Istru, mai ales în vecinătatea Pontului Euxin. Geții și populațiile din acest ținut se învecinează cu sciții, au aceleași arme și sunt toți arcași călări...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

MENANDRU

(343 – 292 î.Chr.)

PIESĂ NESIGURĂ**

Fr. 794-795. Așa suntem noi, tracii toți, și mai ales geții – mă mândresc că mă trag din neamul acelora din urmă: nu suntem din cale afară de cumpătați. Nici unul dintre noi nu ia o singură femeie, ci zece, unsprezece sau douăsprezece, și unii chiar mai multe. Când se întâmplă să moară cineva, care n-a avut decât patru sau cinci neveste, oamenii din partea locului spun: Bietul de el n-a fost însurat, n-a cunoscut iubirea.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

MNASEAS***

(prima jumătate a secolului al II-lea î.Chr.)

Fr. 23. În lexiconul lui Photios, «Zamolxis»... Mnaseas [spune că] geții cinstesc pe Cronos (= «timpul», Et. M.), numindu-l Zamolxis.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Cuprinzând opt cărți, *Istoria războiului peloponeziac* descrie luptele dintre atenieni și lacedemonieni în perioada 431 – 411 î.Chr., război la care autorul a participat de partea atenienilor.

³ Împotriva dușmanilor Atenei, în anul 429 î.Chr.

** Menandru a scris peste 100 de comedii, din care nu s-au păstrat decât fragmente.

*** Mnaseas, fost elev al geografului Eratostene, a scris un *Periplu* și câteva *Periegesis*, din care s-au păstrat numai câteva fragmente.

DIODOR DIN SICILIA

(~ 80 – 21 î.Chr.)

BIBLIOTECA ISTORICĂ*

I, 94, 2. Într-adevăr, se povestește că la ariani Zathrausthes a făcut să se creadă că o zeitate bună i-a dat legile întocmite de el. La așa-numiții geți, care se cred nemuritori^{**}, Zamolxis susținea și el că a intrat în legătură cu zeița Hestia, iar – la iudei – Moise, cu divinitatea căreia i se spune Iahve...

XXI, 12, 5. ... În cele din urmă, puse^{***} să le toarne macedonenilor vin în cupe de argint și de aur, pe câtă vreme el și tracii lui beau vinul în pahare de corn și de lemn, așa cum obișnuiesc geții.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA****

II, 1, 41 (C. 93). ...Și acum trebuie să spunem că Timosthenes⁴, Eratostene și cei dinaintea lor nu cunoșteau aproape deloc geografia Iberiei și a Celticii; și încă și mai puțin pe a Germaniei și a Britaniei; de asemenea, a țării geților și a bastarnilor.

II, 5, 12 (C. 118). ...Mai ales oamenii din zilele noastre ar putea să vorbească mai bine despre locuitorii de pe malurile Istrului, atât despre cei de dincoace, cât și despre cei de dincolo de fluviu, adică geți, tirageți și bastarni...

II, 5, 30 (C. 129). După Italia și Galia, au mai rămas părțile dinspre răsărit ale Europei, pe care le împarte în două fluviul Istru. Acesta curge de la apus la răsărit spre Pontul Euxin. El lasă în stânga întreaga Germanie, începând de la Rin și toate meleagurile geților, ținuturile tirageților,

* Cuprinde, în 40 de cărți, istoria lumii de la origini până la războiul lui Cezar din Galia (58 – 51 î.Chr.). Din ea s-au păstrat cărțile I-V, fragmente din cărțile VI-X, cărțile XI-XX, care cuprind evenimentele dintre anii 480 și 301 î.Chr., și frânturi din celelalte cărți.

** În original, ἀθάνατοι < ἀθανάτω 'a se face/a deveni nemuritor'.

*** *Geografia*, principală operă a lui Strabon, în 17 cărți, păstrată în cea mai mare parte, folosește izvoare literare de primă mână: Eratostene, Artemidor, Apolodor, Megastene, Nearh, Posidoniu, pe care autorul le pune în valoare. Adept al stoicismului, Strabon considera geografia ca o parte a filosofiei; nu se mărginește numai la descrierea locurilor, ci scoate în evidență și importanța factorului uman și valoarea trecutului istoric.

⁴ Geograf alexandrin din secolul al III-lea î.Chr., autor a numeroase lucrări astăzi dispărute.

bastarnilor și sarmaților, până la fluviu Tanais și Lacul Meotic; iar la dreapta întreaga Tracie, Iliria și partea Eladei cu care se sfârșește Europa.

VII, 1, 3 (C. 290). ...Numai că unii din suebi locuiesc, după cum am spus, în Pădurea [Hercinică], alții în afara ei – învecinându-se cu geții.

VII, 3, 1 (C. 294). Partea de miazăzi a Germaniei, de dincolo de Elba, este – cel puțin acolo unde se învecinează cu fluviul – în stăpânirea suebilor. (C. 295) Apoi, îndată urmează teritoriul geților, la început îngust – mărginit la sud cu Istrul, în partea opusă cu munții Pădurii Hercinice și cuprinzând și o parte din munți. Apoi se lărgeste și se întinde spre nord până la tirageți – fruntarii pe care nu le putem descrie precis.

VII, 3, 2 (C. 295). Astfel, elenii i-au socotit pe geți de neam tracic. Acești geți locuiau și pe un mal și pe celălalt al Istrului, ca și misii, care sunt și ei traci – acum ei se numesc moesi.

VII, 3, 4 (C. 296). [...] Dar împrejurarea de a trăi «lipsiți de femei» nu arată o concepție de felul acesta, îndeosebi la traci și – între aceștia – mai ales la geți. Iată ce spune despre ei Menandru, desigur fără a plăsmui ceva, ci respectând realitatea istorică: «Așa suntem noi, tracii toți, și mai ales geții (mă mândresc că mă trag din neamul acestora din urmă): nu suntem din cale afară de cumpătați», și puțin mai departe dă exemple de necumpătarea în privința femeilor: «Nici unul din noi nu ia o singură femeie, ci zece, unsprezece sau douăsprezece, dacă nu mai multe. Când se întâmplă să moară cineva care a avut patru sau cinci neveste, cei din partea locului spun despre el: bietul om, n-a fost însurat, n-a cunoscut iubirea». Susținerile acestea sunt întărite și de alții. [...] Ar fi, așadar, o absurditate să se creadă că la geți sunt socotiți evlavioși îndeosebi cei necăsătoriți. Nu ne putem îndoii – din cele spuse de Posidoniu, și [de asemenea] bizuindu-ne pe întreaga istorie a geților – că în neamul lor râvna pentru cele divine a fost un lucru de căpetenie.

VII, 3, 5 (C. 297). Se spune că un get cu numele Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora și că ar fi deprins de la acesta unele cunoștințe astronomice, iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni, căci cutreierările sale l-ar fi dus până acolo. Întorcându-se la el în țară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători și la popor – întrucât, întemeiat pe semnele cerești, el făcea prorocii. [...] (C. 298) [...] Obiceiul acesta a continuat până în zilele noastre, pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege – și acelui om geții îi spuneau zeu. [...] Pe când domnea asupra geților Burebista – împotriva căruia s-a pregătit să pornească divinul Cesar –, cinstirea mai sus amintită o avea Decaineos. A dăinuit la geți obiceiul

pitagoreic, adus lor de Zamolxis, de a nu se atinge de carnea animalelor.

VII, 3, 7 (C. 300). ...Aceștia⁵ susțin că [Homer], din pricina neștiinței sale, nu pomenește pe sciți și nu amintește de cruzimea lor față de străini [...] din pricina acestora a dobândit marea numele de «neospitalieră». [...] Dar atunci cum de i s-a dat numele de «neospitalieră», dacă nu cunoșteau cruzimea celor de acolo, ori pe cei care mai ales se arătau cruzi? Aceștia nu puteau fi decât sciții. Sau, poate, pe atunci cei ce locuiau dincolo de misi, traci și de geți...

VII, 3, 8 (C. 301). [...] Se zice că Alexandru, fiul lui Filip, cu prilejul expediției sale împotriva tracilor de dincolo de Haemus, după ce a năvălit în țara tribalilor – despre care știa că se întindeau până la Istru și insula Peuce, din Istru –, cunoscând de asemenea și că ținutul de dincolo de fluviu se află în puterea geților, ar fi înaintat până acolo și nu ar fi putut să debarce în insulă, din lipsa corăbiilor. (Acolo se refugiase Syrmos, regele tribalilor, și se împotriva încercării lui [Alexandru] de a debarca). Atunci acesta, după ce intră în ținutul geților, cuceri o cetate și se întoarse – cât putu mai repede – la el în țară. A primit daruri de la semințiile de acolo și de la Syrmos. [...] Pe timpul urmașilor lui Alexandru, rege al geților era Dromichaïtes.

VII, 3, 10 (303). [...] Într-adevăr, chiar în zilele noastre Aelius Catus a strămutat⁶ din teritoriul de dincolo de Istru în Tracia cincizeci de mii de oameni luați de la geți, neam vorbind aceeași limbă cu tracii. Și acum ei locuiesc acolo, iar numele lor este moesi. Se poate ca și mai înainte li se spunea astfel, iar în Asia numele lor s-a prefăcut în misi. Sau, mai înainte, cei din Tracia se numeau misi, ceea ce se potrivește mai bine cu istoria și cu cele ce pretinde poetul.

VII, 3, 11 (C. 303). Lăsând la o parte trecutul îndepărtat al geților, întâmplările din vremea noastră sunt următoarele: Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, (C. 304) încât, în câțiva ani, a făurit un stat^{*} puternic și a supus geților cea mai mare

⁵ Eratostene și Apollodor.

⁶ Această acțiune, a cărei datare este controversată, pare să fi avut loc în anii 11-12 d.Chr., o dată cu operațiunile lui Lentulus, guvernatorul Panoniei. Ea urmărea apărarea frontierei romane prin crearea unei zone nelocuite de-a lungul malului stâng al Dunării de Jos. Cercetările arheologice înregistrează, către începutul epocii creștine, o încetare bruscă a vieții în așezările getice din Câmpia Munteniei, cum sunt cele de la Zimnicea, Popești, Piscul Crăsanilor.

^{*} În greacă, μεγάλην 'mare' ἀρχήν. Termenul ἀρχή are multiple înțelesuri: 'comandă, stăpânire, putere, autoritate (ceea ce este supus unei autorități) regat, imperiu, țară guvernată'.

parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani. Căci trecând prin îndrăzneală Dunărea și jefuind Tracia – până în Macedonia și Iliria –, a pustiit pe celtii care erau amestecați cu tracii și cu ilirii și a nimic⁷ pe de-a întregul pe boii⁸ aflați sub conducerea lui Critasiros și pe taurisci⁹. Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan^{*} care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocie, mulțumită căroră susținea că tâlmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit de Zamolxis. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau [geții], este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin. Cât despre Burebista, acesta a pierit din pricina unei răscoale, mai înainte ca romanii să apuce a trimite o armată împotriva lui. Urmașii acestuia la domnie s-au dezbinat, fărâmițând puterea în mai multe părți. De curând, când împăratul August a trimis o armată împotriva lor, puterea era împărțită în cinci state. Atunci¹⁰, însă, stăpânirea se împărțea în patru. Astfel de împărțiri sunt vremelnice și se schimbă când într-un fel, când într-altul.

VII, 3, 12 (C. 304). A existat și o altă împărțire a teritoriului chiar din cele mai vechi timpuri: căci pe unii îi denumesc [autorii] daci, iar pe alții geți. Geții sunt cei care se întind spre Pont și spre răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania și spre izvoarele Istrului. Socot ei că se numeau în vechime davi. De aici și numele de sclavi, Geta și Davos, obișnuite la atici. Această presupunere merită mai multă crezare decât aceea potrivit căreia numele ar veni de la «sciții dai», care locuiesc prea departe, lângă Hyrcania; și nu pare de crezut să se fi adus de acolo sclavi în Atica. Într-adevăr, atenienii îi numeau pe sclavii lor după numele neamurilor de unde îi aduceau – cum ar fi Lydos și Syros –, sau îi numeau cu acele nume care erau mai obișnuite în țara lor de baștină, bunăoară: Manes ori Midas, pe cei din Frigia, și Tibios, pe cei din Paflagonia. Neamul geților, care se înălțase atât de mult sub Burebista, a decăzut [apoi] cu totul din pricina dezbinărilor lăuntrice și din pricina romanilor. Totuși, ei sunt încă în stare și

⁷ Evenimentul s-a petrecut în jurul anului 60 î.Chr.

⁸ Neam celtic care de curând (80 î.Chr.) venise din Boemia în sudul Slovaciei de astăzi.

⁹ Alt neam celtic, care locuia în munții Slovaciei.

^{*} În greacă, γόης, -ητος (!) are sensul literal 'care geme, care se lamentează', de unde 'vrăjitor sau magician care rostește incantații' (cu corespondent pe plan i.e. în lit. *žavěti* 'incantație') și, prin extindere, 'șarlatan' sau 'impostor'. Opțiunea traducătorilor pentru sensul de 'șarlatan' restrânge excesiv polisemia din original.

¹⁰ La moartea lui Burebista.

astăzi să trimită la luptă patruzeci de mii de oameni.

VII, 3, 13 (C. 304). Prin țara lor curge râul Marisos, care se varsă în Dunăre. Pe aceasta își făceau romanii aprovizionările pentru război¹¹. Ei numeau Danubius partea superioară a fluviului și cea dinspre izvoare până la cataracte. Ținuturile de aici se aflau, în cea mai mare parte, în stăpânirea dacilor. (C. 305) Partea inferioară a fluviului, până la Pont – de-a lungul căreia trăiesc geții –, ei o numesc Istru. Dacii au aceeași limbă ca și geții. Aceștia sunt mai bine cunoscuți de eleni, deoarece se mută des de pe o parte pe alta a Istrului și totodată mulțămită^{*} faptului că s-au amestecat cu tracii și cu misii. [...] Cât despre geți și daci după ce numărul lor crescuse neînchipuit de mult, într-atât încât puteau să trimită la luptă până la două sute de mii de oameni, ei s-au împuținat și au ajuns în zilele noastre cam la vreo patruzeci de mii și sunt acum pe cale de a se supune romanilor. Nu se află încă de tot sub stăpânirea lor, pentru că își mai pun nădejdea în germani, dușmanii romanilor.

VII, 3, 14 (C. 305). Între [geți și] Marea Pontică, de la Istru până la Tyras, se întinde pustiul geților, care e în întregime șes și fără ape. Când Darius, fiul lui Histaspe, a trecut Istrul împotriva sciților, a fost în primejdie să piară de sete împreună cu toată oștirea sa. Într-un târziu, a înțeles cum stau lucrurile și s-a retras. Mai târziu, pornind la război împotriva geților și a regelui lor Dromichaite, Lisimah a trecut prin mari primejdii și, mai mult încă, a fost luat în captivitate. Dar a scăpat, deoarece a întâlnit un barbar bun la suflet, după cum am arătat mai sus.

VII, 3, 17 (C. 306). ...Prima parte a întregii regiuni ce se întinde la nord între Istru și Boristene este pustiul geților. Apoi vin tirageții, iar după ei sarmații iazigi și cei care se numesc regali, apoi urgii. [...] Înăuntrul țării se aflau bastarnii, care se învecinează cu tirageții și cu germanii.

XVI, 2, 39 (C. 762). ...Și profeții erau cinstiți, încât erau socotiți vrednici de domnie, ... astfel ... Orfeu, Musaios și zeul la geți, în vechime Zamolxis, un pitagoreu, iar în vremea noastră Decaineos care prorocește lui Burebista...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

¹¹ Probabil o aluzie la campania lui Vinicius din Dacia în anii 10-9 î.Chr.

* Datorită.

DION CHRYSOSTOMOS

(40 – 120 d.Chr.)

DISCURSURI*

XII, 16. Se întâmplă¹² ca am făcut acum o călătorie lungă, drept la Istru și în țara geților¹³ sau a misilor, așa cum îi numește Homer și cum e denumită astăzi populația.

XXXVI, 1. S-a întâmplat să petrec o vară¹⁴ la Boristene, atunci când am navigat într-acolo după exilul meu, având de gând să merg – dacă voi putea – prin ținuturile scitice, la geți, ca să cercetez cum stau lucrurile acolo. [...] 4. [...] Geții au luat atât orașul Boristene, cât și alte cetăți așezate pe țărmurile Pontului Stâng, până la Apollonia.

LXVIII, 2. Și iarăși, este nevoie să se bucure de plăcerile dragostei, ale mâncării și ale băuturii, atât ionianul, cât și tesalianul și italiotul și getul și indul și spartanul...

LXXII, 3. ...Căci aici uneori se pot vedea oameni având pe cap un fel de căciuli, așa cum poartă astăzi unii traci numiți geți și cum purtau înainte vreme lacedemonienii și macedonenii, iar alții au tiară și [un fel de] șalvari – pare-mi-se, la fel ca perșii, bactrienii, parții și mulți alți barbari. În fine, unii și mai ciudați decât aceștia obișnuiesc a călători purtând pe cap peșe așezate drept, ca nasamonii, și din această pricină nu îndrăznesc nici să le facă vreo încurcătură sau să-i supere cei ce se apropie de ei. Dar fie geți, fie perși sau nasamoni, pe unii îi vezi puțini la număr, iar alții merg rar printre străini.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Retor și filosof, Dion Cocceianus «Chrysostomos» 'Gură de aur', descendent dintr-o familie cu vederi democratice, a fost exilat de mai multe ori, sub diferiți împărați, din pricina unor divergențe politice. Este autorul unei *Getika* (*Istoria geților*), astăzi dispărută, din care s-au informat mai târziu Casiodor și Iordanes. A scris și 80 de discursuri, uneori sub formă de dialoguri, tratând atât subiecte comune în sofistică, cât și cu caracter politic și, mai ales, moral.

¹² Discursul a fost ținut la Olimpia în anul 97 d.Chr.

¹³ Autorul fusese în Dacia în anul 96 d.Chr.

¹⁴ În vara 95 d.Chr.

PLUTARH

(46 – 120 d.Chr.)

VIETEILE PARALELE*

ANTONIU

63. ...Îi dădea sfatul¹⁵ să trimită de la el pe Cleopatra, atunci când urma să se îndrepte către Tracia sau Macedonia, pentru a se măsura într-o luptă hotărâtoare de infanterie. Într-adevăr, Dicomēs¹⁶, regele geților, îi făgăduise că-l va ajuta cu armată numeroasă...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PRECEPTE DESPRE SĂNĂTATE**

9. ...Întocmai ca Lisimah care fu silit de sete, în ținutul geților, și se lăsă să fie prins împreună cu [toată] oștirea sa, după ce bău apă rece, el spuse: «O zeilor, pentru o atât de mică plăcere mi-am pierdut eu o mare fericire!».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

CRITON

(secolul I – secolul al II-lea d.Chr.)

GETICELE***

1 [p. 931]. Ioann. Lyd. De mag. II 28: După ce a cucerit-o (Sciția) pentru prima oară, și [l-a învins] pe Decebal, conducătorul geților, puternicul Traian a adus romanilor cinci milioane de livre de aur, o cantitate dublă de argint, în afară de cupe și lucruri [scumpe], depășind orice prețuire, apoi turme și arme și peste cinci sute de mii de bărbați cât se pare de potriviți pentru luptă, împreună cu armele lor, așa cum a afirmat Criton, care a luat parte la război.

* Este cea mai cunoscută operă a autorului, fiind o culegere de 50 de biografii ale unor oameni de seamă, greci și romani.

¹⁵ P. Canidius Crassus, unul dintre generalii lui Antoniu, comandantul infanteriei în lupta de la Actium.

¹⁶ Probabil șeful unei uniuni de triburi getice din câmpia munteană.

** Face parte din categoria scrierilor cu caracter moral, cunoscute sub numele de *Ethika* (*Moralia*).

*** Opera medicului militar care l-a însoțit pe Traian în campaniile din Dacia este astăzi pierdută, păstrându-se întâmplător numai câteva fragmente.

2 [p. 931]. Scolii la Lucian, p. 104, 19 Rabe: Geții, un neam barbar și puternic – care s-a ridicat împotriva romanilor și i-a umilit până la plătirea tributului, mai târziu, când aveau rege pe Decebal – a fost până într-atât zdrobit de către Traian, încât tot neamul ajunsese la vreo patruzeci de bărbați, după cum povestește Criton în *Getice*.

3 (2) [p. 931]. Scol. cod. A. Strabon VII, 3, 3 (Poseidon 87 F 105, p. 284, 4-7): geții pilofori*, după cum îi numesc și alții, precum și Criton, în *Getice*.

7 (2) [p. 932]. Suidas sub δεισιδαιμονία – «teama de zei»: ...Și Criton în *Getice* spune: «Prin înșelăciune** și magie***, regii geților impun supușilor lor teama de zei și buna înțelegere și dobândesc lucruri mari».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

MEMNON

(prima jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESPRE HERACLEIA****

5. FGrHist, III B, p. 341. Ajuns la vârsta bărbăției, Clearh conducea cetatea și-și încerca puterile în mai multe războaie, dintre care în unele dădea ajutor altora, iar în altele îi respingea pe cei care îl atacau. Printre aceste războaie, a participat și la campania lui Lisimah împotriva geților, fiind luat prizonier împreună cu acesta.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIONISIU [PERIEGETUL]

(prima jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESCRIEREA PĂMÂNTULUI*****

ISTRUL

302 În partea sa¹⁷ dinspre miazănoapte, se întind răspândite

* Compus latino-grec, din *pileus* 'căciulă' și φορέω 'port' = 'purtători de căciuli'.

** În greacă, ἀπάτη 'înșelăciune, fraudă, trădare, șiretenie, artificiu'.

*** În greacă, γοητεία 'magie, vrăjitorie, fascinație, șarlatanie'.

**** Opera lui Memnon, în 14 cărți, din care s-au păstrat numai fragmente, este o istorie a cetății Heracleia din Pont; primele opt cărți priveau evenimentele până la anul 364 d.Chr., iar ultimele șase cărți tratau istoria orașului până la cucerirea romană din secolul I î.Chr.

***** Folosind materiale mai vechi, îndeosebi pe Calimah (320-240 î.Chr.), Apollonios (295-215 î.Chr.) și descrierile lui Posidoniu din Apamea (135-51 î.Chr.), autorul a întocmit o descriere a Pământului, în 1185 hexametri, utilizată mai târziu de Festus Avienus (sec. al IV-lea d.Chr.) și de Priscian (sec. al VI-lea d.Chr.). Sprijinindu-se pe erudiția elenistică, Dionisiu ne-a transmis multe informații din texte astăzi pierdute.

numeroase triburi, până la intrarea Lacului Meotic:
germani, sarmați, geți și bastarni,
305 țara imensă a dacilor, alanii cei viteji...
(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

APIAN

(~ 100 – 161 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ*

PREFAȚĂ

4, 15. Iar în Europa, mai cu se seamă două fluvii – Rinul și Istrul – mărginesc Imperiul roman. Dintre aceștia, Rinul se varsă în Oceanul de Nord, iar Istrul în Pontul Euxin. Înaintând în anumite locuri și dincolo de aceste fluvii, romanii stăpânesc pe unii dintre celții de dincolo de Rin și pe unii dintre geții de dincolo de Istru, pe care îi numesc daci.

MACEDONIA

18. 1. [...] Apoi Perseu¹⁸ trimisese la geții¹⁹ din nordul Istrului o solie. El căuta să-l ispitească pe Eumene^{**} cu bani, făcându-i propunerea ca ori să treacă de partea sa, ori să-l împace cu romanii, ori să nu se alăture nici unei părți. [...] Eumene nu voi să treacă de partea sa, cerând o mie cinci sute de talanți ca să mijlocească încetarea ostilităților, iar pentru neutralitate o mie. Dar, aflând că îi și sosesc mercenarii geților^{***} – zece mii de călăreți și

¹⁷ A Istrului.

* În cele 24 de cărți autorul nu tratează evenimentele cronologic, ci a ordonat materialul după criterii etnice. Evenimentele istorice sunt expuse în ordinea cuceririlor romane. Din întreaga operă s-au păstrat doar prefața, cărțile VI-IX, XI-XVII și fragmente din alte cărți.

¹⁸ Rege al Macedoniei (179-168 î.Chr.).

¹⁹ În realitate este vorba despre bastarni, care se așează însă în regiunile locuite de geți, cam pe teritoriul Moldovei de astăzi. Este posibil și chiar probabil că la expediția din Macedonia să fi participat și geți alături de bastarni.

** Eumene II, rege al Pergamului (197-159 î.Chr.), a realizat o alianță cu Roma, cheia de boltă a întregii sale politici externe. A contribuit la declanșarea de către Roma a celui de al treilea război macedonean (171-168 î.Chr.).

*** În luptele împotriva tracilor, dardanilor sau romanilor, regii macedoneni Filip V și Perseu au apelat de mai multe ori la trupe de mercenari. Din cauza apariției lor în formă de coaliție, aceste trupe sunt uneori foarte încurcat caracterizate din punct de vedere etnic de autorii antici. Astfel, în cazul prezentului episod, pe mercenarii angajați de Perseu unii autori antici îi numesc galli sau galați (adică celți), alții bastarni, iar Apian geți. Cum acest autor este foarte bine informat, se pare că geții au format nucleul coaliției, al cărei șef era Cloilios, care era fie get, fie bastarn, fie celt.

zece mii de pedestrași –, îndată începu să-l disprețuiască pe Eumene și-i spuse că nu va plăti nimic pentru neutralitate (sub cuvânt că ar fi o rușine pentru amândoi), iar suma [cuvenită] pentru încetarea ostilităților nu o va da înainte, ci, până la încheierea păcii, o va depune în Samotrace. [...] Între timp, deoarece geții trecuseră Istrul, el trebuia să dea comandantului lor Cloilios²⁰ o mie de stateri²¹ de aur, iar fiecărui călăreț zece stateri și fiecărui pedestraș cinci. Suma totală întrecea cu puțin o sută cincizeci de mii [de stateri] de aur. Regele puse să fie aduse câteva hlamide, brățări de aur și cai, daruri pentru comandanți, împreună cu zece mii de stateri de aur. Apropiindu-se de tabăra lor, porunci să fie chemat Cloilios. Acesta întrebă pe cei veniți dacă aduc aurul. Aflând că nu-l au, le-a poruncit să se întoarcă pentru a-l aduce. Perseu, informat de cele petrecute și împins iar de divinitate, s-a plâns – schimbăcios cum era – între prieteni că pe firea geților nu te poți bizui. Se prefăcu că nu îndrăznește să primească în lagăr douăzeci de mii de geți. Cu greu spuse că primește zece mii, pe care – zicea el – i-ar putea domoli în caz de răscoală. 3. Împărtaşind acestea prietenilor, născoci alte minciuni pentru geți și ceru jumătate din oaste, cu făgăduiala că va da aurul ce-l va avea la îndemână. Cu atâta nestatornicie se purta Perseu, îngrijorat de banii pe care cu puțin timp înainte pusese să-i azvârle în mare²². Iar Cloilios, când văzu pe trimișii regelui, întrebă în gura mare dacă au adus cu ei aurul și ceru întâi celor care ar fi vrut să-i spună ceva să-i vorbească despre aur. Aflând că nu-l au și nemaiîngăduindu-le să vorbească, își duse armata înapoi. Iar Perseu fu lipsit și de această alianță, care i-ar fi adus mulți soldați și ar fi sosit la timpul potrivit.

ILIRIA

4. 9. Iscându-se din pământ niște aburi neobișnuit de dăunători, s-a abătut asupra ilirilor o molimă, care secera mai ales pe autariați, până când – fugind din casele lor, dar purtând cu ei boala și neprimindu-i nimeni, din pricina temerii ce stârneau – au cutreierat cale de douăzeci și trei de zile și, în cele din urmă, s-au așezat într-un ținut mlăștinos și nelocuit, aparținând geților, lângă seminția bastarnilor.

13. 36. Cezar, de nevoie, era preocupat [în acea vreme] de Pompei și, odată Pompei mort, îl rețineau tot felul de încurcături care se iviseră de pe

²⁰ La Titus Livius apare forma Clondicus (XL, 58, 8; XLIV, 26, 11 și 27, 2).

²¹ Un talant valora aproximativ 250 de stateri.

²² Perseu dăduse ordin ca tezaurul regal, care fusese încărcat pe niște corăbii, să fie scufundat spre a nu cădea în mâna romanilor.

urma vrăjmășiei lor. Punând toate lucrurile în bună rânduială, el se întoarce la Roma și se pregăti să se războiască cu geții și părții.

RĂZBOAIELE CIVILE

II, 110. Dar el [Cezar] – fie descurajat, fie obosit și renunțând la această încercare sau calomnie²³, fie voind să se găsească cât mai departe de dușmanii săi de la Roma, fie dorind să-și îngrijească sănătatea trupului, care cădea câteodată pradă epilepsiei și convulsiilor, ce-l apucau pe neașteptate, mai ales atunci când era neocupat – se gândi să facă o mare expediție împotriva geților și a părților. Dorea mai întâi să-i atace pe geți, un neam vecin cu statul roman, neam oțelit în lupte și iubitor de război.

III, 25. Deodată se răspândi vestea că geții, care aflaseră de moartea lui Cezar, pustiesc prin incursiuni Macedonia. Antoniu ceru atunci armată de la Senat pentru a pedepsi pe geți, susținând că ea a fost pregătită de Cezar contra geților și în al doilea rând împotriva părților și că ținuturile părților sunt deocamdată liniștite. Privind cu bănuială zvonul acesta, Senatul trimise observatori la fața locului... Cei trimiși, pentru a cerceta cum stau într-adevăr lucrurile în privința geților, s-au întors și au comunicat că nu văzuseră geți în Macedonia, adăugând însă – fie că era adevărat, fie că-i învățase astfel Antoniu – că ar fi unele motive de teamă ca nu cumva geții să năvălească în Macedonia, dacă armata merge în altă parte.

III, 37. «După aceste întâmplări și după ce potrivnicii noștri și-au adunat o nouă armată, aveam nevoie de oastea din Macedonia, dar îmi lipsea un temei²⁴. Se răspândise, ce-i drept, zvonul că geții pustiesc Macedonia²⁵.»

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ARIAN

(~ 95 – 175 d.Chr.)

EXPEDIȚIA LUI ALEXANDRU*

I, 3, 1. A treia zi după luptă**, Alexandru ajunse la fluviul Istru – cel mai mare dintre fluviile Europei și care străbate cea mai mare întindere de pământ, despărțind triburi dintre cele mai războinice, în majoritate celtice. În

²³ La Roma se zvonea că Cezar urmărește să devină rege.

²⁴ Vorbește Antoniu către ofițerii găzii sale.

²⁵ Este posibil ca dacii să fi întreprins unele incursiuni, folosind situația tulbură de la Roma după anul 44 î.Chr.

* Sunt descrise, în șapte cărți campaniile lui Alexandru cel Mare.

** Împotriva tribalilor conduși de Syrmos.

ținutul acestor celți se află și izvoarele lui. 2. Cei mai îndepărtați dintre acești sunt cvazii și marcomanii²⁶. După aceea o ramură a sarmaților – iazigii²⁷ –, apoi geții care cred în nemurire*. Urmează majoritatea sarmaților²⁸ și sciții până la vărsare²⁹, unde dă prin cinci guri în Pontul Euxin. 3. Acolo Alexandru găsi corăbii mari sosite de la Bizanț prin Pontul Euxin și pe fluviu. Pe acestea le umplu cu arcași și hopliți și porni cu ele împotriva insulei, unde se adăpostiseră tribalii și tracii. Încercă o debarcare forțată. 4. Dar barbarii atacau în acele părți ale fluviului unde corăbiile căutau să tragă la mal. Acestea erau puține la număr și nu se aflau pe ele mulți soldați. Cea mai mare parte a insulei avea malurile abrupte, iar curentul din jur – fiind acolo strâmtoare – era iute și de netrecut.

5. Atunci Alexandru își retrasese corăbiile și hotărî să treacă Istrul împotriva geților care locuiau dincolo de Istru, deoarece îi vedea că sunt adunați acolo în mare număr pe malul Istrului. Ei voiau să-l împiedice, dacă ar fi încercat să treacă la dânșii. (erau acolo vreo patru mii de călăreți, iar pedestrași peste zece mii). În același timp pe Alexandru îl cuprinse dorința de a trece pe malul celălalt al Istrului. 6. Pe una din corăbii se urcă și el. Apoi, puse să se umple cu paie burdufuri din pielea corturilor sub care se adăposteau ai săi; adună din regiune cât putu mai multe luntri dintr-un singur trunchi (căci acestea se aflau din belșug, deoarece locuitorii de pe malurile Istrului le folosesc pentru pescuit în Istru sau când merg unii la alții pe fluviu, iar mulți fac cu ele pîraterie). După ce adună foarte multe din acestea, trecu pe ele cât mai mulți soldați. Cei care trecură împreună cu Alexandru erau cam la vreo mie și cinci sute de călăreți și vreo patru mii de pedestrași.

I, 4, 1. În cursul nopții meraseră prin locuri unde holdele de grâu erau îmbelșugate. În felul acesta rămaseră mai neobservați în înaintarea lor pe mal. Cu ivirea zorilor, Alexandru o porni prin holde. El porunci pedestrașilor să înainteze, culcând grâul cu lăncile înclinate, până a ajuns la pământul necultivat. Câtă vreme călăreții înaintară prin holde, falanga îi urma. 2. Dar când abia ieșiră de pe ogoare, Alexandru însuși duse cavaleria la aripa stângă, iar lui Nicanor îi porunci să ducă falanga în formație pătrată. 3. Dar geții nu ținură piept nici măcar primului atac al cavaleriei. Ei rămaseră uimiți

²⁶ În realitate sunt neamuri germanice.

²⁷ Între Dunăre și Tisa.

* În original, ἀπαθανατίζοντας < ἀπαθανατίζω 'a se face/a deveni nemuritor'.

²⁸ Roxolanii, amestecați cu resturi scitice, se întindeau cam până la Don.

²⁹ După cum se vede, așezarea populațiilor menționate în acest paragraf nu corespunde epocii lui Alexandru, ci situației din timpul Imperiului roman.

de îndrăzneala cu care într-o singură noapte trecuse atât de ușor cel mai mare dintre fluvii, Istrul, fără să facă pod la locul de trecere. Îi mai înspăimânta și desimea de neștrăbătut a falangei și puternicul atac dat de călăreți. 4. Mai întâi, ei fugiră spre un oraș, care se afla la o depărtare de o parasanga³⁰ de Istru. Când văzură că, lăsând în frunte pe călăreți, Alexandru duce în grabă falanga de-a lungul fluviului, pentru ca nu cumva pedestrașii să fie încercuiți de geții care stăteau la pândă, geții părăsiră și orașul, care nu era bine întărit. Își luară copiii și femeile pe cai, cât puteau duce caii. Ei se retrăseseră cât putură mai repede de fluviu prin locuri singuratic. Alexandru cuceri orașul și luă toată prada pe care o lăsaseră geții. 5. El însărcină pe Meleagru și Filip cu transportarea prăzii. Dărâmând orașul până la temelie, jertfi pe malul Istrului lui Zeus Mântuitorul, lui Heracles și Istrului însuși, deoarece nu le-a fost de netrecut. În aceeași zi îi aduse teferi pe toți soldații săi în tabără.

6. Aici sosiră soli atât din partea triburilor libere care locuiesc pe malurile Istrului, cât și de la Syrmos, regele tribalilor.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ORDINEA DE LUPTĂ ÎMPOTRIVA ALANILOR*

8. După acestea, să urmeze carele de transport ale bagajelor! Ariergarda s-o alcătuiască detașamentul geților și cel care îi conduce**.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ARTA TACTICII***

44, 1, p. 138. ...Împăratul a mai găsit cu cale să-și exerseze cavaleria lui romană în felul barbarilor, cum se instruiesc arcașii călăreți ai parților și ai armenilor, ...ostașii învață strigătele de luptă strămoșești ale fiecărui neam – strigătele celtice pentru călăreții celti, cele getice pentru geți, și cele retice pentru reți.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

³⁰ O parasanga avea 30 de stadii, ceea ce ar corespunde la aproximativ 5500 m.

* În timpul guvernării sale din Capadocia autorul luase o serie de măsuri pentru a preîntâmpina o invazie a alanilor. Lucrarea păstrată reprezintă probabil un fragment dintr-o descriere literară a acestor evenimente.

** În greacă, φίλαρχος 'iubitor de putere'.

*** În calitate de guvernator al Capadociei, Arian a scris, în 136 d.Chr., *Arta tacticii*, care constituie, de fapt, o ordonare a materialului adunat de doi mari teoreticieni ai strategiei, Aelian și Asclepiodotos. Opera are un pronunțat caracter de raport oficial.

TRATAT DE VÂNĂTOARE*

23, 2. p. 72. Acolo unde terenurile sunt prielnice pentru călărie, precum și în țările misilor și ale geților, sau în Sciția și Iliria, cerbii se vânează de pe cai sciți sau iliri.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

POLYAINOS

(secolul al II-lea d.Chr.)

STRATAGEME**

VII, 38. Pe când atenienii pustiau țărmul mării, prin părțile Chersonesului, Seuthes³² angajă două mii de geți ușor înarmați și le porunci în taină să năvălească – ca și cum ar fi dușmani – să pârjolească țara și să atace pe cei de la ziduri. Văzând atenienii aceste lucruri și – judecând după cele întâmplare – îi crezură pe geți dușmanii tracilor; deci prinseseră inimă și coborâră din corăbii și se apropiară de ziduri. Seuthes ieși dinăuntrul zidurilor și-i întimpină pe atenieni, deoarece geții urmau să se alătore trupelor sale. Când aceștia ajunseră în spatele atenienilor, îi atacară pe dușmani din spate; și luându-i dintr-o parte tracii, dintr-alta geții, îi nimiciră pe toți.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

LUCIAN

(125 – 192 d.Chr.)

CUM TREBUIE SCRISĂ ISTORIA***

5. ...Și totuși n-ar fi greu să li se spună acelora³³: în împrejurarea că ar izbucni vreodată un alt război, fie celții împotriva geților, fie inzii împotriva bactrilor...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Reprezintă, în fapt, o completare a *Tratatului de vânătoare* al lui Xenofon; lucrarea se păstrează integral.

** Lucrare în opt cărți, naivă și fără idei, cuprinzând aproape 900 de stratageme din viața militară și civilă, compilate de la diferiți autori.

³² Nu se poate ști dacă este vorba despre celebrul rege al odrisilor din secolul al V-lea î.Chr., sau despre un comandant al regelui Cersobleptes (360-342 î.Chr.). În cazul acesta e posibil să fie una și aceeași persoană cu viitorul rege al odrisilor, de la sfârșitul secolului al IV-lea.

*** Este una din conferințele autorului, în care conturează un tablou al istoriografiei elenistice, evidențiind scăderile și condamnând pe preinșii istoricii ai epocii, cei mai mulți imitatori ai lui Tucidide.

³³ Autorii care își aleg subiectele la întâmplare.

ICAROMENIP*

16. [...] Și ori de câte ori priveam la ținutul geților, nu-i vedeam pe geți decât luptând.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ADUNAREA ZEILOR**

9. Prin urmare scii și geții, după ce văd acestea și ne spun un lung «bun rămas», devin nemuritori; și zeifică pe cine vor, în același fel în care și Zamolxis, deși sclav, a fost trecut pe lista zeilor, strecurându-se nu știu cum.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

SCOLII LA ICAROMENIP AL LUI LUCIAN

16. ... Ținutul geților] țara geților. Geții, un neam barbar, – [manuscrisele] ΓVUΩΔ. [Manuscrisele] VUΩΔ adaugă: și puternic, care se ridicase împotriva romanilor și îi umilise până la plătirea tributului; dar mai târziu, când avea rege pe Decebal, a fost până într-atâta de zdrobit de către Traian, încât tot neamul ajunsese la vreo patruzeci de bărbați. [Manuscrisul] Δ adaugă: după cum povestește Criton în *Getice* [omis de Müller FHG].

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

GALEN

(122-199 d.Chr.)

DESPRE FACULTĂȚILE NATURALE***

II, 17, 67. (I, p. 618 Kühn). Iar dintre cei mai tineri, câți s-au lăudat cu numele acesta, numindu-se ucenici ai lui Erasistratos³⁴ și ai lui Asclepiade³⁵ asemenea sclavilor pe care i-a pus în comediile sale excelentul Menandru, niște daci și geți care nu-și închipuie că au săvârșit vreun lucru plin de noblețe, dacă nu și-au înșelat de trei ori stăpânul.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Autorul descrie o călătorie aeriană – imaginară – și o vizită făcută zeilor de filosoful cinic Menip, ironizând astfel unele concepții cosmogonice antice.

** Dialogul care i-a adus faimă autorului peste veacuri, în care înfățișează pe zei în decădere, umili, falși și vicleni.

*** Una din lucrările cunoscutului medic antic. Influențat de școala lui Hipocrate, Galen a folosit izvoare foarte variate, iar știrile transmise reflectă o stare de lucruri mai vechi decât epoca sa.

³⁴ Erasistratos din Ceos, medic vestit din secolul al II-lea î.Chr., care a studiat la Atena și Alexandria și a realizat progrese în anatomie prin disecții efectuate pe animale vii.

³⁵ Asclepiade a trăit în secolul I î.Chr. la Roma; el a întemeiat o școală de medicină.

PAUSANIA

(a doua jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESCRIEREA GRECIEI*

I, 9, 7. Atunci Lisimah, dintre vecini, s-a războit mai întâi cu odrisii³⁶ și apoi a pornit cu armată împotriva lui Dromichaïtes și a geților³⁷. Dar avu de înfruntat niște bărbați foarte pricepuți în războaie și care îl întrecea cu mult prin numărul lor. El însuși ajunsese într-o primejdie cât se poate de mare și scăpă cu fuga. Fiul său, Agatocle, care-l sprijinea atunci în luptă pentru prima oară, fu luat prizonier de către geți. Lisimah a fost biruit și în alte lupte. Și deoarece socotea că nu este puțin lucru să-și aibă fiul prins în război, încheie o pace cu Dromichaïtes și din stăpânirea sa cedă getului ținuturile de dincolo de Istru. Mai mult de nevoie îi dădu în căsătorie pe fiica sa.

IV, 12, 6. ...Împăratul [Traian] a mărit imperiul, supunându-i pe geții care locuiesc dincolo de Tracia...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

HERODIAN

(GRAMATICUL)

(secolul al II-lea d.Chr.)

DESPRE PROZODIA GENERALĂ**

Cartea a V-a. I, 108, 34. Daos, ca nume propriu, poartă accent circumflex. «Cei dinspre Pont și răsărit se numesc geți, iar cei din partea opusă – dinspre Germania și izvoarele Istrului – poartă numele de dai» (Strabon, VII, p. 304). Și la atici există numele de sclavi Daos și Geta. Ei sunt numiți și daci.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Compusă între 162 și 178 d.Chr., *Descrierea Greciei*, în zece cărți, este mai mult decât o simplă periegeză, cuprinzând informații prețioase despre istoria politică și socială a Eladei, arta și mitologia elenă. Unele lucruri sunt prezentate după surse scrise.

³⁶ În anii 322 și 313 î.Chr.

³⁷ Pe la anul 300 î.Chr., după lupta de la Issos.

** Una din cele două opere păstrate fragmentar de la Herodian, care, în cele 21 de cărți, cuprinde o mulțime de știri de natură istorică și geografică interesante. Ele s-au păstrat indirect, în culegerea lui Ștefan din Bizanț (secolul al VII-lea). Cifra romană corespunde volumului ediției Lentz (1867-1868), iar cifrele arabe indică pagina și rândul.

ARTEMIDOR DIN DALDIS

(a doua jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

TĂLMĂCITOR DE VISE*

I, 8 (p. 14 Hercher). Astfel la traci sunt tatuați copiii nobili, iar la geți sclavii. Dintre aceștia, ultimii locuiesc la nord, iar ceilalți la sud.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PARADOXOGRAFUL LUI ROHDE**

42. Se spune că geții întâmpină cu lovituri de tobă tunetele lui Zeus și îl amenință pe zeu trăgând cu arcul în văzduh.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

CLEMENS DIN ALEXANDRIA

(150 – 216 d.Chr.)

COVOARELE***

I, 15, p. 130. (Stählin, II, p. 42)... Este limpede că barbarii cinstesc cu deosebire pe legiuitorii și dascălii lor, numindu-i zei... Îmi pare că ei au simțit binefacerile mari ale bărbaților înțelepți și i-au cinstit. La rândul lor, acești bărbați au arătat că înțelepciunea lor este în folosul obștii; [așa sunt] toți brahmanii, odrisii și geții...

IV, 8, p. 213. (Stählin, II, p. 274)... Geții, un neam barbar care a gustat și el din filosofie, aleg în fiecare an un sol [spre a-l trimite] semizeului**** Zamolxis.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Culegere de vise în cinci cărți, care cuprinde și tălmăcirea lor.

** Este o scurtă compilație anonimă în care sunt folosite scrieri anterioare secolului al III-lea d.Chr. Textul, care s-a păstrat într-un codex din secolul al XV-lea – aflat astăzi în biblioteca Vaticanului –, a fost editat pentru prima dată de Erwin Rohde, sub al cărui nume a intrat în literatura de specialitate.

*** Tratat de introducere filosofică în creștinism.

**** În greacă, πρὸς Ζάμολξιν ἥρωα < ἥρωας, -ωας 'stăpân, conducător, nobil, semizeu, om ridicat la rangul de semizeu, divinitate locală inferioară, patron de trib, de oraș, de asociație'. Menționăm că pentru noțiunea de "semizeu" greaca veche cunoaște și dubletul ἡμιθεός.

FILOSTRAT

(170 – prima jumătate a secolului al III-lea)

VIAȚA LUI APOLLONIOS DIN TYANA *

VII, 3, 1. Fapta Eleatului³⁸ și cei care au ucis pe Cotys³⁹ nu merită a fi luată în seamă, căci a robi pe traci, pe moesi și pe geți e ușor, a-i libera însă e o prostie. Ei nici măcar nu găsesc o plăcere în libertate, desigur neînchipuindu-și – socot eu – că sclavia este o rușine.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

VIETILE SOFIȘTILOR **

I, 7, 1. Pe Dion din Prusa⁴⁰ nu știu cum să-l caracterizez, fiindcă el a fost înzestrat în toate privințele... 2. Cât era de pregătit să scrie o istorie, o dovedesc *Geticele*, căci el a ajuns și la geți, în rătăcirile sale...

3. Fiind contemporan cu filosofii Apollonios din Tyana și cu Euphrates din Tir⁴¹, se afla în relații de prietenie cu amândoi, deși [aceștia] se combăteau într-un mod nepotrivit cu filosofia. Plecarea sa la neamurile getice⁴² nu cred că trebuie să o numesc surghiun, căci nu primise poruncă să se exileze⁴³, dar nici călătorie în străinătate [nu o pot numi], fiindcă s-a retras și a dispărut din ochii oamenilor, și nimeni n-a mai auzit de el.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ ***

LI, 22, 7. Ceilalți [adică dacii] locuiesc pe ambele maluri ale Istrului. Dar cei care sunt dincoace de fluviu – lângă țara tribalilor – țin cu plata

* Este prima biografie profană asupra unui taumaturg pitagoreic din secolul I d.Chr., cu elemente mitice și orientale.

³⁸ Zenon din Elea a trăit în prima jumătate a secolului al V-lea î.Chr.

³⁹ Celebrul rege trac, cetățean de onoare al Atenei și socrul generalului Ificrates, a murit asasinat în anul 356 î.Chr.

** O prezentare a metodei de lucru și o trecere în revistă a principalilor exponenți ai sofisticii a doua (secolele I-II d.Chr.).

⁴⁰ Dion Chrysostomos.

⁴¹ Vulgarizator al doctrinei stoice, contemporan cu Apollonios din Tyana.

⁴² În anul 96 d.Chr. a vizitat pe daci.

⁴³ În anul 82 d.Chr. Domițian îl exilase din Italia și din patria sa Bitinia.

*** Operă de mare importanță a antichității, care cuprinde, în 80 de cărți, istoria Romei de la origini și până în timpul autorului. S-au păstrat din aceasta doar cărțile XXXVI-LIV și

birurilor de Moesia și se numesc moesi, afară de cei așezați foarte aproape de tribali. Cei de dincolo poartă numele de daci, fie că sunt geți, fie că sunt traci din neamul dacilor, care locuiau odinioară în Rodope.

LI, 24, 6. O parte din ei^{*} au rămas în viață, luând în stăpânire un loc întărit. Crassus îi împresură fără succes, câteva zile. Apoi, ajutat de Rholes, regele unor geți⁴⁴, îi nimici. Rholes a mers la împărat⁴⁵ și pentru această faptă a fost numit prieten și aliat al acestuia, iar prizonierii au fost împărțiți între soldați.

LI, 26, 1. Pe când înfăptuia acestea^{**}, îl chemă în ajutor Rholes, care se afla în luptă cu Dapyx⁴⁶, regele unor geți. Crassus porni să-l ajute. El aruncă cavaleria vrăjmașilor peste pedestrima lor. Însăpământându-i și pe călăreți în felul acesta, nu mai dădu nici o luptă, ci făcu un mare măcel în rândurile unora și ale altora, care fugeau. 2. Apoi îl împresură pe Dapyx – refugiat într-o fortăreață. Unul din cei aflați în fortăreață îl salută de pe zid în limba greacă, intră în vorbă cu el și hotărî să-i predea fortăreața. Prinși în felul acesta, barbarii porniră unii împotriva altora. Dapyx și mulți alții își găsiră moartea. Crassus prinse de viu pe fratele acestuia, însă nu numai că nu i-a făcut nici un rău, ba chiar i-a dat drumul. 3. După ce a săvârșit acestea, Crassus s-a îndreptat apoi spre peștera numită Ceiris. Aceasta era atât de încăpătoare și totodată atât de trainică încât se povestește că titanii, când au fost biruiți de zei, s-au refugiat acolo. În locul acesta, băștinașii – veniți în mare număr – aduseseră cu ei printre altele lucrurile cele mai de preț și toate turmele lor. 4. Crassus căută și astupă toate intrările întortochiate și greu de aflat [ale peșterii]; de aceea îi înfrânse pe aceștia prin foame. Biruitor, el nu cruță nici pe ceilalți geți, deși între Dapyx și ei nu era nici o legătură. 5. [Crassus] a pornit apoi împotriva Genuclei, cea mai puternică întăritură a statului^{***} lui Zyraxes⁴⁷, căci auzise că acolo se află steagurile luate de bastarni de la Caius Antonius, lângă cetatea istrienilor. Asediind Genucla –

fragmente din cărțile LV-LIX, acoperind perioada 69 î.Chr. – 46 d.Chr. Unele știri din cărțile pierdute au ajuns până la noi prin intermediul istoricilor bizantini Xiphilinos (secolul al XI-lea) și Zonaras (mijlocul secolului al XII-lea). Dio Cassius și-a adunat materialul timp de mulți ani, consultând o bibliografie imensă, principalele sale surse fiind operele istorice latine (Titus Livius, Cezar, Sallustius, Tacit etc.).

* Bastarnii învinși de Crassus.

⁴⁴ Probabil un conducător local din sud-vestul Dobrogei.

⁴⁵ August se afla atunci la Corint.

** Este vorba de campaniile lui Crassus împotriva moesilor, bastarnilor, medilor și serdilor, dar și în alte ținuturi, cu excepția celor ale odrisilor.

⁴⁶ Probabil un conducător local din centrul Dobrogei.

*** În greacă, ἀρχή 'comandă, stăpânire, putere, autoritate (ceea ce este supus unei autorități) regat, imperiu, țară guvernată'.

⁴⁷ Un conducător get din nordul Dobrogei.

în același timp de pe uscat și de pe Istru, deoarece era durată lângă apă – în scurtă vreme o cuceri, dar cu multă osteneală, deși Zyraxes nu era de față. 6. Căci el, îndată ce aflase de atacul lui Crassus, s-a îmbarcat și a pornit la sciți⁴⁸ cu mulți bani, pentru a le cere ajutor, dar nu a mai apucat să se întoarcă. Iată cele săvârșite de Crassus la geți.

LI, 27, 2. [...] Mai înainte vreme, moesii și geții locuiau întreg ținutul dintre Haemus și Istru, dar – cu trecerea vremii – unii își schimbaseră numele.

LXVII, 6, 2. Eu îi numesc daci pe oamenii pomeniți mai sus, cum își spun ei înșiși și cum le zic și romanii, măcar că știu prea bine că unii dintre greci îi numesc geți, fie pe drept, fie pe nedrept. Căci eu îmi dau bine seama că geții locuiesc dincolo de Haemus, de-a lungul Istrului.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ORIGENE

(185 – 254 d.Chr.)

ÎMPOTRIVA LUI CELSUS*

I, 16, 335. ...El^{**} spune însă că sunt neamuri foarte înțelepte și vechi galactofagi^{***} ai lui Homer, druizii galilor și geților... de la care nu știu dacă se păstrează ceva scris.

III, 34, [469]. Apoi, fiindcă cinstim pe cel prins și mort, cum spune Celsus, el crede «că noi am făcut la fel ca geții care cinstesc pe Zamolxis».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ATHENAIOS

(prima jumătate a secolului al III-lea d.Chr.)

BANCHETUL ÎNȚELEPȚILOR****

XIV, 24, p. 627e. Astfel, Teopomp, în cartea a XLVI-a a *Istoriilor* sale, spune (FHG, I, p. 319): «Geții cântă din citerele pe care le aduc cu ei, când se găsesc într-o solie».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

⁴⁸ Probabil bastarni.

* Combate pe filosoful platonice Celsus (din secolul al II-lea d.Chr.), primul care a combătut creștinismul.

** Celsus.

*** 'Băutori de lapte'.

**** Lucrare în 30 de cărți (din care s-au păstrat 15), în care autorul compilează numeroase știri cu caracter istoric, etnografic etc. Valoarea lucrării este dată de izvoarele folosite, azi pierdute.

IAMBLICHOS

(283 – 333 d.Chr.)

VIAȚA LUI PITAGORA*

XXX (173). ...Căci Zamolxis, de origine trac, fost sclav și discipol al lui Pitagora, după ce a fost eliberat s-a întors la geți, le-a întocmit legile cum am arătat la început și a îndemnat la bărbăție pe concetățenii săi, convingându-i că sufletul este nemuritor. [...] Și pentru că a învățat pe geți aceste lucruri și le-a scris legile este socotit la ei drept cel mai mare dintre zei.

(V. Popescu)

ÎMPĂRATUL IULIAN

(331 – 361 d.Chr.)

ÎMPĂRAȚII**

19... Caesar începu astfel: "...Dar fiindcă am amintit de celți, putem oare compara faptele lui Alexandru la geți cu distrugerea țării celților? Acesta a trecut Istrul o dată; eu (am trecut) Rinul de două ori..."

22. [...] "Eu***, Jupiter și zeilor, după ce am luat conducerea imperiului amorțit și descompus din cauza tiraniei care dăinuise mult la noi în țară, și din cauza silniciei geților, singur am cutezat să merg împotriva neamurilor care locuiesc dincolo de Istru și am nimicit neamul geților, care au fost mai războinici decât oricare dintre oamenii ce au trăit cândva – și aceasta nu numai datorită tăriei trupului lor, dar și pentru că îi convinsese să fie astfel slăvitul lor Zamolxis. Crezând că nu mor, dar că își schimbă locuința, ei sunt mai porniți pe lupte, decât ar fi înclinați să întreprindă o călătorie. Am făcut această expediție în cinci ani. Dintre toți împărații de dinainte de mine, eu am fost socotit de supuși cel mai blând ..."

(V. Popescu)

* Lucrare principală a autorului, în zece cărți, cuprinzând o biografie fictivă a lui Pitagora, urmată de expunerea doctrinei pitagoreice.

** Printre scrierile rămase de la împăratul Iulian se numără și această lucrare, în care judecă pe predecesorii săi, între alții și pe Traian.

*** Împăratul Traian.

THEMISTIOS

(317 – 388 d.Chr.)

DISCURSUL VIII*Pronunțat la cinci ani (de domnie a împăratului Valens⁴⁹)

110 B, C. [...] De bună seamă, nici incursiunile geților n-au adus atâta vătămare imperiului roman cât sminteala lui Nero ori faptele cele nebunești ale lui Domițian.

(V. Popescu)

ARGONAUTICELE ORFICE**

1059-1062 Osteniți, după ce vâsliră toată ziua,
ajunseseră întâi la meoții cei cu haine moi și la neamul
gelonilor, la triburile nenumărate ale bathyagrilor⁵⁰,
la sarmați, la geți...

(V. Popescu)

ENEA DIN GAZA

(sfârșitul secolului al V-lea – începutul secolului al VI-lea)

TEOFRAS

SAU DESPRE NEMURIREA SUFLETELOR ȘI
ÎNVIEREA TRUPURILOR. DIALOG

(PG. LXXXV, 940). Locuiesc în Tracia, pe lângă fluviul Istru, geții,

* De la Themistios (cel mai influent sofist al secolului al IV-lea d.Chr., care s-a bucurat de trecere pe lângă mulți împărați de la Constantinopol) ne-au rămas o culegere de comentarii la unele opere ale lui Aristotel și o colecție de discursuri, care cuprinde atât pe cele oficiale, ținute în față împăratului, cât și altele cu subiecte morale.

⁴⁹ La 28 martie 368 împăratul se găsea la Marcianopolis, în tabăra de iarnă a expediției contra goților din anii 367-369.

Poezia orfică a avut ca fundament îndeosebi mitul lui Orfeu și s-a manifestat în forme foarte variate până în epoca lui Iustinian. *Argonauticele orfice* sunt o poemă de 1376 de hexametri dactilici, în care cântărețul Orfeu povestește expediția lui Iason și încercările sale de a se întoarce în patrie. Analiza stilului a demonstrat că autorul anonim al acestei poeme a trăit în a doua jumătate a secolului al IV-le d.Chr.

⁵⁰ Bathyagri 'cu ogoare largi'.

care socotesc ca unic zeu pe servitorul* lui Pitagora (Zalmoxis). Acesta a fost fugar și a profestat filosofia stăpânului său. Geții sugrumă pe cei mai frumoși și mai buni dintre ei și îi fac astfel nemuritori, după părerea lor.

(V. Popescu)

ȘTEFAN DIN BIZANȚ

(prima jumătate a secolului al VI-lea d.Chr.)

(LEXICON DE) NUME DE POPOARE**

Geția, țara geților. Căci get e nume etnic, nu nume de persoană. E un neam tracic. Există și la feminin getă, căci astfel se numea soția lui Filip, fiul Lui Amyntas⁵¹. Ca adjectiv posesiv se zice getic, de unde *Getica* lui Criton. Și la feminin getică. Obiceiurile geților: înjunghie soția (pe mormântul) bărbatului și cântă din citeră când merg în solie. Arian îi numește geteni.

Dacia, țară aproape de Boristene. Dacii, pe care îi numim dai, "căci geți (îi numim) pe cei care locuiesc înspre Pont și spre răsărit, iar dai pe cei din partea opusă, înspre Germania și izvoarele Istrului". Există și la atici numele de sclavi Daos și Geta.

(H. Mihăescu)

SUIDAS***

(a doua jumătate a secolului al X-lea)

LEXIKON

II, 500. Ζ α μ ο λ χ ι σ: a fost sclavul lui Pitagora, cum spune Herodot, în cartea a patra. Era scit. Întorcându-se (acasă) învăța că sufletul este nemuritor. Mnaseas arată că la geți Cronos era cinstit și numit Zamolxis.

* În greacă, θεράποντα < θεράπων, -οντος inițial nu a fost sinonim cu δοῦλος 'sclav', fiind vorba de o persoană de descendență nobilă și care îndeplinește din proprie voință un serviciu onorabil.

** Opera lui Ștefan din Bizanț a fost rezultatul unei compilații și ne-a fost transmisă numai într-un rezumat al lui Hermolaos de pe la anul 700.

⁵¹ Probabil aluzie la Meda, fiica regelui get Kothelas.

*** Sub acest nume, considerat mult timp drept nume de autor, ni s-a păstrat un dicționar de cuvinte și de materii alcătuit în a doua jumătate a secolului al X-lea. Autorul sau autorii anonimi ai acestui dicționar au cunoscut bine literatura antică și au cules un material imens și prețios, care completează informațiile de la autorii antici. Numele Suidas sau Suda vine de la apelativul *suda* (σοῦδα), aplicat în mod metaforic și însemnând 'construcție măreață și făcută cu multă trudă, bine plănuită și utilă'.

Hellanicos în *Legiurile barbare* spune că (Zamolxis) a devenit grec și a arătat geților din Tracia ceremonii de inițiere în mistere și le-a mărturisit că el nu va muri și nici cei care sunt cu dânsul, ci vor avea parte de toate bunătățile. Spunând acestea și-a construit o locuință sub pământ. Apoi a dispărut dintr-o dată din mijlocul tracilor și își petrecea vremea în ea. Geții îl doreau. În al patrulea an a apărut din nou, iar tracii au căpătat deplină încredere în el.

IV, 262. Pitagora din Samos... Acestuia i-a fost sclav Zamolxis, căruia geții îi aduc jertfe ca lui Cronos.

IV, 617. O i k e t i a. În acest oraș se spunea că s-au adunat cele mai vestite soiuri de sclavi domestici ale geților.

IV. 647. Ș i - a u l u a t o b l i g a ț i a ș i a u a c c e p t a t. Mulți dintre geți s-au strămutat și trei mii au fost aduși mai în jos. Având de gând să fie binevoitori cu conducătorii și-au luat obligația să asculte și de poruncile lor.

(H. Mihăescu)

B. DACII ȘI DACIA

MENANDRU

(343-292 î.Chr.)

AGRICULTORUL^{*}

31... *Myrina*¹: Din întâmplare vine spre noi
de la câmp sclavul acelora, Daos^{**}

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

HERONDAS

(mijlocul secolului al III-lea î.Chr.)

GELOASA^{***}

V, 67-68.....să fie spânzurat
De botniță, așa precum merită un Daos.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

NICOLAOS DIN DAMASC

(64 î.Chr. – sfârșitul secolului I î.Chr./începutul secolului I d.Chr.)

COMPENDIU DESPRE MORAVURI^{****}

125 (99). *Exc. De virt.*, I, 353, 13: ... Îi numesc panoni și daci pe toți
câți locuiesc dincoace de fluviul Rin și deasupra Golfului Ionic și a
neamurilor ilirice.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Una din comediiile autorului, păstrată fragmentar.

¹ Matroană săracă.

** Prima mențiune a antroponimului de "dac".

*** Mimograf, Herondas, inspirându-se din viața cotidiană, a surprins în opera sa atitudini și tipuri specifice: sclavul șiret și mândru, profesorul atașat unor metode învechite, femeia geloasă, cizmarul fanfaron, tineri recalcitranți etc.

**** Este una din operele lui Nicolaos din Damasc, din care s-au păstrat doar fragmente.

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

IV, 6, 10 (C. 207). ... Orașele lor sunt Metalon, Arupinoi, Monetion, Vendon. După acestea, urmează în câmpie orașul Segestica, pe lângă care curge râul Savos, afluent al Istrului. Orașul are o așezare prielnică pentru războiul împotriva dacilor².

V, 1, 6 (C. 213) Strămutându-se în regiunea de lângă Istru, ei^{*} locuiau acum amestecați cu tauriscii, războindu-se cu dacii, până când aceștia din urmă le-au șters neamul de pe fața pământului. Teritoriul lor, care făcea parte din Iliria, a rămas un loc de pășunat pentru turmele neamurilor vecine.

VII, 3, 12 (C. 304). A existat și o altă împărțire a teritoriului chiar din cele mai vechi timpuri: căci pe unii îi denumesc [autorii] daci, iar pe alții geți. Geții sunt cei care se întind spre Pont și spre răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania și spre izvoarele Istrului. Socot ei că se numeau în vechime davi. De aici și numele de sclavi, Geta și Davos, obișnuite la atici. Această presupunere merită mai multă crezare decât aceea potrivit căreia numele ar veni de la «sciții dai», care locuiesc prea departe, lângă Hyrcania; și nu pare de crezut să se fi adus de acolo sclavi în Atica. Într-adevăr, atenienii îi numeau pe sclavii lor după numele neamurilor de unde îi aduceau – cum ar fi Lydos și Syros –, sau îi numeau cu acele nume care erau mai obișnuite în țara lor de baștină, bunăoară: Manes ori Midas, pe cei din Frigia, și Tibios, pe cei din Paflagonia.

VII, 3, 13 (C. 304). Prin țara lor curge râul Marisos, care se varsă în Dunăre. Pe aceasta își făceau romanii aprovizionările pentru război³. Ei numeau Danubius partea superioară a fluviului și cea dinspre izvoare până la cataracte. Ținuturile de aici se află, în cea mai mare parte, în stăpânirea dacilor. (C. 305) Partea inferioară a fluviului, până la Pont – de-a lungul căreia trăiesc geții –, ei o numesc Istru. Dacii au aceeași limbă ca și geții. Aceștia sunt mai bine cunoscuți de eleni, deoarece se mută des de pe o parte pe alta a Istrului și totodată mulțămită^{**} faptului că s-au amestecat cu tracii și

² Strabon se referă la situația din timpul lui August, când se pregătea o campanie împotriva dacilor (în anul 35 î.Chr.).

^{*} Boii, neam celtic.

³ Probabil o aluzie la campania lui Vinicius din Dacia în anii 10-9 î.Chr.

^{**} Datorită.

cu misii. [...] Cât despre geți și daci după ce numărul lor crescuse neînchipuit de mult, într-atât încât puteau să trimită la luptă până la două sute de mii de oameni, ei s-au împuținat și au ajuns în zilele noastre cam la vreo patruzeci de mii și sunt acum pe cale de a se supune romanilor. Nu se află încă de tot sub stăpânirea lor, pentru că își mai pun nădejdea în germani, dușmanii romanilor.

VII, 5, 2 (C. 313). O parte din teritoriul amintit* dacii l-au prefăcut într-un pustiu, în urma războiului în care i-a biruit pe boi și pe taurisci – seminții celtice de sub stăpânirea lui Critasiros. Dacii pretind că acest ținut ar fi al lor, cu toate că este despărțit de ei prin râul Parisos – care vine din munți și se varsă în Istru, prin părțile galilor numiți scordisci. Într-adevăr, aceștia locuiau amestecați cu ilirii și cu tracii. Dar pe cei dintâi i-au nimicit dacii, pe câtă vreme cu aceștia din urmă adeseori ei au făcut alianță. Restul ținutului, spre miazănoapte și răsărit, îl ocupă panonii, până la Segestica și Istru. Spre celelalte părți, se întind mai mult. Orașul Segestica aparține panonilor, fiind așezat la confluența mai multor râuri, toate navigabile. El alcătuiește o întăritură foarte potrivită pentru războiul împotriva dacilor, căci se află la poalele Alpilor...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

OCTAVIANUS AUGUSTUS

(63 î.Chr. – 14 d.Chr.)

FAPTELE ÎMPĂRATULUI AUGUST**

V, 30, 12	Deoarece trecuse dincoace multă oștire a dacilor, sub auspiciile mele, a fost înfrântă, iar mai târziu armata mea a
13	fost strămutată dincolo de Istru și pe ale dacilor neamuri
14	le-a silit să asculte de rânduielile poporului roman.
15	

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Ținutul ilirilor.

** Împăratul August a alcătuit, spre sfârșitul vieții, un scurt rezumat al faptelor sale mai de seamă, care a fost săpat în piatră și expus în diferite părți ale imperiului. Acest text a ajuns până la noi în două mari inscripții greco-latine, din Ancyra și Apollonia, cunoscute sub numele de *Monumentum Ancyranum* și *Monumentum Apolloniense*.

DIOSCORIDE

(secolul I d.Chr.)

DESPRE MATERIA MEDICALĂ*

II, 117. talpa-gâștii... romanii [o numesc] blitum, dacii blis (dacii bles, cod. C, p. 77).

II, 124. andrachne sălbatică... romanii elecebra... dacii lax; Ps. Apuleius 104 (p. 187), iarbă grasă, dacii lax.

II, 126. limba oii [pătlagină]... sau limba câinelui, Ps. Apuleius 1 (p. 25) plantago lata, dacii spioax (scinpoax βγ).

II, 167. dracontia mărunță... dacii curionnecum.

II, 178. cebarea din Fenicia... romanii macia... dacii cercer, africanii atirsisoei.

II, 180. ai de pădure, sau paionia sau crataia... romanii fabrum... dacii crustane. Ps. Apuleius 74, p. 134 iarba celidonia... dacii ebustrone.

III, 7, 1. dioc mărunț, sau limnesion... romanii febrifugia... dacii tulbela; Ps. Apuleius 35, p. 80 dacii stirsozila.

III, 11, 1. măciuca-ciobanului... romanii labrum... dacii sciare; Ps. Apuleius 25, p. 66 dacii sciare.

III, 21, 1. scaiul-dracului... romanii capitulum caradus... dacii sicupnux.

III, 35, 1. izmă, sau osmitis... romanii mentastrum... dacii teudila; Ps. Apuleius 91, p. 165 herba menstarum, dacii tanidila.

III, 36, 1. cimbru... romanii thymum... dacii mizele (mizola AH, mozula Di).

III, 58. mărar comestibil... romanii anethulum... dacii poltum (polpolum, propus de Tomaschek, *Thraker*, p. 28).

III, 112. salbie... romanii tussilago... besii asa.

III, 113. peliniță cu o singură tulpină... romanii valentia, sau serpullum, sau herba regia, galii ponem, dacii zuuster; Ps. Apuleius 10, p. 43 herba artemisia cu o singură tulpină... dacii zired.

III, 129. salbie domestică, romanii geminalis, dacii hornea.

III, 138. maghiran... romanii solis oculus... dacii duodela; Ps.

* Realizată în cinci cărți, opera medicului militar Dioscoride tratează despre acțiunile tuturor remediilor medicale cunoscute pe vremea autorului (substanțe de origine vegetală, animală și minerală). Lucrarea a fost tradusă, în secolul al V-lea, în limba latină, fiind foarte căutată în tot evul mediu. Autorul a dat echivalentul unor nume de plante în mai multe limbi, între altele și limba dacă. Valoarea documentară a acestor nume nu este prea mare, deoarece grecii excelau în stălcuirea numelor străine.

Apuleius 89, p. 160 herba millefolium, dacii diodela.

III, 141. lithospermon, sau aetonion... romanii columbina, dacii guoleta.

III, 137. mușetel, sau romanită; Ps. Apuleius 24, dacii amolusta. (Dacii apiana Ha V, abiana β, abiano C, amolusta LC, amalusta Ca, alii amolusta Ha V, amulusta β).

III, 153. sparacetă... romanii optata... dacii aniarsexe.

III, 158. jugărel... dacii chodela; Ps. Apuleius 26, p. 67 herba camepitis, dacii doctila (dordila Orib., docdila γ, doctila om. Caβ)...

IV, 16. dedețel, sau neuroeides... romanii veratrum nigrum... dacii dacina... moesii mendruta.

IV, 22. stânjeneț-puturos... romanii gladiolus, sau iris agrestis, dacii aprus.

IV, 29. pir sau epamelotos... romanii gramen, sau asifolium, sau sanguinalis, sau viniola... dacii cotiata.

IV, 37. mură sălbatică, sau cynosbaton, romanii sentix... dacii mantia; Ps. Apuleius 87, dacii mantia.

IV, 42. cinci-foi... romanii quinquefolium... dacii propodila (propedila N, propedila Di H, propedula A). Ps. Apuleius 2, p. 27 herba quinquefolium, dacii procedila (propedila Ha V, procila β).

IV, 49. țap, sau tragion, sau cornul țapului... romanii cornulaca, dacii salia.

IV, 68. măselariță, sau bobul-lui-Zeus, romanii insana... dacii dielleina (dieleia H); Ps. Apuleius 4, p. 33 dacii dielina.

IV, 72. zârnă, sau dircaion... romanii Apollinaris minor, sau herba vaticina, sau vates, dacii coicolida (coicodila C); Ps. Apuleius 22, p. 61 herba Apollinaris... dacii coecolida (colida Ca Ha V, codila B e β).

IV, 78. cucută, sau aiginos... romanii cicuta, ... dacii zena.

IV, 93. urzică... romanii urtica, dacii dyn.

IV, 100. vecina-râurilor, varietatea a doua... dacii coadama.

IV, 103. lumânărica, varietatea a doua... dacii diesema; Ps. Apuleius 72, p. 129 herba verbascum, dacii diessathel.

IV, 105. brusture, Ps. Apuleius 37, p. 82 galii betilote, dacii riborasta.

IV, 119. steaua atică... romanii inguinalis, dacii rathibida.

IV, 127. limba-boului... romanii lingua bouum... dacii budathala; Ps. Apuleius 41, p. 89 bovis lingua, dacii budama.

IV, 127. limba-câinelui... romanii lingua canis, sau lingua canina; Ps. Apuleius 97, p. 176 lingua canis, dacii azila.

IV, 131. catanance, sau îmblânzitoare... romanii herba filicla... dacii caropithla.

IV, 134. callitrichon, sau păroasa... romanii cincinnalis sau pinnula, sau terrae capillus, sau supercilium terrae, dacii philophthethela (philophthaithele CN).

IV, 162. mierea ursului, sau melampodion, sau polyrrhizon... romanii veretrum nigrum, sau consiligo, sau sarraca, dacii prodiarna.

IV, 173. soc, sau copacul nordului, sau domestic, romanii sambucus, galii scobiem, dacii seba.

IV, 173. socul pitic, sau soc de mlaștină, sau socul sălbatic, sau din Eubeea, romanii ebulum... dacii olma.

IV, 176. doveac, sau doveac amar, sau doveac sălbatic, romanii doveac sălbatic, dacii trutrastra (var. tutrastra).

IV, 182. bryonia albă... romanii notia... dacii cinuboila.

IV, 183. bryonia neagră, sau strugure negru... romanii uva taminia, sau uva tamnuta, sau vitis alba, dacii priadila, sau patrina (priadela H Di, priadilla A, pegrina N H Di).

Ps. Apuleius 14, p. 48 iarba balaurului, dacii adila.

Ps. Apuleius 67, iarba brionia, romanii uva taminia, dacii aurumetti (var. dacii discopela α).

Ps. Apuleius 78, p. 144 iarba-pajiște, dacii parthia.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

IOSEPHUS FLAVIUS

(37 – 95 d.Chr.)

RĂZBOIUL IUDAIC*

II, 16, 4, <369>... Apoi, ilirii, care vin după ei⁴ și locuiesc regiunea străbătută de Istru – până în Dalmația –, nu se supun autorității doar a două legiuni, alături de care ei resping atacurile dacilor?

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Operă istorică, în șapte cărți, scrisă, între 77 și 79 d.Chr., la îndemnul împăratului Titus, descriind evenimentele petrecute între 175 î.Chr. (domnia lui Antioh Epiphanes) și 70 d.Chr., anul cuceririi Ierusalimului. O versiune latină a lucrării, aparținând lui Ambrosius, a circulat în evul mediu, sub numele lui Hegesippos, alterare a numelui lui Iosephus.

⁴ Tracii.

ANTICHITĂȚI IUDAICE*

XVIII, 1, 5 <22>. ...Nu trăiesc aceștia⁵ într-un fel deosebit de al celorlalți oameni, ci traiul lor seamănă cu al așa numiților polistai⁶ de la daci.
(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIONISIU [PERIEGETUL]

(prima jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESCRIEREA PĂMÂNTULUI

ISTRUL

- 302 În partea sa dinspre miazănoapte, se întind răspândite
numeroase triburi, până la intrarea Lacului Meotic:
germani, sarmați, geți și bastarni,
305 țara imensă a dacilor, alanii cei viteji...
(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PTOLEMEU

(100 – 170 d.Chr.)

ÎNDREPTAR GEOGRAFIC**

III, 5, 1. Sarmația europeană⁷ se mărginește... la miazăzi cu iazigii metanaști⁸ din locul unde se termină Munții Sarmatici⁹ și până unde începe muntele Carpatos [...] și cu Dacia care vine în continuare pe aceeași paralelă până la gurile fluviului Boristene ...

6. ...Apoi, dintre fluviile care se află mai jos de Boristene, pe de o parte fluvial Tyras însuși mărginește părțile Daciei și Sarmației de acolo de unde cotește, poziția fiindu-i

53°

48°

[...] râul Axiaces curge și el prin Sarmația, puțin mai sus de Dacia

* Operă istorică, scrisă între 93 și 94 d.Chr., în 20 de cărți, de la începutul lumii până la împăratul Nero. A folosit pentru aceasta îndeosebi pe Dionisiu din Halicarnas.

⁵ Esenienii.

⁶ Lecțiunea *πολισται* a fost presupusă de Scaliger. Manuscrisele au *πλειστοι* «cei mai mulți». Strabon (VII, 3, 3) vorbește de existență unor *κτισται* la daci.

^{**} Lucrare în care sunt calculate longitudinea și latitudinea a 8000 de localități. Principalul izvor pentru realizarea lucrării a fost Marinus din Tir, un geograf din secolul al II-lea d.Chr., care a determinat primul longitudinea și latitudinea localităților.

⁷ Regiunea dintre Vistula și Don.

⁸ 'Care își schimbă așezările'.

⁹ Reprezintă o parte a Carpaților, până la Beskizii Apuseni.

până la muntele Carpatos.

7. Locuiesc Sarmația – ca triburi foarte mari – venedii*, pe lângă întreg Golful Venedic; și mai sus de Dacia, peucinii și bastarnii;

11. Pe lângă lacul Byce [locuiesc] torecazii, iar pe lângă «Alergarea lui Ahile», taurosciții. Mai jos de bastarni, lângă Dacia [sunt] tagrii¹⁰, și mai jos de ei, tirageții...

15. ...Sub fluvial Tyras, lângă Dacia...

AȘEZAREA DACIEI [HARTA A IX-a A EUROPEI]

III, 8, 1. Dacia se mărginește la miazănoapte cu aceea parte a Sarmației europene care se întinde de la muntele Carpatos până la cotitura pomenită a fluviului Tyras...

2. [...] cotitura spre vărsarea râului Rabon, care curge spre Dacia [...] cotitura spre vărsarea râului Aluta, care pornește de la miazănoapte și curge prin Dacia...

3. Locuiesc Dacia în partea cea mai de miazănoapte, dacă începem de la apus: anarții și teuriscii¹¹ și costobocii¹², iar dedesubtul lor [vin] predavensii și ratacensii și caucoensii, tot așa, mai jos de aceștia [sunt] biefii¹³, buridavensii și cotensii și mai jos de ei albocensii, potulatensii și sensii, după care [sunt], în partea cea mai de miazăzi, saldensii, ceiagisii și piefigii¹⁴.

4. Cele mai însemnate orașe din Dacia...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

APIAN (~ 100 – 161 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ PREFAȚĂ

4, 15. Iar în Europa, mai cu seamă două fluvii – Rinul și Istrul –

* Tacitus, *Germ.* 46, îi consideră neam germanic de lângă Vistula. Unii cercetători îi identifică cu triburile slave.

¹⁰ Probabil un trib dacic.

¹¹ Populație celtică. Este exclusă plasarea lor în răsăritul Slovaciei, iar a anarților în nord-vestul Daciei.

¹² Tribul acesta, important și numeros, locuia în afara granițelor provinciei romane, în Carpații nord-vestici și în vestul Ucrainei.

¹³ Numele acesta pare corupt.

¹⁴ Aceste două nume sunt probabil și ele corupte. Din ultimele 12 nume citate, nouă par să derive de la nume de localități sau râuri.

mărginesc Imperiul roman. Dintre aceștia, Rinul se varsă în Oceanul de Nord, iar Istrul în Pontul Euxin. Înaintând în anumite locuri și dincolo de aceste fluvii, romanii stăpânesc pe unii dintre celții de dincolo de Rin și pe unii dintre geții de dincolo de Istru, pe care îi numesc daci.

ILIRIA

22. 65. [...] În regiunea aceasta se afla un oraș bine întărit*, ocrotit de cursul râului** și de un șanț foarte mare. Astfel fiind, cezarul dorea foarte mult să-l ocupe spre a-l folosi ca depozit [de aprovizionare] în războiul împotriva dacilor¹⁵ și bastarnilor, care sunt dincolo de Istru. Fluviul este numit Danubius în partea locului și ajunge [să se numească] puțin după aceea Istru.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

GALEN

(122 – 199 d.Chr.)

DESPRE FACULTĂȚILE NATURALE

II, 17, 67. (I, p. 618 Kühn). Iar dintre cei mai tineri, câți s-au lăudat cu numele acesta, numindu-se ucenici ai lui Erasistratos¹⁶ și ai lui Asclepiade¹⁷ asemenea sclavilor pe care i-a pus în comediile sale excelentul Menandru, niște daci și geți care nu-și închipuie că au săvârșit vreun lucru plin de noblete, dacă nu și-au înșelat de trei ori stăpânul.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

HERODIAN

(GRAMATICUL)

(secolul al II-lea d.Chr.)

DESPRE PROZODIA GENERALĂ

Cartea a V-a. I, 108, 34. Daos, ca nume propriu, poartă accent

* Cetatea Segeste.

** Râul Sava.

¹⁵ Reluând planurile lui Cezar, August urmărea să poarte un «război preventiv» împotriva urmașilor lui Burebista. Evenimentele care au dus la lupta de la Actium l-au împiedicat însă să-și îndeplinească gândul pentru care făcuse pregătiri. Mai târziu n-au mai avut loc decât simple campanii de pedepsire.

¹⁶ Erasistratos din Ceos, medic vestit din secolul al II-lea î.Chr., care a studiat la Atena și Alexandria și a realizat progrese în anatomie prin disecții efectuate pe animale vii.

¹⁷ Asclepiade a trăit în secolul I î.Chr. la Roma; el a întemeiat o școală de medicină.

circumflex. «Cei dinspre Pont și răsărit se numesc geți, iar cei din partea opusă – dinspre Germania și izvoarele Istrului – poartă numele de dai» (Strabon, VII, p. 304). Și la atici există numele de sclavi Daos și Geta. Ei sunt numiți și daci.

Cartea a VI-a. I, 147, 26. Neamul dacilor, care se numește și [neamul] dailor.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LI, 22, 6. Deci aceste [animale] au fost aduse [la jocuri]¹⁸, iar dacii și suebii – în grupuri – au luptat între dâșii. Aceștia din urmă sunt celți, iar ceilalți sciți¹⁹, într-o oarecare măsură. Acești suebi, ca să vorbim mai precis, locuiesc dincolo de Rin (căci și mulți alții își atribuie numele de suebi). 7. Ceilalți [adică dacii] locuiesc pe ambele maluri ale Istrului. Dar cei care sunt dincoace de fluviu – lângă țara tribalilor – țin cu plata birurilor de Moesia și se numesc moesi, afară de cei așezați foarte aproape de tribali. Cei de dincolo poartă numele de daci, fie că sunt geți, fie că sunt traci din neamul dacilor, care locuiau odinioară în Rodope. 8. Dacii aceștia trimiseseră mai înainte vreme²⁰ soli la Cezar²¹, dar nu căpătară nimic din câte ceruseră și trecură de partea lui Antoniu, fără a-i fi însă de mult folos, căci erau dezbinați. În această împrejurare, unii au ajuns prizonieri și au fost puși apoi să se lupte cu suebii.

LI, 23, 2. Chiar în vremea în care aveau loc aceste evenimente, Marcus Crassus²² fu trimis în Macedonia și Grecia și porni un război împotriva dacilor²³ și bastarnilor. Am arătat mai sus cine sunt primii și din ce pricină s-au războit ei cu romanii.

LIV, 36, 2. S-a hotărât de asemenea ca templul lui Ianus Geminus să fie închis – căci se redeschisese între timp –, ca și cum războaiele erau sfârșite. Nu s-a închis totuși, pentru că dacii, trecând Istrul înghețat, prădară

¹⁸ Jocurile au avut loc cu prilejul consacrării sanctuarului lui Iulius Cezar de către Octavian, în anul 29 î.Chr., după sfârșitul războiului civil.

¹⁹ Suebii erau populații de neam germanic, iar dacii o ramură a tracilor.

²⁰ Înainte de lupta de la Actium.

²¹ Octavian August.

²² În anul 29 î.Chr., în calitate de proconsul.

²³ Aceștia se aflau sub conducerea lui Cotiso.

Panonia²⁴, iar dalmații se răzvrătiră din pricina birurilor.

LV, 30, 4. După ce Severus²⁵ s-a reîntors în Moesia, unde năvăliseră și jefuiau dacii și sarmații...

LXVII, 6, 1. Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora, în vremea aceea, domnea* Decebal [Duras, care domnise** mai înainte, lăsase lui Decebal de bună voie domnia pentru că era ...Exc. Val.] foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbânda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani. 2. Eu îi numesc daci pe oamenii pomeniți mai sus, cum își spun ei înșiși și cum le zic și romanii, măcar că știu prea bine că unii dintre greci îi numesc geți, fie pe drept, fie pe nedrept. Căci eu îmi dau bine seama că geții locuiesc dincolo de Haemus, de-a lungul Istrului. 3. Domițian a pornit cu oaste împotriva lor, dar puțin îi păsa de război; el zăbovi într-un oraș din Moesia și se dădu pradă desfrâului, cum îi era obiceiul.

5. Decebal, regele dacilor, a trimis soli lui Domițian și-i făgăduia pacea. Drept care, Domițian îl porni pe Fuscus²⁶ cu armată multă. Când a aflat de aceasta Decebal, i-a trimis din nou solie, în bătaie de joc, spunând că va încheia pacea dacă Domițian are să vrea ca fiecare roman să-i dea lui Decebal, anual, câte doi oboli. Iar dacă nu va primi această propunere, Decebal spunea că va duce mai departe războiul și că romanii vor avea de îndurat mari nenorociri. Petr.Patr.Exc. de leg. 3 (Hoeschel, p. 15 = FHG, IV, p. 185, fr. 4).

LXVII, 7, 1. Domițian vru să se răzbune²⁷ pe cvazi și marcomani, fiindcă nu-l ajutaseră împotriva dacilor. [...] 2. Învins și pus pe fugă de marcomani²⁸, Domițian a pornit grabnic o solie la Decebal, regele dacilor, îndemnându-l să încheie un tratat, pe care el [Domițian] îl refuzase mai înainte, deși [regele] i-l ceruse adesea. Decebal primi propunerea de pace

²⁴ În anul 10 î.Chr.

²⁵ A. Caecina Severus era în anul 6 d.Chr. comandantul armatei romane din Moesia, care a participat la luptele împotriva ilirilor și panonilor.

* În greacă, ἐβασίλευε < βασιλεύω 'a fi rege, a domni'.

** În greacă, ἡγεμονία ἐγίγνετο – interesantă nuanță de sens; ἡγεμονία 'preeminență, putere absolută, domnie, comandă'.

²⁶ Cornelius Fuscus era comandantul cohortelor pretoriene.

²⁷ În anul 88 d.Chr.

²⁸ În anul 89 d.Chr.

(căci era la mare strâmtoare²⁹) dar nu a vrut să vină el însuși să stea de vorbă cu Domițian, ci l-a trimis pe Diegis, împreună cu câțiva bărbați, ca să-i predea armele și câțiva prizonieri, sub cuvânt că i-ar avea numai pe aceștia. 3. După sosirea acestuia, Domițian puse lui Diegis³⁰ o diademă pe cap – ca și cum ar fi fost un adevărat învingător și omul în stare să dea un rege dacilor –, iar soldaților lui le împărți onoruri și bani. Ca un biruator, trimise la Roma, între altele, niște așa-ziși soli ai lui Decebal și o pretinsă scrisoare de-a acestuia, despre care se spune că ar fi plăsmuit-o el. 4. Domițian își împodobi triumful³¹ cu multe lucruri ce nu fuseseră luate ca pradă. (Dimpotrivă, el cheltuise foarte mulți bani pentru încheierea păcii, căci fără întârziere dădu lui Decebal nu numai însemnate sume de bani, dar și meșteri pricepuți la felurite lucrări folositoare în timp de pace și de război și făgădui să-i dea mereu altele).

LXVII, 10, 1. În vremea războiului dacic s-au întâmplat următoarele evenimente vrednice de a fi pomenite. Iulianus³², rânduit de împărat cu conducerea războiului, printre alte măsuri bune, luă și pe aceea de a-i obliga pe soldați să scrie pe scuturi numele lor și ale centurionilor, pentru a se deosebi mai lesne cei ce se vor arăta viteji de cei cu purtare mișelească. 2. Și dând lupta cu dușmanii la Tapae³³, măcelări pe cei mai mulți dintre ei. Între dușmani se afla și Vezinas, care venea, ca demnitate, îndată după Decebal; pentru că nu putea scăpa cu fuga, el se trânti la pământ, ca și cum ar fi murit; și astfel rămăsese nebăgat în seamă, iar în timpul nopții a fugit. 3. Decebal se temu ca romanii victorioși să nu pornească spre capitala lui. De aceea, tăie copacii din preajma lor [la o oarecare înălțime] și puse arme pe trunchiuri, pentru ca dușmanii să creadă că sunt soldați și să se retragă înspăimântați. Ceea ce s-a și întâmplat. Xiph. 219, ²⁴–221, ²⁰. R. St.

LXVIII, 6, 1. După ce zăbovi un timp la Roma, Traian porni cu oaste împotriva dacilor. Cugeta la cele săvârșite de aceștia și era copleșit când se gândea la sumele de bani pe care romanii trebuia să le plătească în fiecare an. Vedea apoi că puterea și îngâmfarea dacilor sporesc neconținut. 2. Când află de expediția lui, Decebal fu cuprins de spaimă, căci înțelegea bine că mai înainte biruise nu pe romani, ci pe Domițian, iar de data aceasta va trebui să lupte cu romanii și cu împăratul Traian. 3. Acesta era un om cu

²⁹ În urma înfrângerii suferite la Tapae, din partea lui Tettius Iulianus și poate și datorită unor mișcări separatiste în Dacia.

³⁰ Probabil fratele lui Decebal.

³¹ Triumful pe care l-a sărbătorit Domițian probabil la sfârșitul anului 89 d.Chr.

³² Tettius Iulianus, un veteran al războaielor de la Dunăre.

³³ În anul 88 d.Chr., în regiunea Porților de Fier ale Transilvaniei.

totul deosebit, mai ales prin dreptatea și bărbăția sa, precum și prin simplitatea moravurilor sale. Avea un trup vânjos (începuse să domnească la vârsta de patruzeci și doi de ani) și înfrunta toate greutatele cot la cot cu ceilalți; iar cu sufletul era la înălțime, deoarece nici nu se lăsa purtat de îndrăzneala tinereții, dar nici împiedicat de bătrânețe...

LXVIII, 7, 5... De aceea Decebal se temea de [Traian] pe bună dreptate...

LXVIII, 8, 1. Când Traian a pornit împotriva dacilor și se apropia de Tapae, locul unde barbarii își aveau tabăra, i se aduse o

ciupercă mare, pe care scria cu litere latine că atât ceilalți aliați, cât și burii sfătuiesc pe Traian să se întoarcă și să facă pace. 2. Dar Traian dădu lupta cu ei, își văzu răniți pe mulți dintre ai săi și ucise mulți dușmani. Deoarece îi lipseau bandajele, se zice că nu și-a cruțat nici propriile sale veșminte, ci le-a tăiat fâșii. Apoi a poruncit să se ridice un altar soldaților căzuți în luptă și să li se aducă în fiecare an jertfă pentru morți. Xiph. 231, ²⁻¹³ R.St.

LXVIII, 9, 1. Decebal a trimis soli, chiar înainte de înfrângere nu dintre comați – ca mai înainte –, ci pe cei mai buni dintre pileați. 2. Aceștia azvârliră armele, se aruncară la pământ și stăruiră pe lângă Traian îndeosebi să încuviințeze lui Decebal să vină în fața lui și să stea de vorbă, deoarece este gata să îndeplinească toate cele cerute; iar dacă nu, cel puțin să trimită Traian pe cineva care să se înțeleagă cu el. Au fost trimiși Sura³⁴ și Claudius Livianus, prefectul pretoriului. 3. Dar nu s-a realizat nimic, deoarece Decebal nu a cutezat să se întâlnească cu aceștia, ci a trimis și atunci pe alții. Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo armele, mașinile de război cucerite [de la romani], precum și steagul³⁵ luat de la Fuscus.

4. Pentru aceste motive, dar

După ce sosi la Istru, Traian îi trecu îndată pe romani dincolo, cu corăbiile, împotriva dacilor. Tzetz. *Chil.* II, 62-63.

Decebal a trimis lui Traian soli dintre pileați. Aceștia sunt la ei oamenii cei mai onorați. Trimise-se comați mai înainte. Aceștia se bucură de mai puțină trecere la ei. Venind aceia [pileații] la Traian, aruncară la pământ armele, își legară mâinile la spate și în felul captivilor l-au rugat pe Traian să stea de vorbă cu Decebal. Petr. *Exc. de leg. G.* 4 (Hoeschel, p.15=FHG, IV, p.185 urm., fr.5).

LXVIII, 8, 3. [Xiph] (...a dat

³⁴ L. Licinius Sura, prietenul și omul de încredere al lui Traian.

³⁵ Probabil steagul legiunii V *Alaudae*.

mai ales pentru că Maximus³⁶ prinsese în acest timp pe sora aceluia și cucerise un loc întărit, Decebal era gata să primească orice condiții ce i s-ar fi impus, nu fiindcă ar fi avut de gând să le respecte, ci ca să mai prindă putere, după pierderile suferite atunci.

poruncă³⁷ cap. 8, 2) încât a început să urce pe înălțimi, ocupând cu mari primejdii colină după colină, și se apropia de capitala dacilor. Lusius³⁸ i-a atacat din altă parte; el ucise mulți dușmani și prinsese de vii un număr și mai mare. În acest timp, Decebal a trimis (cf. r. 16) 20 soli pe cei mai buni pileați și -se ruga de împărat, prin mijlocirea lor (cap. 9, 1-2): nimic mai mult decât că este gata să încheie pace în condițiile impuse (și anume să dea îndărăt armele etc.) Xiph. 231,¹³⁻¹⁶ R. St.

5. anume, să dea înapoi armele, mașinile de război și pe constructorii acestor mașini, să predea pe dezertori, să distrugă întăriturile și să se retragă din teritoriul cucerit, ba încă să-i socotească dușmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor; 6. să nu mai primească nici un fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaș din Imperiul roman (căci Decebal atrăgea la sine prin momeli pe foarte mulți oameni viteji). De nevoie el primi aceste condiții. Merse la Traian, căzu la pământ spre a i se închina și azvârli armele. 7. Despre toate aceste [Traian] trimise solie Senatului, pentru ca și Senatul să întărească pacea. După ce rândui acestea și lăsă oaste la Sarmizegetusa³⁹, punând străji și în restul țării, el se întoarse în Italia. Exc.U^G47(p.401), Xiph.231,¹³⁻²⁴ R. St.

LXVIII, 10, 1. Trimișii lui Decebal fură aduși în Senat. Ei puseră armele jos, își legară mâinile în felul prinșilor de război și rostiră câteva cuvinte de implorare. În chipul acesta îi înduplecară la pace și-și luară înapoi armele. 2. Traian își sărbători triumful și fu numit «Dacicul». Dădu lupte de gladiatori în teatru (căci îi făceau plăcere) și readuse pe scenă actori de pantomimă (era îndrăgostit de unul dintre aceștia, Pylades); deși iubea faptele de arme nu se îngrijea mai puțin de celelalte și de împărțirea dreptății. El prezida judecățile, când în Forul lui August, când sub porticul

³⁶ M. Laberius Maximus, legatul Moesiei din anii 100-102 d.Chr.

³⁷ În anul 102 d.Chr., după ce în prealabil fusese respinsă diversiunea din Moesia, armata romană reia înaintarea spre Sarmizegetusa.

³⁸ Lusius Quietus era comandantul cavaleriei maure.

³⁹ Autorul se referă la Sarmizegetusa romană, și nu la capitala lui Decebal.

numit al Liviei, adesea și în alte părți. Xiph. 231, ²⁴-232, ² R. St. 3. Dar când i s-a anunțat că Decebal în multe privințe nu respectă tratatul, ci își pregătește arme, primește fugari, reface întăriturile, trimite soli la vecini și aduce pagube celor ce mai înainte nu se înțelegeau⁴⁰ cu el, iar iazigilor le-a smuls un ținut⁴¹ (pe care, după aceea, deși ei îl cereau, Traian nu-l mai dădu înapoi), 4. senatul decretă că Decebal este din nou vrăjmaș, iar Traian însuși, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou cu război împotriva aceluia. Xiph. 232, ²⁻¹⁰ R. St.

LXVIII, 11, 1. Întrucât mulți daci trecuseră de partea lui Traian – și încă din alte pricini –, Decebal ceru iarăși pace. Însă el nu înțelegea să depună armele și să se predea, își aduna – în văzul tuturor – trupe și chema în ajutor pe vecini. 2. Spunea că, dacă-l vor părăsi pe dânsul, și ei vor fi în primejdie; că mai ușor și mai sigur își vor păstra libertatea, ajutându-l în luptă, înainte ca el să fi suferit vreo nenorocire. Însă privind nepăsători cum sunt nimiciți dacii, mai pe urmă vor ajunge ei înșiși robi, căci vor rămâne fără aliați. Exc. U^G 48 (p. 402). 3. Prin forță Decebal n-a izbutit. Dar era cât pe aci să-l ucidă pe Traian prin vicleșug, întinzându-i o cursă. Trimise în Moesia câțiva dezertori ca să încerce să-l omoare, întrucât se putea ajunge ușor la el. Atunci, din cauza nevoilor războiului, primea fără excepție pe oricine voia să-i vorbească. Oamenii aceia nu au putut însă să-și aducă la îndeplinire planul, fiindcă unul din ei a fost bănuیت și prins. Supus la cazne, a dat în vileag întreaga urzeală.

LXVIII, 12, 1. Atunci Decebal chemă la dânsul pe Longinus, comandantul unei legiuni, a cărei dârzenie o simțise în luptele purtate cu el și, după ce-l convinsese să vină, cu gând să-l facă să i se supună, îl prinse și-l întrebă de față cu alții despre planurile lui Traian. Pentru că [Longinus] nu voia să mărturisească nimic, îl ținu sub pază, dar nelegat. 2. Decebal trimise apoi un sol la Traian și ceru acestuia – în schimbul eliberării lui Longinus – să-i cedeze țara până la Istru și să-i plătească banii pe care i-a cheltuit cu războiul. [Traian] răspunse cu vorbe îndoielnice prin care voia să arate că nici nu-l prețuiește prea mult pe Longinus, dar nici prea puțin; că nici nu dorea să-l piardă, dar nici să-l scape cu sacrificii prea mari. 3. Decebal mai stătea în cumpănă, neștiind ce să facă. Dar între timp Longinus își făcu rost de otravă, cu ajutorul unui libert de-al său și făgădui lui Decebal că are să-l

⁴⁰ Patsch (*Kampf*, p. 94) crede că este vorba despre simpatizanții romani din Dacia, care au început să fie urmăriți abia după retragerea armatelor romane.

⁴¹ Probabil regiunile din apusul Banatului, pe care iazigii le ocupaseră în timpul războiului.

împace cu Traian, pentru ca regele să nu bănuiască deloc ce are de gând și să nu i se pună o pază prea aspră; Longinus scrisese o scrisoare plină de rugăminți și o dădu libertului s-o ducă lui Traian, spre a putea să rămână nestânjenit. 4. După ce libertul plecă, Longinus bău otravă în timpul nopții și muri. După această întâmplare, Decebal ceru lui Traian pe libert făgăduind să-i dea în schimb trupul lui Longinus și zece prizonieri. Și trimise îndată un centurion prins împreună cu Longinus, spre a aduce la îndeplinire cele cerute. 5. Traian află de la acesta tot ceea ce se petrecuse cu Longinus. Dar nu-i trimise înapoi lui Decebal nici pe acela, și nu-i dădu nici pe libert, socotind că viața libertului este mai de preț pentru demnitatea imperiului, decât înmormântarea lui Longinus. Xiph. 232, ¹⁰⁻²⁸ R. St. (până la r. 1) și (§ ²⁻⁵) Exc. U^G 49 (p. 402 și urm.).

LXVIII, 13, 1. Traian construi peste Istru un pod de piatră, pentru care nu știu cum să-l admir îndeajuns. Minunate sunt și celelalte construcții ale lui Traian, dar acesta este mai presus de toate acelea. Stâlpii, din piatră în patru muchii, sunt în număr de douăzeci; înălțimea este de o sută cincizeci de picioare⁴², în afară de temelie, iar înălțimea de șaizeci. 2. Ei se află, unul față de altul, la o distanță de o sută șaptezeci de picioare și sunt uniți printr-o boltă. Cum să nu ne mirăm de cheltuiala făcută pentru acești stâlpi? Nu trebuie oare să ne uimească și felul meșteșugit în care a fost așezat în mijlocul fluviului fiecare stâlp, într-o apă plină de vârtejuri, într-un pământ nămolos, de vreme ce cursul apei nu putea fi abătut? 3. Am arătat lățimea fluviului⁴³, nu pentru că ar curge numai cu această lățime – căci pe parcurs se lățește de două ori și de trei ori pe atât –, ci pentru că acolo este locul cel mai îngust și cel mai potrivit pentru construirea unui pod. 4. Cu cât spațiul se îngustează mai mult aci – deoarece apa coboară dintr-o întindere largă, pentru a intra din nou în alta și mai mare – cu atât se face mai năvalnică și mai adâncă. Încât și împrejurarea aceasta se adaugă la greutatea construirii podului. 5. Concepția măreață a lui Traian se vedește și din aceste lucrări. Astăzi însă podul nu folosește la nimic, căci nu mai există decât stâlpii, iar pe deasupra lor nu se mai poate trece: ai zice că au fost făcuți numai ca să facă dovada că firii omenești nimic nu-i este cu neputință. 6. Traian se temea că, după ce îngheață Istrul, să nu se pornească război împotriva romanilor rămași dincolo și construi acest pod, pentru ca transporturile să se facă cu ușurință peste el. Dimpotrivă, lui Hadrian îi fu teamă că barbarii vor birui străjile acestuia și vor avea trecere lesnicioasă spre Moesia; de aceea distruse

⁴² Un picior avea 29 cm.

⁴³ Pasajul respectiv nu s-a păstrat.

partea de deasupra.

LXVIII, 14, 1. Traian trecu Istrul pe acest pod; și a purtat război mai mult cu chibzuială decât cu înfocare, biruindu-i pe daci după îndelungi și grele strădanii. El însuși dădu multe dovezi de pricepere la comandă și de vitejie, iar oștenii trecură împreună cu dânsul prin multe primejdii și dădură dovadă de vrednicie. 2. Un călăreț greu lovit fu scos din luptă în nădejdea că va mai putea fi salvat. Dar simțind el că nu se mai vindecă, se repezi din cort (căci rana nu-l istovise de tot) și se întoarse la postul său, prăbușindu-se fără suflare, după ce a săvârșit fapte mărețe. 3. Când a văzut Decebal că scaunul lui de domnie și toată țara sunt în mâinile dușmanului, că el însuși este în primejdie să fie luat prizonier, își curmă zilele. Capul său fu dus la Roma. În felul acesta Dacia ajunsese sub ascultarea romanilor și Traian stabili în ea orașe de coloniști. 4. Fură descoperite și comorile lui Decebal, deși se aflau ascunse sub râul Sargetia, din apropierea capitalei sale. Căci [Decebal] abătuse râul cu ajutorul unor prizonieri și săpase acolo o groapă. Pusese în ea o mulțime de argint și de aur, precum și alte lucruri foarte prețioase – mai ales dintre cele care suportau umezeala –, așezase peste ele pietre și îngrămădisese pământ, iar după aceea aduse râul din nou în albia lui. 5. Tot cu oamenii aceia [Decebal] pusese în siguranță, în niște peșteri, veșminte și alte lucruri la fel. După ce făcu toate acestea, îi măcelări, ca să nu dea nimic pe față. Dar Bicilis, un tovarăș al său care cunoștea cele întâmplare, fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea. Xiph. 232, ²⁸⁻²³⁴, ¹⁶ R. St.

LXVIII, 32, 3, ... iar alți [comandanți], între care și Lusius, trimis de Traian, supuseră pe iudei. 4. Acest Quintus Lusius era maur și căpetenie a soldaților mauri, aflându-se în fruntea unui detașament de călăreți. Osândit pentru ticăloșia sa fu îndepărtat din armată. Dar – mai apoi – când izbucni războiul cu dacii, întrucât lui Traian îi era trebuincios ajutorul militar al maurilor, Lusius veni la el din îndemn propriu și săvârși fapte mărețe. 5. Prețuit pentru aceste fapte, el dovedi mult mai multă vitejie în al doilea război cu dacii...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ȘTEFAN DIN BIZANȚ

(prima jumătate a secolului al VI-lea d.Chr.)

(LEXICON DE) NUME DE POPOARE

Dacia, țară aproape de Boristene. Dacii, pe care îi numim dai, “căci geți (îi numim) pe cei care locuiesc înspre Pont și spre răsărit, iar dai pe cei

din partea opusă, înspre Germania și izvoarele Istrului“. Există și la atici numele de sclavi Daos și Geta.

(H. Mihăescu)

GEOGRAF ANONIM

(secolul al VI-lea d.Chr.)

EXPUNERE A GEOGRAFIEI PE SCURT*

11 (GGM, II, 496-497). În părțile cele mai de apus ale Sarmăției, spre miazăzi, dincolo de iazigii metanaști, se află Dacia, care se mărginește cu Istrul; iar de acolo, mai spre răsărit, este Moesia inferioară, care ocupă o bună parte din ținutul de dincolo de Istru și tot țărmul mării de la Boristeme până la orașul Mesembria.

(H. Mihăescu)

PETRUS PATRICIUS

(500 – 565 d.Chr.)

ISTORII**

4. Decebal, regele dacilor, a trimis o solie la Domițian, promițând pace. În urma acestui fapt, Domițian l-a trimis pe Fuscus cu armată multă. Când a auzit aceasta, Decebal a trimis din nou solie la el pentru a-i spune în bătaie de joc că dacă primește ca fiecare roman să plătească anual lui Decebal câte doi oboli, atunci face pace cu el; iar dacă nu primește, va porni cu război și le va pricinui mari necazuri. [Extrase din *Soliile*, p. 24, Par., 122-123, Niebuhr].

5. Decebal a trimis la Traian soli care purtau *pileum*, căci aceștia au la ei mai multă trecere. Mai înainte îi trimisese soli cu plete, care sunt socotiți oameni de rând. Aceia au venit în fața lui Traian, au aruncat armele, și-au împreunat mâinile la spate în felul prizonierilor de război și l-au rugat pe Traian să înceapă tratative cu Decebal.

Decebal a trimis iarăși o solie la Traian pentru a-și ușura printr-un armistițiu greutatea în care se zbătea. Îi făgăduia să-i predea lui Traian toate armele și mașinile de război, pe romanii, meșteri de mașini, care se aflau

* Scriere anonimă. *Expunere a geografiei pe scurt* a fost alcătuită probabil la începutul secolului al VI-lea după izvoare mai vechi, ca Eratostene, Strabon, Ptolemeu sau Agathemeros (din secolul al V-lea d.Chr.).

** Lucrare istorică din care s-au păstrat doar fragmente.

la el și pe dezertori, să distrugă toate întăriturile pe care le construisese, să cedeze teritoriul pe care-l ocupase Traian, să considere pe dușmanii acestuia și ai romanilor ca pe dușmanii săi proprii, să nu primească pe dezertori și să nu țină pe lângă sine nici un soldat roman. Cu aceste condiții Traian a primit solia. Decebal a aruncat armele în fața sa, a căzut la pământ și i s-a închinat, apoi a trimis soli la Roma. Aceștia și-au împreunat de asemenea mâinile la spate, în felul prizonierilor de război. [Extrase din *Soliile*, p. 24, Par., 123, Niebuhr].

(H. Mihăescu)

SUIDAS

(a doua jumătate a secolului al X-lea)

LEXICON

II, 2. D a c i i: care acum sunt numiți pecenegi...

(H. Mihăescu)

C. ȚINUTURILE GEȚILOR ȘI DACILOR

HERODOT

(~ 484 – 425 î.Chr.)

ISTORII

IV, 48. Istrul, care este cel mai mare dintre toate fluviile pe care le cunoaștem, curge mereu cu același debit, vara și iarna. E cel dintâi fluviu din Sciția venind dinspre apus; el ajunge fluviul cel mai mare, deoarece primește apele mai multor râuri. Printre acelea care îl fac să fie mare sunt cinci mari cursuri de apă care curg prin Sciția; unul numit de sciți Porata, iar de eleni Pyretos, apoi Tiarantos, Araros, Naparis și Ordessos. Cel dintâi amintit dintre aceste râuri e mare și, curgând el spre răsărit, își unește apele cu ale Istrului. Al doilea, căruia i se spune Tiarantos, curge mai spre apus, fiind și mai mic. Araros, Naparis și Ordessos curg între aceste două râuri, vărsându-se și ele în Istru. Acestea sunt râurile care izvorăsc din Sciția și care îi sporesc apele. Râul Maris izvorăște în țara agatârșilor și se varsă și el în Istru.

IV, 93. Înainte de-a ajunge la Istru, birui* mai întâi pe geți, care se cred nemuritori**.

IV, 99. În fața pământului scit, spre mare, se întinde Tracia. Sciția începe acolo de unde acest ținut formează un golf. Istrul se varsă în mare, îndreptându-se spre sud-est. Voi înfățișa țărmul Sciției de la Istru în sus și voi arăta cât de mare îi este întinderea. Îndată după Istru, vine Sciția veche, așezată către miazăzi și ajungând până la cetatea numită Carcintis¹.

IV, 100. ...De la Istru în sus, spre lăuntrul continentului, Sciția este mărginită mai întâi de agatârși, după aceea de neuri², apoi de androfagi³ și în cele din urmă de melanhleni⁴.

IV, 101. Sciția, având forma unui pătrat cu două laturi ce se întind de-a lungul mării, înaintează spre interiorul continentului pe o distanță perfectă egală cu întinderea sa la mare. Căci de la Istru până la Boristene este

* Darius.

** Traducere interpretativă. În original, Γέτας ἀθανάτιζοντες, unde al doilea cuvânt este participiul prezent de la verbul ἀθανάτιζω 'a nemuri'. Acest verb se poate traduce și prin 'a se face, a deveni nemuritor'.

¹ Oraș așezat probabil la apus de Eupatoria.

² Populație care pare să fi locuit în regiunile Ucrainei apusene.

³ Despre aceștia nu se știe nimic precis; se pare că au trăit în valea Niprului.

⁴ Despre acești 'oameni în veșminte negre' au fost emise păreri contradictorii.

cale de zece zile; de la Boristene până la Lacul Meotic, cale de alte zece zile; iar de la țărmul mării spre interiorul continentului până la melanhleni, care locuiesc la nord de sciți, avem un drum de zece zile. Drumul de o zi îl socot cam de două sute de stadii. Astfel, în lățime, Sciția s-ar întinde pe o distanță de patru mii de stadii; iar în lungime, spre inima țării, ar avea tot atâtea stadii⁵. Iată, așadar, mărimea acestei țări.

IV, 102. Sciții și-au dat seama că ei singuri nu pot respinge în luptă deschisă oștirea lui Darius și au trimis soli la vecini. Regii vecinilor se adunaseră și ținură sfat pentru a vedea ce trebuie făcut, deoarece se temeau de atacul unei armate numeroase.

IV, 118. Sosind la adunarea regilor din neamurile mai sus amintite, trimișii sciților le-au spus că Darius, după ce a subjugat toate neamurile de pe celălalt continent – făcând un pod, construit de el peste strâmtoarea Bosporului –, a trecut pe celălalt continent și, supunându-i pe traci, a durat alt pod și peste Istru, în dorința de a-și supune și ținutul lor, «Voi să nu priviți deloc nepăsători – ziceau ei – stând de o parte, cum suntem nimiciți, ci, uniți în simțiri, să mergem împotriva năvălitorului. [...] De fapt, însă, o dată ce a pus piciorul pe acest continent, a subjugat rând pe rând toate neamurile care-i stăteau în cale. El are acum în puterea sa pe traci și pe geți, vecinii noștri».

V, 9. Cât privește partea dinspre miazănoapte a acestei țări*, nimeni n-ar putea spune cu exactitate ce oameni locuiesc, căci ținutul de dincolo de Istru se arată a fi pustiu și de o întindere nesfârșită. Singurii oameni despre care am putut afla că trăiesc dincolo de Istru sunt un neam cu numele de sigini⁶. [...] Acest neam e răspândit până în regiunea eneților⁷, care locuiesc lângă Adriatica. Ei susțin că sunt coloniști mezi. Cum s-au așezat aici mezii nu pot să-mi dau seama, dar într-un răstimp foarte îndelungat totul este cu putință.

V, 10. Tracii spun că ținutul de dincolo de Istru e ocupat de albine și din cauza lor nu se poate pătrunde mai departe. Cei care povestesc așa ceva, după părerea mea, spun lucruri de necrezut. Căci se știe că vietățile acestea îndură greu frigul; iar eu sunt de părere că ținuturile de sub constelația Ursei nu pot fi locuite din cauza frigului.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

⁵ Această distanță reprezintă 793 km, ceea ce ar corespunde suprafeței Ucrainei, fără ținuturile apusene.

⁶ Tracia.

⁷ Trib iranic.

⁷ Populație ilirică ce locuia în regiunea Venetiei de astăzi.

TUCIDIDE

(~ 460 – 396 d.Chr.)

RĂZBOIUL PELOPONEZIAC

II, 96, 1. [Sitalces] pornește⁸ așadar de la odrisi, punând în mișcare mai întâi pe tracii ce locuiesc între munții Haemus și Rodope și care se aflau sub stăpânirea sa până la mare (la Pontul Euxin și Helespont), după aceea pe geții peste care dai dacă treci munții Haemus, și toate celelalte populații stabilite dincoace de Istru, mai ales în vecinătatea Pontului Euxin. Geții și populațiile din acest ținut se învecinează cu sciții, au aceleași arme și sunt toți arcași călări...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

EPHOROS

(408-405 – a doua jumătate a secolului al IV-lea î.Chr.)

ISTORIE UNIVERSALĂ*

Fr. 158 (78). Primii [locuitori] de lângă Istru sunt carpizii⁹ – a spus Ephoros –, apoi sciții plugari, iar mai încolo neurii, până în ținutul pustiu din pricina ghețurilor.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PSEUDO-SCYMNOS**

(sfârșitul secolului al II-lea – începutul secolului I î.Chr.)

DESCRIEREA PĂMÂNTULUI

- 664-665. Ținutul mai de la nord¹⁰ până la Istrul
pontic este locuit de tracii care se întind de-a lungul[fluviului].
738 La poalele muntelui cu numele de

⁸ Împotriva dușmanilor Atenei, în anul 429 î.Chr.

* Îndemnat de Isocrate, al cărui elev a fost, Ephoros a alcătuit prima istorie universală (de la migrația dorienilor până la 340 î.Chr.), în 30 de cărți. Folosește pe toți istoricii mai vechi, îndeosebi pe Herodot, dar materialul este prezentat fără metodă și spirit critic. Din această operă s-au păstrat numai fragmente.

⁹ Uniune de triburi dacice din regiunile pontice care se așează mai târziu în Moldova.

** Scymnos, originar din Chios, a trăit aproximativ între anii 250 și 180 î.Chr. El a scris în proză o *Periegesis* a celor trei continente cunoscute în antichitate. Din aceea lucrare s-au păstrat doar fragmente. La sfârșitul secolului al II-lea sau în primii ani ai secolului I î.Chr., un anonim a alcătuit o *Periegesis* în 980 de versuri iambice, închinată lui Nicomedes din Bitinia. Această operă, greșit atribuită lui Scymnos, este citată sub numele de Pseudo-Scymnos.

¹⁰ De la Bospor înainte, pe malul stâng al Pontului.

740 Haemus se află un oraș zis Mesembria,
care vine în imediata vecinătate a ținutului getic și tracic.
(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DECRET ÎN CINSTEA LUI ACORNION DIN DIONYSOPOLIS*

... Și în timpul din urmă regele Burebista ajungând cel dintâi și cel mai mare dintre regii din Trăcia și stăpânind tot teritoriul de dincoace de fluviu (Dunărea) și de dincolo și a ajuns** de asemenea la acesta (la Burebista) în cea dintâi și cea mai mare prietenie...

(Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*,
București, 1977, p. 91-102)

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

II, 5, 30 (C. 129). După Italia și Galia, au mai rămas părțile dinspre răsărit ale Europei, pe care le împarte în două fluviul Istru. Acesta curge de la apus la răsărit spre Pontul Euxin. El lasă în stânga întreaga Germanie, începând de la Rin și toate meleagurile geților, ținuturile tirageților, bastarnilor și sarmaților, până la fluviul Tanais*** și Lacul Meotic****; iar la dreapta întreaga Tracie, Iliria și partea Eladei cu care se sfârșește Europa.

VII, 1, 1 (C. 289). După ce am descris Iberia, țara celților, Italia și insulele din vecinătate, urmează să vorbim despre restul Europei, împărțind regiunile cum se cere. Rămân [de cercetat] ținutul care se întinde spre răsărit, dincolo de Rin până la Tanais și gura Lacului Meotic și – apoi – regiunile care se află între Adriatica și țărmul stâng al Pontului, în sudul Istrului până în Grecia și Propontida. Istrul împarte aceste regiuni în două – aproape în toată lungimea lor –, fiind cel mai mare fluviu al Europei. Curge mai întâi spre miazăzi. Apoi, deodată, se îndreaptă de la apus spre răsărit, în direcția Pontului. Izvorul său este în părțile cele mai de la apus ale Germaniei, nu departe de punctul cel mai adânc [în continent] al Adriaticii – la o depărtare cam de o mie de stadii. El ajunge în Pont nu prea

* Decretul este datat în secolul I î.Chr. Din părerile exprimate rezultă că ambasada lui Acornion în Macedonia a avut loc după 7 iunie și înainte de 9 august a anului 48 î.Chr.

*** Acornion.

**** Azi Don.

**** Marea de Azov.

departe de vărsarea lui Tyras și a lui Boristene*, după ce s-a îndreptat puțin spre nord. Așadar, la miazănoapte de Istru sunt ținuturile de dincolo de Rin și de regiunea celtică. Este vorba de neamurile celtice și germanice – până la bastarni, tirageți și fluviul Boristene – precum și de acele [populații] care se întind spre interiorul uscatului între acesta, Tanais și gurile Lacului Meotic, până la Ocean – mărginite fiind de apele Mării Pontice. La miazăzi de Istru – până în Elada – sunt neamurile ilirice, tracice, ca și cele celtice, ori altele care s-au amestecat cu acestea. Să vorbim mai întâi despre locurile ce se află dincolo de Istru; descrierea lor este mult mai simplă decât a regiunilor de dincoace.

VII, 1, 3 (C. 290). ...Numai că unii din suebi locuiesc, după cum am spus, în Pădurea [Hercinică], alții în afara ei – învecinându-se cu geții.

VII, 3, 1 (C. 294). Partea de miazăzi a Germaniei, de dincolo de Elba, este – cel puțin acolo unde se învecinează cu fluviul – în stăpânirea suebilor. (C. 295) Apoi, îndată urmează teritoriul geților, la început îngust – mărginit la sud cu Istrul, în partea opusă cu munții Pădurii Hercinice și cuprinzând și o parte din munți. Apoi se lărgeste și se întinde spre nord până la tirageți – fruntarii pe care nu le putem descrie precis.

VII, 3, 2 (C. 295). Astfel, elenii i-au socotit pe geți de neam tracic. Acești geți locuiau și pe un mal și pe celălalt al Istrului, ca și misii, care sunt și ei traci – acum ei se numesc moesi.

VII, 3, 8 (C. 301). [...] Se zice că Alexandru, fiul lui Filip, cu prilejul expediției sale împotriva tracilor de dincolo de Haemus, după ce a năvălit în țara tribalilor – despre care știa că se întindeau până la Istru și insula Peuce, din Istru –, cunoscând de asemenea și că ținutul de dincolo de fluviu se află în puterea geților, ar fi înaintat până acolo și nu ar fi putut să debarce în insulă, din lipsa corăbiilor. (Acolo se refugiase Syrmos, regele tribalilor, și se împotriva încercării lui [Alexandru] de a debarca). Atunci acesta, după ce intră în ținutul geților, cuceri o cetate și se întoarse – cât putu mai repede – la el în țară.

VII, 3, 10 (303)... Într-adevăr, chiar în zilele noastre Aelius Catus a strămutat¹¹ din teritoriul de dincolo de Istru în Tracia cincizeci de mii de oameni luați de la geți, neam vorbind aceeași limbă cu tracii.

* Fluviul Nipru.

¹¹ Această acțiune, a cărei datare este controversată, pare să fi avut loc în anii 11-12 d.Chr., o dată cu operațiunile lui Lentulus, guvernatorul Panoniei. Ea urmărea apărarea frontierei romane prin crearea unei zone nelocuite de-a lungul malului stâng al Dunării de Jos. Cercetările arheologice înregistrează, către începutul epocii creștine, o încetare bruscă a vieții în așezările getice din Câmpia Munteniei, cum sunt cele de la Zimnicea, Popești, Piscul Crăsanilor.

VII, 3, 12 (C. 304). A existat și o altă împărțire a teritoriului chiar din cele mai vechi timpuri: căci pe unii îi denumesc [autorii] daci, iar pe alții geți. Geții sunt cei care se întind spre Pont și spre răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania și spre izvoarele Istrului.

VII, 3, 13 (C. 304). Prin țara lor curge râul Marisos, care se varsă în Dunăre. Pe aceasta își făceau romanii aprovizionările pentru război¹². Ei numeau Danubius partea superioară a fluviului și cea dinspre izvoare până la cataracte. Ținuturile de aici se află, în cea mai mare parte, în stăpânirea dacilor. (C. 305) Partea inferioară a fluviului, până la Pont – de-a lungul căreia trăiesc geții –, ei o numesc Istru. Dacii au aceeași limbă ca și geții. Aceștia sunt mai bine cunoscuți de eleni, deoarece se mută des de pe o parte pe alta a Istrului și totodată mulțămită* faptului că s-au amestecat cu tracii și cu misii.

VII, 3, 14 (C. 305). Între [geți și] Marea Pontică, de la Istru până la Tyras, se întinde pustiul geților, care e în întregime șes și fără ape.

VII, 3, 17 (C. 306). ...Prima parte a întregii regiuni ce se întinde la nord între Istru și Boristene este pustiul geților. Apoi vin tirageții, iar după ei sarmații iazigi și cei care se numesc regali, apoi urgii. Cei mai mulți dintre ei sunt nomazi, doar puțini îndeletnicindu-se și cu agricultura. Se spune că aceștia locuiesc lângă Istru, adeseori și pe un mal și pe celălalt. Înăuntrul țării se aflau bastarnii, care se învecinează cu tirageții și cu germanii. Și ei sunt un fel de neam germanic și se împart în mai multe triburi. Unii poartă numele de atmoni și sidoni; alții, acela de peucini și locuiesc în insula Peuce din Istru. Roxolani sunt cei mai de la miazănoapte dintre acei care locuiesc în câmpiile dintre Tanais și Boristene. Căci toată regiunea de la miazănoapte, cuprinsă între Germania și Marea Caspică, este câmpie – în măsura în care o cunoaștem. Nu avem însă știință dacă deasupra roxolanilor locuiesc alte neamuri.

VII, 5, 1 (C. 312). A mai rămas în Europa partea de dincoace de Istru și de dincoace de marea din jur. Această parte începe din fundul Adriaticii și se întinde până la «gura sacră» a Istrului. În ea sunt cuprinse Grecia, neamurile macedonice și epirote și acelea care se află la nord de ele și ajung până la Istru și la mare – care le mărginește de o parte și de alta: Adriatica (C. 313) și Marea Pontică. Spre Adriatica sunt neamurile ilirice, iar spre cealaltă mare – până la Propontida și Helespont – locuiesc semințiile trace, precum și unele neamuri scite, sau celtice, amestecate cu ele.

¹² Probabil o aluzie la campania lui Vinicius din Dacia în anii 10-9 î.Chr.
* Datorită.

VII, 5, 1 (C. 313). ...Să vorbim mai întâi de ținuturile ilirice. Ele ating Istrul și Alpii, care se află între Italia și Germania, și încep de la acel lac alături de care locuiesc vindelicii, reții și helveții.

VII, 5, 2 (C. 313). O parte din teritoriul amintit dacii l-au prefăcut într-un pustiu, în urma războiului în care i-a biruit pe boi și pe taurisci – seminții celtice de sub stăpânirea lui Critasiros. Dacii pretind că acest ținut ar fi al lor, cu toate că este despărțit de ei prin râul Parisos – care vine din mulți și se varsă în Istru, prin părțile galilor numiți scordisci. Într-adevăr, aceștia locuiau amestecați cu ilirii și cu tracii. Dar pe cei dintâi i-au nimicit dacii, pe câtă vreme cu aceștia din urmă adeseori ei au făcut alianță. Restul ținutului, spre miazănoapte și răsărit, îl ocupă panonii, până la Segestica și Istru. Spre celelalte părți, se întind mai mult. Orașul Segestica aparține panonilor, fiind așezat la confluența mai multor râuri, toate navigabile. El alcătuiește o întăritură foarte potrivită pentru războiul împotriva dacilor, căci se află la poalele Alpilor, care se întind până la iapodi – aceștia fiind un amestec de celți și iliri.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DION CHRYSOSTOMOS

(40 – 120 d.Chr.)

DISCURSURI

XII, 16. Se întâmplă¹³ că am făcut acum o călătorie lungă, drept la Istru și în țara geților¹⁴ sau a misilor, așa cum îi numește Homer și cum e denumită astăzi populația.

XXXVI, 4. [...] Geții au luat atât orașul Boristene, cât și alte cetăți așezate pe țărmurile Pontului Stâng, până la Apollonia.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIONISIU [PERIEGETUL]

(prima jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESCRIEREA PĂMÂNTULUI

ISTRUL

302 În partea sa¹⁵ dinspre miazănoapte, se întind răspândite numeroase triburi, până la intrarea Lacului Meotic:

¹³ Discursul a fost ținut la Olimpia în anul 97 d.Chr.

¹⁴ Autorul fusese în Dacia în anul 96 d.Chr.

¹⁵ A Istrului.

305 germani, sarmați, geți și bastarni,
țara imensă a dacilor, alanii cei viteji...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PTOLEMEU

ÎNDREPTAR GEOGRAFIC

III, 5, 1. Sarmația europeană¹⁶ se mărginește... la miazăzi cu iazigii metanaști¹⁷ din locul unde se termină Munții Sarmatici¹⁸ și până unde începe muntele Carpatos, a cărui poziție este:

46°

48°30′

și cu Dacia care vine în continuare pe aceeași paralelă până la gurile fluviului Boristene și cu țărmul Pontului de aici până la râul Carcinites...

6. ...Apoi, dintre fluviile care se află mai jos de Boristene, pe de o parte fluviul Tyras însuși mărginește părțile Daciei și Sarmației de acolo de unde cotește, poziția fiindu-i:

53°

48°30′

până la terminare, având așezarea

49°30′

48°30′

pe de altă parte, râul Axiaces curge și el prin Sarmația, puțin mai sus de Dacia până la muntele Carpatos.

7. Locuiesc Sarmația – ca triburi foarte mari – venedii*, pe lângă întreg Golful Venedic; și mai sus de Dacia, peucinii și bastarnii; iar pe lângă toată coasta Meotidei, iazigii și roxolanii; și mai spre interior decât aceștia, hamaxobii și alanii sciți¹⁹.

8. Triburi mai mici locuiesc Sarmația lângă fluviul Vistula, mai jos²⁰ de venedi gitonii²¹, apoi [vin] finii, iar după aceea sulonii. Dedesubtul lor [trăiesc] frugudionii, apoi avarinii – pe lângă izvoarele fluviului Vistula; mai jos de aceștia ombronii, apoi anartofracții²², apoi burgionii, mai departe arsietii²³, sabocii, piengiții și biesii²⁴, pe lângă muntele Carpatos.

¹⁶ Regiunea dintre Vistula și Don.

¹⁷ 'Care își schimbă așezările'.

¹⁸ Reprezintă o parte a Carpaților, până la Beskizii Apuseni.

* Tacitus, *Germ.* 46, îi consideră neam germanic de lângă Vistula. Unii cercetători îi identifică cu triburile slave.

¹⁹ De fapt erau și ei sarmați.

²⁰ La vărsarea Vistulei în Marea Baltică.

²¹ Goții înainte de marea lor migrație spre sud, când vor ajunge la Marea Neagră.

²² Populație celtică.

²³ După Tomaschek și Schütte ar fi vorba despre un trib dacic.

²⁴ Și aceste trei triburi par a fi dacice.

9. Mai spre răsărit de cei pomeniți ca fiind așezați mai jos de venedi, sunt galindii, sudinii și stavanii, până la alani. Mai jos de aceștia, igilionii, apoi costobocii și transmontanii²⁵, până la Munții Peucini²⁶.

10. ... dedesubtul acestora [locuiesc] gelonii, hipopodii și melanhlenii, dedesubtul cărora [locuiesc] agatârșii, apoi aorsii și pagiriții... Pe lângă cotitura fluviului Tanais [trăiesc] oflonii și tanaiții, mai jos de care [se află] osilii, până la roxolani. Iar [la mijloc], între hamaxobi și roxolani, [locuiesc] peucanalii și exobigiții. Iar între peucini și bastarni, [vin] carpianii²⁷, mai sus de care [sunt] gevinii, apoi bodinii.

11. Pe lângă lacul Byce [locuiesc] torecazii, iar pe lângă «Alergarea lui Ahile», taurosciții. Mai jos de bastarni, lângă Dacia [sunt] tagrii²⁸, și mai jos de ei, tirageții...

15. ...Sub fluviul Tyras, lângă Dacia:

Carrodunum	49°30′	48°40′
Maetonium	51°	48°30′
Clepidava	52°30′	48°40′
Vibantavarium	53°30′	48°40′
Eractum ²⁹	53°50′	48°40′

III, 7, 1. ... de la Munții Sarmatici³⁰ până la cotul fluviului Dunărea³¹, de lângă Carpis³²...

AȘEZAREA DACIEI

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

III, 8, 1. Dacia se mărginește la miazănoapte cu acea parte a Sarmăției europene care se întinde de la muntele Carpatos până la cotitura pomenită a fluviului Tyras, care – cum s-a mai spus – se află la gradele

53°

48°30′

la apus cu iazigii metanaști, pe lângă râul Tibiscos³³, iar la miazăzi cu acea parte a fluviului Dunărea care merge de la vărsarea râului Tibiscos până la

²⁵ Probabil o ramură a costobocilor «de dincolo de munți», deci din vestul Ucrainei, spre deosebire de costobocii propriu-ziși din nordul Moldovei.

²⁶ Probabil un masiv care se întindea la sudul și de-a lungul brațului Peuce al Dunării.

²⁷ Un trib sau mai degrabă o uniune de triburi dacice care în secolul al V-lea î.Chr. se găseau în regiunile pontice. Sub presiunea bastarnilor și a sarmaților, aceste triburi se așază mai târziu în Moldova, de unde vor începe în secolul al III-lea d.Chr. incursiunile în imperiu.

²⁸ Probabil tot un trib dacic.

²⁹ Numele acestea (cu excepția Clepidavei getice, care este o rămășiță a grupurilor dacice din vestul Ucrainei) reprezintă urme ale invaziei celtice care a trecut și prin regiunile noastre, ajungând la începutul secolului al III-lea î.Chr. până în Bugeac.

³⁰ Autorul descrie așezarea iazigilor dintre Dunăre și Tisa.

³¹ De lângă Aquincum (Budapesta).

³² Localitatea dacică care reprezintă o rămășiță din perioada când triburile dacice se întindeau până la Dunăre (înainte de venirea iazigilor).

Axiopolis, de unde, până în Pont și la gurile sale, Dunărea se numește Istru. Iată poziția acestei părți.

2. După vărsarea râului Tibiscos, prima cotitură spre sud-vest [are gradele]

47°20′

44°45′

cotitura spre vărsarea râului Rabon, care curge spre Dacia [are gradele]

49°

43°30′

cotitura spre vărsarea râului Ciabrus [are gradele]

49°30′

43°45′

cotitura spre vărsarea râului Aluta, care pornește de la miazănoapte și curge prin Dacia [are gradele]

50°15′

44°

cotitura din apropiere de Oescus [are gradele]

51°

44°

cotitura din apropierea lui Axiopolis [are gradele]

54°20′

45°45′

De aici fluviul Istru, după cum am spus, se numește Danubius, până la gurile sale. La răsărit [Dacia] se mărginește cu fluviul Istru, de aici și până la cotitura de lângă cetatea Dinogetia, având poziția

53°

46°40′

și mai departe cu râul Hierasus, care, depărtându-se de Istru la Dinogetia, merge dinspre miazănoapte și răsărit, până la cotitura pomenită a fluviului Tyras.

3. Locuiesc Dacia în partea cea mai de miazănoapte, dacă începem de la apus: anarții și teuriscii³⁴ și costobocii³⁵, iar dedesubtul lor [vin] predavensii și ratacensii și caucoensii, tot așa, mai jos de aceștia [sunt] biefii³⁶, buridavensii și cotensii și mai jos de ei albocensii, potulatensii și sensii, după care [sunt], în partea cea mai de miazăzi, saldensii, ceiagisii și piefigii³⁷.

4. Cele mai însemnate orașe din Dacia sunt următoarele:

Ruconium

46°30′

48°10′

Docidava

47°20′

48°

³³ Aici trebuie înțeleasă Tisa.

³⁴ Populație celtică. Este exclusă plasarea lor în răsăritul Slovaciei, iar a anarților în nord-vestul Daciei.

³⁵ Tribul acesta important și numeros locuia în afara granițelor provinciei romane, în Carpații nord-vestici și în vestul Ucrainei.

³⁶ Numele acesta pare corupt.

³⁷ Aceste două nume sunt probabil și ele corupte. Din ultimele 12 nume citate, nouă par să derive de la nume de localități sau râuri.

Porolisum	49°	48°
Arcobadara	50°40′	48°
Triphulum	52°15′	48°15′
Patridava	53°	48°10′
Carsidava	53°20′	48°15′
Petrodava	53°45′	47°40′
Ulpianum	47°30′	47°30′
Napoca	49°	47°40′
Potaissa	49°	47°20′
Salinae	49°15′	47°10′
Praetoria		
Augusta	50°30′	47°
Sangidava	51°30′	47°30′
Angustia	52°15′	47°15′
Utidava	53°10′	47°40′
Marcodava	49°30′	47°
Ziridava	45°30′	46°20′
Singidava	48°	46°20′
Apulum	49°15′	46°40′
Germizera	49°30′	46°15′
Cumidava	51°30′	46°40′
Ramidava	51°50′	46°30′
Pirum	51°15′	46°
Zusidava	52°40′	46°15′
Polonda	53°	47°
Zurobara	45°40′	45°40′
Aizisis	46°15′	45°20′
Argidava	46°30′	45°15′
Tibiscum	48°30′	45°15′
Sarmizegethusa		
regia	47°50′	45°15′
Aquae	49°30′	45°20′
Netindava	52°45′	45°30′
Tiasum	52°	45°30′
Zeugma	46°40′	44°40′
Tibiscum	46°40′	44°50′
Dierna	47°15′	44°30′
Acmonia	48°	45°

Drubetis	47°45′	44°30′
Frateria	49°30′	44°30′
Arcinna	49°	44°45′
Pinum	50°30′	44°40′
Amutrium	50°	44°45′
Sornum	51°30′	45°

AȘEZAREA MOESIEI INFERIOARE

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

III, 10, 7. Țărmul începând de la gura cea mai de miazănoapte a Istrului și până la gurile fluviului Boristene și ținutul din interior, până la fluviul Hierasos³⁸, este locuit – mai jos de tirageții sarmați³⁹ – de harpii⁴⁰, iar mai sus de peucini, de către britolagi⁴¹.

8. Orașe în interiorul țării sunt și în această parte, pe lângă râul Hierasus:

*Zargidava	54°40′	47°45′
*Tamasidava	54°20′	47°30′
*Piroboridava	54°	47°

iar între râurile Hierasos și Tyras:

Niconium	56°20′	48°10′
Ophiussa	56°	48°
Orașul Tyras	56°	47°40′

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

APIAN

(~ 100 – 161 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

PREFAȚĂ

4, 15. Iar în Europa, mai cu seamă două fluvii – Rinul și Istrul – mărginesc Imperiul roman. Dintre aceștia, Rinul se varsă în Oceanul de Nord, iar Istrul în Pontul Euxin. Înaintând în anumite locuri și dincolo de aceste fluvii, romanii stăpânesc pe unii dintre celții de dincolo de Rin și pe

³⁸ Partea răsăriteană a Moldovei, până la Siret, și Bugeacul împreună cu țărmul Mării Negre până la Nipru au depins de provincia romană Moesia Inferior abia începând din secolul al II-lea d.Chr.

³⁹ De fapt sunt geți, cum o spune și numele lor.

⁴⁰ Pare a fi o variantă pentru «carpi».

⁴¹ Un neam celtic.

unii dintre geții de dincolo de Istru, pe care îi numesc daci.

ILIRIA

22. 65. [...] În regiunea aceasta se afla un oraș bine întărit*, ocrotit de cursul râului** și de un șanț foarte mare. Astfel fiind, cezarul dorea foarte mult să-l ocupe spre a-l folosi ca depozit [de aprovizionare] în războiul împotriva dacilor⁴² și bastarnilor, care sunt dincolo de Istru. Fluviul este numit Danubius în partea locului și ajunge [să se numească] puțin după aceea Istru.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ARIAN

(~ 95 – 175 d.Chr.)

EXPEDIȚIA LUI ALEXANDRU

I, 3, 1. A treia zi după luptă, Alexandru ajunse la fluviul Istru – cel mai mare dintre fluviile Europei și care străbate cea mai mare întindere de pământ, despărțind triburi dintre cele mai războinice, în majoritate celtice. În ținutul acestor celți se află și izvoarele lui. 2. Cei mai îndepărtați dintre acești sunt cvazii și marcomanii⁴³. După aceea o ramură a sarmaților – iazigii⁴⁴ –, apoi geții care cred în nemurire^{***}. Urmează majoritatea sarmaților⁴⁵ și sciții până la vărsare⁴⁶, unde dă prin cinci guri în Pontul Euxin.

5. Atunci Alexandru își retrase corăbiile și hotărî să treacă Istrul împotriva geților care locuiau dincolo de Istru, deoarece îi vedea că sunt adunați acolo în mare număr pe malul Istrului.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Cetatea Segeste.

** Râul Sava.

⁴² Reluând planurile lui Cezar, August urmărea să poarte un «război preventiv» împotriva urmașilor lui Burebista. Evenimentele care au dus la lupta de la Actium l-au împiedicat însă să-și îndeplinească gândul pentru care făcuse pregătiri. Mai târziu n-au mai avut loc decât simple campanii de pedepsire.

⁴³ În realitate sunt neamuri germanice.

⁴⁴ Între Dunăre și Tisa.

^{***} În original, ἀπαθανατίζοντες < ἀπαθανατίζω 'a se face/a deveni nemuritor'.

⁴⁵ Roxolanii, amestecați cu resturi scitice, se întindeau cam până la Don.

⁴⁶ După cum se vede, așezarea populațiilor menționate în acest paragraf nu corespunde epocii lui Alexandru, ci situației din timpul Imperiului roman.

PAUSANIA

(a doua jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESCRIEREA GRECIEI

IV, 12, 6. ...Împăratul [Traian] a mărit imperiul, supunându-i pe geții care locuiesc dincolo de Tracia...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

HERODIAN

(GRAMATICUL)

(secolul al II-lea d.Chr.)

DESPRE PROZODIA GENERALĂ

Cartea a V-a. I, 108, 34. [...] «Cei dinspre Pont și răsărit se numesc geți, iar cei din partea opusă – dinspre Germania și izvoarele Istrului – poartă numele de dai» (Strabon, VII, p. 304).

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LI, 27, 2. ...Mai înainte vreme, moesii și geții locuiau întreg ținutul dintre Haemus și Istru, dar cu trecerea vremii – unii își schimbaseră numele.

LI, 22, 7. Ceilalți [adică dacii] locuiesc pe ambele maluri ale Istrului. Dar cei care sunt dincoace de fluviu – lângă țara tribalilor – țin cu plata birurilor de Moesia și se numesc moesi, afară de cei așezați foarte aproape de tribali. Cei de dincolo poartă numele de daci, fie că sunt geți, fie că sunt traci din neamul dacilor, care locuiau odinioară în Rodope.

LXVII, 6, 2. Căci eu îmi dau bine seama că geții locuiesc dincolo de Haemus, de-a lungul Istrului.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ÎMPĂRATUL IULIAN

(331 – 361 d.Chr.)

ÎMPĂRAȚII

19... Caesar începu astfel: "...Dar fiindcă am amintit de celți, putem oare compara faptele lui Alexandru la geți cu distrugerea țării celților?

Acesta a trecut Istrul o dată; eu (am trecut) Rinul de două ori...”

22. [...] “Eu*, Jupiter și zeilor, după ce am luat conducerea imperiului amorțit și descompus din cauza tiraniei care dăinuise mult la noi în țară, și din cauza silniciei geților, singur am cutezat să merg împotriva neamurilor care locuiesc dincolo de Istru și am nimicit neamul geților, care au fost mai războinici decât oricare dintre oamenii ce au trăit cândva...”

(V. Popescu)

MARCIANUS DIN HERACLEEA PONTICĂ

(între 350 – 450 d.Chr.)

PERIPLU**

II, 38 (GGM, II, 558). Sarmăția europeană se mărginește [...] la apus cu râul Vistula, cu Germania mare, iar după munții Sarmatici cu înșiși munții Sarmatici; la miazăzi cu iazigii metanaști, din spatele munților Sarmatici și până la începutul munților Carpați, cu Dacia până la gurile fluviului Boristene și de aici cu țărmul Pontului Euxin până în fundul golfului Carcinit.

(H. Mihăiescu)

ENEA DIN GAZA

(sfârșitul secolului al V-lea – începutul secolului al VI-lea)

TEOFRAST

SAU DESPRE NEMURIREA SUFLETELOR ȘI ÎNVIEREA TRUPURILOR. DIALOG

(PG. LXXXV, 940). Locuiesc în Tracia, pe lângă fluviul Istru, geții, care socotesc ca unic zeu pe servitorul*** lui Pitagora (Zalmoxis).

(V. Popescu)

* Împăratul Traian.

** Lucrare după geograful Artemidor din Efes din secolul al II-lea.

*** În greacă, θεράπωντα < θεράπων, -οντος inițial nu a fost sinonim cu δοῦλος 'sclav', fiind vorba de o persoană de descendență nobilă și care îndeplinește din proprie voință un serviciu onorabil.

ȘTEFAN DIN BIZANȚ

(prima jumătate a secolului al VI-lea d.Chr.)

(LEXICON DE) NUME DE POPOARE

Dacia, țară aproape de Boristene. Dacii, pe care îi numim dai, “căci geți (îi numim) pe cei care locuiesc înspre Pont și spre răsărit, iar dai pe cei din partea opusă, înspre Germania și izvoarele Istrului“. Există și la atici numele de sclavi Daos și Geta.

(H. Mihăescu)

II. REGALITATEA GETO-DACICĂ

A. REGII GEȚI ȘI DACI

Charnabon

SOFOCLE

(497 – 405 î.Chr.)

TRIPTOLEM

Fr. 547. Și Charnabon, care în timpurile de față domnește peste geți.

(*Radu Hîncu, Virgil C. Popescu*)

Dromichaïtes

POLIBIU

(~ 200 – 118 î.Chr.)

FRAGMENTE DIN CĂRȚI NESIGURE

Fr. 102. ...Astfel acțiunile cele mari se prăbușesc din pricina nesocotinței conducătorilor... expediția lui Lisimah împotriva lui Dromichaïtes, regele odrisilor, în Tracia și multe alte greșeli asemănătoare.

(*Radu Hîncu, Virgil C. Popescu*)

DIODOR DIN SICILIA

(~ 80 – 21 î.Chr.)

BIBLIOTECA ISTORICĂ

XXI, 11. Tracii, care îl făcuseră prizonier pe fiul regelui, pe Agatocles*, l-au trimis cu daruri înapoi la tatăl său, pregătindu-și astfel o

* În timpul primei campanii a lui Lisimah împotriva lui Dromichaïtes, după lupta de la Ipsos (aprox. 300 î.Chr.), probabil în anul 297 î.Chr.

scăpare împotriva întâmplărilor neprevăzute ale soartei. În același timp ei nădăjduiau să-și recapete prin aceasta binefacerea pământului pe care îl ocupase Lisimah. Ei nu sperau deloc să poată câștiga războiul, de vreme ce aproape toți regii cei mai puternici s-au înțeles între ei și se ajutau unul pe celălalt.

XXI, 12, 1. Armata lui Lisimah¹ era chinuită de foamete. Prietenii îl sfătuiră pe rege să scape cum va putea și să-și mute gândul că oastea lui l-ar putea salva. Lisimah le răspunse însă că nu era drept să-și părăsească ostașii și prietenii, asigurându-și lui o scăpare rușinoasă.

2. Dromichaïtes, regele tracilor, după ce primi cu multă prietenie pe regele Lisimah, numindu-l și tată, îl conduse împreună cu copiii săi într-o cetate numită Helis.

3. Ajungând oștirea lui Lisimah în puterea tracilor, aceștia se strânsă la un loc – alergând în număr mare – și strigară să le fie dat pe mână regele prizonier, ca să-l pedepsească. Căci – spuneau ei – poporul, care luase parte la primejdiile [războiului], trebuie să aibă dreptul de a chibzui asupra felului cum să fie tratați cei prinși. Dromichaïtes fu împotriva pedepsirii regelui și-i lămură pe oșteni că este bine să-l cruțe pe bărbatul acesta. Dacă l-ar omorî pe Lisimah – spunea el –, alți regi au să-i ia domnia și se prea poate ca regii aceștia să fie mult mai de temut decât înaintașul lor. Dar cruțându-l pe Lisimah, acesta – cum se și cuvine – are să se arate recunoscător tracilor, care i-au dăruit viața. Iar locurile întărite, aflate mai înainte vreme în stăpânirea tracilor, ei le vor dobândi înapoi fără nici o primejdie.

4. Cu încuviințarea mulțimii, Dromichaïtes căută printre prizonieri pe prietenii lui Lisimah și totodată pe sclavii care obișnuiau să-l slujească și-i aduse în fața regelui prizonier. Săvârși apoi jertfa și îl pofti pe Lisimah la ospăț – împreună cu prietenii săi și pe tracii cei mai de văză. [Dromichaïtes] pregăti mese [deosebite]. Pentru cei din jurul lui Lisimah, întinse un covor regal, luat în luptă, iar pentru sine și prietenii săi așternu doar paie.

5. De asemenea, fură pregătite două ospete: pentru acei macedoneni, Dromichaïtes rânduă tot felul de mâncăruri alese, servite pe o masă de argint, iar tracilor le dădu să mănânce zarzavaturi și carne, dar pregătite cu măsură, așezându-le pe niște tăblițe de lemn, care țineau loc de masă. În cele din urmă, puse să le toarne macedonenilor vin în cupe de argint și de aur, pe câtă vreme el și tracii lui beau vinul în pahare de corn și de lemn, așa cum obișnuiesc geții. Pe când băutura era în toi, Dromichaïtes umplu [cu vin]

¹ Probabil în anul 291 î.Chr. Lisimah îl atacase din nou pe Dromichaïtes.

cornul cel mare, îi spuse lui Lisimah «tată» și îl întreabă care dintre cele două oște i se pare mai vrednic de un rege: al macedonenilor sau al tracilor. Lisimah îi răspunse că al macedonenilor...

6. «Atunci – zise Dromichaïtes – de ce ai lăsat acasă atâtea deprinderi, un trai cât se poate de ademenitor și o domnie plină de străluciri, și te-a cuprins dorința să vii la niște barbari, care au o viață de sălbatici, locuiesc într-o țară bântuită de geruri și n-au parte de roade îngrijite? De ce te-ai silit, împotriva firii, să-ți duci oștenii pe niște meleaguri în care orice oaste străină nu poate afla scăpare sub cerul liber?» Luând din nou cuvântul, Lisimah spuse regelui că nu știa ce război poartă, dar că pe viitor va fi prietenul și aliatul tracilor; iar – cât despre recunoștința datorată – nu va rămâne vreodată mai prejos decât binefăcătorii săi. Dromichaïtes primi cu un simțământ de prietenie spusele lui Lisimah. El căpătă înapoi de la acesta toate întăriturile ocupate de oamenii lui Lisimah. Apoi îi puse pe cap o diademă și îi îngădui să se întoarcă acasă.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 8 (C. 301). [...] Pe timpul urmașilor lui Alexandru, rege al geților era Dromichaïtes. Acesta – după ce l-a prins pe Lisimah, care pornise cu război împotriva lui – i-a arătat mai întâi sărăcia lui și a neamului său, precum și traiul lor cumpătat. I-a îndemnat apoi să nu mai poarte război împotriva unor oameni de soiul lor, ci [mai degrabă] să caute a se împrieteni cu dânșii. Iar după ce l-a cinstit ca pe un oaspete, a legat prietenie cu el și l-a lăsat să plece.

VII, 3, 14 (C. 305)... Mai târziu, pornind la război împotriva geților și a regelui lor Dromichaïtes, Lisimah a trecut prin mari primejdii și, mai mult încă, a fost luat în captivitate. Dar a scăpat, deoarece a întâlnit un barbar bun la suflet, după cum am arătat mai sus.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PLUTARH

(46 – 120 d.Chr.)

VIETILE PARALELE**DEMETRIOS²**

39. ...Nu după multă vreme Lisimah a fost prins de Dromichaïtes. Trăgând foloase de pe urma unei asemenea situații, Demetrios năvăli repede în Tracia, ca și cum avea să cucerească un ținut pustiu. În acest timp beoțienii se răzvrătiră din nou. Dar fu vestită îndată eliberarea lui Lisimah...

52. ... Iar Seleucos fu vorbit de rău și el însuși se căi foarte mult că-l bănuise pe Demetrios și că nu-l luase ca model pe Dromichaïtes, un barbar din Tracia, în privința chipului omenos și regesc în care se purtase cu Lisimah, când acesta fusese luat prizonier.

*(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)***PRECEPTE DESPRE SĂNĂTATE**

9. ...Întocmai ca Lisimah care fu silit de sete, în ținutul geților, și se lăsa să fie prins împreună cu [toată] oștirea sa, după ce bău apă rece, el spuse: «O zeilor, pentru o atât de mică plăcere mi-am pierdut eu o mare fericire!».

*(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)***SENTINȚE ALE REGILOR ȘI COMANDANȚILOR DE OȘTI
LISIMAH**

Învins în Tracia de către Dromichaïtes și silit să se predea împreună cu toată oștirea din pricina setei, după ce bău apă și ajunsese sclav, Lisimah spuse: «O zeilor, pentru cât de mică desfătare m-am făcut rob, din rege ce eram!».

*(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)***POLYAINOS**

(secolul al II-lea d.Chr.)

STRATAGEME

IV, 12, 16. Antioh³ asedia Gypsela, un oraș trac, având cu el mulți traci de neam mare, conduși de Teres și Dromichaïtes. Pe aceștia i-a gătit cu

² Demetrios Poliorcetes (336-282 î.Chr.), fiul lui Antigonos.

³ Antioh al II-lea (261-146 î.Chr.) a făcut unele cuceriri în Tracia, în timpul războiului cu Bizanțul, din anul 254 î.Chr.

salbe de aur și arme împodobite cu lucrături de argint și a pornit la luptă.

VII, 25. Dromichaïtes era regele tracilor, iar Lisimah al macedonenilor. Macedoneanul făcu o expediție în Tracia. Regele trac folosi un vicleșug împotriva acestuia. Generalul său Seuthes se prefăcu că fuge la Lisimah și după ce izbuti să fie socotit vrednic de încredere, îi adusese pe macedoneni în locuri neprielnice, unde avură de suferit de foame și de sete. Dromichaïtes căzu asupra lor și nimici pe Lisimah și pe toți cei care se aflau cu el. Cei care au căzut împreună cu Lisimah au fost în număr de o sută de mii.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

MEMNON

(prima jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESPRE HERACLEIA

5. FGrHist, III B, p. 341. Ajuns la vârsta bărbăției, Clearh conducea cetatea și-și încerca puterile în mai multe războaie, dintre care în unele dădea ajutor altora, iar în altele îi respingea pe cei care îl atacau. Printre aceste războaie, a participat și la campania lui Lisimah împotriva geților, fiind luat prizonier împreună cu acesta. După eliberarea din captivitate a lui Lisimah, a scăpat și el mai târziu, prin grija aceluia.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PAUSANIA

(a doua jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESCRIEREA GRECIEI

I, 9, 7. Atunci Lisimah, dintre vecini, s-a războit mai întâi cu odrisii⁴ și apoi a pornit cu armata împotriva lui Dromichaïtes și a geților. Dar avu de înfruntat niște bărbați foarte pricepuți în războaie și care îl întreceau cu mult prin numărul lor. El însuși ajunsese într-o primejdie cât se poate de mare și scăpă cu fuga. Fiul său, Agatocle, care-l sprijinea atunci în luptă pentru prima oară, fu făcut prizonier de către geți. Lisimah a fost biruit și în alte lupte. Și deoarece socotea că nu este puțin lucru să-și aibă fiul prins în război, încheie o pace⁵ cu Dromichaïtes și din stăpânirea sa cedă getului

⁴ Între anii 322 și 313 î.Chr.

⁵ Probabil în anul 297 î.Chr.

ținuturile de dincolo de Istru. Mai mult de nevoie îi dădu în căsătorie pe fiica sa⁶. Unii spun că nu Agatocle a fost prins, ci însuși Lisimah⁷; că l-a salvat Agatocle, care ar fi căutat să cadă la o înțelegere cu Dromichaïtes, pentru răscumpărarea lui. Când s-a întors, l-a căsătorit pe Agatocle cu Lysandra, fiica lui Ptolemaios Lagos și a Euridicei.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

SUIDAS

(a doua jumătate a secolului al X-lea d.Chr.)

LEXICON

I, 167. *I n c u r s i u n i*: expediții... pentru cei care judecă bine, exemple suficiente în acest sens sunt: forța și pătrunderea lui Pyrrhus, regele epiroților, în Argos, și expediția lui Lysimachos prin Tracia împotriva lui Dromichaïtes, regele odrisilor, și multe alte exemple de acest fel.

(H. Mihăescu)

Zalmodegikos

DECRET HISTRIAN*

Decret al sfatului și al poporului. Sub președinția lui Theocritos, Pythoteles al lui Archelochos a propus:

Întrucât Diodoros al lui Thrasykles, Procritos al lui Pherecles și Clearchos al lui Aristomachos, trimiși soli la Zalmodegikos⁸, în privința ostaticilor, au călătorit prin țară dușmană și, înfruntând primejdii de tot soiul, și dând dovadă de cea mai deplină râvnă, au adus înapoi ostatecii (fiind aceștia la număr peste șazeci), convingându-l pe Zalmodegikos să restituie cetății veniturile: sfatul și poporul să găsească cu cale ca aceștia și urmașii

⁶ Aceasta s-a întâmplat mai târziu, când a fost prins Lisimah.

⁷ Și tatăl său a fost prins în anul 291 î.Chr., când l-a atacat din nou pe Dromichaïtes.

* Inscriptie descoperită la Histria și datată în secolul al III-lea î.Chr.

⁸ Probabil rege get (secolul III î.Chr.). Fără a fi numit βασιλεύς, calitatea acestuia este afirmată de solia trimisă să negocieze cu el, ca și de natura problemelor în litigiu. Stăpânirea sa e legată de nord-vestul Dobrogei (D.M.Pippidi, *Știri noi despre legăturile Histriei cu geții în epoca elenistică*, SCIV, XI, 1960, I, p. 39-54; idem, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967, p. 167-185). După alte păreri, ținutul stăpânit de Zalmodegikos este în nordul Dunării, în zona Vrancei sau Buzăului (C. Preda, Gh. Constantinescu, SCN, 4, 1968, p. 39-45; C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 269-270).

lor să fie înscriși printre binefăcătorii obștii; să fie încununăți, ei și urmașii lor, cu cunună de aur la toate spectacolele de teatru, pentru bărbăția și râvna lor față de popor, pentru ca și ceilalți cetățeni, cunoscând că poporul cinstește pe bărbații vrednici, să se îndemne a sluji cetatea. Hegemonii să poarte de grijă ca prezentul decret să fie săpat pe două lespezi, din care una să se așeze în agora, în fața porticului, iar cealaltă în preajma altarului lui Zeus Polieus.

(D.M. Pippidi, *Știri noi despre legăturile Histriei cu geții în epoca elenistică*, SCIV, XI, 1960, 1, p. 42-43)

Moskon

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΚΩΝΟΣ

Basileos Moskonos, legendă redată la genitiv, pe reversul unor monede de argint descoperite în Dobrogea. Moskon pare să fi fost șeful unei uniuni de triburi getice din secolul III î.Chr., localizată în partea de nord a Dobrogei*.

Rhemaxos

DECRET ÎN CINSTEA LUI AGATHOCLES FIUL LUI ANTIPHILOS**

Sfatul și Poporul au găsit cu cale; președinte al Adunării fiind Dionysios al lui Bianor, Apollonios al lui Cleombrotos a propus:

întrucât Agathocles al lui Antiphilos, coborât dintr-un părinte binefăcător al obștii, se poartă față de cetate și de cetățeni ca un om vrednic și de seamă, dovedindu-și în chipul cel mai deplin, cu vorba și cu fapta, râvna față de popor, în orice împrejurare grea pentru cetate, precum și în toate dregătoriile, însărcinările și slujbele;

și mai întâi, într-o vreme când cetatea era bântuită de tulburări, iar traci în număr mare atacau orașul și teritoriul, când grânele stăteau să dea în pârg iar cetățenii se frământau foarte, (Agathocles) fiind ales căpetenie a

* C. Preda, *Monede de tip necunoscut provenind din Dobrogea*, SCIV, 15, 1964, 3, p. 401-410.

** Datat în secolul I î.Chr.

arcașilor și strângând oșteni cu plată a știut să păzească țărinile, dând puțință fieștecăruia să-și strângă grânele fără vătămare;

iar când tracii din jurul lui Zoltes au pătruns cu oaste mare în Sciția, către orașele grecești de sub oblăduirea regelui Rhemaxos, (tot el) ales sol, a pornit în țară străină, străbătând pământurile mai multor noroade și, înfruntând primejdii de tot felul, a convins pe barbari nu numai să cruțe cetatea dar și să ... adunate înainte de tâlhari ... ce se aflau la ordinul lui Zoltes ... să mântuiască toate ... și împreună cu ei s-a grăbit ... cetatea să plătească cinci (talanți?) pentru ca să cadă la înțelegere cu cetatea în privința hranei...

Când, după aceasta, aceiași (barbari) au năpădit ținutul și au prins să asedieze Bizone și să pustiască teritoriul, grânele noastre fiind (și de data aceasta) gata să dea în pârg, ales sol și pornind spre locul unde se află oastea, rânduit de cetățeni să răscumpere după puțință teritoriul și recolta, i-a convins pe Zoltes și pe traci, cu preț de 600 de galbeni, să nu pătrundă în teritoriu, nici să se apropie de oraș, ceea ce a îngăduit cetățenilor să rămână stăpâni pe toate grânele de pe ogoare.

Și iarăși, ales sol în Tracia și la căpetenia acestora Zoltes, a reînnoit învoielile și înțelegerile încheiate cu ei; și simțind (tot atunci) că se strâng laolaltă tâlhari mulți, a adus faptul la cunoștința lui Zoltes, dând de știre și cetățenilor după întoarcere acasă: din care pricină uneltirea a rămas fără urmări.

Iar mai târziu, călcând tracii jurămintele și învoiala și tot dând năvală (pe pământurile cetății), ales de popor comandant cu depline puteri al teritoriului și strângând oșteni voluntari dintre cetățeni și barbarii adăpostiți în cetate, a păzit ogoarele și turmele și grânele până la trecerea (spre noi) a regelui Rhemaxos. Iar după ce regele a trecut pe malul din față, nelăsând în urmă-i străji de teamă și trimițând numai vestitori ca să ceară tributul, ales sol și pornind la drum pe apă, întrucât ținutul era cuprins de război, l-a convins pe regele Rhemaxos să dea spre paza cetății călăreți o sută; iar când tracii au căzut în număr mare asupra străjerilor, iar aceștia – de frică – au fugit pe celălalt mal, lăsând teritoriul (cetății) fără pază, trimis sol la feciorul regelui, Phradmon (?), l-a convins pe acesta să dea strajă cetății călăreți șase sute, care, întrecând oastea vrăjmașilor, au înfrânt pe căpetenia acestora Zoltes și ...

(D.M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967, p. 183-221)

Burebista**STRABON**

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 5 (C. 298). ...Pe când domnea asupra geților Burebista – împotriva căruia s-a pregătit să pornească divinusul Caesar –, cinstirea mai sus amintită* o avea Decaineos.

VII, 3, 11 (C. 303). Lăsând la o parte trecutul îndepărtat al geților, întâmplările din vremea noastră sunt următoarele: Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, (C. 304) încât, în câțiva ani, a făurit un stat** puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani. Căci trecând prin îndrăzneală Dunărea și jefuind Tracia – până în Macedonia și Iliria –, a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și cu ilirii și a nimicit¹⁰ pe de-a întregul pe boii aflați sub conducerea lui Critasiros și pe taurisci. Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan*** care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocire, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. [...] Cât despre Burebista, acesta a pierit din pricina unei răscoale, mai înainte ca romanii să apuce a trimite o armată împotriva lui.

VII, 3, 12 (C. 304). [...] Neamul geților, care se înălțase atât de mult sub Burebista, a decăzut [apoi] cu totul din pricina dezbinărilor lăuntrice și din pricina romanilor.

XVI, 2, 39. Și profeții erau cinstiți, încât erau socotiți vrednici de domnie, ... astfel ... Orfeu, Musaioș și zeul la geți, în vechime Zamolxis, un pitagoreu, iar în vremea noastră Decaineos care proroceste lui Burebista...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* De asociat la domnie.

** În greacă, μεγάλην (mare) ἀρχήν. Termenul ἀρχή are multiple înțelesuri: 'comandă, stăpânire, putere, autoritate (ceea ce este supus unei autorități) regat, imperiu, țară guvernată'.

¹⁰ Evenimentul s-a petrecut în jurul anului 60 î.Chr.

*** În greacă, γόης, -ητος (!) are sensul literal 'care geme, care se lamentează', de unde 'vrăjitor sau magician care rostește incantații' (cu corespondent pe plan i.e. în lit. *žavēti* 'incantație') și, prin extindere, 'șarlatan' sau 'impostor'. Opțiunea traducătorilor pentru sensul de 'șarlatan' restrânge excesiv polisemia din original.

DECRET ÎN CINSTEA LUI ACORNION DIN DIONYSOPOLIS

Împreună cu tovarășii săi de drum cu unul fiu al lui Theodorus și cu Epi...pe cheltuiala lui personală, a plecat în solie călătorind departe și ajungând la Argedava, la tatăl aceleuia și întâlnindu-l, totodată a obținut de la el... (lipsește circa 10 litere, probabil, *bunăvoință pentru*) oraș ...și a dezlegat poporul (lipsește iar aproximativ 10 litere; poate *de tribut*).

Ajungând (apoi) preot al Marelui Zeu a săvârșit în chip strălucit procesiunile și jertfele și a împărțit și cetățenilor părți din carne (a animalelor sacrificate). Fiind ales preot al lui Sarapis, tot așa a suportat cu vrednicie și bunăvoința cheltuielile. Iar pentru că Dionysos (zeul) eponim al orașului, neavând de mulți ani preot și fiind aclamat (tot) el de cetățeni, s-a consacrat pe sine (acestei slujbe); și pe vremea iernării lui C(aius) Antonius luând (iarăși) coroana zeului (adică devenind preot) a împlinit procesiuni și sacrificii frumos și cu măreție și a dat cetățenilor carne din belșug. Și acceptând pe viață cununa zeilor din Samothrake, îndeplinește procesiuni și sacrificii pentru inițiați și pentru oraș.

Și în timpul din urmă regele Burebista ajungând cel dintâi și cel mai mare dintre regii din Tracia și stăpânind tot teritoriul de dincoace de fluviu (Dunărea) și de dincolo și a ajuns de asemenea la acesta (la Burebista) în cea dintâi și cea mai mare prietenie, a obținut cele mai bune foloase pentru patria sa, vorbindu-i și sfătuindu-l în ceea ce privește chestiunile cele mai importante, atrăgându-și bunăvoința regelui spre binele orașului; și în toate celelalte (ocazii) oferindu-se pe sine fără să se cruțe în soliile orașului și luând asupra-și fără șovăire primejdii, pentru a contribui în tot chipul la binele patriei.

Și fiind trimis de regele Burebista ca ambasador la Cn(aeius), Pompeius, fiul lui Cnaeus, imperator al romanilor și întâlnindu-se cu acesta în părțile Macedoniei, lângă Heraclea Lyncestis¹¹, nu numai că și-a îndeplinit cu bine însărcinările de la rege, câștigând pentru acesta bunăvoința romanilor, dar și pentru patrie a purtat cele mai frumoase negocieri; în general în orice situație a împrejurărilor expunându-se cu trup și suflet și folosind cheltuieli din ale vieții proprii (adică din averea lui particulară) și dând puteri noi din averea sa la unele dregătorii ale orașului (adică ajutând cu bani tezaurul public) arată cel mai mare zel pentru binele patriei sale.

¹¹ Astăzi Bitolia-Monastir.

Așadar, pentru ca și poporul să arate că cinstește pe oamenii cei buni și vrednici și care îi fac lui bine a hotărât Sfatul și Poporul (dionysopolitanilor) ca Acornion al lui Dionysios cu o cunună de aur și o statuie de bronz și să fie încununat și în timpul ce urmează, în fiecare an la Dionysii cu o coroană de aur și să i se dea pentru ridicare statuii locul cel mai de cinste din agora.

(Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1977, p. 91-102)

Deceneu

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 5 (C. 298). ... Întorcându-se la el* în țară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători și la popor – întrucât, întemeiat pe semnele cerești, el făcea prorociri. În cele din urmă l-a convins pe rege să-l facă părtaş la domnie, spunându-i că este în stare să-i vestească voința zeilor. (C. 298) [...] Regele lucra în înțelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră [datorită lui] mult mai ascultători decât înainte. Căci supușii lui credeau că [regele] dă poruncile sfătuit de zei. Obiceiul acesta a continuat până în zilele noastre, pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege – și acelui om geții îi spuneau zeu. [...] Pe când domnea asupra geților Burebista – împotriva căruia s-a pregătit să pornească divinul Cesar –, cinstirea mai sus amintită o avea Decaineos.

VII, 3, 11 (C. 304). [...] Spre a ține în ascultare poporul, el** și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan*** care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocie, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit de Zamolxis. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau [geții], este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie

* Zamolxis.

** Burebista.

*** În greacă, γόνος, -ητος (i) are sensul literal 'care geme, care se lamentează', de unde 'vrăjitor sau magician care rostește incantații' (cu corespondent pe plan i.e. în lit. *žavėti* 'incantație') și, prin extindere, 'șarlatan' sau 'impostor'. Opțiunea traducătorilor pentru sensul de 'șarlatan' restrânge excesiv polisemia din original.

și să trăiască fără vin.

XVI, 2, 39. Și profeții erau cinstiți, încât erau socotiți vrednici de domnie, ... astfel ... Orfeu, Musaios și zeul la geți, în vechime Zamolxis, un pitagoreu, iar în vremea noastră Decaineos care prorocește lui Burebista...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

Koson

KOSON

Legendă în limba greacă imprimată pe monede de aur datând din jurul anilor 43-42 î.Chr. sau 31-29 î.Chr., descoperite, cele mai multe, în sudul Transilvaniei, dar și în Oltenia și Banat. Realizate după denarul roman, monedele de tip Koson au fost puse pe seama evenimentelor care au avut loc în Tracia după moartea lui Caesar, când Brutus a reușit să intre în posesia marelui tezaur al regelui trac Sadala al II-lea. Unii specialiști consideră că legenda reprezintă numele unui rege get din sudul Transilvaniei, posibil regele get Cotiso, transmis de istoricul roman Suetonius, care fie a primit de la Brutus aceste monede, reprezentând plata mercenarilor angajați de acesta, fie a bătut el aceste monede din aurul plătit de același Brutus*.

Thiamarkos

BACIA[EYC] ΘΙΑΜΑΡΚΟC ΕΠΘΙΕΙ

Inscripție pe fragmente ceramice ce provin de la un vas descoperit la Ocnița-Vâlcea (secolul I î.Chr.), care poate fi citită "regele Thiamarcos a făcut (vasul). D. Berciu consideră că inscripția vorbește despre existența prezumtivă a unui basileu local**.

* Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1977, p. 353-361.

** Mircea Babeș îl consideră pe Thiamarcos un olar care a făcut vasul, numele regelui putând să apară înaintea ori după sintagma 'Thiamarcos a făcut' (Dumitru Berciu, *Buridava dacică, Biblioteca de arheologie XL, Editura Academiei, București, 1981* (recenzie), SCIVA, 33, 1982, 1, p. 256-257).

*Dicomes***PLUTARH**

(46 – 120 d.Chr.)

VIETILE PARALELE**ANTONIU**

63. ...Îi dădea sfatul¹² să trimită de la el pe Cleopatra, atunci când urma să se îndrepte către Tracia sau Macedonia, pentru a se măsura într-o luptă hotărâtoare de infanterie. Într-adevăr, Dicomes¹³, regele geților, îi făgăduise că-l va ajuta cu armată numeroasă...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

*Roles***DIO CASSIUS**

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LI, 24, 6. O parte din ei* au rămas în viață, luând în stăpânire un loc întărit. Crassus îi împresură fără succes, câteva zile. Apoi, ajutat de Roles, regele unor geți¹⁴, îi nimici. 7. Roles a mers la împărat¹⁵ și pentru această faptă a fost numit prieten și aliat al acestuia, iar prizonierii au fost împărțiți între soldați.

LI, 26, 1. Pe când înfăptuia aceasta**, îl chemă în ajutor Roles, care se afla în luptă cu Dapyx¹⁶, regele unor geți. Crassus porni să-l ajute.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

¹² P. Canidius Crassus, unul dintre generalii lui Antoniu, comandantul infanteriei în lupta de la Actium.

¹³ Probabil șeful unei uniuni de triburi getice din câmpia munteană sau Moldova.

* Bastarnii învinși de Crassus.

¹⁴ Probabil un conducător local din sud-vestul Dobrogei.

¹⁵ August se afla atunci la Corint.

** Este vorba de campaniile lui Crassus împotriva moesilor, bastarnilor, medilor și serdilor, dar și în alte ținuturi, cu excepția celor ale odrisilor.

¹⁶ Probabil un conducător local din centrul Dobrogei.

*Dapyx***DIO CASSIUS**

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LI, 26, 1. Pe când înfăptuia aceasta, îl chemă în ajutor Roles, care se afla în luptă cu Dapyx, regele unor geți. Crassus porni să-l ajute. El aruncă cavaleria vrăjmașilor peste pedestrimea lor. Însăimântându-i și pe călăreți în felul acesta, nu mai dădu nici o luptă, ci făcu un mare măcel în rândurile unora și ale altora, care fugeau. 2. Apoi îl împresură pe Dapyx – refugiat într-o fortăreață. Unul din cei aflați în fortăreață îl salută de pe zid în limba greacă, intră în vorbă cu el și hotărî să-i predea fortăreața. Prinși în felul acesta, barbarii porniră unii împotriva altora. Dapyx și mulți alții își găsiră moartea. Crassus prinse de viu pe fratele acestuia, însă nu numai că nu i-a făcut nici un rău, ba chiar i-a dat drumul. 3. După ce a săvârșit aceasta, Crassus s-a îndreptat apoi spre peștera numită Ceiris. Aceasta era atât de încăpătoare și totodată atât de trainică încât se povestește că titanii, când au fost biruiți de zei, s-au refugiat acolo. În locul acesta, bășinașii – veniți în mare număr – aduseseră cu ei printre altele lucrurile cele mai de preț și toate turmele lor. 4. Crassus căută și astupă toate intrările întortochiate și greu de aflat [ale peșterii]; de aceea îi înfrânse pe aceștia prin foame. Biruitor, el nu cruță nici pe ceilalți geți, deși între Dapyx și ei nu era nici o legătură.

*(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)**Zyraxes***DIO CASSIUS**

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LI, 26, 5. [Crassus] a pornit apoi împotriva Genuclei, cea mai puternică întăritură a statului^{*} lui Zyraxes¹⁷, căci auzise că acolo se află steagurile luate de bastarni de la Caius Antonius, lângă cetatea istrienilor.

^{*} În greacă, ἀρχή 'comandă, stăpânire, putere, autoritate (ceea ce este supus unei autorități) regat, imperiu, țară guvernată'.

¹⁷ Un conducător get din nordul Dobrogei.

Asediind Genucla – în același timp de pe uscat și de pe Istru, deoarece era durată lângă apă – în scurtă vreme o cucerii, dar cu multă osteneală, deși Zyraxes nu era de față. 6. Căci el, îndată ce aflase de atacul lui Crassus, s-a îmbarcat și a pornit la sciți¹⁸ cu mulți bani, pentru a le cere ajutor, dar nu a mai apucat să se întoarcă. Iată cele săvârșite de Crassus la geți.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

Duras

DIO CASSIUS (164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LXVII, 6, 1. Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora în vremea aceea, domnea* Decebal [Duras, care domnise** mai înainte, lăsase lui Decebal de bună voie domnia pentru că era... Exc.Val.]

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

Decebal

CRITON

(secolul I – secolul al II-lea d.Chr.)

GETICELE

1 [p. 931]. Ioann. Lyd. De mag. II 28: După ce a cucerit-o (Sciția) pentru prima oară, și [l-a învins] pe Decebal, conducătorul geților, puternicul Traian a adus romanilor cinci milioane de livre de aur, o cantitate dublă de argint, în afară de cupe și lucruri [scumpe], depășind orice prețuire, apoi turme și arme și peste cinci sute de mii de bărbați cât se pare de potriviți pentru luptă, împreună cu armele lor, așa cum a afirmat Criton, care a luat parte la război.

¹⁸ Probabil bastarni.

* În greacă, ἐβασίλευε < βασιλεύω 'a fi rege, a domni'.

** În greacă, ἡγεμονία ἐγγίνετο – interesantă nuanță de sens: ἡγεμονία 'preeminență, putere absolută, domnie, comandă'.

2 [p. 931]. Scolii la Lucian, p. 104, 19 Rabe: Geții, un neam barbar și puternic – care s-a ridicat împotriva romanilor și i-a umilit până la plătirea tributului, mai târziu, când aveau rege pe Decebal – a fost până într-atât zdrobit de către Traian, încât tot neamul ajunsese la vreo patruzeci de bărbați, după cum povestește Criton în *Getice*.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ARIAN

(~ 95 – 175 d.Chr.)

PARTIA*

(Suidas, II, p. 322, nr. 1864). Acțiunile¹⁹ răzbunătoare ale lui Decebal au ajuns până acolo, încât a fost nevoie ca purtării sale trufașe să i se pună capăt prin război.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

LUCIAN

(125 – 192 d.Chr.)

SCOLII LA ICAROMENIP AL LUI LUCIAN

16. ... Ținutul geților] țara geților. Geții, un neam barbar, – [manuscrisele] ΓVUΩΔ. [Manuscrisele] VUΩΔ adaugă: și puternic, care se ridicase împotriva romanilor și îi umilise până la plătirea tributului; dar mai târziu, când avea rege pe Decebal, a fost până într-atâta de zdrobit de către Traian, încât tot neamul ajunsese la vreo patruzeci de bărbați. [Manuscrisul] Δ adaugă: după cum povestește Criton în *Getice* [omis de Müller FHG].

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LXVII, 6, 1. Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora, în vremea aceea, domnea** Decebal [Duras, care domnise*** mai înainte, lăsase lui Decebal de bună voie domnia

* În această lucrare autorul descrie războiul din vremea lui, purtat de Traian împotriva parților, la care însă nu a participat.

¹⁹ Autorul se referă probabil la pregătirile de luptă făcute de Decebal între primul și al doilea război cu romanii, din toamna anului 102 până în primăvara anului 105 d.Chr.

** În greacă, ἐβασίλευε < βασιλεύω 'a fi rege, a domni'.

*** În greacă, ἡγεμονία ἐγίγνετο – interesantă nuanță de sens; ἡγεμονία 'preeminență, putere absolută, domnie, comandă'.

pentru că era ...Exc. Val.] foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbânda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani.

5. Decebal, regele dacilor, a trimis soli lui Domițian și-i făgăduia pacea. Drept care, Domițian îl porni pe Fuscus cu armată multă. Când a aflat de aceasta Decebal, i-a trimis din nou solie, în bătaie de joc, spunând că va încheia pacea dacă Domițian are să vrea ca fiecare roman să-i dea lui Decebal, anual, câte doi oboli. Iar dacă nu va primi această propunere, Decebal spunea că va duce mai departe războiul și că romanii vor avea de îndurat mari nenorociri. Petr. Patr. Exc. de leg. 3 (Hoeschel, p. 15 = FHG, IV, p. 185, fr. 4).

LXVII, 7, 2. Învins și pus pe fugă de marcomani²⁰, Domițian a pornit grabnic o solie la Decebal, regele dacilor, îndemnându-l să încheie un tratat, pe care el [Domițian] îl refuzase mai înainte, deși [regele] i-l ceruse adesea. Decebal primi propunerea de pace (căci era la mare strâmtoare²¹) dar nu a vrut să vină el însuși să stea de vorbă cu Domițian, ci l-a trimis pe Diegis... [...] 4. Domițian își împodobi triumful²² cu multe lucruri ce nu fuseseră luate ca pradă. (Dimpotrivă, el cheltuiuse foarte mulți bani pentru încheierea păcii, căci fără întârziere dădu lui Decebal nu numai însemnate sume de bani, dar și meșteri pricepuți la felurite lucrări folositoare în timp de pace și de război și făgădui să-i dea mereu altele).

LXVII, 10, 2. Și dând* lupta cu dușmanii la Tapae²³, măcelări pe cei mai mulți dintre ei. Între dușmani se afla și Vezinas, care venea, ca demnitate, îndată după Decebal; [...] 3. Decebal se temu ca romanii victorioși să nu pornească spre capitala lui. De aceea, tăie copacii din preajma lor [la o oarecare înălțime] și puse arme pe trunchiuri, pentru ca dușmanii să creadă că sunt soldați și să se retragă înspăimântați. Ceea ce s-a și întâmplat. Xiph. 219, ²⁴–221, ²⁰. R. St.

LXVIII, 6, 2. Când află de expediția lui**, Decebal fu cuprins de spaimă, căci înțelegea bine că mai înainte biruise nu pe romani, ci pe

²⁰ În anul 89 d.Chr.

²¹ În urma înfrângerii suferite la Tapae, din partea lui Tettius Iulianus și poate și datorită unor mișcări separatiste în Dacia.

²² Triumful pe care l-a sărbătorit Domițian probabil la sfârșitul anului 89 d.Chr.

* Tettius Iulianus.

²³ În anul 88 d.Chr.

** A lui Traian.

Domițian, iar de data aceasta va trebui să lupte cu romanii și cu împăratul Traian.

LXVIII, 7, 5. ...De aceea Decebal se temea de [Traian] pe bună dreptate...

LXVIII, 9, 1. Decebal a trimis soli, chiar înainte de înfrângere, nu dintre comați – ca mai înainte –, ci pe cei mai buni dintre pileați.

2. Aceștia azvârliră armele, se aruncară la pământ și stăruiră pe lângă Traian îndeosebi să încuviințeze lui Decebal să vină în fața lui și să stea de vorbă, deoarece este gata să îndeplinească toate cele cerute; iar dacă nu, cel puțin să trimită Traian pe cineva care să se înțeleagă cu el. Au fost trimiși Sura²⁴ și Claudius Livianus, prefectul pretoriului. 3. Dar nu s-a realizat nimic, deoarece Decebal nu a cutezat să se întâlnească cu aceștia, ci a trimis și atunci pe alții. Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo armele, mașinile de război cucerite [de la romani], precum și steagul²⁵ luat de la Fuscus.

4. Pentru aceste motive, dar mai ales pentru că Maximus²⁶ prinsese în acest timp pe sora aceluia și cucerise un loc întărit, Decebal era gata să primească orice condiții ce i s-ar fi impus, nu fiindcă ar fi avut de gând să le respecte, ci ca să mai prindă putere, după pierderile suferite atunci.

Decebal a trimis lui Traian soli dintre pileați. Aceștia sunt la ei oamenii cei mai onorați. Trimise-se comați mai înainte. Aceștia se bucură de mai puțină trecere la ei. Venind aceia [pileații] la Traian, aruncară la pământ armele, își legară mâinile la spate și în felul captivilor l-au rugat pe Traian să stea de vorbă cu Decebal. Petr. Patr. Exc. de leg. G. 4 (Hoeschel, p.15=FHG, IV, p.185 urm., fr.5).

3. Dar nu s-a realizat nimic, deoarece Decebal nu a cutezat să se întâlnească cu aceștia, ci a trimis și atunci pe alții. Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo armele, mașinile de război cucerite [de la romani], precum și steagul²⁵ luat de la Fuscus.

LXVIII, 8, 3. [Xiph] (...a dat poruncă²⁷ cap. 8, 2) încât a început să urce pe înălțimi, ocupând cu mari primejdii colină după colină, și se apropia de capitala dacilor. Lusius²⁸ i-a atacat din altă parte; el ucise mulți dușmani și prinsese de vii un număr și mai mare. În acest timp, Decebal a trimis (cf. r. 16) 20 soli pe cei mai buni pileați și se ruga de împărat, prin mijlocirea lor (cap.

²⁴ L. Licinius Sura, prietenul și omul de încredere al lui Traian.

²⁵ Probabil steagul legiunii V *Alaudae*

²⁶ M. Laberius Maximus, legatul Moesiei din anii 100-102 d.Chr.

²⁷ În anul 102 d.Chr., după ce în prealabil fusese respinsă diversiunea din Moesia, armata romană reia înaintarea spre Sarmizegetusa.

²⁸ Lusius Quietus era comandantul cavaleriei maure.

9, 1-2): nimic mai mult decât că este gata să încheie pace în condițiile impuse (și anume să dea îndărăt armele etc.) Xiph. 231,¹³⁻¹⁶ R. St.

5. anume, să dea înapoi armele, mașinile de război și pe constructorii acestor mașini, să predea pe dezertori, să distrugă întăriturile și să se retragă din teritoriul cucerit, ba încă să-i socotească dușmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor; 6. să nu mai primească nici un fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaș din Imperiul roman (căci Decebal atrăgea la sine prin momeli pe foarte mulți oameni viteji). De nevoie el primi aceste condiții. Merse la Traian, căzu la pământ spre a i se închina și azvârli armele. 7. Despre toate aceste [Traian] trimise solie Senatului, pentru ca și Senatul să întărească pacea. După ce rândui acestea și lăsă oaste la Sarmizegetusa²⁹, punând străji și în restul țării, el se întoarse în Italia. Exc. U^G 47 (p. 401), Xiph. 231,¹³⁻²⁴ R. St.

LXVIII, 10, 1. Trimișii lui Decebal fură aduși în Senat.[...] 3. Dar când i s-a anunțat că Decebal în multe privințe nu respectă tratatul, ci își pregătește arme, primește fugari, reface întăriturile, trimite soli la vecini și aduce pagube celor ce mai înainte nu se înțelegeau³⁰ cu el, iar iazigilor le-a smuls un ținut³¹ (pe care, după aceea, deși ei îl cereau, Traian nu-l mai dădu înapoi), 4. senatul decretă că Decebal este din nou vrăjmaș, iar Traian însuși, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou război împotriva aceluia. Xiph. 232,²⁻¹⁰ R. St.

LXVIII, 11, 1. Întrucât mulți daci trecuseră de partea lui Traian – și încă din alte pricini –, Decebal ceru iarăși pace. Însă el nu înțelegea să depună armele și să se predea, își aduna – în văzul tuturor – trupe și chema în ajutor pe vecini. 2. Spunea că dacă-l vor părăsi pe dânsul, și ei vor fi în primejdie; că mai ușor și mai sigur își vor păstra libertatea, ajutându-l în luptă, înainte ca el să fi suferit vreo nenorocire. Însă privind nepăsători cum sunt nimiciți dacii, mai pe urmă vor ajunge ei înșiși robi, căci vor rămâne fără aliați. Exc. U^G 48 (p. 402). 3. Prin forță Decebal n-a izbutit. Dar era cât pe aci să-l ucidă pe Traian prin vicleșug, întinzându-i o cursă. Trimise în Moesia câțiva dezertori ca să încerce să-l omoare, întrucât se putea ajunge ușor la el.

²⁹ Autorul se referă la Sarmizegetusa romană, și nu la capitala lui Decebal.

³⁰ Patsch (*Kampf*, p. 94) crede că este vorba despre simpatizanții romani din Dacia, care au început să fie urmăriți abia după retragerea armatelor romane.

³¹ Probabil regiunile din apusul Banatului, pe care iazigii le ocupaseră în timpul războiului.

LXVIII, 12, 1. Atunci Decebal chemă la dânsul pe Longinus, comandantul unei legiuni, a cărei dârzenie o simțise în luptele purtate cu el și, după ce-l convinge să vină, cu gând să-l facă să i se supună, îl prinse și-l întrebă de față cu alții despre planurile lui Traian. Pentru că [Longinus] nu voia să mărturisească nimic, îl ținu sub pază, dar nelegat. 2. Decebal trimise apoi un sol la Traian și ceru acestuia – în schimbul eliberării lui Longinus – să-i cedeze țara până la Istru și să-i plătească banii pe care i-a cheltuit cu războiul. [Traian] răspunse cu vorbe îndoielnice prin care voia să arate că nici nu-l prețuiește prea mult pe Longinus, dar nici prea puțin; că nici nu dorea să-l piardă, dar nici să-l scape cu sacrificii prea mari. 3. Decebal mai stătea în cumpănă, neștiind ce să facă. Dar între timp Longinus își făcu rost de otravă, cu ajutorul unui libert de-al său și făgădui lui Decebal că are să-l împace cu Traian, pentru ca regele să nu bănuiască deloc ce are de gând și să nu i se pună o pază prea aspră; Longinus scrisese o scrisoare plină de rugăminți și o dădu libertului s-o ducă lui Traian, spre a putea să rămână nestânjenit. 4. După ce libertul plecă, Longinus bău otravă în timpul nopții și muri. După această întâmplare, Decebal ceru lui Traian pe libert făgăduind să-i dea în schimb trupul lui Longinus și zece prizonieri. Și trimise îndată un centurion prins împreună cu Longinus, spre a aduce la îndeplinire cele cerute. 5. Traian află de la acesta tot ceea ce se petrecuse cu Longinus. Dar nu-i trimise înapoi lui Decebal nici pe acela, și nu-i dădu nici pe libert, socotind că viața libertului este mai de preț pentru demnitatea imperiului, decât înmormântarea lui Longinus. Xiph. 232, ¹⁰⁻²⁸ R. St. (până la r. 1) și (§ ²⁻⁵) Exc. U^G 49 (p. 402 și urm.).

LXVIII, 14, 1. Traian trecu Istrul pe acest pod^{*}; și a purtat război mai mult cu chibzuială decât cu înfocare, biruindu-i pe daci după îndelungi și grele strădanii. El însuși dădu multe dovezi de pricepere la comandă și de vitejie, iar oștenii trecură împreună cu dânsul prin multe primejdii și dădură dovadă de vrednicie. 2. Un călăreț greu lovit fu scos din luptă în nădejdea că va mai putea fi salvat. Dar simțind el că nu se mai vindecă, se repezi din cort (căci rana nu-l istovise de tot) și se întoarse la postul său, prăbușindu-se fără suflare, după ce a săvârșit fapte mărețe. 3. Când a văzut Decebal că scaunul lui de domnie^{**} și toată țara sunt în mâinile dușmanului, că el însuși era în primejdie să fie luat prizonier, își curmă zilele. Capul său fu dus la Roma. În felul acesta Dacia ajunsese sub ascultarea romanilor și Traian stabili în ea orașe de coloniști. 4. Fură descoperite și comorile lui Decebal, deși se aflau

* Podul construit la Drobeta.

** În greacă, τὸ βασιλεῖον 'reședință regală, capitală de regat'.

ascunse sub râul Sargetia, din apropierea capitalei sale. Căci [Decebal] abătuse râul cu ajutorul unor prizonieri și săpase acolo o groapă. Puse în ea o mulțime de argint și de aur, precum și alte lucruri foarte prețioase – mai ales dintre cele care suportau umezeala –, așezase peste ele pietre și îngrămădise pământ, iar după aceea aduse râul din nou în albia lui. 5. Tot cu oamenii aceia [Decebal] pusese în siguranță, în niște peșteri, veșminte și alte lucruri la fel. După ce făcu toate acestea, îi măcelări, ca să nu dea nimic pe față. Dar Bicilis, un tovarăș al său care cunoștea cele întâmplate, fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea. Xiph. 232, ²⁸234, ¹⁶R. St.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

THEMISTIOS

(317 – 388 d.Chr.)

DISCURSUL VIII

Pronunțat la cinci ani (de domnie a împăratului Valens)

110 B. C. [...] Și pentru cele spuse, acest împărat* nu este mai puțin pe buzele tuturor, decât pentru că i-a pricinuit moartea lui Decebal, pentru că a biruit neamul parților și pentru faptul că germanii au ajuns să-i dea ascultare.

(V. Popescu)

PETRUS PATRICIUS

(~ 500 – 565 d.Chr.)

ISTORII**

4. Decebal, regele dacilor, a trimis o solie la Domițian, promițând pace. În urma acestui fapt, Domițian l-a trimis pe Fuscus cu armată multă. Când a auzit aceasta, Decebal a trimis din nou solie la el pentru a-i spune în bătaie de joc că dacă primește ca fiecare roman să plătească anual lui Decebal câte doi oboli, atunci face pace cu el; iar dacă nu primește, va porni cu război și le va pricinui mari necazuri. [Extrase din *Solile*, p. 24, Par., 122-123, Niebuhr].

5. Decebal a trimis la Traian soli care purtau pileum, căci aceștia au la ei mai multă trecere. Mai înainte îi trimisese soli cu plete, care sunt socotiți oameni de rând. Aceia au venit în fața lui Traian, au aruncat armele, și-au împreunat mâinile la spate în felul prizonierilor de război și l-au rugat pe Traian să înceapă tratative cu Decebal.

* Este vorba de Traian.

** Din această operă istorică s-au păstrat doar fragmente.

Decebal a trimis iarăși o solie la Traian pentru a-și ușura printr-un armistițiu greutățile în care se zbătea. Îi făgăduia să-i predea lui Traian toate armele și mașinile de război, pe romanii, meșteri de mașini, care se aflau la el și pe dezertori, să distrugă toate întăriturile pe care le construisese, să cedeze teritoriul pe care-l ocupase Traian, să considere pe dușmanii acestuia și ai romanilor ca pe dușmanii săi proprii, să nu primească pe dezertori și să nu țină pe lângă sine nici un soldat roman. Cu aceste condiții Traian a primit solia. Decebal a aruncat armele în fața sa, a căzut la pământ și i s-a închinat, apoi a trimis soli la Roma. Aceștia și-au împreunat de asemenea mâinile la spate, în felul prizonierilor de război. [Extrase din *Soliile*, p. 24, Par., 123, Niebuhr].

(H. Mihăescu)

IOANNES LYDOS

(~ 490 – 565 d.Chr.)

DESPRE MAGISTRATURILE STATULUI ROMAN*

II, 28 (p. 83,4 – 25). [...] Căci fiind un om înțelept³³ și aflând din cărți că această țară este bogată în averi și puternică în arme și acum și că a fost mai înainte – țară pe care mai întâi a cucerit-o mare Traian învingând pe Decebal, regele geților, și a adus romanilor cinci milioane de libre de aur și de două ori pe atâtea de argint, afară de cupe și de obiecte care depășesc limita oricărui preț, de turme, de arme și de peste cinci sute de mii de bărbați foarte războinici cu arme cu tot, după cum a afirmat Criton, care luase parte la război...

(V. Popescu)

SUIDAS

(a doua jumătate a secolului al X-lea d.Chr.)

LEXICON

II, 322. *I n s o l e n t*: care violează, care calcă convențiile și comite o nedreptate. Abaterile lui Decebal ajunseseră la un așa grad de insolentă, încât a fost necesar ca insolentul să fie oprit prin război.

IV, 669. *P u ș i s u b î n v i n u i r e*: acuzați. Soldații învinuiți de fapte rele, care voiau să fugă la Decebal, erau pedepsiți cu moartea.

(H. Mihăescu)

* Tratat despre conducerea politică și administrația la romani.

³³ Iustinian.

B. ORGANIZAREA POLITICĂ LA GETO-DACI

Regalitatea

DIODOR DIN SICILIA

(~ 80 – 21 î.Chr.)

BIBLIOTECA ISTORICĂ

XXI, 12, 1. Armata lui Lisimah¹ era chinuită de foamete. Prietenii îl sfătuiră pe rege să scape cum o putea și să-și mute gândul că oastea lui l-ar putea salva. Lisimah le răspunse însă că nu era drept să-și părăsească ostașii și prietenii, asigurându-și lui o scăpare rușinoasă.

2. Dromichaïtes, regele tracilor, după ce primi cu multă prietenie pe regele Lisimah, numindu-l și tată, îl conduse împreună cu copiii săi într-o cetate numită Helis.

3. Ajungând oștirea lui Lisimah în puterea tracilor, aceștia se strânseră la un loc – alergând în număr mare – și strigară să le fie dat pe mână regele prizonier, ca să-l pedepsească. Căci – spuneau ei – poporul, care luase parte la primejdiile [războiului], trebuie să aibă dreptul de a chibzui asupra felului cum să fie tratați cei prinși. Dromichaïtes fu împotriva pedepsirii regelui și-i lămurii pe oșteni că este bine să-l cruțe pe bărbatul acesta. Dacă l-ar omorî pe Lisimah – spunea el –, alți regi au să-i ia domnia și se prea poate ca regii aceștia să fie cu mult mai de temut decât înaintașul lor. Dar cruțându-l pe Lisimah, acesta – cum se și cuvine – are să se arate recunoscător tracilor, care i-au dăruit viața. Iar locurile întărite, aflate mai înainte vreme în stăpânirea tracilor, ei le vor dobândi înapoi fără nici o primejdie.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 5 (C. 297). Se spune că un get cu numele Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora și că ar fi deprins de la acesta unele cunoștințe

¹ Probabil în anul 291 î.Chr. Lisimah îl atacase din nou pe Dromichaïtes.

astronomice, iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni, căci cutreierările sale l-ar fi dus până acolo. Întorcându-se la el în țară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători și la popor – întrucât, întemeiat pe semnele cerești, el făcea prorociri. În cele din urmă l-a convins pe rege să-l facă părtaș la domnie, spunându-i că este în stare să-i vestească voința zeilor. Mai întâi, [Zamolxis] s-ar fi făcut^{*} preot al zeului cel mai slăvit la ei, iar după aceea a primit și numele de zeu, (C. 298) petrecându-și viața într-o peșteră^{**}, pe care a ocupat-o el, și unde ceilalți nu puteau intra. Se întâlnea rar cu cei din afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înțelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră [datorită lui] mult mai ascultători decât înainte. Căci supușii lui credeau că [regele] dă poruncile sfătuit de zei. Obiceiul acesta a continuat până în zilele noastre, pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege – și acelui om geții îi spuneau zeu.

VII, 3, 11 (C. 303). ... Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, (C. 304) încât, în câțiva ani, a făurit un stat^{***} puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani. [...] Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan^{****} care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocie, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit de Zamolxis. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau [geții], este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin. Cât despre Burebista, acesta a pierit din pricina unei răscoale, mai înainte ca romanii să apuce a trimite o armată împotriva lui. Urmașii acestuia la domnie s-au dezbinat, fărâmițând puterea în mai multe părți. De curând, când împăratul August a trimis o armată împotriva lor, puterea era împărțită în cinci state^{*****}. Atunci², însă, stăpânirea se împărțea în patru. Astfel de împărțiri sunt vremelnice și se

^{*} În greacă, κατασταθῆναι 'a fost pus, a fost așezat'.

^{**} În greacă, textual ἀντροδὲς χορίον 'loc cu peșteră' (cf. Slușanschi, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΟΝ*. *Analiză filologică și lingvistică*, Thrac-Dacica, X, 1989, 1-2, p. 220).

^{***} În greacă, μεγάλην 'mare' ἀρχήν. Termenul ἀρχή are multiple înțelesuri: 'comandă, stăpânire, putere, autoritate (ceea ce este supus unei autorități) regat, imperiu, țară guvernată'.

^{****} În greacă, γόης, -ητος (ὁ) are sensul literal 'care geme, care se lamentează', de unde 'vrăjitor sau magician care rostește incantații' (cu corespondent pe plan i.e. în lit. *žavēti* 'incantație') și, prin extindere, 'șarlatan' sau 'impostor'. Opțiunea traducătorilor pentru sensul de 'șarlatan' restrânge excesiv polisemia din original.

^{*****} În greacă, εἰς πέντε μερίδας; ἡ μερίς, -ιδος 'parte'.

² La moartea lui Burebista.

schimbă când într-un fel, când într-altul.

XVI, 2, 39 (C. 762). ...Și profeții erau cinstiți, încât erau socotiți vrednici de domnie, ... astfel ... Orfeu, Musaios și zeul la geți, în vechime Zamolxis, un pitagoreu, iar în vremea noastră Decaineos care prorocește lui Burebista...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

CRITON

(secolul I – secolul al II-lea d.Chr.)

GETICELE

7 (2) [p. 932]. Suidas sub δεισιδαιμονία – «teama de zei»: ...Și Crîton în *Getice* spune: «Prin înșelăciune* și magie**, regii geților impun supușilor lor teama de zei și buna înțelegere și dobândesc lucruri mari».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

Asocierea la domnie

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 5. ...Întorcându-se la el*** în țară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători și la popor – întrucât, întemeiat pe semnele cerești, el făcea prorociri. În cele din urmă l-a convins pe rege să-l facă părtaş**** la domnie, spunându-i că este în stare să-i vestească voința zeilor...(C. 298)...Se întâlnea rar cu cei din afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înțelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră [datorită lui] mult mai ascultători decât înainte. Căci supușii lui credeau că [regele] dă poruncile sfătuit de zei. Obiceiul acesta a continuat până în zilele noastre, pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege – și acelui om geții îi spuneau zeu. [...] Pe când domnea asupra geților Burebista – împotriva căruia s-a pregătit să pornească divinul Caesar –, cinstirea mai sus amintită o avea Decaineos.

* În greacă, ἀπάτη 'înșelăciune, fraudă, trădare, șiretenie, artificiu'.

** În greacă, γοητεία 'magie, vrăjitorie, fascinație, șarlatanie'.

*** Zamolxis.

**** În greacă, κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς; κοινωνός 'care participă la, asociat la'.

VII, 3, 11 (C. 304). ...Spre a ține în ascultare poporul, el^{*} și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan^{**} care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocire, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit de Zamolxis. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau [geții], este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LXVII, 10, 2. Și dând^{***} lupta cu dușmanii la Tapae³, măcelări pe cei mai mulți dintre ei. Între dușmani se afla și Vezinas, care venea, ca demnitate, îndată după Decebal.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

Succesiunea la domnie

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LXVII, 6, 1. Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora, în vremea aceea, domnea^{****} Decebal [Duras, care domnise^{*****} mai înainte, lăsase lui Decebal de bună voie domnia pentru că era... Exc.Val.]

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Burebista.

** În greacă, γόης, -ητος (ó) are sensul literal 'care geme, care se lamentează', de unde 'vrăjitor sau magician care rostește incantații' (cu corespondent pe plan i.e. în lit. *žavēti* 'incantație') și, prin extindere, 'șarlatan' sau 'impostor'. Opțiunea traducătorilor pentru sensul de 'șarlatan' restrânge excesiv polisemia din original.

*** Tettius Iulianus.

³ În anul 88 d.Chr.

**** În greacă, ἐβασίλευε < βασιλεύω 'a fi rege, a domni'.

***** În greacă, ἡγεμονία ἐγένετο – interesantă nuanță de sens; ἡγεμονία 'preeminență, putere absolută, domnie, comandă'.

Adunarea poporului înarmat

DIODOR DIN SICILIA

(~ 80 – 21 î.Chr.)

BIBLIOTECA ISTORICĂ

XXI, 12, 1. Armata lui Lisimah⁴ era chinuită de foamete. Prietenii îl sfătuiră pe rege să scape cum o putea și să-și mute gândul că oastea lui l-ar putea salva. Lisimah le răspunse însă că nu era drept să-și părăsească ostașii și prietenii, asigurându-și lui o scăpare rușinoasă.

2. Dromichaïtes, regele tracilor, după ce primi cu multă prietenie pe regele Lisimah, numindu-l și tată, îl conduse împreună cu copiii săi într-o cetate numită Helis.

3. Ajungând oștirea lui Lisimah în puterea tracilor, aceștia se strânseră la un loc – alergând în număr mare – și strigară să le fie dat pe mână regele prizonier, ca să-l pedepsească. Căci – spuneau ei – poporul, care luase parte la primejdiile [războiului], trebuie să aibă dreptul de a chibzui asupra felului cum să fie tratați cei prinși. Dromichaïtes fu împotriva pedepsirii regelui și-i lămuri pe oșteni că este bine să-l cruțe pe bărbatul acesta. Dacă l-ar omorî pe Lisimah – spunea el –, alți regi au să-i ia domnia și se prea poate ca regii aceștia să fie cu mult mai de temut decât înaintașul lor. Dar cruțându-l pe Lisimah, acesta – cum se și cuvine – are să se arate recunoscător tracilor, care i-au dăruit viața. Iar locurile întărite, aflate mai înainte vreme în stăpânirea tracilor, ei le vor dobândi înapoi fără nici o primejdie.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

Armata

ARIAN

(~ 95 – 175 d.Chr.)

EXPEDIȚIA LUI ALEXANDRU

5. Atunci Alexandru își retrase corăbiile și hotărî să treacă Istrul împotriva geților care locuiau dincolo de Istru, deoarece îi vedea că sunt

⁴ Probabil în anul 291 î.Chr. Lisimah îl atacase din nou pe Dromichaïtes.

adunați acolo în mare număr pe malul Istrului. Ei voiau să-l împedice, dacă ar fi încercat să treacă la dâșii. (erau acolo vreo patru mii de călăreți, iar pedestrași peste zece mii).

(*Radu Hîncu, Virgil C. Popescu*)

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 12 (C. 304)... Neamul geților, care se înălțase atât de mult sub Burebista, a decăzut [apoi] cu totul din pricina dezbinărilor lăuntrice și din pricina romanilor. Totuși ei sunt încă în stare și astăzi să trimită la luptă patruzeci de mii de oameni.

VII, 3, 13 (C. 304)... Cât despre geți și daci, după ce numărul lor crescuse neînchipuit de mult, într-atât încât puteau să trimită la luptă până la două sute de mii de oameni, ei s-au împuținat și au ajuns în zilele noastre cam la vreo patruzeci de mii și sunt acum pe cale de a se supune romanilor.

(*Radu Hîncu, Virgil C. Popescu*)

DION CHRYSOSTOMOS

(40 – 120 d.Chr.)

DISCURSURI

XII, 16. Se întâmplă⁵ că am făcut acum o călătorie lungă, drept la Istru și în țara geților⁶ sau a misilor, așa cum îi numește Homer și cum e denumită astăzi populația. [...] 19. Fiind nefolositor la toate acestea, am ajuns la niște oameni întreprinzători, care nu aveau răgazul să asculte cuvântări, ci erau agitați și tulburați ca niște cai de curse la potou, înainte de plecare, nerăbdători să treacă vremea, cai pe care râvna și înfocarea îi fac să lovească pământul cu copitele. Acolo, la ei, puteai să vezi peste tot săbii, platoșe, lănci, toate locurile fiind pline de cai, arme și oameni înarmați. 20. În mijlocul atâtor oameni [deosebiți], eu singur mă înfățișam grozav de nepăsător, un spectator foarte pașnic al războiului, neputincios la trup, înaintat în vârstă, om care nu purta sceptrul de aur și nici panglicuțele sfinte ale vreunui zeu, care venise pe drumul unde-l mâna nevoia, în tabăra ostășească – pentru a cere slobozenie fiicei [sale], ci [veneam] doritor de a

⁵ Discursul a fost ținut la Olimpia în anul 97 d.Chr.

⁶ Autorul fusese în Dacia în anul 96 d.Chr.

vedea oameni luptând [unii] pentru stăpânire și putere, iar alții pentru libertate și patrie.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PLUTARH

(46 – 120 d.Chr.)

VIETEILE PARALELE

ANTONIU

63. ...Îi dădea sfatul⁷ să trimită de la el pe Cleopatra, atunci când urma să se îndrepte către Tracia sau Macedonia, pentru a se măsura într-o luptă hotărâtoare de infanterie. Într-adevăr, Dicomes⁸, regele geților, îi făgăduise că-l va ajuta cu armată numeroasă...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

CRITON

(secolul I – secolul al II-lea d.Chr.)

GETICELE

5 (2) [p. 932]. Suidas... [...] alții – dintre cei din jurul regelui – erau rânduiți [să se îngrijească] de fortificații», spune Criton în *Getice*.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LI, 24, 6. O parte din ei* au rămas în viață, luând în stăpânire un loc întărit. Crassus îi împresură fără succes, câteva zile. Apoi, ajutat de Rholes, regele unor geți⁹, îi nimici.

LI, 26, 1. Pe când înfăptuia acestea**, îl chemă în ajutor Rholes, care se afla în luptă cu Dapyx¹⁰, regele unor geți. Crassus porni să-l ajute. El aruncă cavaleria vrăjmașilor peste pedestrimea lor. Însălmântându-i și pe

⁷ P. Canidius Crassus, unul dintre generalii lui Antoniu, comandantul infanteriei în lupta de la Actium.

⁸ Probabil șeful unei uniuni de triburi getice din câmpia munteană sau Moldova.

* Bastarnii învinși de Crassus.

⁹ Probabil un conducător local din sud-vestul Dobrogei.

** Este vorba de campaniile lui Crassus împotriva moesilor, bastarnilor, medilor și serdilor, dar și în alte ținuturi, cu excepția celor ale odrisilor.

călăreți în felul acesta, nu mai dădu nici o luptă, ci făcu un mare măcel în rândurile unora și ale altora, care fugeau. 2. Apoi îl împresură pe Dapyx – refugiat într-o fortăreață. Unul din cei aflați în fortăreață îl salută de pe zid în limba greacă, intră în vorbă cu el și hotărî să-i predea fortăreața. Prinși în felul acesta, barbarii porniră unii împotriva altora. Dapyx și mulți alții își găsiră moartea. Crassus prinse de viu pe fratele acestuia, însă nu numai că nu i-a făcut nici un rău, ba chiar i-a dat drumul. [...] 5. [Crassus] a pornit apoi împotriva Genuclei, cea mai puternică întăritură a statului¹¹ lui Zyraxes¹¹, căci auzise că acolo se află steagurile luate de bastarni de la Caius Antonius, lângă cetatea istrienilor.

LXVII, 6, 1. Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora, în vremea aceea, domnea Decebal [...] foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbânda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani.

LXVII, 7, 4. [...] Dimpotrivă, el¹² cheltuiise foarte mulți bani pentru încheierea păcii, căci fără întârziere dădu lui Decebal nu numai însemnate sume de bani, dar și meșteri pricepuți la felurite lucrări folositoare în timp de pace și de război și făgădui să-i dea mereu altele.

LXVIII, 9, 3. [...] Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo armele, mașinile de război cucerite [de la romani], precum și steagul¹³ luat de la Fuscus. [...] 4. Pentru aceste motive, dar mai ales pentru că Maximus prinsese în acest timp pe sora aceluia și cucerise un loc întărit, Decebal era gata să primească orice condiții ce i s-ar fi impus, nu fiindcă ar fi avut de gând să le respecte, ci ca să mai prindă putere, după pierderile suferite atunci: 5. anume, să dea armele înapoi armele, mașinile de război și pe constructorii acestor mașini, să predea pe dezertori, să distrugă întăriturile^{**} și să se retragă din teritoriul cucerit, ba încă să-i socotească dușmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor; 6. Să nu mai primească nici un fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaș din Imperiul roman...

* În greacă, τῆς Ζυράξου ἀρχῆς ἀρχὴ 'comandă, stăpânire, putere, autoritate (ceea ce este supus unei autorități), regat, imperiu, țară guvernată'.

¹⁰ Probabil un conducător local din centrul Dobrogei.

¹¹ Un conducător get din nordul Dobrogei.

¹² Domițian.

¹³ Probabil steagul legiunii V *Alaudae*.

** În greacă, τὰ ἐρύματα < ἔρυμα, -ατος 'protecție, întăritură, fortăreață, bastion'.

LXVIII, 10, 3. Dar când i s-a anunțat că Decebal în multe privințe nu respectă tratatul, ci își pregătește arme, primește fugari, reface întăriturile, trimite soli la vecini și aduce pagube celor ce mai înainte nu se înțelegeau¹⁴ cu el, iar iazigilor le-a smuls un ținut¹⁵ (pe care, după aceea, deși ei îl cereau, Traian nu-l mai dădu înapoi), 4. senatul decretă că Decebal este din nou vrăjmaș, iar Traian însuși, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou război împotriva aceluia. Xiph. 232, ²⁻¹⁰ R. St.

LXVIII, 11, 1. Întrucât mulți daci trecuseră de partea lui Traian – și încă din alte pricini –, Decebal ceru iarăși pace. Însă el nu înțelegea să depună armele și să se predea, își aduna – în văzul tuturor – trupe și chema în ajutor pe vecini.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PETRUS PATRICIUS

(~ 500 – 565 d.Chr.)

ISTORII

5. ...Decebal a trimis iarăși o solie la Traian pentru a-și ușura printr-un armistițiu greutățile în care se zbătea. Îi făgăduia să-i predea lui Traian toate armele și mașinile de război, pe romanii, meșteri de mașini, care se aflau la el și pe dezertori, să distrugă toate întăriturile pe care le construisese, să cedeze teritoriul pe care-l ocupase Traian, să considere pe dușmanii acestuia și ai romanilor ca pe dușmanii săi proprii, să nu primească pe dezertori și să nu țină pe lângă sine nici un soldat roman. [Extrase din *Soliile*, p. 24, Par., 123, Niebuhr].

(H. Mihăescu)

Reședința/Capitala

DIODOR DIN SICILIA

(~ 80 – 21 î.Chr.)

BIBLIOTECA ISTORICĂ

XXI, 12, 2. Dromichaïtes, regele tracilor, după ce primi cu multă

¹⁴ Patsch (*Kampf*, p. 94) crede că este vorba despre simpatizanții romani din Dacia, care au început să fie urmăriți abia după retragerea armatelor romane.

¹⁵ Probabil regiunile din apusul Banatului, pe care iazigii le ocupaseră în timpul războiului.

prietenie pe regele Lisimah, numindu-l și tată, îl conduse împreună cu copiii săi într-o cetate numită Helis.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PTOLEMEU

(100 – 170 d.Chr.)

ÎNDREPTAR GEOGRAFIC

AȘEZAREA DACIEI

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

4. Cele mai însemnate orașe din Dacia sunt următoarele:

Sarmizegethusa Regia 47°50' 45°15'

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ *

LXVII, 10, 2. Și dând lupta* cu dușmanii la Tapae¹⁶, măcelări pe cei mai mulți dintre ei. Între dușmani se afla și Vezinas, care venea, ca demnitate, îndată după Decebal; [...] 3. Decebal se temu ca romanii victorioși să nu pornească spre capitala lui.

LXVIII, 8, 3. [Xiph] (...a dat¹⁷ poruncă¹⁸ cap. 8, 2) încât a început să urce pe înălțimi, ocupând cu mari primejdii colină după colină, și se apropia de capitala dacilor.

LXVIII, 14, 3. Când a văzut Decebal că scaunul lui de domnie** și toată țara sunt în mâinile dușmanului, că el însuși era în primejdie, să fie luat prizonier, își curmă zilele. [...] 4. Fură descoperite și comorile lui Decebal, deși se aflau ascunse sub râul Sargeția, din apropierea capitalei sale.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Tettius Iulianus.

¹⁶ În anul 88 d.Chr.

¹⁷ Traian.

¹⁸ În anul 102 d.Chr., după ce în prealabil fusese respinsă diversiunea din Moesia, armata romană reia înaintarea spre Sarmizegetusa.

** În greacă, τὸ βασιλειον 'reședință regală, capitală de regat'.

Sistemul juridic

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 11 (C. 303). ... Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, (C. 304) încât, în câțiva ani, a făurit un stat* puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

CRITON

(secolul I – secolul al II-lea d.Chr.)

GETICELE

7 (2) [p. 932]. Suidas sub δεισιδαιμονία – «teama de zei»: ...Și Criton în *Getice* spune: «Prin înșelăciune** și magie***, regii geților impun supușilor lor teama de zei și buna înțelegere și dobândesc lucruri mari».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

IAMBlichOS

(283 – 333 d.Chr.)

VIATA LUI PITAGORA

XXX (173). ...Căci Zamolxis, de origine trac, fost sclav și discipol al lui Pitagora, după ce a fost eliberat s-a întors la geți, le-a întocmit legile cum am arătat la început și a îndemnat la bărbăție pe concetățenii săi, convingându-i că sufletul este nemuritor. [...] Și pentru că a învățat pe geți aceste lucruri și le-a scris legile este socotit la ei drept cel mai mare dintre zei.

(V. Popescu)

* În greacă, μεγάλην (mare) ἀρχήν. Termenul ἀρχή are multiple înțelesuri: 'comandă, stăpânire, putere, autoritate (ceea ce este supus unei autorități) regat, imperiu, țară guvernată'.

** În greacă, ἀπάτη 'înșelăciune, fraudă, trădare, șiretenie, artificiu'.

*** În greacă, γοητεία 'magie, vrăjitorie, fascinație, șarlatanie'.

Aristocrația**HERODOT**

(~ 484 – 425 î.Chr.)

ISTORII

IV, 95. ... Zalmoxis acesta – cunoscător al felului de viață ionian și al unor deprinderi mai cumpănite decât cele trace, întrucât avusese legături cu grecii și cu Pitagora, un însemnat gânditor al acestora – a clădit o casă pentru adunarea bărbatilor, în care [se spune] îi primea și îi puneă să benchetuiască pe fruntașii țării, învățându-i că nici el, nici oaspeții săi și nici unul dintre urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un anume loc unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DION CHRYSOSTOMOS

(40 – 120 d.Chr.)

DISCURSURI

LXXII, 3. ...Căci aici uneori se pot vedea oameni având pe cap un fel de căciuli, așa cum poartă astăzi unii traci numiți geți și cum purtau înainte vreme lacedemonienii și macedonenii, iar alții au tiară și [un fel de] șalvari – pare-mi-se, la fel ca perșii, bactrienii, parții și mulți alți barbari. În fine, unii și mai ciudați decât aceștia obișnuiesc a călători purtând pe cap pene așezate drept, ca nasamonii, și din această pricină nu îndrăznesc nici să le facă vreo încurcătură sau să-i supere cei ce se apropie de ei. Dar fie geți, fie perși sau nasamoni, pe unii îi vezi puțini la număr, iar alții merg rar printre străini.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LXVIII, 9, 1. Decebal a trimis soli, chiar înainte de înfrângere, nu dintre comați - ca mai înainte -,

Decebal a trimis lui Traian soli dintre pileați. Aceștia sunt la ei oamenii cei mai onorați. Trimisese

cî pe cei mai buni dintre pileați. comăți mai înainte. Aceștia se bucură de mai puțină trecere la ei.

LXVIII, 8, 3. [Xiph] [...] În acest timp, Decebal a trimis (cf. r. 16) 20 soli pe cei mai buni pileați și se ruga de împărat, prin mijlocirea lor (cap. 9, 1-2): nimic mai mult decât că era gata să încheie pace în condițiile impuse (și anume să dea îndărăt armele etc.) Xiph. 231, 13-16. R. St.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PETRUS PATRICIUS

(~ 500 – 565 d.Chr.)

ISTORII

5. Decebal a trimis la Traian soli care purtau pileum, căci aceștia au la ei mai multă trecere. Mai înainte îi trimisese soli cu plete, care sunt socotiți oameni de rînd.

(H. Mihăescu)

Administrația

CRITON

(secolul I – secolul al II-lea d.Chr.)

GETICELE

5 (2) [p. 932]. Suidas sub βοωτίαις – «cei care muncesc [pămîntul] cu boii»: (= sub TMνεμνυμένων «care pasc vitele») «și pe cînd unii erau puși peste cei care munceau [pămîntul] cu boii, alții – dintre cei din jurul regelui – erau rînduiți [să se îngrijească] de fortificații», spune Criton în *Getice*.

7 (2) [p. 932]. Suidas sub δεισιδαιμονία – «teama de zei»: ...Și Criton în *Getice* spune: «Prin înșelăciune* și magie**, regii geților impun supușilor lor teama de zei și buna înțelegere și dobîndesc lucruri mari».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* În greacă, ἀπάτη 'înșelăciune, fraudă, trădare, șiretenie, artificiu'.

** În greacă, γοητεία 'magie, vrăjitorie, fascinație, șarlatanie'.

*Relații cu alte neamuri. Solii. Tratatate.***DIODOR DIN SICILIA**

(~ 80 – 21 î.Chr.)

BIBLIOTECA ISTORICĂ

XXI, 11. Tracii, care îl făcuseră prizonier pe fiul regelui, pe Agatocles¹⁹, l-au trimis cu daruri²⁰ înapoi la tatăl său, pregătindu-și astfel o scăpare împotriva întâmplărilor neprevăzute ale sortii. În același timp ei nădăjduiau să-și recapete prin aceasta binefacerea pământului pe care îl ocupase Lisimah. Ei nu sperau deloc să poată câștiga războiul, de vreme ce aproape toți regii cei mai puternici s-au înțeles între ei și se ajutau unul pe altul.

XXI, 12, 2. Dromichaïtes, regele tracilor, după ce primi cu multă prietenie pe regele Lisimah, numindu-l și tată, îl conduse împreună cu copii săi într-o cetate numită Helis. 6. ... Luând din nou cuvântul, Lisimah spuse regelui că nu știa ce război poartă, dar că pe viitor va fi prietenul și aliatul tracilor; iar – cât despre recunoștința datorată – nu va rămâne vreodată mai prejos decât binefăcătorii săi. Dromichaïtes primi cu un simțământ de prietenie spusele lui Lisimah. Apoi îi puse pe cap o diademă și îi îngădui să se întoarcă acasă.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PAUSANIA

(a doua jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESCRIEREA GRECIEI

I, 9, 7. Atunci Lisimah, dintre vecini, s-a războit mai întâi cu odrisii²¹ și apoi a pornit cu armata împotriva lui Dromichaïtes și a geților. [...] Fiul său, Agatocle, care-l sprijinea atunci în luptă pentru prima oară, fu făcut prizonier de către geți. [...] Și deoarece socotea că nu este puțin lucru să-și aibă fiul prins în război, încheie o pace²² cu Dromichaïtes și din stăpânirea sa cedă getului ținuturile de dincolo de Istru. Mai mult de nevoie

¹⁹ În timpul primei campanii a lui Lisimah împotriva lui Dromichaïtes, după lupta de la Ipsos (aprox. 300 î.Chr.).

²⁰ Data la care a avut loc acest eveniment e greu de stabilit, posibil este anul 297 î.Chr.

²¹ Între anii 322 și 313 î.Chr.

²² Probabil în anul 297 î.Chr.

îi dădu în căsătorie pe fiica sa²³.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DECRET HISTRIAN

Decret al sfatului și al poporului. Sub președinția lui Theocritos, Pythoteles al lui Archelochos a propus:

Întrucât Diodoros al lui Thrasykles, Procritos al lui Pherecles și Clearchos al lui Aristomachos, trimiși soli la Zalmodegikos²⁴, în privința ostaticilor, au călătorit prin țară dușmană și, înfruntând primejdii de tot soiul, și dând dovadă de cea mai deplină râvnă, au adus înapoi ostatecii (fiind aceștia la număr peste șaiszeci), convingându-l pe Zalmodegikos să restituie cetății veniturile...

((D.M. Pippidi, *Știri noi despre legăturile Histriei cu geții în epoca elenistică*, SCIV, XI, 1960, 1; p. 42-43)

DECRET ÎN CINSTEA LUI AGATHOCLES, FIUL LUI ANTIPHILOS

Sfatul și Poporul au găsit cu cale; președinte al Adunării fiind Dionysios al lui Bianor, Apollonios al lui Cleombrotos a propus:

Întrucât Agathocles al lui Antiphilos, coborât dintr-un părinte binefăcător al obștii, se poartă față de cetate și de cetățeni ca un om vrednic și de seamă, dovedindu-și în chipul cel mai deplin, cu vorba și cu fapta, râvna față de popor, în orice împrejurare grea pentru cetate, precum și în toate dregătoriile, însărcinările și slujbele;

și mai întâi, într-o vreme când cetatea era bântuită de tulburări, iar traci în număr mare atacau orașul și teritoriul, când grânele stăteau să dea în pârg iar cetățenii se frământau foarte, (Agathocles) fiind ales căpetenie a arcașilor și strângând oșteni cu plată a știut să păzească țărinile, dând puțință fieștecăruia să-și strângă grânele fără vătămare;

²³ Aceasta s-a întâmplat mai târziu, când a fost prins Lisimah.

²⁴ Probabil rege get (secolul III î.Chr.). Fără a fi numit βασιλεύς, calitatea acestuia este afirmată de solia trimisă să negocieze cu el, ca și de natura problemelor în litigiu. Stăpânirea sa e legată de nord-vestul Dobrogei (D.M.Pippidi, SCIVA, XI, 1960, 1, p. 39-54; idem, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967, p. 167-185). După alte păreri, ținutul stăpânit de Zalmodegikos este în nordul Dunării, în zona Vrancei sau Buzăului (C. Preda, Gh. Constantinescu, SCN, 4, 1968, p. 39-45; C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 269-270).

iar când tracii din jurul lui Zoltes au pătruns cu oaste mare în Sciția, către orașele grecești de sub oblăduirea regelui Rhemaxos, (tot el) ales sol, a pornit în țară străină, străbătând pământurile mai multor noroade și, înfruntând primejdii de tot felul, a convins pe barbari nu numai să cruțe cetatea dar și să ... adunate înainte de tâlhari ... ce se aflau la ordinul lui Zoltes ... să mântuiască toate ... și împreună cu ei s-a grăbit ... cetatea să plătească cinci (talanți?) pentru ca să cadă la înțelegere cu cetatea în privința hranei...

Când, după aceasta, aceiași (barbari) au năpădit ținutul și au prins să asedieze Bizone și să pustiască teritoriul, grânele noastre fiind (și de data aceasta) gata să dea în pârgh, ales sol și pornind spre locul unde se află oastea, rânduit de cetățeni să răscumpere după putință teritoriul și recolta, i-a convins pe Zoltes și pe traci, cu preț de 600 de galbeni, să nu pătrundă în teritoriu, nici să se apropie de oraș, ceea ce a îngăduit cetățenilor să rămână stăpâni pe toate grânele de pe ogoare.

Și iarăși, ales sol în Tracia și la căpetenia acestora Zoltes, a reînnoit învoielile și înțelegerile încheiate cu ei; și simțind (tot atunci) că se strâng laolaltă tâlhari mulți, a adus faptul la cunoștința lui Zoltes, dând de știre și cetățenilor după întoarcere acasă: din care pricină uneltirea a rămas fără urmări.

Iar mai târziu, călcând tracii jurămintele și învoiala și tot dând năvală (pe pământurile cetății), ales de popor comandant cu depline puteri al teritoriului și strângând oșteni voluntari dintre cetățeni și barbarii adăpostiți în cetate, a păzit ogoarele și turmele și grânele până la trecerea (spre noi) a regelui Rhemaxos. Iar după ce regele a trecut pe malul din față, nelăsând în urmă-i străji de teamă și trimițând numai vestitori ca să ceară tributul, ales sol și pornind la drum pe apă, întrucât ținutul era cuprins de război, l-a convins pe regele Rhemaxos să dea spre paza cetății călăreți o sută; iar când tracii au căzut în număr mare asupra străjerilor, iar aceștia – de frică – au fugit pe celălalt mal, lăsând teritoriul (cetății) fără pază, trimis sol la feciorul regelui, Phradmon (?), l-a convins pe acesta să dea strajă cetății călăreți șase sute, care, întrecând oastea vrăjmașilor, au înfrânt pe căpetenia acestora Zoltes și ...

(D.M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*,
București, 1967, p. 183-221)

DECRET ÎN CINSTEA LUI ACORNION DIN DIONYSOPOLIS

Și în timpul din urmă regele Burebista ajungând cel dintâi și cel mai mare dintre regii din Tracia și stăpânind tot teritoriul de dincoace de fluviu (Dunărea) și de dincolo și a ajuns de asemenea la acesta (la Burebista) în cea dintâi și cea mai mare prietenie, a obținut cele mai bune foloase pentru patria sa, vorbindu-i și sfătuindu-l în ceea ce privește chestiunile cele mai importante, atrăgându-și bunăvoința regelui spre binele orașului; și în toate celelalte (ocazii) oferindu-se pe sine fără să se cruțe în soliile orașului și luând asupra-și fără șovăire primejdii, pentru a contribui în tot chipul la binele patriei.

Și fiind trimis de regele Burebista ca ambasador la Cn(aeius), Pompeius, fiul lui Cnaeius, imperator al romanilor și întâlnindu-se cu acesta în părțile Macedoniei, lângă Heraclea Lyncestis²⁵, nu numai că și-a îndeplinit cu bine însărcinările de la rege, câștigând pentru acesta bunăvoința romanilor, dar și pentru patrie a purtat cele mai frumoase negocieri; în general în orice situație a împrejurărilor expunându-se cu trup și suflet și folosind cheltuieli din ale vieții proprii (adică din averea lui particulară) și dând puteri noi din averea sa la unele dregătorii ale orașului (adică ajutând cu bani tezaurul public) arată cel mai mare zel pentru binele patriei sale.

(Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*,
București, 1977, p. 91-102)

PLUTARH

VIEȚILE PARALELE ANTONIU

63. ...Îi dădea sfatul²⁶ să trimită de la el pe Cleopatra, atunci când urma să se îndrepte către Tracia sau Macedonia, pentru a se măsura într-o luptă hotărâtoare de infanterie. Într-adevăr, Dicomēs²⁷, regele geților, îi făgăduise că-l va ajuta cu armată numeroasă...

(Radu Hîncu, *Virgil C. Popescu*)

²⁵ Astăzi Bitolia-Monastir.

²⁶ P. Canidius Crassus, unul dintre generalii lui Antoniu, comandantul infanteriei în lupta de la Actium.

²⁷ Probabil șeful unei uniuni de triburi getice din câmpia munteană sau Moldova.

DIO CASSIUS

(164 – 235 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ

LI, 22, 8. Dacii aceștia trimiseseră mai înainte vreme²⁸ soli la Cezar²⁹, dar nu căpătară nimic din câte ceruseră și trecură de partea lui Antoniu, fără a-i fi însă de mult folos, căci erau dezbinați.

LI, 24, 6. O parte din ei^{*} au rămas în viață, luând în stăpânire un loc întărit. Crassus îi impresură fără succes, câteva zile. Apoi, ajutat de Roles, regele unor geți³⁰, îi nimici. 7. Roles a mers la împărat³¹ și pentru această faptă a fost numit prieten și aliat al acestuia, iar prizonierii au fost împărțiți între soldați.

LI, 26, 1. Pe când înfăptuia acestea^{**}, îl chemă în ajutor Roles, care se afla în luptă cu Dapyx³², regele unor geți. Crassus porni să-l ajute.

LXVII, 6, 5. Decebal, regele dacilor, a trimis soli lui Domițian și-i făgăduia pacea. Drept care, Domițian îl porni pe Fuscus cu armată multă. Când a aflat de aceasta Decebal, i-a trimis din nou solie, în bătaie de joc, spunând că va încheia pacea dacă Domițian are să vrea ca fiecare roman să-i dea lui Decebal, anual, câte doi oboli. Iar dacă nu va primi această propunere, Decebal spunea că va duce mai departe războiul și că romanii vor avea de îndurat mari nenorociri. Petr. Patr. Exc. de leg. 3 (Hoeschel, p. 15 = FHG, IV, p. 185, fr. 4).

LXVII, 7, 2. Înving și pus pe fugă de marcomani³³, Domițian a pornit grabnic o solie la Decebal, regele dacilor, îndemnându-l să încheie un tratat, pe care el [Domițian] îl refuzase mai înainte, deși [regele] i-l ceruse adesea. Decebal primi propunerea de pace (căci era la mare strâmtoare³⁴), dar nu a vrut să vină el însuși să stea de vorbă cu Domițian, ci l-a trimis pe Diegis, împreună cu câțiva bărbați, ca să-i predea armele și câțiva prizonieri, sub cuvânt că i-ar avea numai pe aceștia. 3. După sosirea acestuia, Domițian

²⁸ Înainte de lupta de la Actium.

²⁹ Octavian August.

^{*} Bastarnii învinși de Crassus.

³⁰ Probabil un conducător local din sud-vestul Dobrogei.

³¹ August se afla atunci la Corint.

^{**} Este vorba de campaniile lui Crassus împotriva moesilor, bastarnilor, medilor și serdilor, dar și în alte ținuturi, cu excepția celor ale odrisilor.

³² Probabil un conducător local din centrul Dobrogei.

³³ În anul 89 d.Chr.

³⁴ În urma înfrângerii suferite la Tapae, din partea lui Tettius Iulianus și poate și datorită unor mișcări separatiste în Dacia.

puse lui Diegis³⁵ o diademă pe cap – ca și cum ar fi fost un adevărat învingător și omul în stare să dea un rege dacilor –, iar soldaților lui le împărți onoruri și bani. Ca un biruitor, trimise la Roma, între altele, niște așa-zisi soli ai lui Decebal și o pretinsă scrisoare de-a acestuia, despre care se spune că ar fi plăsmuit-o el.

LXVIII, 8, 1. Când Traian a pornit împotriva dacilor și se apropia de Tapae, locul unde barbarii își aveau tabăra, i se aduse o ciupercă mare, pe care scria cu litere latine că atât ceilalți aliați, cât și burii sfătuiesc pe Traian să se întoarcă și să facă pace.

LXVIII, 9, 1. Decebal a trimis soli, chiar înainte de înfrângere, nu dintre comați – ca mai înainte –, ci pe cei mai buni dintre pileați.

2. Aceștia azvârliră armele, se aruncară la pământ și stăruiră pe lângă Traian îndeosebi să încuviințeze lui Decebal să vină în fața lui și să stea de vorbă, deoarece este gata să îndeplinească toate cele cerute; iar dacă nu, cel puțin să trimită Traian pe cineva care să se înțeleagă cu el. Au fost trimiși Sura³⁶ și Claudius Livianus, prefectul pretoriului. 3. Dar nu s-a realizat nimic, deoarece Decebal nu a cutezat să se întâlnească cu aceștia, ci a trimis și atunci pe alții. Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo armele, mașinile de război cucerite [de la romani], precum și steagul luat de la Fuscus.

4. Pentru aceste motive, dar mai ales pentru că Maximus³⁷ prinsese în acest timp pe sora aceluia și cucerise un loc întărit, Decebal era gata să primească orice condiții ce i s-ar fi impus, nu fiindcă ar fi avut de gând să le respecte, ci ca să

Decebal a trimis lui Traian soli dintre pileați. Aceștia sunt la ei oamenii cei mai onorați. Trimise-se comați mai înainte. Aceștia se bucură de mai puțină trecere la ei. Venind aceia [pileații] la Traian, aruncară la pământ armele, își legară mâinile la spate și în felul captivilor l-au rugat pe Traian să stea de vorbă cu Decebal. Petr. Patr. Exc. de leg. G. 4 (Hoeschel, p.15=FHG, IV, p.185 urm., fr. 5).

3. Dar nu s-a realizat nimic, deoarece Decebal nu a cutezat să se întâlnească cu aceștia, ci a trimis și atunci pe alții. Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo armele, mașinile de război cucerite [de la romani], precum și steagul luat de la Fuscus.

LXVIII, 8, 3. [Xiph] (...a dat poruncă³⁸ cap. 8, 2) încât a început să urce pe înălțimi, ocupând cu mari primejdii colină după colină, și se apropia de capitala dacilor. Lusius³⁹ i-a atacat din altă parte; el ucise mulți dușmani și

³⁵ Probabil fratele lui Decebal.

³⁶ L. Licinius Sura, prietenul și omul de încredere al lui Traian.

³⁷ M. Laberius Maximus, legatul Moesiei din anii 100-102 d.Chr.

³⁸ În anul 102 d.Chr., după ce în prealabil fusese respinsă diversiunea din Moesia, armata romană reia înaintarea spre Sarmizegetusa.

³⁹ Lusius Quietus era comandantul cavaleriei maure.

să mai prindă putere, după pierderile suferite atunci.

prinsese de vii un număr și mai mare. În acest timp, Decebal a trimis (cf. r. 16) 20 soli pe cei mai buni pileați și se ruga de împărat, prin mijlocirea lor (cap. 9, 1-2): nimic mai mult decât că era gata să încheie pace în condițiile impuse (și anume să dea îndărăt armele etc.) Xiph. 231,¹³⁻¹⁶ R. St.

5. anume, să dea înapoi armele, mașinile de război și pe constructorii acestor mașini, să predea pe dezertori, să distrugă întăriturile și să se retragă din teritoriul cucerit, ba încă să-i socotească dușmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor; 6. să nu mai primească nici un fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaș din Imperiul roman (căci Decebal atrăgea la sine prin momeli pe foarte mulți oameni viteji). De nevoie el primi aceste condiții. Merse la Traian, căzu la pământ spre a i se închina și azvârli armele. 7. Despre toate acestea [Traian] trimise solie Senatului, pentru ca și Senatul să întărească pacea. După ce rândui acestea și lăsă oaste la Sarmizegetusa⁴⁰, punând străji și în restul țării, el se întoarse în Italia. Exc. U^G 47 (p. 401), Xiph. 231,¹³⁻²⁴ R. St.

LXVIII, 10, 1. Trimișii lui Decebal fură aduși în Senat. Ei puseră armele jos, își legară mâinile în felul prinșilor de război și rostiră câteva cuvinte de implorare. În chipul acesta îi înduplecară la pace și-și luară înapoi armele. [...] 3. Dar când i s-a anunțat că Decebal în multe privințe nu respectă tratatul, ci își pregătește arme, primește fugari, reface întăriturile, trimite soli la vecini și aduce pagube celor ce mai înainte nu se înțelegeau⁴¹ cu el, iar iazigilor le-a smuls un ținut⁴² (pe care, după aceea, deși ei îl cereau, Traian nu-l mai dădu înapoi), 4. senatul decretă că Decebal este din nou vrăjmaș, iar Traian însuși, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou cu război împotriva aceluia. Xiph. 232,²⁻¹⁰ R. St.

LXVIII, 11, 1. Întrucât mulți daci trecuseră de partea lui Traian – și încă din alte pricini –, Decebal ceru iarăși pace. Însă el nu înțelegea să depună armele și să se predea, își aduna – în văzul tuturor – trupe și chema

⁴⁰ Autorul se referă la Sarmizegetusa romană, și nu la capitala lui Decebal.

⁴¹ Patsch (*Kampf*, p. 94) crede că este vorba despre simpatizanții romani din Dacia, care au început să fie urmăriți abia după retragerea armatelor romane.

⁴² Probabil regiunile din apusul Banatului, pe care iazigii le ocupaseră în timpul războiului.

în ajutor pe vecini. 2. Spunea că dacă-l vor părăsi pe dânsul, și ei vor fi în primejdie; că mai ușor și mai sigur își vor păstra libertatea, ajutându-l în luptă, înainte ca el să fi suferit vreo nenorocire. Însă privind nepăsători cum sunt nimiciți dacii, mai pe urmă vor ajunge ei înșiși robi, căci vor rămâne fără aliați. Exc. U^G 48 (p. 402).

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ATHENAIOS

(prima jumătate a secolului al III-lea d.Chr.)

BANCHETUL ÎNȚELEPȚILOR

XIV, 24, p. 627d. ... Mulți dintre barbari trimit și soliile lor însoțite de cântări de flaut și chitare, pentru a îmblânzi suflete inamicilor p. 627e. Astfel, Teopomp, în cartea a XLVI-a a *Istoriilor* sale, spune (FHG, I, p. 319): «Geții cântă din ceterile pe care le aduc cu ei, când se găsesc într-o solie».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ȘTEFAN DIN BIZANȚ

(prima jumătate a secolului al VI-lea d.Chr.)

(LEXICON DE) NUME DE POPOARE

Geția, țara geților. [...] Obiceiurile geților: înjunghie soția (pe mormântul) bărbatului și cântă din ceteră când merg în solie. Arian îi numește geteni.

(H. Mihăescu)

PETRUS PATRICIUS

(~ 500 – 565 d.Chr.)

ISTORII

4. Decebal, regele dacilor, a trimis o solie la Domițian, promițând pace. În urma acestui fapt, Domițian l-a trimis pe Fuscus cu armată multă. Când a auzit aceasta, Decebal a trimis din nou solie la el pentru a-i spune în bătaie de joc că dacă primește ca fiecare roman să plătească anual lui Decebal câte doi oboli, atunci face pace cu el; iar dacă nu primește, va porni cu război și le va pricinui mari necazuri. [Extrase din *Soliile*, p. 24, Par.,

122-123, Niebuhr].

5. Decebal a trimis la Traian soli care purtau *pileum*, căci aceștia au la ei mai multă trecere. Mai înainte îi trimisese soli cu plete, care sunt socotiți oameni de rând. Aceia au venit în fața lui Traian, au aruncat armele, și-au împreunat mâinile la spate în felul prizonierilor de război și l-au rugat pe Traian să înceapă tratative cu Decebal.

Decebal a trimis iarăși o solie la Traian pentru a-și ușura printr-un armistițiu greutățile în care se zbătea. Îi făgăduia să-i predea lui Traian toate armele și mașinile de război, pe romanii, meșteri de mașini, care se aflau la el și pe dezertori, să distrugă toate întăriturile pe care le construise, să cedeze teritoriul pe care-l ocupase Traian, să considere pe dușmanii acestuia și ai romanilor ca pe dușmanii săi proprii, să nu primească pe dezertori și să nu țină pe lângă sine nici un soldat roman. Cu aceste condiții Traian a primit solia. Decebal a aruncat armele în fața sa, a căzut la pământ și i s-a închinat, apoi a trimis soli la Roma. Aceștia și-au împreunat de asemenea mâinile la spate, în felul prizonierilor de război. [Extrase din *Soliile*, p. 24, Par., 123, Niebuhr].

(H. Mihăescu)

III. RELIGIA LA GETO-DACI

A. ZEITĂȚI GETO-DACICE

1. ZALMOXIS/ZAMOLXIS

HERODOT

(~ 484 – 425 î.Chr.)

ISTORII

IV, 94. Iată cum se cred nemuritori* geții: ei cred că nu mor și că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis**. Unii din ei îi mai spun și Gebeleizis. Tot la al cincilea an ei trimit la Zalmoxis un sol, tras la sorți, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie. Iată cum îl trimit pe sol. Unii din ei primesc poruncă să țină trei sulite [cu vârful în sus], iar alții, apucând de mâini și picioare pe cel care urmează să fie trimis la Zalmoxis și ridicându-l în sus, îl azvârle în sulite. Dacă – străpuns de sulite – acesta moare, geții socot că zeul le este binevoitor. Iar dacă nu moare, aduc învinuiri solului, zicând că e un om ticălos și, după învinuirile aduse, trimit un altul, căruia îi dau însărcinări încă fiind în viață. Aceiași traci, când tună și fulgeră, trag cu săgețile în sus, spre cer, și amenință divinitatea (care provoacă aceste fenomene), deoarece ei cred că nu există un alt zeu în afară de al lor.

IV, 95. Așa cum am aflat eu de la elenii care trăiesc pe țărmurile Helespontului și ale Pontului Euxin, Zalmoxis despre care vorbesc – fiind doar un muritor – a fost rob*** în Samos, și anume al lui Pitagora, care era fiul lui Mnesarchos. După aceea, ajungând liber, strânse bogății mari și, după ce se îmbogăți, se întoarse în patria lui. Întrucât tracii erau foarte nevoiași și săraci cu duhul, Zalmoxis acesta – cunoscător al felului de viață ionian și al unor deprinderi mai cumpănite decât cele trace, întrucât avusese legături cu grecii și cu Pitagora, un însemnat gânditor al acestora – a clădit o casă pentru

* În original, ἀθανάτιζουσι 'se nemuresc'. Acest verb se poate traduce și prin 'a se face, a deveni nemuritor'

** În original Σάλμοις, i.e. Salmoxis.

*** Textual, δοῦλος 'sclav'.

adunarea bărbaților, în care [se spune] îi primea și îi punea să benchetuiască pe fruntașii țării, învățându-i că nici el, nici oaspeții săi și nici unul dintre urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un anume loc unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile. În vreme ce săvârșea cele amintite și spunea lucruri de felul acesta, el a poruncit să i se clădească o locuință subpământeană. Când a fost gata, [Zalmoxis] a dispărut din mijlocul tracilor și, coborând el în locuința lui de sub pământ, a trăit acolo vreme de trei ani. Tracii doreau mult să-l aibă jelindu-l ca pe un mort. În al patrulea an, el le-a apărut și, astfel, Zalmoxis făcu vrednice de crezare învățăturile lui. Iată ce se povestește despre înfăptuirile lui.

IV, 96. În privința lui Zalmoxis și a locuinței sale subpământene nici eu nu resping cele spuse, dar nici nu le dau crezare prea mult; mi se pare, însă, că el a trăit cu mulți ani înainte de Pitagora. Fie Zalmoxis om ori vreo divinitate de-a băștinașilor, să ne mulțumim cu cele înfățișate.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

HELLANICOS

(prima jumătate a secolului al V-lea î.Chr.)

OBICEIURI BARBARE

Fr.73. PHOT.SUID., la Zamolxis (ET.M. 407, 45). Scitul fiind robul lui Pitagora – cum ne povestește Herodot în cartea a IV-a (95) –, înapoindu-se la el în țară a dat învățături oamenilor cu privire la nemurirea sufletului. Mnaseas spune că la geți este cinstit Cronos și că el poartă numele Zamolxis.

Hellanicos în *Obiceiuri barbare* zice că [Zamolxis] a fost un grec care a arătat geților din Tracia ritul inițierii religioase. El le spune că nici el și nici cei din tovărășia lui nu vor muri, ci vor avea parte de toate bunurile. În vreme ce spunea acestea, și-a construit o casă sub pământ, apoi – dispărând pe neașteptate din ochii tracilor – a trăit într-însa. Iar geții îi duceau dorul. În al patrulea an, a reapărut și tracii credeau tot ce le spunea.

Povestesc unii că Zamolxis a fost rob la Pitagora, fiul lui Mnesarchos, din Samos. Eliberat, a născocit aceste lucruri. Dar mi se pare că Zamolxis a trăit cu mult înainte de Pitagora. Cred în nemurire și terizii și crobizii. Ei spun că cei morți pleacă la Zamolxis și că se vor reîntoarce. Din totdeauna ei au crezut că aceste lucruri sunt adevărate. Aduc jertfe și benchetuiesc ca și cum mortul se va reîntoarce.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PLATON

(427 – 347 î.Chr.)

CARMIDE*

156d... Tot așa stau lucrurile, Carmide, și cu acest descântec. Eu [Socrate] l-am învățat acolo în oaste, de la un medic trac, unul din ucenicii lui Zalmoxis, despre care se zice că îi fac pe oameni nemuritori. Spunea tracul acesta că [medicii] greci aveau dreptate să cuvânteze așa cum v-am arătat adineauri. Dar Zalmoxis, adăuga el, regele nostru, care este un zeu, ne spune 156e că după cum nu trebuie să încercăm a îngriji ochii fără să ținem seama de cap, nici capul nu poate fi îngrijit neținându-se seama de corp, tot astfel trebuie să-i dăm îngrijire trupului dimpreună cu sufletul și iată pentru ce medicii greci nu se pricep la cele mai multe boli: [anume] pentru că ei nu cunosc întregul pe care-l au de îngrijit. Dacă acest întreg este bolnav, partea nu poate fi sănătoasă. Căci, zicea el, toate lucrurile bune și rele – pentru corp și pentru om în întregul său – vin de la suflet și de acolo curg [ca dintr-un izvor] ca de la cap la ochi; 157a. Trebuie deci – mai ales și în primul rând – să tămăduim izvorul răului, ca să se poată bucura de sănătate capul și tot restul trupului. Prietene, zicea el, sufletul se vindecă cu descânțece^{**}. Aceste descânțece sunt vorbele frumoase, care fac să se nască în suflete înțelepciunea. Odată ivită aceasta și dacă stăruie, este ușor să se bucure de sănătate și capul și trupul. 157b. Când mă învăța leacul și descânțecul, spunea: să nu te înduplece nimeni să-i tămăduiești capul cu acest leac dacă nu-ți încredințează mai întâi sufletul, ca să i-l tămăduiești cu ajutorul descântecului. Iar acum – zicea el – aceasta e cea mai mare greșală a oamenilor: ca unii medici să caute în chip deosebit o vindecare sau cealaltă [a sufletului și a trupului]. Și mă povățuia foarte stăruitor să nu mă las înduplecat de nimeni – oricât de bogat, dintr-un neam ales sau oricât de frumos ar fi – să fac astfel. Deci eu, 157c. pentru că i-am jurat și sunt nevoit să-i dau ascultare, îi voi da într-adevăr ascultare. Și dacă vrei – potrivit povețelor străinului – să-mi încredințezi mai întâi sufletul tău, pentru a-l vrăji cu descânțecul tracului, îți voi da și leacul pentru cap. Dacă nu, nu-ți pot ajuta cu nimic, scumpe Carmide.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Unul din celebrele dialoguri ale lui Platon din perioada tinereții.

** În greacă, ἐπωδαῖς (< ἐπωδή, ἦς) 'cânt sau cuvânt magic' (rostit și pentru vindecarea rănilor). Facem această precizare întrucât cuvântul românesc "descântec" are o referențialitate parțial diferită de cea din greacă.

MNASEAS

(prima jumătate a secolului al II-lea î.Chr.)

Fr. 23. În lexiconul lui Photios, «Zamolxis»... Mnaseas [spune că] geții cinstesc pe Cronos (= «timpul», Et. M.), numindu-l Zamolxis.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIODOR DIN SICILIA

(cca. 80 – 21 î.Chr.)

BIBLIOTECA ISTORICĂ

I, 94, 2. Într-adevăr, se povestește că la ariani Zathrausthes a făcut să se creadă că o zeităate bună i-a dat legile întocmite de el. La așa numiții geți, care se cred nemuritori, Zamolxis susținea și el că a intrat în legătură cu zeița Hestia, iar – la iudei – Moise, cu divinitatea căreia i se spune Iahve...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 5 (C. 297). Se spune că un get cu numele Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora și că ar fi deprins de la acesta unele cunoștințe astronomice, iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni, căci cutreierările sale l-ar fi dus până acolo. Întorcându-se la el în țară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători și la popor – întrucât, întemeiat pe semnele cerești, el făcea prorocii. În cele din urmă l-a convins pe rege să-l facă părtaș la domnie, spunându-i că este în stare să-i vestească voința zeilor. Mai întâi, [Zamolxis] s-ar fi făcut^{*} preot al zeului cel mai slăvit la ei, iar după aceea a primit și numele de zeu, (C. 298) petrecându-și viața într-o peșteră^{**}, pe care a ocupat-o el, și unde ceilalți nu puteau intra. Se întâlnea rar cu cei din afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înțelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră [datorită lui] mult mai ascultători decât înainte. Căci supușii lui credeau că [regele] dă poruncile sfătuit de zei. Obiceiul acesta a continuat până în zilele noastre, pentru că

^{*} În greacă, κατασταθῆναι 'a fost pus, a fost așezat'.

^{**} În greacă, textual ἀντροῦ δέος χωρίον 'loc cu peșteră' (cf. Dan Slușanschi, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΝΟΝ. Analiza filologică și lingvistică, Thraco-Dacica*, X, 1989, 1-2, p. 220).

mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege – și acelui om geții îi spuneau zeu. Muntele [unde se află peștera] a fost socotit sfânt și s-a numit așa. I se zicea Cogaionon* și la fel a fost și numele râului care curgea pe lângă el. Pe când domnea asupra geților Burebista – împotriva căruia s-a pregătit să pornească divinul Cesar –, cinstirea mai sus amintită o avea Decaineos. A dăinuit la geți obiceiul pitagoreic, adus lor de Zamolxis, de a nu se atinge de carnea animalelor.

VII, 3, 11 (C. 304). [...] Spre a ține în ascultare poporul, el l-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan** care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocie, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit de Zamolxis.

XVI, 2, 39 (C. 762). ...Și profeții erau cinstiți, încât erau socotiți vrednici de domnie, ... astfel ... Orfeu, Musaios și zeul la geți, în vechime Zamolxis, un pitagoreu, iar în vremea noastră Decaineos care prorocește lui Burebista...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

APOLLONIOS DIN TYANA

(secolul I d.Chr.)

REGELUI SCIȚILOR

Zamolxis era om bun și filosof, dat fiind că a fost discipolul lui Pythagora; și dacă în acea vreme Romanul ar fi fost așa (ca astăzi) de bună voie i-ar fi devenit prieten. Dar dacă se consideră că trebuie luptă și suferință pentru libertate, dobândește faimă de filosof, adică de om liber.

(Marius Alexianu)

* Acest oronim și hidronim getic a fost interpretat recent în sensul κορυαίωνον = consecratum 'consacrat, închinat zeilor' (cf. Dan Slușanschi, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΝΟΝ. Analiza filologică și lingvistică*, Thraco-Dacica, X, 1989, 1-2, p. 219-224), pe baza a două analogii epigrafice cu *Kaga* = *sacrum* semnalate de Sorin Olteanu, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΝΟΝ. Datele problemei*, Thraco-Dacica, X, 1989, 1-2, p. 215-217.

** În greacă, γόης, -ητος (!) are sensul litera 'care geme, care se lamentează', de unde 'vrăjitor sau magician care rostește incantații' (cu corespondent pe plan i.e. în lit. *žavėti* 'incantație') și, prin extindere, 'șarlatan' sau 'impostor'. Opțiunea traducătorilor pentru sensul de 'șarlatan' restrânge excesiv polisemia din original.

LUCIAN

(125 – 192 d.Chr.)

SCITUL SAU OASPETELE

1. Nu Anacharsis a venit primul la Atena din Sciția, dornic de a se instrui în cultura greacă, ci înaintea lui a venit Toxaris¹, un bărbat înțelept și iubitor de frumos, care năzuia să cunoască cele mai bune rânduieli. Cât privește obârșia lui, nu se trăgea din vreun neam regesc, nici nu se număra printre purtătorii de *pileus*, ci era unul din sciții cei mulți și din popor, așa cum sunt la ei așa-numiții «cei cu opt picioare», adică să fie stăpân pe doi boi și o căruță. Acest Toxaris nu s-a mai întors în Sciția, ci a murit la Atena și nu după multă vreme a fost trecut în rândul semizeilor, iar atenienii îi jertfesc: «Medicului străin». Acest nume l-a dobândit [Toxaris] după ce ajunsese semizeu. Poate că n-ar strica să lămuresc care este pricina denumirii și pentru ce motiv a fost socotit în rândul semizeilor, fiind considerat ca unul dintre urmașii lui Asclepios [și acesta] ca să vă dați seama și voi că nu numai la sciți există datina de a-i face pe oameni nemuritori și de a-i trimite lui Zamolxis soli, ci și atenienii au dreptul să-i zeifice pe sciți în Grecia.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ZEUS TRAGEDIAN

42... S-au făcut multe încurcături și fiecare are altă credință. Sciții jertfesc unui paloș, tracii lui Zamolxis, care este un sclav din Samos venit la dâșșii, frigienii [jertfesc] Lunii, etiopienii Zilei...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ADUNAREA ZEILOR

9. Prin urmare sciții și geții, după ce văd acestea și ne spun un lung «bun rămas», devin nemuritori; și zeifică pe cine vor, în același fel în care și Zamolxis, deși sclav, a fost trecut pe lista zeilor, strecurându-se nu știu cum.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

¹ Figură legendară despre care tradiția pretinde că a vizitat Atena în vremea lui Solon.

HERODIAN
(GRAMATICUL)
(secolul al II-lea d.Chr.)

DESPRE ORTOGRAFIE

II, 514, 25. Zamolxis: se mai spune și Zalmoxis și Salmoxis.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

CLEMENS DIN ALEXANDRIA
(150 – 216 d.Chr.)

COVOARELE

I, 15, p.130 (Stählin, II. p. 42) ...Este limpede că barbarii cinstesc cu deosebire pe legiuitorii și dascălii lor, numindu-i zei... Îmi pare că ei au simțit binefacerile mari ale bărbaților înțelepți și i-au cinstit. La rândul lor, acești bărbați au arătat că înțelepciunea lor este în folosul obștii; [așa sunt] toți brahmanii, odrizii, geții...

IV, 8, p. 213 (Stählin, II. p. 274) ...Geții, un neam barbar care a gustat și el din filosofie, aleg în fiecare an un sol [spre a-l trimite] semizeului* Zamolxis. Zamolxis a fost unul dintre apropiații lui Pitagora. Așadar este înjunghiat cel socotit cel mai vrednic dintre cei ce se îndeletnicesc cu filosofia. Cei care nu sunt aleși se mâhnesc amarnic, spunând că au fost lipsiți de un prilej fericit.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ORIGENES
(185 – 255 d.Chr.)

ÎMPOTRIVA LUI CELSUS

II, 55 [429]. După aceea iudeul grăi către concetățenii săi care credeau în Isus: «Hai, să admitem că vi s-a prorocit toate acestea». Câți alții însă spun astfel de minunății, ca să convingă pe cel care ascultă prostește și

* În greacă, πρὸς Ζάμολξιν ἥρωα < ἥρως, -ωος 'stăpân, conducător, nobil, semizeu, om ridicat la rangul de semizeu, divinitate locală inferioară, patron de trib, de oraș, de asociație'. Menționăm că pentru noțiunea de "semizeu" greaca veche cunoaște și dubletul ἡμιθεός.

să tragă foloase din rătăcirea lor? Așa se zice că a făcut și Zamolxis, sclavul lui Pitagora, la sciți și chiar Pitagora în Italia... și Orfeu la odrisi ...

III, 34 [469]. ...Apoi, fiindcă cinstim pe cel prins și mort, cum spune Celsus, el crede «că noi am făcut la fel ca geții care cinstesc pe Zamolxis...».

III, 54 [483]. ...Oare și noi trebuie să învinuim pe filosofi că au îndemnat sclavi la virtute, pe Pitagora că a îndemnat pe Zamolxis, pe Zenon că a îndemnat pe Persaios și pe cei care nu demult au îndemnat pe Epictet să se îndeletnicească cu filosofia?

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

DIOGENES LAERTIOS

(prima jumătate a secolului al III-lea d.Chr.)

DESPRE VIETILE ȘI DOCTRINELE FILOSOFILOR*

I, I, 1. Unii autori afirmă că studiul filosofiei a început la popoarele străine. Ei susțin că perșii au avut magi, babilonienii și asirienii pe chaldei și indienii pe gimnosofiști^{**}, iar celții și galii pe așa-numiții druizi sau semnotheoi^{***}, după cum afirmă Aristotel în lucrarea *Despre magie* și Sotion în cartea a douăzeci și treia a scrierii sale *Succesiunile filosofilor*. De asemenea, ei spun că Mochos a fost fenician, Zalmoxis trac, iar Atlas libian. Egiptenii cred că Hefaistos a fost fiul lui Neilos, că el a început filosofia, reprezentanții ei de frunte fiind preoții și profeții.

(C.I. Balmuș)

PORPHYRIOS

(232 – 304 d.Chr.)

VIAȚA LUI PITAGORA

14. [Pitagora] mai avea și un alt adolescent, pe care îl dobândise în Tracia, numit Zalmoxis, deoarece – la naștere – i se aruncase deasupra o piele de urs. Tracii numesc pielea [aceasta] «zalmos». Îndrăgindu-l, Pitagora l-a învățat să cerceteze fenomenele cerești și [să se priceapă] la sacrificii și la

* Opera, în zece cărți, prezintă o istorie a școlilor filosofice și biografiile filosofilor greci, fiind o compilație care folosește izvoare dispărute.

** În greacă, γυμνοσοφισταί 'înțelepți goi' (care nu poartă veșminte).

*** În greacă, σεμνόθεοι 'venerați ca zeii'.

alte ceremonii în cinstea zeilor. Unii spun că el mai este numit și Tales, iar barbarii îl adoră ca pe Heracles. 15. Dionysophanes² afirmă că el a

fost sclavul lui Pitagora, că a căzut în mâinile hoților și a fost tatuat când s-a făcut răscoala împotriva lui Pitagora, care a fugit, și că și-a legat fața din pricina tatuajului. Unii mai spun că numele de Zalmoxis înseamnă «bărbat străin...»

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

IAMBLICHOS

(283 – 333 d.Chr.)

VIAȚA LUI PITAGORA

XXX (173). ...Căci Zamolxis, de origine trac, fost sclav și discipol al lui Pitagora, după ce a fost eliberat s-a întors la geți, le-a întocmit legile cum am arătat la început și a îndemnat la bărbăție pe concetățenii săi, convingându-i că sufletul este nemuritor. Chiar și acum galatii toți și tralii și mulți dintre barbari învață pe copiii lor că nu este cu puțință ca sufletul să piară, ci că el continuă să existe; și că nu trebuie să se teamă de moarte, ci să înfrunte cu vitejie primejdiile. Și pentru că a învățat pe geți aceste lucruri și le-a scris legile este socotit la ei drept cel mai mare dintre zei.

(V. Popescu)

ÎMPĂRATUL IULIAN

(331 – 363 d.Chr.)

ÎMPĂRAȚII

22. [...] “Eu^{*}, Jupiter și zeilor, după ce am luat conducerea imperiului amorțit și descompus din cauza tiraniei care dănuise mult la noi în țară, și din cauza silniciei geților, singur am cutezat să merg împotriva neamurilor care locuiesc dincolo de Istru și am nimicit neamul geților, care au fost mai războinici decât oricare dintre oamenii ce au trăit cândva – și aceasta nu numai datorită tăriei trupului lor, dar și pentru că îi convinsese să fie astfel slăvitul lor Zamolxis. Crezând că nu mor, dar că își schimbă

² Autor necunoscut.

^{*} Împăratul Traian.

locuința, ei sunt mai porniți pe lupte, decât ar fi înclinați să întreprindă o călătorie. Am făcut această expediție în cinci ani.”

(V. Popescu)

THEODORETOS DIN CYROS

(cca. 393 – 466 d.Chr.)

TERAPEUTICE*

I, 25. ...Pe Zamolxis trarul și pe Anaharsis scitul îl admirați pentru înțelepciune...

(H. Mihăescu, V. Popescu)

ENEA DIN GAZA

(sfârșitul secolului al V-lea – începutul secolului al VI-lea d.Chr.)

TEOFRAS

SAU DESPRE NEMURIREA SUFLETELOR ȘI
ÎNVIEREA TRUPURILOR. DIALOG

(PG. LXXXV, 940). Locuiesc în Tracia, pe lângă fluviul Istru, geții, care socotesc ca unic zeu pe servitorul** lui Pitagora (Zalmoxis). Acesta a fost fugar și a profesat filosofia stăpânului său. Geții sugrumă pe cei mai frumoși și mai buni dintre ei și îi fac astfel nemuritori, după părerea lor.

(V. Popescu)

HESYCHIOS DIN ALEXANDRIA

(secolul al V-lea sau secolul al VI-lea)

CULEGERE ALFABETICĂ DE CUVINTE DE TOT FELUL***

Z a l m o x i s. Despre acesta Herodot ne spune că grecii care locuiesc în jurul Pontului afirmă că a fost sclavul lui Pitagora, că apoi a fost eliberat și s-a înapoiat cu corabia în ținuturile sale de baștină, unde a

* Operă în douăsprezece cărți.

** În greacă, θεράπων < θεράπων, -οντος inițial nu a fost sinonim cu δοῦλος 'sclav'. fiind vorba de o persoană de descendență nobilă și care îndeplinește din proprie voință un serviciu onorabil.

*** Opera cuprinde, în ordinea alfabetică, termeni rari și proverbe întrebuintate de autori clasici. Lexiconul are diferite glose etnice.

propagat învățături despre un trai mai înțelept decât cel al grecilor. A adus cu sine fruntași atenieni și i-a primit cât se poate de bine, spunând că nici el,

nici discipolii săi nu vor muri. Alții susțin că [Zalmoxis] era consacrat lui Cronos [nemuritor].

(V. Popescu)

AGATHIAS

(secolul al VI-lea d.Chr.)

ISTORII*

Prefață, 3. Căci, după părerea mea, nu pentru o coroană de măslin sau de pătrunjel se dezbrăcau în arenă învingătorii la jocurile olimpice ..., ci pentru o glorie statornică și nepieritoare, pe care nu era cu putință să o culeagă altfel, decât dacă istoria îi făcea nemuritori, dar nu ca regulile lui Zamolxis și aiureala** getică, ci cu adevărat, într-un chip divin și nemuritor și singurul în care cele muritoare pot viețui în veci.

(H. Mihăescu, V. Popescu)

LEON DIACONUL

(secolul al X-lea d.Chr.)

ISTORIA***

IX, 6. [...] După căderea nopții, pe o lună plină, ieșiră**** în câmpie și își plânseră morții, apoi îi strânseră în fața împrejurării și-i arseră pe ruguri, după ce jertfiră pentru ei, potrivit legii lor strămoșești, o mulțime de prizonieri, bărbați și femei. Apoi organizară ceremonii funebre și înneacă în Istru copii de țâță și cocoși, scufundându-i în apele fluviului. Se zice că ei cunosc și orgiile (p. 150) elenice, iar celor care mor le aduc, în felul elenistic, jertfe și libații; și le-au deprins fie de la Anaharsis și Zamolxis, înțelepții lor, fie de la tovarășii lui Ahile...

(H. Mihăescu)

* Operă istorică în cinci cărți, dedicată evenimentelor dintre anii 552 și 558 d.Chr. Constituie o continuare a operei lui Procopius.

** În greacă, παραφροσύνη 'nebunie, delir', textual 'pe lângă dreapta judecată'.

*** Operă în zece cărți, alcătuită în jurul anului 992, înfățișând evenimente dintre anii 959 și 976, la care autorul a fost martor.

**** Rușii.

SUIDAS

(secolul al X-lea)

LEXIKON

II, 500. Z a m o l x i s: a fost sclavul lui Pitagora, cum spune Herodot, în cartea a patra. Era scit. Întorcându-se (acasă) învăța că sufletul este nemuritor. Mnaseas arată că la geți Cronos era cinstit și numit Zamolxis.

Hellanicos în *Legiuirile barbare* spune că (Zamolxis) a devenit grec și a arătat geților din Tracia ceremonii de inițiere în mistere și le-a mărturisit că el nu va muri și nici cei care sunt cu dânsul, ci vor avea parte de toate bunătățile. Spunând acestea și-a construit o locuință sub pământ. Apoi a dispărut dintr-o dată din mijlocul tracilor și își petrecea vremea în ea. Geții îl doreau. În al patrulea an a apărut din nou, iar tracii au căpătat deplină încredere în el. Unii susțin că Zamolxis a fost sclavul lui Pitagora, fiul lui Mnesarchos din Samos și, după ce a fost eliberat, propovăduia aceste învățături. Dar se pare că Zamolxis a trăit cu mult înaintea lui Pitagora. Cred în nemurire și terizii și crobyzii și socotesc că cei morți se duc, cum spune Zamolxis, dar se vor întoarce din nou. Ei cred mereu că acestea sunt adevărate. Jertfesc și fac praznice, ca și cum mortul se va întoarce înapoi.

IV, 262. Pitagora din Samos... Acestuia i-a fost sclav Zamolxis, căruia geții îi aduc jertfe ca lui Cronos.

(H. Mihăescu)

2. ALTE ZEITĂȚI

Cronos

HELLANICOS

(prima jumătate a secolului al V-lea î.Chr.)

OBICEIURI BARBARE

Fr.73. PHOT.SUID., la Zamolxis (ET.M. 407, 45). Scitul fiind robul lui Pitagora – cum ne povestește Herodot în cartea a IV-a (95) –, înapoiindu-se la el în țară a dat învățături oamenilor cu privire la nemurirea sufletului. Mnaseas spune că la geți este cinstit Cronos și că el poartă numele Zamolxis.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

MNASEAS

(prima jumătate a secolului al II-lea î.Chr.)

Fr. 23. În lexiconul lui Photios, «Zamolxis»... Mnaseas [spune că] geții cinstesc pe Cronos (= «timpul», Et. M.), numindu-l Zamolxis.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

HESYCHIOS DIN ALEXANDRIA

(secolul al V-lea sau secolul al VI-lea)

CULEGERE ALFABETICĂ DE CUVINTE DE TOT FELUL

Z a l m o x i s. Despre acesta Herodot ne spune că grecii care locuiesc în jurul Pontului afirmă că a fost sclavul lui Pitagora, că apoi a fost eliberat și s-a înapoiat cu corabia în ținuturile sale de baștină, unde a propagat învățături despre un trai mai înțelept decât cel al grecilor. A adus cu sine fruntași atenieni și i-a primit cât se poate de bine, spunând că nici el, nici discipolii săi nu vor muri. Alții susțin că [Zalmoxis] era consacrat lui Cronos [nemuritor].

(V. Popescu)

SUIDAS

(secolul al X-lea)

LEXIKON

II, 500. *Z a m o l x i s*: a fost sclavul lui Pitagora, cum spune Herodot, în cartea a patra. Era scit. Întorcându-se (acasă) învăța că sufletul este nemuritor. Mnaseas arată că la geți Cronos era cinstit și numit Zamolxis...

IV, 262. Pitagora din Samos... Aceștia i-a fost sclav Zamolxis, căruia geții îi aduc jertfe ca lui Cronos.

(H. Mihăescu)

Gebeleizis**HERODOT**

(~ 484 – 425 î.Chr.)

ISTORII

IV, 94. Iată cum se cred nemuritori geții: ei cred că nu mor și că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis. Unii din ei îi mai spun și Gebeleizis.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

Hestia**DIODOR DIN SICILIA**

(cca. 80 – 21 î.Chr.)

BIBLIOTECA ISTORICĂ

I, 94, 2. Într-adevăr, se povestește că la ariani Zathraustes a făcut să se creadă că o zeităte bună i-a dat legile întocmite de el. La așa numiții geți, care se cred nemuritori, Zamolxis susținea și el că a intrat în legătură cu zeița Hestia, iar – la iudei – Moise, cu divinitatea căreia i se spune Iahve...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

Zeus**PARADOXOGRAFUL LUI ROHDE**

42. Se spune că geții întâmpină cu lovituri de tobă tunetele lui Zeus și îl amenință pe zeu trăgând cu arcul în văzduh.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

Zeul cel mai slăvit**STRABON**

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 5 (C. 297). [...] Mai întâi, [Zamolxis] s-ar fi făcut* preot al zeului cel mai slăvit la ei, iar după aceea a primit și numele de zeu, (C. 298) petrecându-și viața într-o peșteră**, pe care a ocupat-o el, și unde ceilalți nu puteau intra.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* În greacă, κατασταθῆναι 'a fost pus, a fost așezat'.

** În greacă, textual ἀντροῦδὲς χωρίον 'loc cu peșteră' (cf. Dan Slușanschi, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΝΟΝ. Analiza filologică și lingvistică, Thraco-Dacica*, X, 1989, 1-2, p. 220).

B. CREDINȚE, RITURI ȘI PRACTICI RELIGIOASE LA GETO-DACI ȘI TRACI

HERODOT

(~ 484 – 425 î.Chr.)

ISTORII

IV, 93. Înainte de-a ajunge la Istru, birui mai întâi pe geți, care se cred nemuritori*.

IV, 94. Iată cum se cred** nemuritori geții: ei cred că nu mor și că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis. Unii din ei îi mai spun și Gebeleizis. Tot la al cincilea an ei trimit la Zalmoxis un sol, tras la sorti, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie. Iată cum îl trimit pe sol. Unii din ei primesc poruncă să țină trei sulite [cu vârful în sus], iar alții, apucând de mâini și picioare pe cel care urmează să fie trimis la Zalmoxis și ridicându-l în sus, îl azvârle în sulite. Dacă – străpuns de sulite – acesta moare, geții socot că zeul le este binevoitor. Iar dacă nu moare, aduc învinuiri solului, zicând că e un om ticălos și, după învinuirile aduse, trimit un altul, căruia îi dau însărcinări încă fiind în viață. Aceiași traci, când tună și fulgeră, trag cu săgețile în sus, spre cer, și amenință divinitatea (care provoacă aceste fenomene), deoarece ei cred că nu există un alt zeu în afară de al lor.

V, 3. [...] Tracii au mai multe nume, după regiuni, dar obiceiurile sunt cam aceleași la toți, afară de geți, trasi¹ și acei care locuiesc la nord de crestonai².

V, 4. Despre obiceiurile pe care le au geții, care își spun nemuritori***, am vorbit. La trasi găsim aceleași datini ca și la restul tracilor – în afara celor legate de naștere și moarte, căci ei fac ceea ce vom arăta. Rudele stau în jurul nou-născutului și plâng nenorocirile pe care va trebui să le îndure nou-născutul, o dată ce a venit pe lume. Sunt pomenite aici toate

* Traducere interpretativă. În original Γέτας ἀθανάτιζοντες, unde al doilea cuvânt este participiul prezent de la verbul ἀθανάτιζω 'a nemuri'. Acest verb se poate traduce și prin 'a se face, a deveni nemuritor'.

** În original, ἀθανάτιζουσι 'se nemuresc'.

¹ Populație din munții Rodope.

² Populație din regiunea izvoarelor râului Echedor din Macedonia.

*** În greacă, ἀθανάτιζοντες ποιεῖν 'se fac nemuritori'.

suferințele omenești. Când moare cineva, trausii îl îngroapă glumind și bucurându-se. Cu acest prilej ei amintesc nenorocirile de care scapă omul și arată cât este el de fericit în toate privințele.

V, 5. Cei ce locuiesc mai sus de crestonai iată ce obiceiuri au. Fiecare ține în căsătorie mai multe femei. Când unul din ei a murit, se iscă între femeile [mortului] mari neînțelegeri, iar prietenii își dau toată osteneala și arată o nespusă râvnă ca să afle pe care din neveste a iubit-o mai mult cel decedat. Femeia socotită vrednică să primească cinstirea este lăudată de bărbați și de femei; apoi e înjunghiată de ruda ei cea mai apropiată. Și după aceea trupul acesteia este înmormântat împreună cu cel al bărbatului ei. Celelalte femei socot o mare nenorocire aceasta, căci li se aduce astfel o foarte mare oară.

V, 6. Iată și datinile celorlalți traci. Își vând străinilor copiii, iar pe fete nu le păzesc, ci le dau voie să aibă legături trupești cu bărbații care le plac. Își păzesc însă nevestele cu strășnicie, cumpărându-le cu mulți bani de la părinți. Tatuajul este socotit semnul neamului ales, cel netatuat fiind considerat om de rând. În ochi lor, trândăvia trece drept cea mai mare cinste. A munci pământul e lucrul cel mai de rușine, iar când trăiești de pe urma războiului și a prădăciunilor – spun ei – faci un lucru cât se poate de bun. Acestea sunt obiceiurile lor cele mai vrednice de luare aminte.

V, 8. Iată cum se fac înmormântările oamenilor bogați. Expun timp de trei zile cadavrul; apoi jertfesc tot felul de animale și, după un mare ospăț, înainte de care îl jelesc [pe mort], îl înmormântează pe cel răposat, fie arzându-l, fie îngropându-l. Ei ridică apoi o movilă și statornicesc felurite întreceri, la care răsplățile cele mai însemnate se dau luptelor în doi – cum este și firesc lucru. Așa se fac înmormântările tracilor.

VII, 111. [Satrii]... sunt singurii dintre traci care până în zilele noastre și-au păstrat libertatea... Ei au un oracol al lui Dionysos... Dintre satri, besii sunt cei care tălmăcesc oracolele din acest templu. Oracolele le rostește o preoteasă mai mare, ca la Delfi...

IX, 119. Tracii apsintieni³, prinzându-l pe Oiobazos⁴, care fugise în Tracia, îl jertfiră lui Pleistoros – un zeu local – așa cum era la ei datina; iar tovarășii lui au fost uciși într-alt chip.

(R. Hîncu, Virgil C. Popescu)

³ Populație din sudul Traciei, de lângă golful Melas.

⁴ Persan, care fugise în anul 479 î.Chr. din orașul Sestos, asediat de greci.

HELLANICOS

(prima jumătate a secolului al V-lea î.Chr.)

OBICEIURI BARBARE

Fr. 73. PHOT. SUID., la Zamolxis (ET. M. 407, 45).

Hellanicos în *Obiceiuri barbare* zice că [Zamolxis] a fost un grec care a arătat geților din Tracia ritul inițierii religioase. El le spune că nici el și nici cei din tovărășia lui nu vor muri, ci vor avea parte de toate bunurile. În vreme ce spunea acestea, și-a construit o casă sub pământ, apoi – dispărând pe neașteptate din ochii tracilor – a trăit într-însa. Iar geții îi duceau dorul. În al patrulea an, a reapărut și tracii credeau tot ce le spunea.

[...] Cred în nemurire și terizii și crobizii. Ei spun că cei morți pleacă la Zamolxis și că se vor reîntoarce. Din totdeauna ei au crezut că aceste lucruri sunt adevărate. Aduc jertfe și benchetuiesc ca și cum mortul se va reîntoarce.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ARISTOFAN

(450 – 385 î.Chr.)

BABILONIENII*

Hesychios la articolul *Istriene*. Aristofan numește «istriene» figurile sclavilor din *Babilonienii*, deoarece sunt tatuați. Căci locuitorii de pe lângă Istru se tatuează și se îmbracă în veșminte colorate. Dionisiu⁵ afirmă că atunci când cineva mai mare la istrieni este numit «cel alb», aceasta i se spune în mod ironic, ca și cum ar avea fruntea curată și albă; trebuie, dimpotrivă, să înțelegi că este tatuată.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

CLEARH DIN SOLOI**

(a doua jumătate a secolului al IV-lea î.Chr.)

Fr. 8 (FHG II, p. 306). În continuare, Clearh povestește următoarele despre sciții: «... Nevestele sciților au tatuat trupurile femeilor trace – ale

* Comedie din care s-au păstrat fragmente, în care poetul atacă politica ateniană față de aliați și de demagogul Cleon.

⁵ Personaj neidentificat. Probabil să fie un comentator al lui Euripide.

** Elev al lui Aristotel, Clearh din Soloi este autorul operei *Vieți* și a altor scrieri etice și despre istoria naturii. Din acestea s-au păstrat doar fragmente.

acelor [traci] care locuiesc în vecinătatea lor, la vest și la nord – făcând un desen cu ace. De aceea, după mulți ani, femeile trace care fuseseră batjocorite au șters [urma] nenorocirii lor într-un fel special, gravând desene și pe restul pielii, pentru ca semnul insultei și al rușinii ce se afla pe ele, fiind socotit că intră în desenul [ornamental], să șteargă ocară prin calificativul de podoabă.

(*Radu Hîncu, Virgil C. Popescu*)

HERACLID DIN PONT*

(secolul al IV-lea î.Chr.)

Fr. XXVIII. Fiecare se căsătorește cu trei și patru femei. Sunt unii care au și treizeci de soții. Ei le folosesc ca pe niște sclave. Au legături [trupești] cu numeroase [femei] și se unesc cu ele pe rând. [Femeia] spală și servește (pe bărbatul cu care a trăit). Cele mai multe, după împreunare, se culcă pe pământ. Dacă vreuna dintre femei este nemulțumită, părinții își pot lua înapoi fata, după ce restituie ceea ce au primit pentru ea. Căci oamenii își mărită fetele în schimbul unui preț. La moartea bărbatului, femeile sunt moștenite, întocmai ca și celelalte lucruri.

(*Radu Hîncu, Virgil C. Popescu*)

DIODOR DIN SICILIA

(~ 80 – 21 î.Chr.)

BIBLIOTECA ISTORICĂ

XXI, 12, 4. Cu încuviințarea mulțimii, Dromichaites caută printre prizonieri pe prietenii lui Lisimah și totodată pe sclavii care obișnuiau să-l slujească și-i aduse în fața regelui prizonier. Săvârși apoi jertfa și îl pofti pe Lisimah la ospăț – împreună cu prietenii săi și pe tracii cei mai de vază.

(*Radu Hîncu, Virgil C. Popescu*)

* Elev al lui Platon și Aristotel, Heraclid a scris lucrări filosofice, astăzi pierdute, remarcându-se și ca astronom, susținând sistemul heliocentric. Sub numele său s-a păstrat o colecție de excerpte după constituția lui Aristotel.

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 4 (C. 296). [...] Dar împrejurarea de a trăi «lipsiți de femei» nu arată o concepție de felul acesta, îndeosebi la traci și – între aceștia – mai ales la geți. Iată ce spune despre ei Menandru, desigur fără a plăsmui ceva, ci respectând realitatea istorică: «Așa suntem noi, tracii toți, și mai ales geții (mă mândresc că mă trag din neamul acestora din urmă): nu suntem din cale afară de cumpătați», și puțin mai departe dă exemple de necumpătarea în privința femeilor: «Nici unul din noi nu ia o singură femeie, ci zece, unsprezece sau douăsprezece, dacă nu mai multe. Când se întâmplă să moară cineva care a avut patru sau cinci neveste, cei din partea locului spun despre el: bietul om, n-a fost înșurat, n-a cunoscut iubirea». Susținerile acestea sunt întărite și de alții. [...] De bună seamă, întotdeauna s-au pus pe seama femeilor îndemnurile în cele ale cucernicieii, căci ele împing pe bărbați la o prea mare slăvire a zeilor, la serbări în cinstea lor și la acte de adorație... Iată ce mai spune același poet*, aducând pe scenă un soț supărat de cheltuielile pe care le fac femeile cu jertfele. Cuvintele [soțului] sunt: «Ne prăpădesc zeii, nu altceva, mai ales pe noi cei căsătoriți. Căci mereu e nevoie să se facă o serbare». Pe misogin îl pune să aducă aceleași învinuiri: «Jertfeam de câte cinci ori pe zi. Cinci sclave loveau chimvalele, stând în cerc, iar altele scoteau urlete». Ar fi, așadar, o absurditate să se creadă că la geți sunt socotiți evlavioși îndeosebi cei necăsătoriți. Nu ne putem îndoii – din cele spuse de Posidoniul, și [de asemenea] bizuindu-ne pe întreaga istorie a geților – că în neamul lor râvna pentru cele divine a fost un lucru de căpetenie.

VII, 3, 5 (C. 298). [...] A dăinuit la geți obiceiul pitagoreic, adus lor de Zamolxis, de a nu se atinge de carnea animalelor.

VII, 5, 4 (C. 315). ... [Locuitorii de lângă Adriatica] se tatuează întocmai ca și toate neamurile ilirice și trace.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Menandru.

DION CHRYSOSTOMOS

(40 – 120 d.Chr.)

DISCURSURI

XIV, 19. [...] Ai fost vreodată în Tracia? – Da, am fost. – N-ai văzut oare acolo femeile libere pline de semne făcute cu fierul roșu și care cu atât au mai multe semne și mai variate, cu cât se arată a fi mai nobile și din părinți mai de ispravă? – Ce vrei să spui cu aceasta? – Că pe regină, pe cât se pare, nimic nu o împiedică să fie însemnată cu fierul roșu; dar socoți că pe rege îl împiedică ceva?

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PLUTARH

(46 – 120 d.Chr.)

DESPRE RĂZBUNAREA TÂRZIE A DIVINITĂȚII*

12. ...Nu-i laudăm nici pe traci, care astăzi își tatuează femeile ca să-l răzbune pe Orfeu...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PAUSANIA

(a doua jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

DESCRIEREA GRECIEI

IX, 30, 5. ...După ce s-au ghiftuit cu vin [femeile trace] au săvârșit o faptă îndrăzneată⁶ și de atunci s-a statornicit obiceiul ca bărbații să se îmbete înainte de a intra în luptă...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ARTEMIDOR DIN DALDIS

(a doua jumătate a secolului al II-lea d.Chr.)

TĂLMĂCITOR DE VISE

I, 8 (p. 14 Hercher). Astfel la traci sunt tatuați copiii nobili, iar la geți sclavii. Dintre aceștia, ultimii locuiesc la nord, iar ceilalți la sud.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* Unul din dialogurile autorului despre religie, în care vorbește despre pedeapsa divinității, care vine târziu, pentru a da posibilitatea vinovatului să se îndrepte.

⁶ Au avut îndrăzneala să-l ucidă pe cântărețul Orfeu.

PARADOXOGRAFUL LUI ROHDE

27. La crobizi este obiceiul să fie plâns copilul la naștere și fericit omul la moarte.

42. Se spune că geții întâmpină cu lovituri de tobă tunetele lui Zeus și îl amenință pe zeu trăgând cu arcul în văzduh.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

CLEMENS DIN ALEXANDRIA

(150 – 216 d.Chr.)

COVOARELE

IV, 8, p. 213. ...Geții, un neam barbar care a gustat și el din filosofie, aleg în fiecare an un sol [spre a-l trimite] semizeului* Zamolxis. Zamolxis a fost unul dintre apropiații lui Pitagora. Așadar este înjunghiat cel socotit cel mai vrednic dintre cei ce se îndeletnicesc cu filosofia. Cei care nu sunt aleși se mâhnesc amarnic, spunând că au fost lipsiți de un prilej fericit.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

PORPHYRIOS

(232 – 304 d.Chr.)

VIATA LUI PITAGORA

15. Dionysophanes⁷ afirmă că el** a fost sclavul lui Pitagora, că a căzut în mâinile hoților și a fost tatuat când s-a făcut răscoala împotriva lui Pitagora, care a fugit, și că și-a legat fața din pricina tatuajului. Unii mai spun că numele de Zalmoxis înseamnă «bărbat străin...».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

* În greacă, πρὸς Ζάμολξιν ἥρωα < ἥρωας, -ωας 'stăpân, conducător, nobil, semizeu. om ridicat la rangul de semizeu, divinitate locală inferioară, patron de trib, de oraș, de asociație'. Menționăm că pentru noțiunea de "semizeu" greaca veche cunoaște și dubletul ἡμιθεός.

⁷ Autor necunoscut.

** Zalmoxis.

IAMBlichOS

(283 – 333 d.Chr.)

VIAȚA LUI PITAGORA

XXX (173). ...Căci Zamolxis, de origine trac, fost sclav și discipol al lui Pitagora, după ce a fost eliberat s-a întors la geți, le-a întocmit legile cum am arătat la început și a îndemnat la bărbăție pe concetățenii săi, convingându-i că sufletul este nemuritor. Chiar și acum galatii toți și tralii și mulți dintre barbari învață pe copiii lor că nu este cu putință ca sufletul să piară, ci că el continuă să existe; și că nu trebuie să se teamă de moarte, ci să înfrunte cu vitejie primejdiile. Și pentru că a învățat pe geți aceste lucruri și le-a scris legile este socotit la ei drept cel mai mare dintre zei.

(V. Popescu)

ÎMPĂRATUL IULIAN

(331 – 361 d.Chr.)

ÎMPĂRAȚII

22. [...] “Eu*, Jupiter și zeilor, după ce am luat conducerea imperiului amorțit și descompus din cauza tiraniei care dăinuise mult la noi în țară, și din cauza silniciei geților, singur am cutezat să merg împotriva neamurilor care locuiesc dincolo de Istru și am nimicit neamul geților, care au fost mai războinici decât oricare dintre oamenii ce au trăit cândva – și aceasta nu numai datorită tăriei trupului lor, dar și pentru că îi convinsese să fie astfel slăvitul lor Zamolxis. Crezând că nu mor, dar că își schimbă locuința, ei sunt mai porniți pe lupte, decât ar fi înclinați să întreprindă o călătorie. Am făcut această expediție în cinci ani.

(V. Popescu)

ENEA DIN GAZA

(sfârșitul secolului al V-lea – începutul secolului al VI-lea d.Chr.)

TEOFRAST

SAU DESPRE NEMURIREA SUFLETELOR ȘI
ÎNVIEREA TRUPURILOR. DIALOG

(PG. LXXXV, 940). ...Geții sugrumă pe cei mai frumoși și mai buni dintre ei și îi fac astfel nemuritori, după părerea lor.

(V. Popescu)

* Împăratul Traian.

ȘTEFAN DIN BIZANȚ

(prima jumătate a secolului al VI-lea d.Chr.)

(LEXICON DE) NUME DE POPOARE

Geția, țara geților. [...] Obiceiurile geților: înjunghie soția (pe mormântul) bărbatului și cântă din ceteră când merg în solie. Arian îi numește geteni.

(H. Mihăescu)

LEON DIACONUL

(secolul al X-lea d.Chr.)

ISTORIA

IX, 6. [...] După căderea nopții, pe o lună plină, ieșiră* în câmpie și își plânseră morții, apoi îi strânseră în fața împrejuririi și-i arseră pe ruguri, după ce jertfiră pentru ei, potrivit legii lor strămoșești, o mulțime de prizonieri, bărbați și femei. Apoi organizează ceremonii funebre și înneacă în Istru copii de țată și cocoși, scufundându-i în apele fluviului. Se zice că ei cunosc și orgiile (p. 150) elenice, iar celor care mor le aduc, în felul elenistic, jertfe și libații; și le-au deprins fie de la Anaharsis și Zamolxis, înțelepții lor, fie de la tovarășii lui Ahile...

(H. Mihăescu)

SUIDAS

(secolul al X-lea)

LEXIKON

II, 500. Cred în nemurire și terizii și crobyzii și socotesc că cei morți se duc, cum spune Zamolxis, dar se vor întoarce din nou. Ei cred mereu că acestea sunt adevărate. Jertfesc și fac praznice, ca și cum mortul se va întoarce înapoi.

(H. Mihăescu)

* Rușii.

C. SACERDOȚIUL LA GETO-DACI

STRABON

(63 î.Chr. – 19 d.Chr.)

GEOGRAFIA

VII, 3, 3 (C. 296). Posidoniu afirmă că misii se feresc, din cucernicie, de a mânca vietăți; și iată deci motivul pentru care ne se ating de carnea turmelor lor. Se hrănesc însă cu miere, lapte și brânză, ducând un trai liniștit – pentru care pricină au fost numiți «theosebi»¹ și «câpnobați»². Unii traci – spune acesta – își petrec viața fără să aibă legături cu femeile, numindu-se «ctiști»³; ei sunt onorați și socotiți sacri trăind, așadar, feriți de orice primejdie. Pe toți aceștia poetul i-a numit «străluciții mulgători de iepe», «cei care se hrănesc cu lapte», «cei care duc viața sărăcăcioasă» și «oamenii cei mai dreپți». Îi numește «abii»⁴ mai ales pentru că trăiesc departe de femei, fiind încredințați că o viață singuratică, de om necăsătorit, e o viață numai pe jumătate, ca și casa lui Protesilaus, numai pe jumătate casă, pentru că [acesta murind] este văduvită de el. Iar epitetul de «luptători din apropiere»⁵ dat misilor se datorează faptului că nu pot fi biruiți – ca niște buni războinici ce sunt. De aceea, în cartea a XIII-a (a *Iliadei*) trebuie scris «moesii care luptă din apropiere» în loc de «misii care luptă din apropiere».

VII, 3, 4 (C. 296). Ar fi de prisos, poate, să schimbăm un text acceptat de atâția ani. Mult mai probabil e că, în vechime, aceștia au purtat numele de misi și că – [cu timpul] – s-a schimbat în acel de astăzi⁶, iar cuvântul «abii» nu ar trebui înțeles în legătură cu abținerea de la plăcerile trupului, ci, mai degrabă, ar trebui luat în sensul că aceia n-au vetre și trăiesc în care. Deoarece de cele mai multe ori neînțelegerile izvorăsc din învoieli și stăpânirea bunurilor, e drept că pe aceștia, care duc o viață atât de modestă și folosesc atât de puține lucruri, lumea să-i numească «cei mai dreپți». Căci înțeleпții, nefăcând aproape nici o deosebire între dreptate și cumpătare,

¹ În românește, 'adoratori ai zeilor'.

² 'Cei care umblă în fum', termen folosit în comedia greacă cu înțelesul 'cei care se hrănesc numai cu aer'.

³ 'Întemeietorii' (cf. Iosephus Flavius, *Antichități iudaice*, XXVIII, 1, 5). D. Dečev propune lectiunea σχίσται cu sensul de 'cei care se abțin de la plăcerile lumești'.

⁴ 'Străini de plăcerile vieții'.

⁵ 'De neînvins'.

⁶ Forma μυσοί a devenit μοισοί. Deosebirea este mai mult de ordin grafic decât fonetic, deoarece în vremea lui Strabon cele două forme se rosteau aproape la fel.

au urmărit în primul rând mulțumirea cu puțin și simplitatea. Iată pentru ce au mers uneori cu exagerarea până la cinism. Dar împrejurarea de a trăi «lipsiți de femei» nu arată o concepție de felul acesta, îndeosebi la traci și – între aceștia – mai ales la geți. Iată ce spune despre ei Menandru, desigur fără a plăsmui ceva, ci respectând realitatea istorică: «Așa suntem noi, tracii toți, și mai ales geții (mă mândresc că mă trag din neamul acestora din urmă): nu suntem din cale afară de cumpătați», și puțin mai departe dă exemple de necumpătarea în privința femeilor: «Nici unul din noi nu ia o singură femeie, ci zece, unsprezece sau douăsprezece, dacă nu mai multe. Când se întâmplă să moară cineva care a avut patru sau cinci neveste, cei din partea locului spun despre el: bietul om, n-a fost însurat, n-a cunoscut iubirea». Susținerile acestea sunt întărite și de alții. Nu este lucru firesc – prin urmare – ca oamenii ce socot nefericită viața fără multe femei să creadă în același timp că ar fi un om destoinic și drept acel căruia îi lipsesc femeile. Socotindu-i «adoratori ai zeilor» și «oameni care umblă în fum» pe cei fără femei, [geții] s-ar ridica împotriva părerii obștești. De bună seamă, întotdeauna s-au pus pe seama femeilor îndemnurile în cele ale cucernicieii, căci ele împing pe bărbați la o prea mare slăvire a zeilor, la serbări în cinstea lor și la acte de adorație... Iată ce mai spune același poet, aducând pe scenă un soț supărat de cheltuielile pe care le fac femeile cu jertfele. Cuvintele [soțului] sunt: «Ne prăpădesc zeii, nu altceva, mai ales pe noi cei căsătoriți. Căci mereu e nevoie să se facă o serbare». Pe misogin îl pune să aducă aceleași învinuiri: «Jertfeam de câte cinci ori pe zi. Cinci slave loveau chimvalele, stând în cerc, iar altele scoteau urlete». Ar fi, așadar, o absurditate să se creadă că la geți sunt socotiți evlavioși îndeosebi cei necăsătoriți. Nu ne putem îndoii – din cele spuse de Posidoniu, și [de asemenea] bizuindu-ne pe întreaga istorie a geților – că în neamul lor râvna pentru cele divine a fost un lucru de căpetenie.

VII, 3, 5 (C. 297). [...] Întorcându-se la el^{*} în țară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători și la popor – întrucât, întemeiat pe semnele cerești, el făcea prorociri. În cele din urmă l-a convins pe rege să-l facă părtaș la domnie, spunându-i că este în stare să-i vestească voința zeilor. Mai întâi, [Zamolxis] s-ar fi făcut preot^{**} al zeului cel mai slăvit la ei, iar după aceea a primit și numele de zeu, (C. 298) petrecându-și viața într-o

^{*} Zamolxis.

^{**} În greacă, κατασταθῆναι 'a fost pus, a fost așezat'.

peșteră^{*}, pe care a ocupat-o el, și unde ceilalți nu puteau intra. Se întâlneau cu cei din afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înțelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră [datorită lui] mult mai ascultători decât înainte. Căci supușii lui credeau că [regele] dă poruncile sfătuit de zei. Obiceiul acesta a continuat până în zilele noastre, pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege – și acelui om geții îi spuneau zeu. Muntele [unde se află peștera] a fost socotit sfânt și s-a numit așa. I se zicea Cogaionon^{**} și la fel a fost și numele râului care curgea pe lângă el. Pe când domnea asupra geților Burebista – împotriva căruia s-a pregătit să pornească divinul Cesar –, cinstirea mai sus amintită o avea Decaineos.

VII, 3, 11. Spre a ține în ascultare poporul, el l-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan^{***} care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocie, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de la un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit de Zamolxis. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau [geții], este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin. .

XVI, 2, 39. Și profeții erau cinstiți, încă erau socotiți vrednici de domnie, ... astfel ... Orfeu, Musaios și zeul la geți, în vechime Zamolxis, un pitagoreu, iar în vremea noastră Decaineos care prorocește lui Burebista...

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

IOSEPHUS FLAVIUS

(37 – 95 d.Chr.)

ANTICHITĂȚI IUDAICE

XVIII, 1, 5 <20> ... [Esenienii] au bunurile în devălmășie, iar bogatul nu se bucură întru nimic mai mult de cele ce are decât acela care nu are nici un fel de avere. Și așa se poartă oameni în număr de peste patru

^{*} În greacă, textual ἀντροῦδὲς χορίον 'loc cu peșteră' (cf. Dan Slușanschi, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΝΟΝ. Analiza filologică și lingvistică*, Thraco-Dacica, X, 1989, 1-2, p. 220).

^{**} Acest oronim și hidronim getic a fost interpretat recent în sensul κοῦαίονον = *consecratum* 'consacrat, închinat zeilor' (cf. Dan Slușanschi, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΝΟΝ. Analiza filologică și lingvistică*, Thraco-Dacica, X, 1989, 1-2, p. 219-224), pe baza a două analogii epigrafice cu *Kaga* = *sacrum* semnalate de Sorin Olteanu, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΝΟΝ. Datele problemei*, Thraco-Dacica, X, 1989, 1-2, p. 215-217.

^{***} În greacă, γόης, -ητος (i) are sensul litera 'care geme, care se lamentează', de unde 'vrăjitor sau magician care rostește incantații' (cu corespondent pe plan i.e. în lit. *žavēti* 'incantație') și, prin extindere, 'șarlatan' sau 'impostor'. Opțiunea traducătorilor pentru sensul de 'șarlatan' restrânge excesiv polisemia din original.

mii.<21> Ei nu-și iau neveste și nici nu obișnuiesc să aibă sclavi, pe de o parte socotind că robia duce la nedreptate, pe de altă parte dându-și seama că se ivește astfel un prilej de răzvrătire. Aceștia trăiesc prin ei înșiși și se folosesc de serviciile pe care și le pot face unii altora.<22>. Aleg – prin vot – un fel de perceptori ai veniturilor și ai roadelor ce le produce pământul, aceia fiind niște bărbați cumsecade, iar preoții iau asupra lor pregătirea grâului și a alimentelor. Nu trăiesc aceștia într-un fel deosebit de al celorlalți oameni, ci traiul lor seamănă cu al așa numiților polistai⁷ de la daci⁸.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

CRITON

(sfârșitul secolului I – începutul secolului al II-lea d.Chr.)

GETICELE

7 (2) [p. 932]. Suidas sub δεισιδαιμονία – «teama de zei»: ...Și Criton în *Getice* spune: «Prin înșelăciune* și magie**, regii geților impun supușilor lor teama de zei și buna înțelegere și dobândesc lucruri mari».

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

ORIGENE

(185 – 254 d.Chr.)

ÎMPOTRIVA LUI CELSUS

I, 16, 335. ...El*** spune însă că sunt neamuri foarte înțelepte și vechi galactofagi**** ai lui Homer, druizii galilor și geților... de la care nu știu dacă se păstrează ceva scris.

(Radu Hîncu, Virgil C. Popescu)

⁷ Lecțiunea πολισταί a fost presupusă de Scaliger. Manuscrisele au πλειστοι 'cei mai mulți'. Strabon (VII, 3, 3) vorbește de existență unor κτίσται la daci.

⁸ Aceștia par să fi reprezentat o comunitate de credincioși care aveau lucrurile în comun, practicau castitatea și abstenența; asemenea comunități sunt întâlnite la traci (vezi Strabon, VII, 3, 3).

* În greacă, ἀπάτη 'înșelăciune, fraudă, trădare, șiretenie, artificiu'.

** În greacă, γοηεία 'magie, vrăjitorie, fascinație, șarlatenie'.

*** Celsus.

**** 'Băutori de lapte'.

IZVOARELE SCRISE ÎN LIMBA LATINĂ

I. GEȚII, DACII ȘI ȚINUTURILE GEȚILOR ȘI DACILOR

A. GEȚII

TERENȚIU

(185 – 159 î.Chr.)

PHORMIO*

35-36. *Davos*¹: Cel mai bun prieten și compatriot al meu Geta¹
a venit ieri la mine.

(Vl. Iliescu)

CICERO

(106 – 43 î.Chr.)

SCRISORI CĂTRE ATTICUS**

IX, 10, 3. ...Eu, care am fost numit de unii salvatorul și părintele
acestui oraș, să conduc înspre el trupele geților, ale armenilor, ale colhilor?
Eu să aduc concetățenilor mei foametea, iar Italiei prăpădul?

(Vl. Iliescu)

* Una din cele șase comedii ale lui Terențiu, imitate după comedia grecească nouă.

¹ Numele de sclavi Davos și Geta din comediiile lui Terențiu sunt preluate de la Menandru.

** Scrisoarea datează din luna martie a anului 49 î.Chr. Cicero încerca să medieze între Cezar și Pompăi și arăta că nu voia să se alăture partidului senatorial, care strângea aliați și trupe din toate părțile.

SALUSTIU

(87 – 35 î.Chr.)

FRAGMENTE DIN ISTORII*

IV, 18. Servius² la Eneida, VII, 604: «Neamul sălbatic al geților a existat și pe vremea strămoșilor; căci ei sunt moesi; Sallustius spune că ei au fost învinși de Lucullus.».

(Vl. Iliescu)

VERGILIU

(70 – 19 î.Chr.)

GEORGICELE**

III, 461-463. În acest fel³ procedează de obicei bisaltii și aprigii geloni când fug în munții Rodope și în deșertul geților și beau laptele închegat amestecat cu sânge de cal.

IV, 460-463. Iar corul driadelor⁴, de o vârstă cu ea, au umplut cu strigătul lor

înălțimile munților; plâng vârfurile munților Rodope și culmea Pangeului și țara lui Rhesus, lăcașul⁵ zeului Marte; plâng și geții și Hebrul și Oritia⁶ din Atica.

(Vl. Iliescu)

ENEIDA***

III, 34-35. Cu sufletul răscolit de multe gânduri mă rugam nimfelor câmpenești și

bătrânului Mars Gradivus⁷, care ocrotește ogoarele geților.

VII, 603-605 Roma îl respectă atunci când îl împing pe Marte la luptă,

* Din opera *Istoriei* a marelui istoric latin, care cuprinde, în cinci cărți, evenimentele dintre anii 78 și 64 î.Chr., nu s-au păstrat decât fragmente.

² Comentator al lui Vergiliu, secolul al IV-lea d.Chr.

** Poem didactic dedicat lucrărilor agricole.

³ Adică luând sânge oilor, când acestea au febră.

⁴ Driadele erau nimfele pădurilor care jeleau pe soția lui Orfeu, mușcată de un șarpe.

⁵ Tracia.

⁶ După legendă, era fiica regelui Erehteus, devenită mai târziu regina ținuturilor nordice.

*** Una din cele mai importante opere ale literaturii latine, epopeea *Eneida* glorifică virtuțile și faptele străbune ale poporului roman.

⁷ 'Care pășește la luptă', atribut al lui Marte.

fie că se pregătesc să ducă războiul aducător de lacrimi
geților...
(*Vl. Iliescu*)

COMENTARIILE GRAMATICULUI SERVIUS*

EN. III. 35. *Ogoarele geților*. Geții sunt triburi din Misia, care, fiind întinsă, are multe neamuri.

EN. VII, 604. *Neamul sălbatic al geților a existat și pe vremea strămoșilor*: căci ei sunt moesi, care, spune Salustiu, au fost învinși de Lucullus.

(*Vl. Iliescu*)

HORAȚIU

(65 – 8 î.Chr.)

ODE

- III, 24, 9-24. O viață mai bună duc sciții din stepă,
10 care au obiceiul să transporte pe care casele lor rătăcitoare,
la fel și geții cei aspri,
cărora pământul nehotărnicit
le dă roade și cereale libere.
- IV, 15, 17-24. Cât timp Cezar [August] veghează asupra statului,
nici furia războaielor civile, nici samavolnicia nu ne vor
tulbura liniștea
- 20 și nici mânia care ascute săbiile
și învrăjbește nenorocitele orașe;
nu vor călca în picioare hotărârile iulice⁸
nici cei care beau apă din Dunărea adâncă,
nici geții, nici serii, nici perșii perfizi
și nici cei născuți lângă fluviul Tanais⁹.

(*Vl. Iliescu*)

* Servius Marius Honoratus (secolul al IV-lea d.Chr.) este autorul unui celebru comentariu la Vergiliu

⁸ Hotărârile împăratului August, care făcea parte din Familia Iulia.

⁹ Oda datează probabil din anul 13 î.Chr.

SCOLIILE LUI PSEUDO-ACRO^{*}

- III, 24, 11. *Geții cei aspri*¹⁰. Zdraveni, aspri din cauza regiunii friguroase.
(Vl. Iliescu)

PROPERTIU

(54 – 16 î.Chr.)

ELEGII^{**}

- IV, 3, 7-9. Pe tine¹¹ de curând bactrienii te-au văzut pentru a doua oară în Orient,
te-au văzut serii¹², dușmani cu cavalerie în zale, apoi geții
la care e mereu iarnă, și britanii cu căruțe pictate.
IV, 5, 43-44. Ci mai degrabă [să-ți placă] Thais cea luxoasă din comediile
elegantului Menandru,
o curtezană care înșeală pân-și pe geții cei șireți.
(Vl. Iliescu)

OVIDIU

(43 î.Chr. – 17 d.Chr.)

ARTA DE A IUBI^{***}

- III, 332. ... Că tatăl este înșelat de născocirile iscusitului Geta¹³.
(Vl. Iliescu)

TRISTELE^{****}

- I, 5, 61-62. După ce am străbătut mări îndepărtate, pe sub atâtea stele,
am fost adus pe meleagurile îndepărtate ale geților de mânia
cezarului.

* Sub numele comentatorului Acro, din secolul al III-lea d.Chr., s-au transmis o serie de scoliile ale unor autori necunoscuți.

¹⁰ Sau duri.

** Propertiu a scris patru cărți de elegii.

¹¹ E vorba de un soț care pleacă în nenumărate campanii, în loc să stea lângă tânăra sa soție.

¹² Populații din Asia răsăriteană, de unde se aducea mătasea.

*** *Ars amatoria*, poem erotic în trei cărți, publicat în anul 1 d.Chr.; a reprezentat, se pare, principalul motiv al exilului poetului.

¹³ Un sclav get, aluzie la Menandru (cf. Terențiu).

**** Elegii, în cinci cărți, în care poetul deplânge amarul zilelor petrecute în exil.

- I, 10, 13-14. Mă rog și acum să treacă¹⁴ în siguranță prin gurile Pontului
celui întins
Și să intre în apele geților, către care trebuie să se îndrepte.
- II, 191-192. Iazigii, colhii, gloata meterilor și geții
cu greu pot fi opriți de apele Dunării.
- III, 3, 5-6. Te gândești care este starea mea sufletească, când zac într-un
ținut aspru,
printre sarmați și geți?
- III, 9, 3-4. Și aici au venit coloni trimiși din Milet
și au construit locuințe grecești printre geți.
- III, 10, 5. Mă înconjoară sarmații, neam de oameni sălbatici, besii și
geții ...
- III, 12, 13-16. Mugurul odrăslește în locurile pe unde crește vița de vie,
căci ea se află departe de țărmul getic.
- 15 Ramurile cresc pe arbori acolo unde sunt arbori,
căci ei se află departe de hotarele geților.
- IV, 1, 67-68. Cât e de nenorocit să trăiască între besi și geți
acela al cărui nume a fost mereu pe buzele poporului.
- 94 Citi-vor oare poeziile mele sarmații și geții?
- IV, 6, 45-48. Îmi lipsește chipul Romei, îmi lipsesc prietenii, grija mea,
și ceea ce mi-e mai scump ca orice, îmi lipsește soția.
Este de față norodul scitic și mulțimea geților îmbrăcați
cu pantaloni*.
- Astfel mă tulbură și ceea ce văd și ceea ce nu văd.
- IV, 8, 25-26. Ar fi timpul să nu îndur un climat străin mie
și să nu-mi astâmpăr setea uscată dintr-un izvor getic.
- IV, 10, 109-110. După lungi rătăcirii am atins, în sfârșit,
țărmul care unește pe geții și sarmații purtători de tolbe.
- V, 1, 1-2. Această carte, care vine și ea de pe țărmul getic, cititorule
preocupat de mine,
adaug-o la cele patru pe care ți le-am trimis mai-nainte.
- V, 1, 45-46. Voi cânta tot ce va fi pe placul lui, numai să-mi ușureze o
parte din pedeapsă,
să pot scăpa de barbarie și de geții sălbatici.

¹⁴ Corabia cu care autorul venise din Italia și pe care a părăsit-o în Tracia, continuându-și drumul pe jos, în timp ce aceasta intra în Pontul Euxin pe la Bizanț.

* În original, *bracataque turba*: adj. *bracata* < *braca* 'pantaloni', dar o traducere mai apropiată de realitățile zonei este, desigur, 'ițari'.

- V, 3, 7-8. Sub stelele Carului Mic, mă țin acum pe loc
țărml care unește pe geți cu cruzii sarmați.
- V, 3, 21-22. Tu n-ai rămas în patrie, ci ai venit până la Strimonul plin de
zăpadă
și la getul care se închină lui Marte.
- V, 5, 27-28. Nu există nimic sigur pentru om: cine s-ar fi putut gândi
că într-o zi eu voi serba această aniversare în mijlocul geților?
- V, 7, 9-20. Ești curios să știi ce populație se află în ținutul tomitan
10 și ce obiceiuri au oamenii printre care locuiesc?
Deși în acest loc sunt amestecați greci și geți,
țărml ține mai mult de geții nedomoliți.
Sarmații și geții sunt mai numeroși.
Îi vezi călări, venind și ducându-se prin mijlocul drumurilor.
- 15 Între ei nu-i nici unul care să nu poarte tolbă, arc
și săgeți îngălbenite de veninul viperei.
Au glas aspru, chip sălbatic și sunt cea mai adevărată
întruchipare a lui Marte.
- Părul și barba lor n-au fost tunse niciodată.
Mâna lor dreaptă e totdeauna gata să înfigă cuțitul,
20 pe care îl are legat la sold orice barbar.
- V, 10, 37-38. Eu sunt aici barbarul, căci nu sunt înțeles de nimeni:
când aud cuvinte latinești, geții râd prostește;
- V, 12. 10. Eu căruia i s-a poruncit să plec singur la îndepărtatii geți.
- V, 13, 1-2. Din țara geților îți trimite Naso al tău urări de sănătate,
dacă cineva poate să trimită ceva de care el însuși duce lipsă.
(*VI. Iliescu*)

SCRISORI DIN PONT*

- I, 1, 1-2. Naso, care nu mai este un nou venit pe pământul de la Tomis,
îți trimite această operă de pe țărml getic.
- I, 2, 73-74. Căci împăratul nu știe, deși un zeu le știe pe toate,
care este situația de aici, în acest loc de la capătul pământului.
- 77 El n-are răgaz să întrebe în ce ținut se află tomitanii,
un loc abia cunoscut getului din vecinătate;
- 93-94 N-a vrut să mă distrugă cu un simplu semn făcut cu capul, și

* Din exil, poetul compune o colecție de scrisori adresate împăratului, recunoscându-și vinovăția și rugându-se să fie iertat. Alte scrisori sunt trimise soției și unor prieteni care aveau influență la Roma.

- putea s-o facă.
- 105-108 Deci n-are nevoie de geți pentru îndeplinirea destinului meu.
Nu-i cere un bine; ci, dacă-mi merge rău, să fiu în mai mare siguranță și, în exil, să-mi fie la adăpost din partea dușmanului viața pe care mi-a dăruit-o divinitatea lui prielnică, iar nu să mi-o smulgă cu sabia getul cel hidos.
- I, 5, 12. Când chemi muza, ea nu vine la geții cei sălbatici.
- I, 5, 61-66. Pentru ce atâta grijă ca să iasă cât mai șlefuite poeziile mele? Mă pot teme oare că nu le vor aproba geții? Poate sunt cam îndrăzneț, însă mă mândresc că Istrul nu are un talent mai mare ca mine.
- 65 În acest loc, unde trebuie să-mi duc viața, este destul dacă nu urmăresc mai mult decât să fiu poet între acești geți lipsiți de omenie.
- 74 Carul Mare privește de aproape pe geții pletoși.
- I, 7, 1-2. Această scrisoare, pe care o citești, Messalinus, în locul cuvintelor mele, îți aduce urări de sănătate tocmai de la geții cei cruzi.
- 11 Să mă ucidă doar pe mine, fie pământul cu războiul, fie clima cu frigul; să năpădească asupra mea geții cei cruzi cu armele, iar furtunile cu grindina.
- I, 8, 5-6. Trăim lipsiți de pace, în mijlocul armelor, căci getul cel cu tolba stârnește neconținut războaie grele.
- 11 Aproape de țărmul Istrului cu două nume stă o cetate bătrână, de care cu greu se poate apropia cineva, din cauza întăriturilor și a așezării locului. Caspianul Aegisos – dacă credem ce spun locuitorii despre ei înșiși – a întemeiat acea cetate și a dat propriul său nume operei sale.
- 15 Sălbaticul get, după ce a nimicit pe odrisi¹⁵ într-un război la care aceștia nu se așteptau, a cucerit-o și a ridicat armele împotriva regelui¹⁶.

¹⁵ Formal, Dobrogea nu fusese încă anexată la imperiu, deși țărmul dobrogean se găsea sub supravegherea unui *praefectus orae maritimae*, ci făcea parte din statul clientelar al odrisilor, ceea ce explică prezența unor trupe trace, și nu romane, în anul 12 d.Chr.

¹⁶ Probabil tânărul Cotys, care moștenise de curând (în anul 12 d.Chr.) partea dobrogeană a regatului de la tatăl său Rhoemetalcus.

- I, 9, 45-46. Aceasta este tot ce-ți pot trimite de pe ogoarele getice,
numai aceasta mi-e îngăduit să am aici.
- II, 1, 19-20. Datorită ție, Faimă, eu, care trăiesc în mijlocul geților care mă
înconjoară,
am putut vedea alaiul triumfului¹⁷.
- II, 1, 63-66. Voi slăvi în poeziile mele și acest triumf,
dacă voi supraviețui nenorocirilor;
65 dacă nu voi înroși mai întâi cu sângele meu săgețile scitice
și un get sălbatic nu-mi va tăia capul cu sabia.
- II, 2, 1-4. Cel care din primi săi ani a venerat familia voastră,
Naso, cel izgonit pe țărmul stâng al Pontului Euxin,
îți trimite, o Messalinus, de la geții cei nesupuși, acest salut,
pe care obișnuia să ți-l prezinte în persoană.
- II, 2, 67-68. Roagă-l să nu îngăduie să fiu o pradă ușoară a geților
și să-mi dea un pământ mai blând pentru exilul meu nenorocit.
- II, 7, 1-2. Scrisoarea mea, o Atticus¹⁸, trimisă de la geții care n-au fost
supuși pe deplin,
vrea mai întâi să te salute.
- II, 7, 31-32. Nu este în toată lumea un neam mai sălbatic* decât geții;
totuși și ei au plâns de suferințele mele.
- II, 10, 30. Din păcate cât de mult se deosebește locul acela¹⁹ de țara
geților.
- II, 10, 49-50. Ești²⁰ aici fără ca să s-o știi și de multe ori te afli aici, tu care
ești absent,
Am impresia că tu vii din mijlocul orașului la geții de aici.
- III, 2, 37-38. Aici vă cunosc²¹ acum sarmații și geții,
iar gloata lor barbară aprobă o astfel de atitudine.
- III, 2, 101-102. Ce trebuie să faceți voi, cei născuți în cetatea ausonică,
dacă astfel de fapte împlânzesc pe geții sălbatici?
- III, 4, 91-92. Tu nu citești cuvintele mele, eu care sunt surghiunit la Istru,
fluviu din care beau geții cei nesupuși pe deplin.
- III, 5, 1-6. Întrebi de unde îți trimit scrisoarea pe care o citești?
De aici de unde Istrul se unește cu apele albastre ale mării.

¹⁷ Triumful lui Tiberiu din anul 13 d.Chr., împotriva panonilor și a dalmaților.

¹⁸ Un prieten al poetului.

* Comparativ de la *truculentus*, -a, -um 'violent, înfricoșător, sălbatic, feroce'.

¹⁹ Sicilia.

²⁰ În mintea și inima poetului.

²¹ Pe prietenii lui Ovidiu.

- Îndată ce ți s-a spus numele ținutului, trebuie să-ți vină în
 minte și cel ce a scris-o:
 e poetul Naso, care suferă din pricina talentului său;
 5 salutare, pe care ar fi preferat să ți-o aducă el însuși,
 ți-o trimite, o Maximus Cotta²², de la zbârliții geți.
- III, 5, 27-28. Deoarece soarta a vrut să trăiesc departe de voi și de patria
 mea,
 printre geții barbari...
- III, 5, 45. Iar eu să pier străpuns de un arc getic...
- III, 7, 19. Am venit pe meleagurile getice. Să mor acolo!
- III, 9, 31-32. Abia mi se pare că sunt întreg la minte, deoarece scriu poezii
 și am grijă să le corectez în mijlocul geților sălbatici.
- IV, 2, 1-2. Ceea ce citești, o, cel mai mare poet dintre regii cei mari,
 vine, o Severus²³, de la geții cei netunși.
- IV, 3, 51-52. Dacă mi-ar fi spus cineva: «Vei merge pe țărmul [Pontului]
 Euxin
 și te vei teme să nu fii lovit de arcul unui get»...
- IV, 7, 47-48. Tu călcai învingător peste grămezile de cadavre făcute de
 sabia ta
 și erau mulți geți sub picioarele tale.
- IV, 8, 83-84. Ca să scap în sfârșit de țărmurile prea apropiate de corali
 îmbrăcați în piei
 și de geții cei cruzi;
- IV, 9, 78. Cu sabia a îngrozit²⁴ pe geții încrezători în arcul lor.
- IV, 10, 1-2. Iată a șasea iarnă care trece și pe care trebuie s-o petrec pe
 țărmul
 cimmerian, între geții îmbrăcați în piei de animale.
- IV, 13, 21-22. Le-au plăcut – feliță-mă – și am început să am
 faimă de poet printre neomenoșii geți barbari.
- IV, 13, 33-36. Când am terminat de citit aceste versuri inspirate de o muză
 străină,
 când sfârșitul hârtiei a trecut prin degetele mele,
 35 toți au dat din cap și și-au mișcat tolbele pline:
 un murmur lung s-a auzit din gura geților.
- IV, 14, 13-14. Ogorul cultivat urăște mai puțin buruienile, și rândunica frigul,

²² Oratorul și poetul Cotta Maximus, prieten intim al poetului.

²³ Poetul Cornelius Severus.

²⁴ L. Pomponius Flaccus, a fost «prefect al țărmului mării», calitate în care a recucerit cetatea Troesmis în anul 15 d.Chr.

decât urăște Naso locurile acestea vecine cu războinicii geți*.
 IV,15,39-40. Toate câte sunt sub cer vor auzi de el,
 numai dacă muza mea va trece dincolo de cruzii geți...
 (Vl. Iliescu)

COMENTARII LA IBIS**

637. În sfârșit [între săgeți] sarmatice. După toate aceste nenorociri amintite mai sus să ți se întâmple și aceasta, cea mai grozavă: să trăiești printre geți...C.

(Vl. Iliescu)

VELLEIUS PATERCULUS

(19 î.Chr. – după 30 d.Chr.)

ISTORIA ROMANĂ ÎN DOUĂ CĂRȚI, DEDICATĂ CONSULULUI M. VINICIUS***

II, 59, 4. Și după câștigarea războaielor civile, [Cezar] îl trimisese [pe Octavian] la învățătură în Apollonia, pentru ca tânărul să-și dezvolte deosebitele lui însușiri, prin studiul științelor ce se potriveau unui om liber. [Cezar] avea de gând să-l ia ca tovarăș de arme în războiul ce urma să-l pornească mai întâi împotriva geților și apoi a parților.

(Vl. Iliescu)

TROGUS POMPEIUS

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

ISTORIA LUI FILIP****

XXV, 1, 1. Se încheiase pacea între cei doi regi, între Antigonus [Gonatas] și Antiochus. Pe când Antigonus revenea în Macedonia, deodată s-a ivit în contra lui un nou dușman. 2. Brennus, conducătorul galilor, plecase în Grecia, iar pe cei care îi lăsase să apere hotarele neamului lor,

* În latină, *Marticolis* ... *Getis* 'adoratorii geți ai lui Marte'.

** *Ibis* (numele unui dușman personal al poetului) este o invectivă satirică.

*** Este o scurtă istorie romană în două cărți: în prima, autorul a prezentat întâmplările mai vechi din timpul republicii și până la căderea Cartaginei (146 î.Chr.); în a doua a evocat pe larg evenimentele mai recente, mai ales cele din timpul domniei lui Tiberiu, pe care l-a cunoscut.

**** *Historiae Philippicae* este o istorie generală în 44 de cărți, din care s-a păstrat rezumatul făcut de Iustin pe la mijlocul secolului al II-lea d.Chr.

ca să nu pară că numai ei stau degeaba, au înarmat cincisprezece mii de pedestrași și trei mii de călăreți, 3. au pus pe fugă trupele geților și ale tribalilor și, amenințând Macedonia, au trimis soli la rege, ca să-i ofere pacea pe bani și totodată să spioneze tabăra regelui.

XXXII, 3, 16. Și dacii sunt o mlădiță* a geților.

(Vl. Iliescu)

CURTIVS RUFVS

(secolul I d.Chr.)

ISTORIA LUI ALEXANDRU CEL MARE MACEDONEANUL**

X, 1, 44. În timpul unei expediții împotriva geților, Zopyrion, guvernatorul Traciei, fusese zdrobit cu toată oastea din pricina unor furtuni mari și puternice, iscate pe neașteptate***.

(Vl. Iliescu)

SENECA

(4 – 65 d.Chr.)

FEDRA****

165-168. Te rog, stinge flăcările iubirii nelegiuite și crima pe care n-a săvârșit-o niciodată vreo regiune barbară, nici getul care rățăcește pe câmpii...

(Vl. Iliescu)

LUCAN

(39 – 65 d.Chr.)

FARSALIA*****

II, 52-54. Faceți să fim dușmăniți

* În latinește, *suboles* 'mlădiță, lăstar, ramură' (cu referire la plante), dar și 'spiță, rasă, neam'.

** Pentru realizarea acestei istorii, care cuprinde 10 cărți, autorul a folosit izvoare grecești, între altele pe Cleitarchos, dar și o lucrare în care se manifesta o atitudine potrivnică lui Alexandru.

*** Acest episod, al campaniei lui Zopyrion, este prezent la alți doi autori antici, acesta fiind învins de către sciți (Trogus Pompeius, *Istoria lui Filip II*, 31, XII, 2, 16, XXXVII, 3, 1; Orosius, *Istoria împotriva păgânilor în șapte cărți* III, 18, 1).

**** Este una din tragediile lui Seneca, care conțin aluzii la evenimentele politice ale timpului. În *Fedra* este amintită Messalina, prima soție a împăratului Claudiu, cea care a mijlocit exilarea în Corsica a filosofului.

***** De la Lucan nu s-a păstrat decât epopeea *Farsalia*, în 10 cărți, în care este descris războiul civil dintre Cezar și Pompei, folosind ca izvor, în primul rând, opera lui Titus Livius.

- de toate neamurile, dar îndepărtați războiul civil.
Dintr-o parte să ne apese dacul, din alta getul²⁵...
- II, 295-297. ... Zei cerești, țineți departe de mine această nebunie,
și anume ca, printr-un dezastru care i-ar pune în mișcare pe
daci și pe geți,
Roma să cadă, iar eu să rămân liniștit.
- III, 93-95. Zeii ne-au ferit; pe țărmurile Lațiului, Răsăritul furios
nu s-a așezat încă, iar sarmatul sprinten,
îtovărășit de panoni, n-a năvălit și nici geții amestecați cu
daci.
(Vl. Iliescu)

SCOLII

- II, 54. *Getul*: numele unui neam; după ce aceștia au fost învinși, în
comedii
sclavii au fost numiți «geți», în semn de dispreț²⁶.
- II, 296. *Care i-ar pune în mișcare pe daci*: «pe acești daci» și «pe
acești geți»,
[autorul] a pus acuzativul.
(Vl. Iliescu)

POMPONIUS MELA

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

DESCRIEREA PĂMÂNTULUI*

II, 2, 18. Tracia este locuită de un singur neam de oameni, tracii,
având fiecare însă alt nume și alte obiceiuri. Unii sunt sălbatici și cu totul
gata să înfrunte moartea, mai ales geții.

(Vl. Iliescu)

²⁵ Poate o aluzie la participarea dinaștilor geți și daci la războiul civil.

²⁶ Mai exact «ca să se arate că sunt prost priviți».

* *Descrierea Pământului*, în trei cărți, pe ținuturi, deși cu caracter de compilație, este cea mai veche scriere de acest fel din lumea antică.

COLUMELLA

(20 – 70 d.Chr.)

DESPRE AGRICULTURĂ*

VII, 2. Apoi [oile] nu numai că-i satură pe țărani prin belșugul brânzei și al laptelui, ci acoperă și mesele bogaților cu mâncăruri numeroase și plăcute. Iar unor neamuri lipsite de grâu le procură toată hrana, de aceea cei mai mulți dintre nomazi și dintre geți se numesc «băutori de lapte».

(Vl. Iliescu)

PLINIU CEL BĂTRÂN

(23 – 79 d.Chr.)

ISTORIA NATURALĂ**

IV, 11 (18), 41. ... Culmea muntelui Haemus urcă până la șase mii de pași²⁷. Partea opusă, înclinată spre Dunăre, este locuită de moesi, geți, aezi, scaugdi și clari, iar mai jos, de sarmații arei, numiți areați, de sciți și, lângă țărmurile Pontului, de moriseni și sitoni, din care se trage poetul Orfeu.

IV, 12 (25), 80. De acolo înainte^{***}, în general, sunt în adevăr triburi de sciți, totuși regiunile apropiate de țărm au fost ocupate de diferite populații, când de geți, numiți de romani daci, când de sarmați, numiți de greci sauromați...

IV, 12 (26), 82. Iar de la Istru înainte se află orașele Cremniscoe, Aepolium, munții Macrocremni, vestitul fluviu Tyras, care dă numele și orașului, numit odinioară Ophiusa. Tot acolo este o insulă întinsă, locuită de tirageți, la o depărtare de o sută treizeci de mii de pași de brațul Pseudostomon al Istrului.[...] 88. De la Taphrae, în interiorul uscatului, locuiesc auheții, la care izvorăște Hypanis, neurii, la care [izvorăște] Boristene, gelonii, tisageții, budinii, basilizii și agatârșii cu părul albastru.

* Lucrare în 12 cărți a celui mai de seamă agronom antic.

** Din numeroasele lucrări ale lui Pliniu cel Bătrân s-a păstrat în întregime doar *Istoria Naturală*, în 37 de cărți, dedicată, în anul 77, împăratului Titus, cu teme de geografie, psihologie, zoologie, botanică, mineralogie, artele frumoase etc. Lucrarea este, în mare măsură, o compilație, judecarea faptelor nefiind totdeauna independentă și sigură; cu toate acestea, valoarea informației este incontestabilă.

²⁷ Un pas = 1,48 m. Cifra aceasta de 8800 m este vădit exagerată, deoarece vârful cel mai înalt are 2385 m.

^{***} De la gurile Dunării.

VI, 7 (7), 19... apoi râul Tanais cu două guri este locuit de sarmați, ...care sunt împărțiți în mai multe neamuri... apoi... costobocii... tisageții...

(*VI. Iliescu*)

SILIUS ITALICUS

(25 – 101 d.Chr.)

PUNICELE*

- I, 319-326. Întrecându-i pe toți, comandantul [Hanibal], care se deosebește prin armele specifice ale patriei sale,
 320 acum aruncă torțe fumegânde cu smoală aprinsă,
 acum atacă neobosit cu țărushi, lănci și pietre
 sau sloboade din arc săgeți înmuiate în venin de viperă și care
 sunt de două ori vătămătoare,
 pe care le scoate mereu din tolba sa perfidă,
 întocmai ca un dac din ținuturile războinice ale pământului
 getic,
 325 care, bucuros că și-a ascuțit săgețile cu veninul din patria sa,
 le aruncă pe neașteptate la țărmurile Istrului cu două nume.
 II, 73-75. După cum în Tracia oștirea fecioarelor²⁸ străbate Rodope și
 Pangeul
 cu culmile lor înalte acoperite de păduri și trece mereu
 Hebrul, disprețuind pe ciconi, pe geți.

(*VI. Iliescu*)

MARTIAL

(~ 40 – 104 d.Chr.)

EPIGRAME**

- VIII, 11, 1-4. Rinul știe acum că ai ajuns în orașul tău,
 căci și el aude aclamațiile poporului:
 doar strigătul bucuriei proaspete a îngrozit

* Epopee despre al doilea război punic, terminată în primii ani ai domniei lui Traian.

²⁸ Amazoanelor.

** *Epigramele*, compuse între 86 și 102 d.Chr. și adunate în 14 cărți, ridiculizează cu incisivitate și umor moravuri și scăderi umane. Primele două cărți au fost publicate mai întâi împreună, la sfârșitul anului 84 sau la începutul lui 85, iar mai târziu separat.

chiar și neamurile sarmatice, Istrul și pe geți.

XII, 8, 8-10. [...] ea^{*} a spus: «Fruntași ai parților, comandanți ai serilor, voi tracilor, sarmaților, geților, britanilor, vă pot arăta un adevărat împărat; veniți!»

(*VI. Iliescu*)

TACIT

(~ 55 – 120 d.Chr.)

ANALE^{**}

IV, 44, 1. În acest an²⁹ au murit doi bărbați vestiți: Cn. Lentulus și L. Domitius. Pe lângă consulat și podoabele triumfului obținut asupra geților³⁰ Lentulus avusese și gloria unei sărăcii îndurate frumos și apoi a unei mari averi dobândite în mod cinstit și folosite cu cumpătare.

(*VI. Iliescu*)

SUETONIU

(70 – 150 d.Chr.)

VIEȚILE CEZARILOR^{***}

DIVINUL AUGUST

LXIII, 4. M. Antonius scrie că [August] a făgăduit-o pe Iulia mai întâi fiului său Antonius, apoi lui Cotiso, regele geților, și că tot atunci a cerut, în schimb, în căsătorie, chiar pentru el pe fiica regelui.

(*VI. Iliescu*)

SOLINUS

(secolul al III-lea d.Chr.)

CULEGERE DE FAPTE MEMORABILE^{****}

10. 7. [...] Apoi [urmează] Haemus, înalt de șase mii de pași;

* Zeița Roma.

** Una din cele două mari opere ale marelui istoric roman, care cuprinde, în 18 cărți, faptele întâmplate după moartea lui August, în anul 14 d.Chr., până la asasinarea lui Domițian, în anul 96 d.Chr.

²⁹ În anul 26 d.Chr.

³⁰ Probabil în anii 11-12 d.Chr.

*** Având posibilitatea să cerceteze arhiva imperială, autorul a adunat un material imens, redactând mai multe lucrări, dintre care cea mai importantă este *Vitae duodecim Caesarum* (*Viețile celor 12 Cezari*), despre viața împăraților romani de la Cezar la Domițian.

**** Folosind în primul rând *Istoria naturală* a lui Pliniu cel Bătrân, autorul a realizat o lucrare în care reproduce știri din izvoare cunoscute despre Roma și regiuni tot mai îndepărtate, tratând despre istoria naturală și obiceiurile diferitelor popoare.

regiunile din spatele acestuia sunt locuite de geți, sarmați, sciți și multe alte neamuri.

(Vl. Iliescu)

SEXTUS AURELIUS VICTOR

(secolul al IV-lea d.Chr.)

CARTE DESPRE VIAȚA ȘI MORAVURILE ÎMPĂRAȚILOR*

1, 7 ...El³¹ a împins spre o înțelegere pe bastarni și neamurile getice care se sfâșiau în războaie...

(Vl. Iliescu)

RUFIIUS FESTUS AVIENUS

(a doua jumătate a secolul al IV-lea d.Chr.)

DESCRIEREA PĂMÂNTULUI**

(435). [...] Tatăl Istrului este muntele Abnoba, căci fluviul izvorăște dintr-o deschizătură a Abnobei. El se îndreaptă spre răsărit și se varsă în Pontul Euxin; își scurge apele în mare prin cinci guri, (440) unde se înalță de departe insula Peuce. De aici înainte, pe unde șuieră suflarea acvilonului înghețat, stăpânesc sarmații, germanii, getul, fioreșii bastarni și neamurile dacilor...

(H. Mihăescu)

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA***

39. ...În cel de al doilea lăcaș al lor, adică în Dacia, Tracia și Moesia, goții au avut drept rege pe Zamolxe, despre care cei mai mulți scriitori de anale ne spun că a fost un filosof cu o erudiție de admirat. Căci și

* Lucrarea aceasta, atribuită de tradiție lui Aurelius Victor, este cunoscută și citată în istoriografia modernă sub numele de *Epitome de Caesaribus*.

³¹ August.

** Operă care parafrazează, în 1394 hexametri, opera de geografie *Periegesis* a lui Dionysios din Alexandria. Nefiind originale, știrile servesc doar ca mijloc de verificare a lucrării mai vechi a lui Dionysios, de pe la mijlocul secolului al II-lea d.Chr.

*** Iordanes, got romanizat, originar din Moesia, care a slujit ca *notarius*, în anul 551 a alcătuit o *Istorie a goților* (*De origine actibusque Getarum*), folosind opera lui Cassiodorus, astăzi pierdută. Autorul sprijinea politica lui Iustinian și urmărea o reconciliere între goți și stăpânirea bizantină. Pentru a arăta vechimea și strălucirea goților, Iordanes i-a identificat cu sciții și geții.

mai înainte au avut pe învățatul Zeuta, după aceea pe Deceneu și în al treilea rând pe Zamolxe despre care am vorbit mai sus. Goții n-au fost deci lipsiți de oameni care să-i învețe filosofie. 40. De aceea goții au fost totdeauna superiori aproape tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii, după cum relatează Dio, care a compus istoria și analele lor în limba greacă. El spune că acei dintre ei care erau de neam* s-au numit la început Tarabostes, iar apoi Pilleati: dintre dânșii se alegeau regii și preoții. Și într-atât au fost de lăudați goții, încât se spune că la ei s-a născut Marte, pe care înșelăciunea poezilor l-a făcut zeu al războiului. De aceea spune și Vergilius³²: "Neobositul părinte, care stăpânește câmpiile geților". 41. Pe acest Marte, goții totdeauna l-au înduplecat printr-un cult sălbatec...

58. Istoricul Dio... care a dat operei sale titlul de *Getica*, despre care geți am arătat mai sus că sunt goți, după cum spune Paulus Orosius.

67. Apoi, în timpul domniei la goți a lui Buerebista**, a venit în Goția Deceneu, pe vremea când Sylva a pus mâna pe putere la Roma. Primindu-l pe Deceneu, Buerebista i-a dat o putere aproape regală. După sfatul acestuia goții au început să pustiească pământurile germanilor pe care acum le stăpânesc francii³³.

68. Caesar însă, care cel dintâi dintre toți a luat asupra sa conducerea statului roman, care a supus puterii sale toată lumea, care a subjugat toate țările până într-atât încât a ocupat în afară de cetatea noastră până și insulele așezate departe în sânul Oceanului, și care a făcut tributari romanilor chiar și pe aceia care încă nu auziseră de numele de roman, totuși pe goți³⁴, deși a încercat în repetate rânduri, n-a putut să-i supună. Gaius Tiberius era de acum al treilea împărat al romanilor; totuși goții au rămas independenți și în timpul domniei sale.

69. Ei socoteau ca noroc și câștig, drept unica lor dorință, îndeplinirea în orice chip a lucrurilor pe care le sfătuia îndrumătorul lor Deceneu, judecând că este folositor să realizeze aceasta. El, observând înclinarea lor de a-l asculta în toate, și că ei sunt din fire deștepți, i-a instruit în aproape toate ramurile filosofiei; căci era un maestru priceput în acest domeniu. El i-a învățat etica, dezvățându-i de obiceiurile lor barbare, i-a instruit în științele fizicii, făcându-i să trăiască conform legilor naturii;

* În latină, *qui inter eos generosi extabant*, mai nuanțat 'acei dintre ei care se ridicau la poziția de nobili'. Accentul este pus de devenire, nu pe stare.

³² *Eneida*, III, 35.

** În original, *Buruista*.

³³ Aluzie la luptele din Panonia contra celtilor.

³⁴ Adică geți, respectiv daci.

transcriind aceste legi, ele se păstrează până astăzi, sub numele de *belagines*; i-a învățat logica, făcându-i superiori celorlalte popoare, în privința minții; dându-le un exemplu practic i-a îndemnat să petreacă viața în fapte bune; demonstrându-le teoria celor douăsprezece semne ale zodiacului, le-a arătat mersul planetelor și toate secretele astronomice și cum crește și scade orbita lunii și cu cât globul de foc al soarelui întrece măsura globului pământesc și le-a expus sub ce nume și sub ce semne cele trei sute patruzeci și șase de stele trec în drumul lor cel repede de la răsărit până la apus spre a se apropia sau depărta de polul ceresc.

70. Vezi ce mare plăcere, ca niște oameni prea viteji să se îndeletnicească cu doctrinele filosofice, când mai aveau puținel timp liber după lupte. Putem vedea pe unul cercetând poziția cerului, pe altul însușirile ierburilor și ale fructelor, pe acesta studiind descreșterea și scăderea lunii, pe celălalt observând eclipsele soarelui și cum, prin rotația cerului, (astrelor) care se grăbesc să atingă regiunea orientală, sunt duse înapoi spre regiunea occidentală, odihnindu-se apoi după o regulă prestabilită.

71. Comunicând acestea și alte multe goților cu măiestrie, Deceneu a devenit în ochii lor o ființă miraculoasă, încât a condus nu numai pe oamenii de rând, dar chiar și pe regi. Căci atunci a ales dintre ei pe bărbații cei mai de seamă și mai înțelepți pe care i-a învățat teologia, i-a sfătuit să cinstească anumite divinități și sanctuare făcându-i preoți și le-a dat numele de pileați, fiindcă, după cum cred, având capetele acoperite cu o tiară, pe care o numim cu un alt nume *pilleus*, ei făceau sacrificii; 72. restul poporului a dat ordin să se numească *capillati*, nume pe care goții îl reamintesc până astăzi în cântecele lor, deoarece i-au dat o mare considerație.

73. Iar după moartea lui Deceneu, ei au avut aproape în aceeași venerație pe Comosicus, fiindcă era tot așa de iscusit. Acesta era considerat la ei și ca rege și ca preot suprem și ca judecător, datorită priceperii sale, și împărțea poporului dreptate, ca ultimă instanță. Părăsind și acesta viața, s-a urcat pe tron, ca rege al goților, Corilus* care a condus timp de patruzeci de ani popoarele sale din Dacia.

76. După un interval de timp, sub domnia împăratului Domițian, goții, de teama zgârceniei³⁵ sale, desfăcură tratatul ce-l încheiaseră odinioară cu alți împărați și începură să devasteze, împreună cu șefii lor, malurile Dunării care erau de mult în stăpânirea Imperiului roman, distrugându-le

* În original, Coryllus. Unii istorici au identificat pe acest **Coryllus** cu **Scorylo** din Frontinus.

³⁵ Probabil aluzie la subsidiile pe care dacii le primiseră până atunci.

armatele împreună cu comandanții lor. În fruntea acestor provincii se găsea pe atunci ca guvernator, după Agrippa, Oppius Sabinus, iar la goți conducerea o avea Durpaneus. Dându-se lupta, romanii au fost învinși, iar lui Oppius Sabinus i s-a tăiat capul și goții, năvălind asupra mai multor castele și cetăți, au prădat regiunile care țineau de imperiu. 77. Din cauza nenorocirii celor ai săi, Domițian a plecat cu toate forțele sale în Illyria și încredințând conducerea aproape întregii armate generalului său Fuscus și câtorva bărbați aleși, i-a obligat să treacă peste Dunăre împotriva armatei lui Durpaneus, pe un pod din corăbii legate între ele. 78. Atunci goții, care n-au fost luați pe neașteptate, au pus mâna pe arme și chiar la prima ciocnire au învins pe romani, omorând și pe comandantul acestora Fuscus și au jefuit bogățiile din lagărul soldaților. Pentru dobândirea acestei victorii mari ei i-au numit pe conducătorii lor semizei, adică "anzi"* și nu simpli oameni, ca și cum ar fi învins datorită norocului lor.

(Vl. Iliescu)

* În original *Ansis*.

B. DACII ȘI DACIA

TERENȚIU

(185 – 159 î.Chr.)

PHORMIO

35-36. *Davos*¹: Cel mai bun prieten și compatriot al meu Geta¹
a venit ieri la mine.

(Vl. Iliescu)

CEZAR

(100 – 44 î.Chr.)

RĂZBOIUL DIN GALIA*

VI, 25, 1. Lățimea acestei păduri, numită Hercinia, despre care am vorbit mai sus, este cale de nouă zile pentru un drumeț fără bagaje; altfel nu se poate preciza distanța, căci [germanii] nu cunosc unitățile de măsură pentru măsuratul drumurilor. 2. Pădurea începe de la hotarele helveților², nemetilor³ și rauracilor⁴ și se întinde în linie dreaptă, paralel cu Dunărea, până la hotarele dacilor⁵ și anarților⁶.

(Vl. Iliescu)

VERGILIU

(70 – 19 î.Chr.)

GEORGICELE

II, 495-497. Pe acela⁷ nu-l abat din drumul său nici înaltele demnități
publice acordate de popor, nici purpura regală; nici vrajba⁸

¹ Numele de sclavi Davos și Geta din comediile lui Terențiu sunt preluate de la Menandru.

* Lucrarea a fost redactată în timpul luptelor pentru cucerirea Galiei (58 – 51 î.Chr.). În această operă se găsesc știri prețioase despre populațiile din Galia și Germania, ca și unele aluzii privitoare la populații vecine.

² Neam celtic, locuia aproximativ pe teritoriul Elveției de astăzi.

³ Neam germanic, se afla pe malul stâng al Rinului.

⁴ Neam celtic, trăia cam prin Alsacia de astăzi.

⁵ Este prima mențiune a dacilor la un autor antic, dacă facem abstracție de numele de sclavi Daos și Davus.

⁶ Populație celtică din nord-vestul Daciei.

⁷ Pe agricultor.

⁸ Războaiele civile.

care agită pe frații lipsiți de credință și nici dacii care coboară
de la Istrul ce conspiră împotriva noastră.
(Vl. Iliescu)

COMENTARIILE GRAMATICULUI SERVIUS

GEORG. II, 497. *De la Istrul ce conspiră împotriva noastră*, adică pe el nu-l tulbură conspirația barbarilor. Istrul este un fluviu în Sciția. Altă explicație: Aufidius Modestus⁹ susținea că a citit cum că dacii au obiceiul ca, atunci când pornesc la război, să nu se apuce de treabă înainte de a bea cu gura din Istru o anumită cantitate de apă ca pe un vin sacru, și înainte de a jura că nu se vor întoarce la lăcașurile părintești decât după ce vor ucide pe dușmani. De aceea Vergiliu s-a slujit de o [figură] obișnuită, numită hypallage¹⁰, și a spus «Istrul care conspiră», adică Istrul lângă care dacii obișnuiesc să conspire.

(Vl. Iliescu)

HORAȚIU

(65 – 8 î.Chr.)

SATIRE*

II, 6, 51-53. Oricine îmi iese în cale mă întreabă: “Hei! bunule,
(tu trebuie să știi, pentru că ești în relații mai strânse cu zeii)
ce-ai mai auzit despre dacii?”¹¹

(Vl. Iliescu)

ODE

I, 35, 9. De tine se tem dacii cei aspri și sciții rătăcitori¹²...
II, 20, 7-19. Mă vor cunoaște colhii și dacii¹³,
care vor să pară că nu se tem de cohortele marsilor¹⁴,

⁹ Gramatic din secolul I d.Chr., care a scris comentarii la opera lui Vergiliu și Horațiu.

¹⁰ Figură de stil: acordarea adjectivului cu un alt substantiv decât cel al cărui atribut este după sens.

Scrise între 42 și 35 î.Chr., în două cărți și cuprinzând 17 piese, *Satirele* sunt îndreptate spre viciile și moravurile romane, legate mai ales de viața materială, dar și de cea spirituală a vremii.

¹¹ Aluzie la zvonurile care circulau în iarna anului 31 î.Chr. că dacii, aliații lui Antoniu, intenționează să invadeze Italia.

¹² Oda datează din anul 27 î.Chr.

¹³ Nu se cunoaște data exactă a odei, probabil 30 î.Chr.

¹⁴ Populație italică, vestită prin vitejia ei.

ca și gelonii de la capătul lumii.

- III, 6, 13-16. Puțin a lipsit ca Roma, sfâșiată de lupte interne,
să fie nimicită de către daci și etiopieni:
15 aceștia sunt de temut prin flota lor, iar aceia
se pricep mai bine decât toți la aruncarea săgeților.
III, 8, 17-24. Lasă grijile obștești despre Cetatea noastră.
Armata dacului Cotiso a pierit¹⁵.

(Vl. Iliescu)

SCOLIILE LUI PSEUDO-ACRO

- I, 35, 9. *De tine dacii* (V). Un neam care trăiește lângă acest fluviu [și
care este] sălbatic în lupte.
II, 20, 18. *De cohortele marsilor*. A spus (marsii) în loc de soldați din
Italia, ca să arate că doar romanii îi înspăimântă pe daci.
III, 6, 15. *Unii sunt de temut prin flota lor*. Este un lucru dovedit că
etiopienii se folosesc de flotă, iar daci de săgeți, care, pe
deasupra, mai sunt și veninoase.
III, 18, 8. *Armata dacului Cotiso a pierit*. Cotiso este numele unui rege
al dacilor, care fiind învins, autorul sfătuiește...

(Vl. Iliescu)

OCTAVIANUS AUGUSTUS

(63 î.Chr. – 14 d.Chr.)

FAPTELE ÎMPĂRATULUI AUGUST

- V, 30, 47. [...] Oștirea dacilor, care trecuse dincoace de acest [fluviu], a
fost învinsă și alungată sub
48 comanda mea supremă, iar apoi armata mea a trecut dincolo
de Dunăre și
49 a silit neamurile dacilor să îndure stăpânirea poporului
roman¹⁶.

(Vl. Iliescu)

¹⁵ Armata lui Cotiso a fost înfrântă în timpul campaniei lui Crasus. Oda datează din anul 29 î. Chr.

¹⁶ Aluzie la campania din anii 11 – 12 î.Chr., condusă de Cornelius Lentulus, guvernatorul Panoniei, și de generalul Sextus Aelius Catus.

POET ANONIM*

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

MÂNGÂIERE PENTRU LAVINIA

385 (Rinul, văile Alpilor, râul Isargus,
 care amestecat cu sângele negru și-a schimbat culoarea, stau
 măturie, apoi Dunărea repede și, la capătul pământului,
 dacicul
 Appulus¹⁷ (acestui dușman Pontul i-a fost un drum foarte
 scurt)...
 (Vl. Iliescu)

TROGUS POMPEIUS

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

ISTORIA LUI FILIP

XXXII, 3, 16. Și dacii sunt o mlădiță** a geților. În vremea regelui Oroles¹⁸, se luptară fără succes împotriva bastarnilor și de aceea, ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată, au fost siliți, din porunca regelui, ca atunci când voiau să doarmă, să pună capul în locul picioarelor și să facă soțiilor lor serviciile pe care mai înainte acestea obișnuiau să le facă lor. Această pedeapsă a fost înlăturată numai după ce prin vitejia lor au șters rușinea pe care și-au atras-o în războiul de mai înainte.

Prologul cărții a XXXII-a. [...] S-a mai vorbit despre originea panonilor și creșterea puterii dacilor sub regele Rubobostes¹⁹.

(Vl. Iliescu)

* În manuscrisele lui Ovidiu s-a păstrat o poezie de 474 versuri, intitulată *Mângâiere pentru Livia*, alcătuită de un poet anonim din primul pătrat al secolului I d.Chr.

¹⁷ Probabil aluzie la orașul Apulum și la campania din anii 10-9 î.Chr., când romanii, sub comanda generalului M. Vinicius, au pătruns adânc în Dacia.

** În latinește, *suboles* 'mlădiță, lăstar, ramură' (cu referire la plante), dar și 'spiță, rasă, neam'.

¹⁸ Se pare că acest rege care a domnit în Transilvania de răsărit și în sudul Moldovei, în jurul anului 200 î.Chr. a dus lupte cu bastarnii, împedându-i să pătrundă în zonele intracarpătice.

¹⁹ Manuscrisele conțin formele *Rubobosten*, *Rubobusten*, *Ruboboten*. Totuși, filologii și istoricii au considerat că autorul se referă la regele Burebista și au introdus în text forma *Burobosten*. C. G. Brandis a contestat conjectura și a pledat pentru păstrarea lecțiunii *Rubobosten* din manuscrise, presupunând un rege anterior lui Burebista, pe care l-a identificat cu Oroles. Aceeași interpretare o găsim și la C. Daicoviciu.

SENECA

(4 – 65 d.Chr.)

PROBLEME DE ISTORIE NATURALĂ*

<Prefață> 9. Cât de ridicole sunt granițele dintre oameni! Imperiul nostru să-i oprească pe daci de a trece Istrul și pe traci să-i țină închiși în Haemus...

(Vl. Iliescu)

LUCAN

(39 – 65 d.Chr.)

FARSALIA

- II, 52-54. Faceți să fim dușmăniți
de toate neamurile, dar îndepărtați războiul civil.
Dintr-o parte să ne apese dacul, din alta getul²⁰ ...
- II, 295-297. ... Zei cerești, țineți departe de mine această nebunie,
și anume ca, printr-un dezastru care i-ar pune în mișcare pe
daci și pe geți,
Roma să cadă, iar eu să rămân liniștit.
- III, 93-95. Zeii ne-au ferit; pe țărmurile Lațului, Răsăritul furios
nu s-a așezat încă, iar sarmatul sprinten,
întovărășit de panoni, n-a năvălit și nici geții amestecați cu
daci.
- VIII, 422-425. ...Toți conducătorii de oști
ar fi trebuit²¹ să năvălească în Bactria și, spre a nu lăsa
armatele
să lânzezească, ar fi trebuit sau să golească latura de
miazănoapte a
425 împărăției, înspre daci și înspre cetele de pe Rin, până când
Susa cea perfidă...

(Vl. Iliescu)

* Lucrare, în șapte cărți, de cercetări în domeniul științelor naturii.

²⁰ Poate o aluzie la participarea dinaștilor geți și daci la războiul civil.

²¹ Răspunde Cornelius Lentulus Crus (consul în anul 49 î.Chr.), care vrea să arate că nu se poate cere ajutor partilor, ci dimpotrivă, aceștia ar trebui înfrânți cu prețul oricăror sacrificii din partea romanilor.

SCOLII

- II, 54. *Dintr-o parte să ne apese dacul*: neam de dincolo de Dunăre.
 II, 296. *Care i-ar pune în mișcare pe daci*: «pe acești daci» și «pe acești geți»,
 [autorul] a pus acuzativul.

(Vl. Iliescu)

PLINIUS CEL BĂTRÂN

(23 – 79 d.Chr.)

ISTORIA NATURALĂ

I, (III, IIII) 47. Cartea a IV-a cuprinde așezarea geografică, neamurile... (16) Daciei²², Sarmatiei, Scitiei (18), a insulelor din Pont.

IV, 12 (25), 80. De acolo înainte*, în general, sunt în adevăr triburi de sciți, totuși regiunile apropiate de țărm au fost ocupate de diferite populații, când de geți, numiți de romani daci, când de sarmați, numiți de greci sauromați [...] câmpiile și șesurile sunt stăpânite de sarmații iazigi, iar munții și pădurile de daci, împinși de primii până la râul Pathisus²³.

IV, 14 (28), 99. ...Sunt cinci neamuri de germani. 100. Ramura a cincea: peucinii, bastarnii, vecini cu dacii amintiți mai sus...

VI, 33 (39), 219. Până aici am prezentat lucrurile cercetate de cei vechi. Cercetătorii cei mai exacti dintre cei noi au împărțit restul pământului în trei segmente: unul care pornește de la Tanais, trece peste Lacul Meotic și peste sarmați până la Boristene, iar apoi cuprinde pe daci, o parte a Germaniei, Galiile și țărmurile Oceanului.

VII, 11 (10), 50. [...] însemnarea de pe brațul dacilor se transmite până la a patra generație.

XXII, 1 (2), 2. [...] La populațiile barbare femeile își ung una alteia fața, la daci și sarmați până și bărbații își fac semne pe trup...

(Vl. Iliescu)

SILIUS ITALICUS

(25 – 101 d.Chr.)

PUNICELE

I, 319-326. Întrecându-i pe toți, comandantul [Hanibal], care se

²² Această este prima mențiune a Daciei în izvoarele antice.

* De la gurile Dunării.

²³ Tisa.

- deosebește prin armele specifice ale patriei sale,
 320 acum aruncă torțe fumegânde cu smoală aprinsă,
 acum atacă neobosit cu țăruși, lănci și pietre
 sau sloboade din arc săgeți înmuiate în venin de viperă și care
 sunt de două ori vătămătoare,
 pe care le scoate mereu din tolba sa perfidă,
 întocmai ca un dac din ținuturile războinice ale pământului
 getic,
 325 care, bucuros că și-a ascuțit săgețile cu veninul din patria sa,
 le
 aruncă pe neașteptate la țărmurile Istrului cu două nume.
 (Vl. Iliescu)

STATIUS

(40-45 – 96 d.Chr.)

SILVELE*

- I, 1, 7. Rinul și casa așezată pe înălțimi a dacului îngrozit?
 I, 1, 27. [...] și acorzi** un tratat chatilor și dacilor²⁴.
 I, 2, 178-181. Și în curând [Domitian] părintele din Latium, ale cărui gânduri
 mi-e îngăduit să le ghicesc, va acorda acestui tânăr²⁵ hainele
 de purpură
 180 și fildeşul curul***; îi va permite chiar (și aceasta este o cinste
 mai mare)
 să sărbătorească prăzile dacice și laurii unei victorii mai
 proaspete.
 I, 4, 89-93. N-am timp să vorbesc pe larg de armatele din nord, de Rinul
 răscolit,
 90 de rugămintile captivei Valeda²⁶ și de gloria supremă,
 obținută de curând, că ți s-a dat în mâini orașul, într-un
 moment când dacii pier

* Culegere de poezii ocazionale, în cinci cărți, cu subiecte variate, în care apar personalități și evenimente contemporane; primele patru cărți au fost editate între anii 94 și 95 d.Chr., iar ultima după moartea autorului.

** Este vorba de Domitian.

²⁴ În toamna anului 89 d.Chr.

²⁵ Pe nume L. Arruntius Stella.

*** Fildeş folosit pentru incrustarea scaunului de onoare, pe care stăteau consulul și înalții magistrați romani.

²⁶ O preoteasă care a răsculat neamurile germanice, dar a fost prinsă de romani.

și când tu ai fost ales, Gallicus²⁷; să primești frâiele din
mâinile unui conducător atât de mare,
fără să uimești soarta.

III,3,116-118. El²⁸ a comandat armatele ausoniene și i-a dus stindardele,
date în seama sa, atunci când nebunia i-a împins pe dacii cei
cruzi
să pornească la atac; dar neamul lor a fost condamnat să ne
dea prilejul unui mare triumf²⁹...

III,3,168-171. Aceasta este clemența care acordă chattilor învinși un tratat
plin de cruțare,
care lasă dacilor muntele lor, și care acum nu demult, după
lupte

170 crâncene, n-a binevoit să smulgă de la marcomani
și sarmații³⁰ nomazi prilejul unui triumf latin³¹.

IV, 2, 63-66. În clipa când mi-ai îngăduit să iau parte la fericitul tău banchet
și să stau lângă masa ta sfântă, a venit pentru mine, după atâția
ani,

ziua în care sub colinele Albei, de origine troiană,
cântam războaiele germanice sau luptele cu dacii...

(Vl. Iliescu)

TEBAIDA*

I, 1, 19-20. Rinul subjugat de două ori, Istrul supus legilor noastre în două
rânduri³²,
dacii alungați din munții care conspiră împotriva noastră...

(Vl. Iliescu)

²⁷ Q. Iulius Cordinus C. Rutilius Gallicus a fost prefect al orașului Roma în anul 89 d.Chr., când Domițian era în campanie împotriva dacilor. În timpul evenimentelor care au dus la prinderea Veledei, Gallicus fusese comandant de oști pe Rin.

²⁸ Tettius Etruscus este probabil una și aceeași persoană cu Tettius Iulianus, fost consul în anul 83 d.Chr., care i-a învins pe daci.

²⁹ Triumful de la sfârșitul anului 89 d.Chr.

³⁰ Sarmații iazigi, aliații marcomanilor.

³¹ Luptele din Panonia încep în 88 și durează probabil până în 93, când are loc doar o ovație.

* Poem în 12 cărți, înfățișând lupta celor șapte împotriva Tebei.

³² Probabil aluzie la campanile împotriva sarmaților.

FRONTINUS

(30 – 103 d.Chr.)

STRATAGEMELE*

I, 10, 4. Scorylo³³, conducătorul dacilor, știind că poporul roman era dezbinat din pricina războaielor civile și socotind că nu-i nimerit să atace, deoarece datorită unui război cu un dușman din afară s-ar putea restabili înțelegerea dintre cetățeni, a pus în fața concetățenilor săi doi câini și pe când se luptau ei cu îndârjire, le-a arătat un lup. Imediat câinii s-au aruncat asupra acestuia, uitând de cearta lor. Prin această pildă i-a oprit pe barbari de la un atac care ar fi adus faloase romanilor.

II, 4, 3. Fiind strâmtorat de către scordisci și daci, care erau mai mulți la număr, generalul Minucius Rufus³⁴ l-a trimis înainte pe fratele său, și în același timp câțiva călăreți cu trâmbițași, și i-a poruncit ca, în clipa când va vedea angajată lupta, să apară pe neașteptate din direcția opusă și să ordone ca trâmbițașii să sune din trâmbițe. Deoarece răsunau culmile munților, s-a răspândit între dușmani impresia că au de-a face cu o mulțime imensă: îngroziți de aceasta, au luat-o la fugă.

(Vl. Iliescu)

MARTIAL

(~ 40 – 104 d.Chr.)

EPIGRAME

I, 22, 1-6. Iepure, de ce fugi acum de gura nemiloasă a leului care stă liniștit.

Ea nu s-a deprins să sfâșie animale atât de mici.

Ghearele sale sunt păstrate pentru grumazurile mari,
și setea lui teribilă nu se bucură cu așa de puțin sânge.

5 A câinilor pradă este iepurele; el nu poate umple gâtleurile mari;

copilul dac să nu se teamă de armele împăratului.

* Operă cu subiect militar, în patru cărți, o culegere de stratageme pe care le-au folosit diferiți comandanți în cursul istoriei.

³³ Rege dac, probabil din timpul războaielor civile dintre Augustus și Antonius. C. Daicoviciu a văzut în acesta pe tatăl lui Decebal.

³⁴ Consul în anul 110 î.Chr.

- V, 3, 1-6. Diegis³⁵, locuitor de pe țărmul care acum ne aparține,
a venit să te vadă, o Germanicus, tocmai de pe apele Istrului,
care se află sub stăpânirea ta. Bucuros și uimit când a văzut pe
stăpânul lumii,
se zice că ar fi spus celor ce-l însoțeau:
5 «Soarta mea este mai bună decât a fratelui meu, fiindcă mie
îmi este îngăduit
să privesc atât de aproape zeul pe care îl cinstește atât de
departe».
- VI, 10, 7-8. Așa-i el, când dă diademe dacilor care îl roagă,
și urcă și coboară căile capitoline³⁶.
- VI, 76, 1-6. Fuscus, care a fost păzitorul unui personaj sfânt, al zeului
Marte îmbrăcat în togă,
căruia i-a fost încredințată tabăra comandantului suprem,
odihnește aici. Putem s-o spunem cu glas tare, Fortuna,
lespedea aceasta nu se mai teme de amenințările dușmanului.
5 Dacul a primit pe grumazul său înfrânt un mare jug,
iar umbra victorioasă stăpânește pădurea înrobită.
- VII, 30, 1-2. ... 6. Tu, Caelia³⁷, te dai parților, germanilor, dacilor...
- VII. pref. Valerius Martialis salută pe împăratul Domitianus
Caesar Augustus Germanicus Dacicus³⁸
- IX, 35, 3-6. Știi ce deliberează Pacorus³⁹ la curtea Arsacizilor,
numeri trupele de pe Rin și din Sarmatia;
5 desfaci sigiliul de pe răvașul conducătorului dac
și vezi laurul victoriei înainte de a veni⁴⁰...

(Vl. Iliescu)

³⁵ Solia la Roma a fratelui lui Decebal a avut loc în anul 89 d.Chr. În urma acestor tratative s-a încheiat pacea prin care Dacia devine stat clientelar al romanilor.

³⁶ Este probabil o aluzie la cele două triumfuri asupra chatilor și dacilor, din anul 89 d.Chr.

³⁷ Curtezană.

³⁸ Domițian nu a purtat acest titlu în mod oficial. Autorul vrea doar să-l lîngușească.

³⁹ Rege part care a domnit între anii 93 și 110 d.Chr.

⁴⁰ La Roma.

BALBUS

(secolul I – secolul al II-lea d.Chr.)

EXPUNEREA ȘI TEORIA FIGURILOR (GEOMETRICE),
DEDICATĂ LUI CELSUS*

p. 92. A intervenit însă strălucita campanie a prea augustului nostru împărat, care m-a răpit zelului meu de a scrie. Căci în timp ce mă ocupam mai mult de treburile militare, am întrerupt cu totul această activitate a mea, ca și cum aș fi uitat-o și nu mă gândeam la altceva decât la gloria militară. Dar după ce noi am pășit pe pământul dușmanilor, pe dată, Celsus, operațiunile militare ale împăratului nostru au început să solicite știința măsurătorilor. Pe o anumită porțiune determinată a drumului trebuiau trase două drepte regulate⁴¹, cu ajutorul cărora să se înalțe masa uriașă a întăriturilor [necesare] pentru apărarea comunicațiilor; datorită invenției tale, folosirea instrumentului de măsurat a permis trasarea acestor linii pentru fiecare sector al fortificațiilor în parte. Iar în ceea ce privește planul podurilor, chiar dacă dușmanul ar fi vrut să ne hărțuiască, (p. 93) noi puteam indica lățimea cursurilor de apă de pe malul nostru.

Știința divină a numerelor ne-a arătat cum să cunoaștem înălțimea munților care trebuiau apoi cucerți. După săvârșirea mărețelor fapte, la care am participat și eu, am început să mă ocup cu și mai multă grijă de această știință, ca și cum ar fi cinstită în toate templele și m-am grăbit să termin această carte, ca și cum ar fi vorba de îndeplinirea unor făgăduieli solemne. Prin urmare, după ce preamăritul împărat ne-a deschis de curând, prin victoria sa, Dacia, îndată ce mi-a îngăduit să plec din această regiune nordică, după trecerea unui răstimp de un an, m-am întors la îndeletnicirea mea ca la un fel de odihnă și am adunat multe cu gândul să le așez într-o ordine științifică, ca pe niște lucruri care erau scrise pe niște foi disperate.

(Vl. Iliescu)

* După terminarea războiului lui Traian contra dacilor, la care a luat parte ca gromatic (măsurător) și a condus diferite lucrări de construcție și măsurători efectuate în Dacia, Balbus a scris o lucrare de topografie sau geometrie, din care s-au păstrat numai fragmente.

⁴¹ Două drepte care se intersectează. Aceasta este prima și cea mai importantă operație de măsurătoare pentru construirea unui castru perfect regulat. Prin punctul de intersectare a celor două drepte trecea una din cele două linii principale (*cardo* și *decumanus*).

PLINIU CEL TÂNĂR

(61/62 – 114 d.Chr.)

SCRISORI ÎN NOUĂ CĂRȚI*

VI, 31, 8. ...Pe când împăratul se afla în Dacia, moștenitorii⁴² îi scriseseră împreună și îi ceruseră să judece procesul. El aprobase aceasta. După întoarcerea sa fixase un termen de judecată...

C. Plinius ... salută pe prietenul său Caninius.

VIII, 4, 1. Foarte bine faci că te pregătești să scrii despre războiul dacic. Căci ce subiect poate fi mai actual, mai bogat, mai vast, în sfârșit, mai plin de poezie și mai de domeniul legendelor, deși este vorba de lucruri foarte adevărate? 2. Vei cânta râuri noi, fluvii conduse peste câmpii, noi poduri aruncate peste fluvii, tabere așezate pe coastele abrupte ale munților, un rege⁴³ alungat din reședința sa, izgonit chiar din viață, fără ca să fi pierdut niciodată nădejdea; pe lângă acestea, două triumfuri, din care unul a fost cel dintâi împotriva unui neam neînvins, iar celălalt cel din urmă. 3. O singură greutate, însă foarte însemnată, anume că în poezie este nespus de anevoios să te ridici la înălțimea acestor întâmplări, neînchipuit de greu chiar pentru talentul tău, care totuși se înalță până la sublim și se întrece pe sine în lucrările cele mai mărețe. Oarecare greutate provin și din faptul că numele barbare și sălbatice, în primul rând cel al regelui însuși, refuză să intre în versurile grecești.

(Vl. Iliescu)

PANEGIRICUL**

11, 4... decât un împărat⁴⁴, despre a cărei înfrângere și fugă nu există altă dovadă mai sigură decât triumfurile pe care le serba. 5. Prin urmare au prins curaj, au scuturat jugul și nu se mai luptau cu noi pentru libertatea lor, ci pentru supunerea noastră, și nu mai încheiau nici măcar un armistițiu decât pe picior de egalitate și ca să primească ei condițiile noastre, trebuia mai întâi ca noi să le primim pe ale lor.

* De la Pliniu cel Tânăr a rămas o vastă corespondență, adunată în zece cărți, nouă cu scrisori către prieteni și una cu scrisori către împăratul Traian.

⁴² Niște moștenitori care intentaseră acțiune împotriva unui testament falsificat.

⁴³ Decebal.

** Discurs rostit în plenul senatului, în anul 100 d.Chr., în care aduce omagii împăratului Traian pentru numirea sa în funcția de consul. Panegiricul a fost dezvoltat mai târziu și publicat în anul 101 d.Chr.

⁴⁴ Aluzie la Domițian. În cele ce urmează, faptele acestuia sunt comparate cu cele ale lui Traian.

12, 1. Acum însă din nou îi cuprinde pe toți groaza, teama și dorința de a împlini poruncile noastre. Căci văd în fruntea romanilor pe unul dintre acei [bărbați] de odinioară și din vremurile vechi, care căpătau titlul de *imperator*⁴⁵ de pe urma câmpurilor acoperite de morți și a mărilor înroșite de sânge celor învinși. 2. Acum primim ostatici și nu îi cumpărăm și nici nu mai încheiem un tratat cu pierderi uriașe și plătind sume⁴⁶ imense, numai ca să părem învingători. Ne roagă, ne imploră; noi le acordăm sau îi refuzăm, după cum o cere măreția imperiului; cei care au obținut ceva ne aduc mulțumiri, iar cei care au fost refuzați nu îndrăznesc să se plângă. 3. Mai pot oare avea îndrăzneală cei care știu că tu te-ai așezat în mijlocul celor mai războinice populații în anotimpul cel mai prielnic pentru ele și cel mai anevoios pentru noi, când Dunărea își unește țărmurile prin îngheț, și, după ce-și întărește învelișul de gheață, duce pe spinarea ei armate imense, atunci când neamuri sălbătice se apără, nu atât cu armele cât cu clima, cu așezarea lor sub stele? 4. Dar când te-ai ivit tu în apropiere, era ca și când s-ar fi schimbat cursul vremii: dușmanii stăteau ascunși în viziunile lor, în timp ce trupele noastre ardeau de nerăbdare să alerge pe maluri și – dacă le-ai fi dat voie – să folosească un avantaj care aparținea de obicei dușmanului, și să ducă barbarilor propria lor iarnă⁴⁷.

16, 2. Mare lucru este, mărite împărate, să rămâi pe malul acesta al Dunării⁴⁸, deși ești sigur de triumf, dacă ai trece pe celălalt mal; mare lucru este să nu dai o luptă cu cei care n-o doresc. Unul [dintre aceste lucruri mărețe] se datorează atitudinii tale moderate, iar celălalt vitejiei tale. 3. Căci atitudinea moderată te face pe tine să ocolești lupta, iar vitejia ta îi oprește pe dușmanii tăi. Capitoliul va primi deci într-o zi nu carele de comedie și simulacrele unei false⁴⁹ victorii, ci pe un împărat care aduce cu el o glorie adevărată și de neclintit, siguranța și o supunere atât de deplină din partea dușmanilor, încât nu va mai fi nimeni de supus. 4. Aceasta este un lucru mai frumos decât toate triumfurile. Căci nu s-a întâmplat să învingem pe alții decât atunci când stăpânirea noastră a fost disprețuită. 5. Deoarece dacă

⁴⁵ Soldații acordau acest titlu generalilor învingători, chiar pe câmpul de luptă, după o mare victorie. Această cinstire atrăgea după ea, de obicei, triumful.

⁴⁶ Aluzie la tratatul cu Decebal.

⁴⁷ Romanii se retrăgeau de obicei iarna în tabere, pe când barbarii, mai ales cei de la Dunăre, foloseau tocmai acest anotimp.

⁴⁸ Traian a întreprins probabil această călătorie de inspecție la Dunăre în iarna 98-99 d.Chr., înainte de a se întoarce la Roma, făcând, cu această ocazie, diferite pregătiri de război, printre care terminarea drumului pe malul drept al Dunării.

⁴⁹ Este vorba de pretinsele triumfuri ale lui Domițian. În realitate au fost doar două.

un rege⁵⁰ barbar a ajuns până într-acolo cu nerușinarea și nebunia sa, încât să merite mânia și indignarea ta, atunci, chiar dacă el ar fi apărut de tot întinsul mării, de fluvii mari sau de munți prăpăstioși, își va da seama că toate acestea ți se supun și sunt învinse atât de repede de însușirile tale, încât va crede că munții s-au micșorat, fluviile au secăt, iar marea a fost înlăturată; și că au năvălit nu flotele noastre, ci tot pământul nostru.

17, 1. Am impresia că văd de pe acum un triumf⁵¹ plin nu de prăzi aduse din provincii sau de aur stors de la aliați, ci de arme dușmane și de lanțuri ale regilor luați prizonieri; mă și văd cum încerc să recunosc numele⁵² lungi ale acestor conducători și trupurile lor care nu dezminț deloc faima numelui lor. 2. Mi se pare că văd tablourile⁵³ pline de isprăvile groaznice ale barbarilor, iar pe fiecare dintre ei, cu mâinile legate, urmând tabloul cu isprăvile sale. Apoi [te văd] pe tine, în picioare, urmărind îndeaproape, din spate, neamurile învinse; iar înaintea carului sunt scuturile pe care tu însuși le-ai străpuns. 3. Și nu ți-ar lipsi nici *spolia opima*⁵⁴, dacă ar îndrăzni să te înfrunte vreun rege și dacă nu s-ar îngrozi nu numai de sulitele aruncate de tine, dar și de căutătura ta, chiar atunci când vă desparte un câmp întreg și toată armata. 4. De curând, moderația ta a făcut să se vadă, că atunci când onoarea imperiului te-a obligat, fie să începi un război fie să-l respingi, tu n-ai învins ca să poți triumfa, ci ai triumfat fiindcă ai învins.

82, 4. Nici măcar fluviile nu erau scutite de această priveliște dezonorantă⁵⁵. Însăși Dunărea și Rinul se bucurau că poartă marea rușine a noastră. Pentru imperiu, faptul nu era mai puțin rușinos, deoarece se uitau la aceasta nu numai acvilele romane, steagurile romane, în sfârșit însuși malul roman, dar și dușmanii; 5. dușmanii care obișnuiesc să străbată cu luntrele sau să treacă înot aceste fluvii, și atunci când sunt pline de ghețuri sau revărsate peste câmpii, și atunci când curg liniștite și se poate naviga pe ele.

(Vl. Iliescu)

⁵⁰ Decebal.

⁵¹ Acesta va avea loc la sfârșitul anului 102 d.Chr.

⁵² Aluzie la tăblițele cu numele celor învinși și cuceririle făcute de generalul care triumfa.

⁵³ Ele reprezentau scene importante din respectivul tablou.

⁵⁴ Erau prăzile luate de un general roman, printr-o acțiune personală, de la o căpetenie dușmană.

⁵⁵ A lui Domițian, care călătorea pe o corabie, trasă la rândul ei de alta, spre a nu se produce zguduiuri și zgomote.

ÎMPĂRATUL TRAIAN

(53 – 117 d.Chr.)

RĂZBOAIELE CU DACII*

Priscian, VI, 13, p. 205. Traian [spune] în cartea întâi a războaielor cu dacii: de acolo am înaintat spre Berzovis, iar apoi spre Aizizis.

(*VI. Iliescu*)

MONUMENTUL TRIUMFAL DE LA ADAMCLISI**

Inscripția inaugurală: “Lui Marte Răzbunătorul. Împăratul Caesar Nerva Traianus Augustus Germanicus Dacicus, fiul lui Nerva cel trecut între zei, mare preot, investit cu cea de-a XIII-a putere tribuniciană, având cea de-a VI-a salutație imperială, având cinci consulat, părinte al patriei, fiind înfrântă armata dacilor [și a aliaților lor?]...”

(Constantin C. Petolescu, *Decebal, regele dacilor*, București, 1991, p. 54-55)

COLUMNA LUI TRAIAN***

Inscripție de deasupra porții, susținută de două Victorii: “Senatul și poporul roman (au ridicat acest monument) împăratului Caesar Nerva Traianus Augustus, fiul lui Nerva cel trecut între zei, învingătorul germanilor, învingătorul dacilor, mare pontif, investit pentru a 17-a oară cu puterea de tribun, având șase salutații imperiale, consul pentru a șasea oară, părinte al patriei, pentru a arăta cât de înalți erau muntele și locul săpat cu eforturi atât de mari”

(Constantin C. Petolescu, *Decebal, regele dacilor*, București, 1991, p. 52-53)

* Traian a descris în mai multe cărți războaiele cu dacii, din care nu s-a păstrat decât un singur fragment.

** Monument ridicat în 109 d.Chr. de autoritățile romane, în teritoriul Moesiei Inferior, lângă actualul sat Adamclisi, spre comemorare victoriei lui Traian asupra dacilor și aliaților lor în campania din Moesia Inferior din primul război dacic.

*** Monument ridicat la Roma, în forumul lui Traian, operă a celebrului arhitect Apollodor din Damasc, inaugurată la 12 mai 113.

TACIT

(~ 55 – 120 d.Chr.)

AGRICOLA*

41.2. Într-adevăr au urmat în stat împrejurări care nu permiteau ca numele lui Agricola să fie trecut sub tăcere; atâtea armate pierdute în Moesia⁵⁶, Dacia⁵⁷, Germania și Panonia, prin îndrăzneala nebunească sau lașitatea comandanților, atâția militari de valoare învinși și făcuți prizonieri cu cohorte întregi.

(Vl. Iliescu)

GERMANIA**

1, 1. Germania în totalitatea ei este separată de gali, reți și panoni prin fluviile Rin și Dunăre, de sarmați și de daci prin teama pe care o au unii față de alții sau prin munți⁵⁸.

(Vl. Iliescu)

ISTORII***

I, 2, 1. Încep o operă bogată în dezastre, plină de bătălii cumplite, de discordii și de răskoale, și înspăimântătoare chiar în timp de pace: ...Iliricul tulburat... neamurile sarmaților și ale suebilor ridicate împotriva noastră, dacii ajunși vestiți prin înfrângerile noastre și ale lor⁵⁹, chiar și părții fiind aproape împinși să ia armele prin impostura unui fals Nero.

III, 46, 2. S-au mișcat⁶⁰ și dacii, un neam care nu era niciodată de bună credință, iar atunci și fără frică, deoarece fusese luată armata din Moesia. Ei observară liniștiți primele evenimente; dar când aflară că Italia arde în focul războiului și că toți se dușmănesc între ei, luară cu asalt taberele de iarnă ale cohortelor și cavaleriei auxiliare și se făcură stăpâni pe ambele maluri ale Dunării. Tocmai se pregăteau să distrugă tabăra legiunilor,

* Un elogiu funebru al socrului său, Iulius Agricola, fost consul, scris în 98 d.Chr.

⁵⁶ Aluzie la invadarea Moesiei de către daci (iarna anului 85-86 d.Chr.), când a fost ucis însuși guvernatorul provinciei, C. Oppius Sabinus.

⁵⁷ Aluzie la înfrângerea lui Cornelius Fuscus, prefectul pretoriului, care a fost ucis în anul 87 d.Chr. Este și una din primele mențiuni ale Daciei.

** Monografie etnografică, scrisă în 98 d.Chr., în care atrăgea atenția asupra pericolului reprezentat de germani pentru romani.

⁵⁸ Carpații nord-vestici formau hotarul dacilor cu suebii.

*** Operă istorică care cuprinde evenimentele de la moartea lui Nero până la moartea lui Domițian.

⁵⁹ Autorul se referă la luptele din timpul lui Vespasian și al lui Domițian.

⁶⁰ În toamna anului 69 d.Chr.

când Mucianus⁶¹ le-a opus legiunea a VI-a⁶²; el aflase de victoria de la Cremona⁶³ și se temea ca mulțimea barbarilor din afară să nu apese din două părți, dacă dacii și germanii ar fi năvălit din laturi deosebite.

IV, 54, 1. ...Galii prinseseră curaj⁶⁴, socotind că soarta armatelor noastre este pretutindeni aceeași, căci se răspândise zvonul că taberele de iarnă din Moesia și Panonia erau înconjurate de sarmați și daci⁶⁵; la fel se născocise și despre Britania.

(*Vl. Iliescu*)

IUVENAL

(65 – 135 d.Chr.)

SATIRE, ÎN CINCI CĂRȚI*

IV, 111-112. iată și pe Fuscus, care își păstra măruntaiele pentru vulturii din
Dacia și

pregătea luptele într-o vilă de marmură...

VI, 201-205. Dacă...

nu iubești, de ce să te mai însori cu ea,

de ce să pierzi...

cadoul nupțial...

pe care strălucește în aur chipul celui care i-a învins pe daci
și germani⁶⁶.

(*Vl. Iliescu*)

SCOLII

La Satira IV, 111: Fuscus, comandantul armatei în timpul lui Domițian, a murit în Dacia. [Poetul] îl blamează, deoarece acesta, trăind într-un lux nemăsurat, întreprindea acțiuni războinice doar în toiul plăcerilor.

(*Vl. Iliescu*)

⁶¹ Guvernatorul Siriei și principalul consilier al lui Vespasian, care călătorea din Bizanț spre Italia, aflase de invazia dacilor și își schimbase ruta prin Tracia și Moesia.

⁶² Legiunea a VI-a Ferrata din Siria îl însoțea pe Mucianus.

⁶³ Orașul unde a fost înfrânt Vitellius, la 23 octombrie 69 d.Chr.

⁶⁴ În ianuarie 70 d.Chr. lingonul Sabinus s-a proclamat împărat al Galiei.

⁶⁵ Aluzie la invazia din iarna anului 70 d.Chr. când a fost ucis C. Fonteius Agrippa, noul guvernator al provinciei.

* În timpul lui Traian și Hadrian, Iuvenal a scris 16 satire în care a criticat societatea romană din timpul său.

⁶⁶ Împăratul Traian.

SUETONIU

(70 – 150 d.Chr.)

**VIETEILE CEZARILOR
DIVINUL IULIUS**

XLIV, 1. Căci în privința înfrumusețării și a înzestrării orașului, cât și a apărării și măririi imperiului, el făcea zi de zi planuri tot mai numeroase și mai mari... 6. Dorea să țină în frâu pe daci, care se răspândiseră în Tracia și în Pont... 7. Moartea l-a surprins pe când săvârșea astfel de lucruri și se gândea la ele.

DIVINUL AUGUST

VIII, 4. După ce a luat în stăpânire provinciile spaniole, Cezar se gândea să facă o expediție împotriva dacilor și apoi a parților. De aceea [August] a fost trimis la Apollonia, unde își petrecea timpul liber studiind.

XXI, 2. A reprimat și incursiunile dacilor, fiind omorâți trei șefi de ai lor cu multă armată⁶⁷...

TIBERIU

XLI, 1. Întors în insulă⁶⁸, [Tiberiu] a părăsit până într-atâta grijile statului, încât n-a mai completat niciodată decuriile de cavaleri, n-a schimbat tribunii militari sau pe comandanții de cavalerie și nici pe guvernatorii provinciilor; a lăsat câțiva ani Spania și Siria fără legați consulari, a îngăduit ca Armenia să fie ocupată de parți, Moesia de daci și sarmați, iar Galia să fie devastată de germani: o mare rușine pentru imperiu și o primejdie tot atât de mare.

DOMIȚIAN

VI, 1. A întreprins expediții, fie de voie, fie de nevoie; de voie, împotriva chatilor⁶⁹; de nevoie, una împotriva sarmaților⁷⁰, deoarece au măcelărit o legiune împreună cu comandantul ei⁷¹, și două împotriva dacilor: prima după ce a fost înfrânt consularul Oppius Sabinus⁷², iar a doua după

⁶⁷ Probabil în legătură cu luptele din anii 11-12 d.Chr.

⁶⁸ La Capri, în anul 26 d.Chr.

⁶⁹ În anul 83 d.Chr. are loc expediția împotriva acestui neam germanic de la Rin.

⁷⁰ Respectiv a iazigilor, care se aliaseră cu neamurile germanice ale cvazilor și marcomanilor.

⁷¹ În timpul luptelor din Panonia a fost distrusă, probabil în anul 91 d.Chr., legiunea XXI *Rapax*.

⁷² Guvernatorul Moesiei din anul 85 d.Chr.

înfrângerea lui Cornelius Fuscus, comandantul cohortelor pretoriene⁷³, căruia îi încredințase comanda supremă a războiului. Asupra chatilor și dacilor a obținut un triumf⁷⁴, după un șir de lupte cu rezultat schimbător, iar împotriva sarmaților n-a dus decât o cunună de lauri lui Iupiter de pe Capitoliu.

(Vl. Iliescu)

FLORUS

(secolul I – secolul al II-lea d.Chr.)

REZUMAT ÎN DOUĂ CĂRȚI AL TUTUROR RĂZBOAIELOR DIN TITUS LIVIUS, VREME DE 700 DE ANI* RĂZBOIUL CU TRACII

I, 39 [III, 4], 6. [...] Curio⁷⁵ a înaintat până în Dacia, însă s-a înspăimântat de bezna pădurilor de acolo.

RĂZBOIUL CU ANTONIU ȘI CLEOPATRA

II, 21 [IV, 12], 2. Căci pacea era proaspătă, iar grumazurile umflate și semețe ale neamurilor, încă nedepriuse cu frâiele sclaviei, căutau să scuture jugul impus de curând. 3. Populațiile dinspre nord se arătau cele mai îndârjite: noricii, ilirii, panonii, dalmații, moesii, tracii și dacii, sarmații și germanii.

RĂZBOIUL CU DACII

II, 28 [IV, 12], 18. Dacii trăiesc nedezlipiți de munți. De acolo, sub conducerea regelui Cotiso⁷⁶, obișnuiau să coboare și să pustiască ținuturile vecine, ori de câte ori Dunărea, înghețată de ger, își unea malurile. 19. Împăratul August a hotărât să îndepărteze această populație, de care era foarte greu să te apropii. Astfel a trimis pe Lentulus⁷⁷, și i-a alungat pe malul de dincolo [al Dunării]; dincoace au fost așezate garnizoane. Astfel, atunci dacii n-au fost înfrânți, ci doar respinși și împrăștiați.

(Vl. Iliescu)

⁷³ Omorât în cursul luptelor din anul 87 d.Chr.

⁷⁴ La sfârșitul anului 89 d.Chr.

* Autorul a alcătuit un rezumat al istoriei romane, folosind îndeosebi pe Titus Livius și pe Salustiu. Cartea întâi cuprinde războaiele externe până la Cezar și Pompei (anul 51 î.Chr.), iar a doua războaiele civile de la frații Gracchi până la August și războaiele din timpul acestuia.

⁷⁵ C. Scribonius Curio, guvernatorul Macedoniei în anii 75-73 î.Chr., n-a atins Dacia propriu-zisă, ci s-a oprit pe malul drept al Dunării, probabil în regiunea Banatului.

⁷⁶ A condus și pe dacii cu care s-a luptat, în anul 29 î.Chr., Crassus.

⁷⁷ Guvernatorul Panoniei, Cn. Cornelius Lentulus, a fost consul în anul 14 î.Chr., a condus celebra bătălie campanie împotriva dacilor care pare să fi avut loc în anii 11-12 d.Chr.

FOST-A VERGILIU ORATOR SAU POET?*

1, 6. N-ai să mai treci⁷⁸ oare prin Baetica noastră și nici n-ai să mai vizitezi cetatea⁷⁹ în care versurile tale sunt declamate de recitatori și unde acel preastrălucit triumf⁸⁰ asupra dacilor răsună în tot forul?

(Vl. Iliescu)

LUCIUS AMPELIUS

(mijlocul secolului al II-lea d.Chr.)

MEMORATOR**

VI, 4. În Europa, cele mai vestite neamuri sunt: sciții, sarmații, germanii, dacii, moesii, tracii, macedonenii, dalmatii, panonii, ilirii, grecii, italicii, galii, spaniolii...

XLVII. CEI CARE AU FOST ÎNVINȘI PÂNĂ LA DOMNIA LUI TRAIAN ȘI DE CĂTRE CARE CONDUCĂTORI DE OȘTI

7. Sub conducerea împăratului August, [poporul roman] a învins pe dalmati, panoni, iliri, egipteni, germani, cantabri și a pacificat pe deplin întregul pământ, afară de inzi, parți, sarmați, sciți și daci, deoarece pe aceștia soarta i-a păstrat pentru triumfurile împăratului Traian.

(Vl. Iliescu)

FRONTO

(100 – 169 d.Chr.)

ÎNCEPUTURILE ISTORIEI***

II, p. 204. ...[Traian] a plecat în război cu soldați încercați⁸¹, care disprețuiau pe parți, dușmanii noștri, și nu se sinchiseau de loviturile de săgeți ale acestora după grozavele⁸² răni ce le-au fost pricinuite de săbiile încovoiate⁸³ ale dacilor.

(Vl. Iliescu)

* Dialog în care autorul face interesante observații cu privire la formația retorică a lui Vergiliu, din care s-a păstrat doar o parte a introducerii.

⁷⁸ Îl întreabă Florus pe un cunoscut din Hispania Baetica.

⁷⁹ Roma.

⁸⁰ Triumf al împăratului Traian.

** Opera reprezintă o mică enciclopedie, cu date din domeniul cosmografiei, geografiei, teologiei, istoriei și dreptului roman, pentru un oarecare Macrinus. A folosit izvoare care astăzi sunt pierdute.

⁸¹ Plecarea, în anul 114 d.Chr., a numeroase trupe din Dacia, Moesia și Panonia, a contribuit la declanșarea mișcărilor saramților de la începutul domniei lui Hadrian.

*** Unul din opusculi, prefată la o descriere a faptelor lui Verus în războiul cu parții.

⁸² Aluzie la violența luptelor din timpul războaielor cu dacii.

⁸³ Denumindu-le *falces* «seceri», autorul vrea să arate că e vorba de niște săbii încovoiate.

RĂZBOIUL CU PARTII*

II, p. 214... oare n-a fost prins în Dacia un bărbat cu rang consular⁸⁴, sub comanda personală a strămoșului vostru Traian?

(Vl. Iliescu)

LACTANTIUS

(a doua jumătate a secolului al III-lea – 325 d.Chr.)

DESPRE FELUL ÎN CARE AU MURIT PRIGONITORII**

XXIII, 5. El⁸⁵ a îndrăznit să procedeze cu romanii și cu supușii lor la fel cum au procedat strămoșii noștri cu cei învinși, conform legilor războiului⁸⁶, deoarece părinții lui au fost supuși recensământului⁸⁷, pe care Traian, după ce i-a învins pe dacii care reluasera⁸⁸ luptele cu încăpățănare, l-a introdus drept pedeapsă.

(Vl. Iliescu)

EUSEBIUS DIN CAESAREA

(260 – 340 d.Chr.)

CRONICA***

tradusă în limba latină de Hieronymus

190,	15. Helm. În anul 86 d.Chr., în timpul olimpiadei 216.
i	Nasamonii și dacii, care luptau împotriva romanilor au fost învinși
191,	9 Helm. În anul 90 d.Chr., în timpul olimpiadei 217.
b	Domițian a triumfat asupra dacilor și germanilor.

* În fapt, o simplă scrisoare de consolare către Verus.

⁸⁴ O aluzie la Longinus.

** Despre împărații romani care au persecutat pe creștini, de la Decius și până la Maximinus Daia (251-314).

⁸⁵ Împăratul Galerius.

⁸⁶ Teritoriile cucerite de romani deveneau proprietate de stat (*ager publicus*) pentru folosirea căruia se plătea un impozit.

⁸⁷ Probabil imediat după cucerire s-a procedat la un recensământ al întregii provincii.

⁸⁸ O aluzie la repetatele lupte purtate de romani cu statul dac și la tratatul încheiat cu Traian.

*** Lucrarea cuprinde tabele cronologice de la facerea lumii până la 303 d.Chr., completată după moartea autorului până la anul 378 d.Chr.; a fost tradusă în limba latină de Hieronymus.

- 194, 4. Helm. În anul 101 d.Chr., în timpul olimpiadei 220.
 a Traian a triumfat asupra dacilor și sciților.
 194 5. Helm. În anul 102 d.Chr., în timpul olimpiadei 220.
 b După înfrângerea regelui Decebal, Traian a transformat Dacia în provincie...

(Vl. Iliescu)

SEXTUS AURELIUS VICTOR

(secolul al IV-lea d.Chr.)

DESPRE ÎMPĂRAȚI*

11, 4. De aceea, după ce au fost învinși dacii și o trupă de catti, ...a denumit⁸⁹ după numele său cealaltă lună⁹⁰.

13, 2. Cu greu poate fi găsit cineva mai strălucit în timp de pace sau în timp de război. 3. Într-adevăr, el⁹¹ ca primul sau chiar singurul a extins stăpânirea romană dincolo de Dunăre și transformând într-o provincie romană pe daci, care purtau "pileus",† și numeroase neamuri, precum și pe regele Decebal, ca și pe sardonii⁹²...

(Vl. Iliescu)

DESPRE BĂRBAȚII DE SEAMĂ AI ORAȘULUI ROMA**

79. Inzii, sciții, sarmații, dacii, pe care nu i-a supus⁹³, au trimis daruri.

(Vl. Iliescu)

CARTE DESPRE VIAȚA ȘI MORAVURILE ÎMPĂRAȚILOR⁹⁴

2, 9. ...Moesia a fost jefuită⁹⁵ de către daci, iar Panonia de către sarmați.

(Vl. Iliescu)

*Scrierea a fost redactată în jurul anului 360 d.Chr. și înfățișează pe scurt viețile împăraților romani de la August până la Constantin al II-lea, mort în anul 361. Lucrarea a circulat sub forma unei compilații și a fost introdusă ca parte integrantă în *Historia Augusta*. A fost izvor principal și pentru *Épitome de Caesaribus* (*Rezumat despre viețile caesarilor*), un breviar care a circulat tot sub numele autorului.

⁸⁹ Domițian.

⁹⁰ Octombrie.

⁹¹ Împăratul Traian.

⁹² În locul acestui nume necunoscut s-a propus a fi stat numele sarmaților sau al orașului Sarmisegethuza.

** Sub numele autorului s-a păstrat și această lucrare, în care sunt continuate biografiile împăraților până la Theodosius.

⁹³ August.

⁹⁴ Lucrarea aceasta atribuită de tradiție lui Aurelius Victor, este cunoscută și citată în istoriografia modernă sub numele de *Épitome de Caesaribus*.

⁹⁵ Nici un alt izvor nu pomenește aceste presupuse lupte din timpul lui Tiberius.

EUTROPIUS

(316-387 d.Chr.)

SCURTĂ ISTORIE DE LA ÎNTEMEIEREA ROMEI*

VII, 9. Și pe daci i-a învins⁹⁶ în mai multe lupte...

VII, 23, 4. El^{**} a întreprins patru expediții: una împotriva sarmaților, cealaltă împotriva catiilor, iar două contra dacilor. Asupra dacilor și catiilor a serbat un dublu triumf⁹⁷; împotriva sarmaților a obținut doar cununa de lauri. Totuși a suferit multe înfrângeri în aceste războaie; căci în Sarmația o legiune a sa a fost nimicită împreună cu comandantul ei, iar consularul Appius Sabinus și prefectul pretoriului Cornelius Fuscus au fost uciși de daci împreună cu marile lor armate.

VIII, 2, 1. I-a urmat la tron Ulpius Traianus,... 2. ... învingând pe Decebal el a supus Dacia și a transformat în provincie romană ținuturile de dincolo de Dunăre, pe care le stăpânesc acum taifalii, victofalii și tervingii. Această provincie are o circumferință de un milion de pași.

VIII, 6, 1. După moartea lui Traian a fost făcut împărat Aelius Hadrianus 2. ... el a rechemat armatele din Asiria... A încercat să facă același lucru și în Dacia, dar l-au oprit de la aceasta prietenii săi, ca nu cumva să fie dați pe mâna barbarilor o mulțime de cetățeni romani; deoarece Traian, după cucerirea Daciei, adusese o mulțime foarte mare de oameni din toate colțurile lumii romane pentru popularea orașelor și cultivarea ogoarelor: căci Dacia fusese secătuită de bărbați^{***} în urma lungului război al lui Decebal.

IX, 8, 2. Dacia, pe care Traian o alipise imperiului dincolo de Dunăre...

(Vl. Iliescu)

* Operă istorică, în zece cărți, în care sunt expuse faptele mai de seamă de la fondarea Romei până la moartea lui Iovian (364 d.Chr.). Autorul a folosit îndeosebi pe Titus Livius, Suetonius și o cronică imperială cunoscută și de Aurelius Victor, de *Historia Augusta* și de *Epitome de Caesaribus*.

⁹⁶ Augustus.

^{**} Domițian.

⁹⁷ În noiembrie 89.

^{***} În ediția Droysen (1878) *viris*. În ediția Santini (1979) apar două noi lecțiuni, respectiv *res* 'resurse' și *vires* < *vis*, -*iris* 'forță, mulțime, masă', cf. Flavius Eutropius, *Breviar de la întemeierea Romei*, ediție bilingvă, studiu introductiv, traducere, note explicative și comentarii de Gh.I. Șerban, Brăila, 1997, p. 192-193. Atragem atenția și asupra polisemantismului cuvintelor *vir*, care are și înțelesul de 'oștean, soldat (pedestru)', și *vis*, pl. *vires*, care are și înțelesul de 'forță militară'.

RUFIOUS FESTUS

(secolul al IV-lea d.Chr.)

SCURTĂ ISTORIE A POPORULUI ROMAN*

VIII. ...Traian i-a învins pe dacii lui Decebal și a transformat în provincie romană teritoriul Daciei de dincolo de Dunăre; aceasta are de jur împrejur un milion de pași.

(Vl. Iliescu)

RUFIOUS FESTUS AVIENUS

(a doua jumătate a secolului al IV-lea d.Chr.)

DESCRIEREA PĂMÂNTULUI

(435). [...] Tatăl Istrului este muntele Abnoba, căci fluviul izvorăște dintr-o deschizătură a Abnobei. El se îndreaptă spre răsărit și se varsă în Pontul Euxin; își scurge apele în mare prin cinci guri, (440) unde se înalță de departe insula Peuce. De aici înainte, pe unde suieră suflarea acvilonului înghețat, stăpânesc sarmații, germanii, getul, fioroșii bastarni și neamurile dacilor...

(H. Mihăescu)

SCRIITORII ISTORIEI ÎMPĂRAȚILOR**

pg. 5, *Hadrian*. 3, 2. După questură⁹⁸ el a avut în grijă⁹⁹ arhiva senatului și l-a însoțit pe Traian în războiul¹⁰⁰ cu dacii, în calitate de prieten mai apropiat... 6. În timpul celei de a doua expediții, Traian l-a pus în fruntea legiunii întâia Minerva și l-a luat cu el; cu acest prilej s-au făcut

* Operă întocmită în jurul anului 372, la îndemnul împăratului Valens, de un *magister memoriae*. Reprezintă un rezumat al istoriei romane, cuprinzând dezvoltarea imperiului și luptele din Răsărit până la Iovian. Drept izvoare au fost folosite probabil o *epitome* a lui Titus Livius și o istorie imperială anonimă întrebuițată și de Eutropius și Florus. În istoriografie, această operă este cunoscută sub numele lui Rufius Festus.

** Colecția cuprinde viețile împăraților romani de la Hadrian și până la Dioclețian. Despre autorii ei, în număr de șase, nu știm nimic și este aproape sigur că nici n-au existat, iar toată colecția a fost scrisă de unul singur. Despre data redactării au fost emise mai multe teorii: probabil colecția a fost scrisă de un autor de inspirație păgână cândva după anul 394 d.Chr., după modelul biografiilor lui Suetonius, cu defectele, dar fără calitățile acestuia.

⁹⁸ În anul 101 d.Chr.

⁹⁹ În anii 103 și 104.

¹⁰⁰ Unde a și fost decorat de două ori.

cunoscute multe fapte minunate de ale sale...

pg. 108-9, ...8. Nu se poate nega că el* totdeauna a fost un bărbat priceput în treburile militare și suspect lui Gallienus încă de mai înainte, deoarece se părea că e demn de domnie. Se spune că el era de neam dacic, fiind chiar rudă cu însuși Decebal.

(*VI. Iliescu*)

OROSIUS

(sfârșitul secolului al IV-lea – secolul al V-lea d.Chr.)

ISTORII ÎMPOTRIVA PĂGÂNILOR ÎN ȘAPTE CĂRȚI**

I, 2, 53. La răsărit se găsește Alania, la mijloc Dacia unde e și Goția, apoi se află Germania, din care cea mai mare parte este ocupată de suebi; toți aceștia sunt în total cincizeci și patru de neamuri.

VI, 21, 14. Noricii, illyrii, panonii, dalmații, moesii, tracii și dacii, sarmații și cele mai multe și mai mari neamuri din Germania au fost învinși fie respinși de către diferiți generali sau au fost chiar despărțiți [de imperiu] prin fluvii foarte mari, ca Rinul și Dunărea, care stau în fața lor...

VI, 22, 1... El însuși a închis atunci pentru a treia oară porțile templului lui Ianus. 22. ...și nici n-au mai stat deschise decât atunci când Augustus era la adânci bătrânețe, când au fost lovite¹⁰¹ de revolta ateniienilor și de mișcarea dacilor.

VII, 10, 3. Războiul contra germanilor și a dacilor a fost dus de locțiitorii săi într-un mod tot atât de nenorocit pentru stat precum și el¹⁰², la Roma, decima senatul și poporul, iar la hotare, armata, rău condusă, era distrusă de dușmani prin măceluri neconținute. 4. Căci cât de mari au fost luptele lui Durpaneus, regele dacilor, cu generalul Fuscus, și cât de mari dezastrele romanilor, le-aș enumera, într-o înșirare lungă, dacă Cornelius Tacitus, care a tratat în mod organic și cu foarte mare exactitate aceste evenimente istorice...

(*VI. Iliescu*)

* Regilianus.

** Lucrarea, scrisă la îndemnul lui Aurelius Augustinus, după cronica lui Hieronymus, urmărește să respingă acuzațiile păgânilor că datorită creștinismului se abat nenorociri asupra contemporanilor.

¹⁰¹ Pentru a fi deschise.

¹⁰² Domițian.

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

FAPTELE ROMANILOR*

217. ...După aceasta, pe dacii din ținuturile de dincolo de Dunăre, care au o întindere de un milion de pași, i-a prefăcut în provincie Traian, în timpul domniei sale, după ce regele lor Decebal a fost omorât.

247. Fiind trimis Lentulus a învins, alungat și supus pe dacii care treceau adesea din Dacia de dincolo de Dunăre, când albia ei era înghețată, pentru a face prădăciuni în teritoriul roman.

267. Traian a domnit mai mult decât aproape toți împărații: 18 ani și 6 luni. El a reputat un triumf asupra dacilor și sciților, iar pe iberi și pe sarmați...i-a îmblânzit.

(Vl. Iliescu)

GETICA

34. În mijlocul lor se află Dacia, apărută de Alpii abrupti, ca o coroană.

39. ...În cel de al doilea lăcaș al lor, adică în Dacia, Tracia și Moesia, goții¹⁰³ au avut drept rege pe Zamolxe, despre care cei mai mulți scriitori de anale ne spun că a fost un filosof cu o erudiție de admirat.

73. Părăsind și acesta viața**, s-a urcat pe tron, ca rege al goților, Corilus*** care a condus timp de patruzeci de ani popoarele sale din Dacia.

74. Am în vedere Dacia cea veche pe care acum o ocupă popoarele gepizilor. Această țară, așezată în fața Moesiei, dincolo de Dunăre, este înconjurată de o cunună de munți, având numai două intrări, una pe la Buote**** și alta pe la Tape. Această Goție pe care strămoșii noștri au numit-o Dacia și care acum se numește Gepidia, după cum am spus, se mărginește la răsărit cu roxolanii, la apus cu iazigii, la miază-noapte cu sarmații și bastarnii și la miazăzi cu fluviul Dunărea.

(Vl. Iliescu)

* Operă istorică pentru care a folosit îndeosebi pe Eusebius (Hieronymus), Florus, Rufius Festus și Marcellinus Comes.

¹⁰³ Pentru a arăta vechimea și strălucirea goților, Iordanes i-a identificat cu sciții și geto-dacii, atribuindu-le și faptele acestora.

** Comosicus.

*** În original, Coryllus. Unii istorici au identificat acest Coryllus cu Scorylo din Frontinus.

**** Boița

CASSIODORUS

(~ 490 – 583 d.Chr.)

CRONICA*

Anul Romei	Anul ereii noastre
744	105
745	

Candidus și Quadratus (consuli)

Sub acești consuli Traian a triumfat asupra dacilor și
sciților...

(Vl. Iliescu, H. Mihăescu)

GEOGRAFUL DIN RAVENNA

(secolul al VII-lea d.Chr.)

DESCRIEREA LUMII**

I, 13, 12. Dar dacă citești, dragă Odo, despre războiul pe care Traian, împăratul romanilor, l-a purtat atunci când a cucerit tot oceanul de nord și când a învins pe regele dacilor, vei găsi acolo un lucru de mirare, și anume în ce chip se minunau cei mai înțelepți dintre romani, ei care socoteau că stăpânesc în egală măsură tot pământul.

(Vl. Iliescu)

* Operă în care a consemnat evenimentele mai de seamă începând de la facerea lumii până la 519 d.Chr.

** În secolul al VII-lea, un autor creștin necunoscut din Ravenna a redactat o lungă operă geografică în cinci cărți, intitulată *Cosmographia*, care cuprinde aproximativ 5300 de nume. Ea a fost făcută pe baza unei hărți militare unice, probabil revăzute în secolul al V-lea sau al VI-lea, cu schimbări și adaosuri din Orosius, Iordanes și Isidor din Sevilla. Materialul se află în strânsă legătură cu cel din *Tabula Peutingeriana*, iar elementele vechi sunt dintr-un prototip care a stat și la baza lucrării *Itinerarium Antonini*, din secolul al III-lea.

C. ȚINUTURILE GEȚILOR ȘI DACILOR

CEZAR

(100 – 44 î.Chr.)

RĂZBOIUL DIN GALIA

VI, 25, 1. Lățimea acestei păduri, numită Hercinia, despre care am vorbit mai sus, este cale de nouă zile pentru un drumeț fără bagaje; altfel nu se poate preciza distanța, căci [germanii] nu cunosc unitățile de măsură pentru măsuratul drumurilor. 2. Pădurea începe de la hotarele helveților¹, nemetilor² și rauracilor³ și se întinde în linie dreaptă, paralel cu Dunărea, până la hotarele dacilor⁴ și anarților⁵.

(Vl. Iliescu)

OCTAVIANUS AUGUSTUS

(63 î.Chr. – 14 d.Chr.)

FAPTELE ÎMPĂRATULUI AUGUST

V, 30, 47. [...] Oștirea dacilor, care trecuse dincoace de acest [fluviu], a fost învinsă și alungată sub
48 comanda mea supremă, iar apoi armata mea a trecut dincolo de Dunăre și
49 a silit neamurile dacilor să îndure stăpânirea poporului roman⁶.

(Vl. Iliescu)

OVIDIU

(43 î.Chr. – 17 d.Chr.)

TRISTELE

II, 191-192. Iazigii, colhii, gloata meterilor și geții

¹ Neam celtic, locuia aproximativ pe teritoriul Elveției de astăzi.

² Neam germanic, se afla pe malul stâng al Rinului.

³ Neam celtic, trăia cam prin Alsacia de astăzi.

⁴ Este prima mențiune a dacilor la un autor antic, dacă facem abstracție de numele de sclavi Daos și Davus.

⁵ Populație celtică din nord-vestul Daciei.

⁶ Aluzie la campania din anii 11 – 12 î.Chr., condusă de Cornelius Lentulus, guvernatorul Panoniei, și de generalul Sextus Aelius Catus.

- cu greu pot fi opriți de apele Dunării.
- IV, 10, 109-110. După lungi rătăcirii am atins, în sfârșit,
 țărmul care unește pe geții și sarmații purtători de tolbe.
- V, 3, 7-8. Sub stelele Carului Mic, mă ține acum pe loc
 țărmul care unește pe geți cu cruzii sarmați.
- V, 7, 9-13
 10 Ești curios să știi ce populație se află în ținutul tomitan
 și ce obiceiuri au oamenii printre care locuiesc?
 Deși în acest loc sunt amestecați greci și geți,
 țărmul ține mai mult de geții nedomoliți.
 Sarmații și geții sunt mai numeroși.
- V, 13, 1-2. Din țara geților îți trimite Naso al tău urări de sănătate,
 dacă cineva poate să trimită ceva de care el însuși duce lipsă.
(Vladimir Iliescu)

SCRISORI DIN PONT

- I, 1, 1-2. Naso, care nu mai este un nou venit pe pământul de la Tomis,
 îți trimite această operă de pe țărmul getic.
- I, 10, 31-32. Nu sunt îngreuiat de ospete; chiar dacă aș avea pasiunea lor,
 n-aș găsi nicăieri în ținuturile getice belșug de mâncare.
- II, 2, 1-4. Cel care din primi săi ani a venerat familia voastră,
 Naso cel izgonit pe țărmul stâng al Pontului Euxin,
 îți trimite, o Messalinus, de la geții cei nesupuși, acest salut,
 pe care obișnuia să ți-l prezinte în persoană.
- III, 4, 91-92. Tu nu citești cuvintele mele, eu care sunt surghiunit la Istru,
 fluviu din care beau geții cei nesupuși pe deplin.
- III, 5, 1. Întrebi de unde îți trimit scrisoarea pe care o citești?
 De aici de unde Istrul se unește cu apele albastre ale mării.
 Îndată ce ți s-a spus numele ținutului, trebuie să-ți vină în
 minte și cel ce a scris-o:
 e poetul Naso, care suferă din pricina talentului său;
 5 salutare, pe care ar fi preferat să ți-o aducă el însuși,
 ți-o trimite, o Maximus Cotta⁷, de la zbârliții geți.
- III, 7, 19. Am venit pe meleagurile getice. Să mor acolo!
- IV, 10, 1-2. Iată a șasea iarnă care trece și pe care trebuie s-o petrec pe
 țărmul
 cimmerian, între geții îmbrăcați în piei de animale.
(Vl. Iliescu)

⁷ Oratorul și poetul Cotta Maximus, prieten intim al poetului.

SENECA

(4 – 65 d.Chr.)

PROBLEME DE ISTORIE NATURALĂ

<Prefață> 9. Cât de ridicole sunt granițele dintre oameni! Imperiul nostru să-i oprească pe daci de a trece Istrul și pe traci să-i țină închiși în Haemus...

(Vl. Iliescu)

HERCULE PE MUNTELE OETA*

1280 Odinioară [Hercule], mai aspru decât geticul Haemus...

(Vl. Iliescu)

LUCAN

(39 – 65 d.Chr.)

SCOLII

II, 54. *Dintr-o parte să ne apese dacul: neam de dincolo de Dunăre.*

(Vl. Iliescu)

POMPONIUS MELA

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

DESCRIEREA PĂMÂNTULUI

I, 3, 18. Primul dintre aceste neamuri⁸ este cel scitic, altul decât cel de lângă Tanais despre care am vorbit mai sus. Sciția ține⁹ cam până la mijlocul țărmului pontic; de aici se întinde Tracia, care ocupă și o parte a țărmului Egeei și care se leagă de Macedonia... Iliria ocupă o parte a țărmului Adriaticii.

II, 2, 16. Lângă aceștia¹⁰ se găsește Tracia. Ea se întinde de la țărmul pontic și până departe de iliri, mărgininu-se dintr-o parte cu Istrul și din alta cu marea. Ținutul nu are nici climă plăcută și nici sol bogat și, cu excepția ținuturilor din apropierea mării, este neroditor, friguros și suportă destul de greu semănăturile; rareori îngăduie pământul să crească pe alocuri pomi

* Tragedie cu subiect preluat din creația tragicilor greci.

⁸ Din Europa.

⁹ De la râul Tanais, considerat că desparte Europa de Asia.

¹⁰ Sciții agatârși.

fructiferi; mai deasă e vița de vie, însă nici rodul ei nu se coace și nu se îndulcește, dacă cultivatorii nu-l ascund de frig sub frunze. Ținutul acesta are mai multă grijă pentru bărbați; totuși, nu în ceea ce privește aspectul lor, căci ei au înfățișarea aspră și urâtă, ci doar în privința cruzimii și a numărului [ținutul fiind plin de bărbați], pe cât de mulți pe atât de sălbatici. 17. [Tracia] are puține ape care se varsă în mare, însă ele sunt foarte cunoscute ca Hebrul, Nestos și Strimon. În interior se înalță munții Haemus, Rodope și Orbelos, vestiți datorită sărbătorilor lui Bacchus și cortegiilor de menade¹¹, pe care le-a instruit pentru prima oară Orfeu. Dintre acești [munți], Haemus urcă atât de sus, încât din vârful lui se poate zări Pontul Euxin și Marea Adriatică. 18. Tracia este locuită de un singur neam de oameni, tracii, având fiecare însă alt nume și alte obiceiuri. Unii sunt sălbatici și cu totul gata să înfrunte moartea, mai ales geții. [...] 22. Pe țărm, aproape de Istru, se află Histropolis, apoi Callatis¹², întemeiată de milesieni, apoi Tomi, portul Caria și promontoriul Tiristis.

III, 4, 33. Sarmația, mai lată în interior decât mare, este despărțită de cele ce urmează de apa Vistulei și se întinde în jos până la fluviul Istru.

(*Vl. Iliescu*)

PLINIU CEL BĂTRÂN

(23 – 79 d.Chr.)

ISTORIA NATURALĂ

IV, 11 (18), 41. ... Culmea muntelui Haemus urcă până la șase mii de pași¹³. Partea opusă, înclinată spre Dunăre, este locuită de moesi, geți, aezi, scaugdi și clari, iar mai jos de sarmații arei, numiți areai, de sciți și, lângă țărmurile Pontului, de moriseni și sitoni, din care se trage poetul Orfeu. 42. Astfel [Tracia] are ca hotare: la miazănoapte Istrul, la răsărit Pontul și Propontida, la miazăzi Marea Egee... 44. Căci, din cealaltă parte, Tracia începe de la malul Pontului, unde se află fluviul Istru, și are în acea parte cetățile cele mai frumoase, ca Histropolis, colonie a milesienilor, Tomis, Callatis, numită înainte Cerbatis, și Heraclea¹⁴.

¹¹ Femei care sărbătoreau pe zeul Bacchus, alergând în delir prin păduri.

¹² Geograful roman face o confuzie între Callatis și Tomi, după cum se vede din ordinea enumerării lor și din originea milesiană greșit atribuită orașului Callatis. Această este singura cetate din Dobrogea care n-a fost întemeiată de milesieni, ci de coloniștii din Heracleia Pontică, o colonie a Megarei.

¹³ Un pas = 1,48 m. Cifra aceasta de 8800 m este vădit exagerată, deoarece vârful cel mai înalt are 2385 m.

¹⁴ Localitate neidentificată. Poate fi o colonie a Heracleei din Pont.

IV, 12 (25), 80. De acolo înainte*, în general, sunt în adevăr triburi de sciți, totuși regiunile apropiate de țărm au fost ocupate de diferite populații, când de geți, numiți de romani daci, când de sarmați, numiți de greci sauromați, și dintre ei de hamaxobi sau de aorși, când de sciții degenerați și născuți din sclavi sau de troglodiți, apoi de alani¹⁵ și de roxolani¹⁶; iar în părțile mai de sus, între Dunăre și Pădurea Hercinică, până la lagărele de iarnă de la Carnuntum din Panonia și la hotarele de acolo cu germanii; câmpiile și șesurile sunt stăpânite de sarmații iazigi¹⁷, iar munții și pădurile de daci, împinși de primii până la râul Pathissus¹⁸.

(26), 82. Iar de la Istru înainte se află orașele Cremniscoe, Aepolium, munții Macrocremni, vestitul fluviu Tyras, care dă numele și orașului, numit odinioară Ophiusa. Tot acolo este o insulă întinsă, locuită de tirageți, la o depărtare de o sută treizeci de mii de pași de brațul Pseudostomon al Istrului.[...] 88. De la Taphrae, în interiorul uscatului, locuiesc auheții, la care izvorăște Hypanis, neurii, la care [izvorăște] Boristene, gelonii, tisageții, budinii, basilizii și agatârșii cu părul albastru.

IV, 14 (28), 99... Sunt cinci neamuri de germani. 100. Ramura a cincea: peucini, bastarni, vecini cu dacii amintiți mai sus...

VI, 7 (7), 19... apoi râul Tanais cu două guri este locuit de sarmați, ...care sunt împărțiți în mai multe neamuri... apoi...costobocii...tisageții...

VI, 33 (39), 211. ...Numeroase sunt segmentele pe care romanii le numesc cercuri, iar grecii paralele... 218. Paralela a șaptea începe de la celălalt țărm al Mării Caspice, cuprinde Callatis, Bosporul, Boristene, Tomis, Tracia posterioară, pe tribali, restul Iliriei, Marea Adriatică, Aquileia... 219. Până aici am prezentat lucrurile cercetate de cei vechi. Cercetătorii cei mai exacți dintre cei noi au împărțit restul pământului în trei segmente: unul care pornește de la Tanais, trece peste Lacul Meotic și peste sarmați până la Boristene, iar apoi cuprinde pe daci, o parte a Germaniei, Galiile și țărmurile Oceanului.

(*VI. Iliescu*)

* De la gurile Dunării.

¹⁵ Populație sarmatică, stabilită în Caucaz, din care au ajuns grupuri în vremea aceasta până la Dunăre. Ei reprezintă al treilea și ultimul val al sarmaților, care trăiesc la răsărit de roxolani până în secolul al III-lea d.Chr., când iau locul acestora și încep să se așeze în regiunile noastre.

¹⁶ Reprezintă al doilea val sarmatic, care, după mutarea iazigilor, au luat locul acestora la Dunărea de Jos.

¹⁷ În timpul lui Tiberiu, pe la anul 20 d.Chr., iazigii au fost aduși de romani în câmpia dintre Tisa și Dunăre.

¹⁸ Tisa.

MARTIAL

(~ 40 – 104 d.Chr.)

EPIGRAME

- VII, 84, 1-4. În timp ce chipul meu, destinat lui Caecilius Secundus,
capătă formă
și micul tablou pictat de o mână îndemânată respiră,
du-te carte, în [insula] getică Peuce și la Istrul care zace
învins.
- IX, 45, 1-2. Marcellinus¹⁹ nu de mult, ai îndurat ca soldat asprimile
constelației carului hiperborean
și stelele înțepenite ale cerului getic;
- IX, 101, 17-18. De trei ori²⁰ a zdrobit [Domitian] coarnele perfide ale Istrului
sarmatic,
de trei ori și-a scăldat calul asudat în zăpada getică.

(Vl. Iliescu)

TACIT

(~ 55 – 120 d.Chr.)

GERMANIA

- 1, 1. Germania în totalitatea ei este separată de gali, reți și panoni
prin fluviile Rin și Dunăre, de sarmați și de daci prin teama pe care o au unii
fată de alții și prin munți²¹;

(Vl. Iliescu)

ISTORII

- III, 46, 2. S-au mișcat²² și dacii, un neam care nu era niciodată de
bună credință, iar atunci și fără frică, deoarece fusese luată armata din
Moesia. Ei observară liniștiți primele evenimente; dar când aflară că Italia
arde în focul războiului și că toți se dușmănesc între ei, luară cu asalt
taberele de iarnă ale cohortelor și cavaleriei auxiliare și se făcură stăpâni pe
ambele maluri ale Dunării.

(Vl. Iliescu)

¹⁹ Prieten al lui Marțial, care luase parte la campaniile de la Dunăre.

²⁰ Aluzie la campaniile din Panonia.

²¹ Carpații nord-vestici formau hotarul dacilor cu suebii.

²² În toamna anului 69 d.Chr.

SUETONIU

(70 – 150 d.Chr.)

VIEȚILE CEZARILOR**DIVINUL IULIUS**

XLIV, 1. Căci în privința înfrumusețării și a înzestrării orașului, cât și a apărării și măririi imperiului, el făcea zi de zi planuri tot mai numeroase și mai mari... 6. Dorea să țină în frâu pe daci, care se răspândiseră în Tracia și în Pont...

TIBERIU

XLI, 1. Întors în insulă²³, [Tiberiu] a părăsit până într-atâta grijile statului, încât n-a mai completat niciodată decuriile de cavaleri, n-a schimbat tribunii militari sau pe comandanții de cavalerie și nici pe guvernatorii provinciilor; a lăsat câțiva ani Spania și Siria fără legați consulari, a îngăduit ca Armenia să fie ocupată de parți, Moesia de daci și sarmați, iar Galia să fie devastată de germani...

(Vl. Iliescu)

FLORUS

(secolul - secolul al II-lea d.Chr.)

**REZUMAT ÎN DOUĂ CĂRȚI AL TUTUROR RĂZBOAIELOR
DIN TITUS LIVIUS, VREME DE 700 DE ANI****RĂZBOIUL CU DACII**

II, 28 [IV, 12], 18. Dacii trăiesc nedezlipiți de munți. De acolo, sub conducerea regelui Cotiso²⁴, obișnuiau să coboare și să pustiască ținuturile vecine, ori de câte ori Dunărea, înghețată de ger, își unea malurile. 19. Împăratul August a hotărât să îndepărteze această populație, de care era foarte greu să te apropii. Astfel a trimis pe Lentulus²⁵, și i-a alungat pe malul de dincolo [al Dunării]; dincoace au fost așezate garnizoane. Astfel, atunci dacii n-au fost înfrânți, ci doar respinși și împrăștiați.

(Vl. Iliescu)

²³ La Capri, în anul 26 d.Chr.

²⁴ A condus și pe daci cu care s-a luptat, în anul 29 î.Chr., Crassus.

²⁵ Guvernatorul Panoniei, Cn. Cornelius Lentulus, a fost consul în anul 14 î.Chr., a condus celebra bătălie campanie împotriva dacilor care pare să fi avut loc în anii 11-12 d.Chr.

SOLINUS

(secolul al III-lea d.Chr.)

CULEGERE DE FAPTE MEMORABILE

10. 1. Acum e locul să ne îndreptăm spre Tracia și să întoarcem pânzele [corăbiei] spre cele mai destoinice neamuri ale Europei. [...] 7. ebrul izvorăște din pământul odrisilor și fluviul acesta curge printre prianți, dolongi, tini, corpili și alți barbari, atingând și pe ciconi. Apoi [urmează] Haemus, înalt de șase mii de pași; regiunile din spatele acestuia sunt locuite de geți, sarmați, sciți și multe alte neamuri. [...] 23. Hotarele Traciei sunt dinspre miazănoapte Istrul, dinspre răsărit Pontul și Propontida, iar dinspre miazăzi Marea Egee.

(Vl. Iliescu)

EUTROPIUS

(316 – 387 d.Chr.)

SCURTĂ ISTORIE DE LA ÎNTEMEIEREA ROMEI

IX, 8, 2. Dacia, pe care Traian o alipise imperiului dincolo de Dunăre...

(Vl. Iliescu)

RUFIOUS FESTUS

(secolul al IV-lea d.Chr.)

SCURTĂ ISTORIE A POPORULUI ROMAN

VIII. ...Traian i-a învins pe dacii lui Decebal și a transformat în provincie romană teritoriul Daciei de dincolo de Dunăre; aceasta are de jur împrejur un milion de pași.

(Vl. Iliescu)

OROSIUS

(sfârșitul secolului al IV-lea – secolul al V-lea d.Chr.)

ISTORII ÎMPOTRIVA PĂGÂNILOR ÎN ȘAPTE CĂRȚI

I, 2, 52. [Europa] începe de la munții Rifei, de la râul Tanais și de la Lacul Meotic, care se află la răsărit; coboară de-a lungul țărmului Oceanului

de Nord până în Gallia Belgica și până la fluviul Rin, care se află la apus, apoi până la Dunăre, numită și Istru, care se află la miazăzi și care, îndreptându-se spre răsărit, se varsă în Pont. 53. La răsărit se găsește Alania, la mijloc Dacia unde e și Goția, apoi se află Germania..

(Vl. Iliescu)

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

FAPTELE ROMANILOR

217. ...După aceasta, pe dacii din ținuturile de dincolo de Dunăre, care au o întindere de un milion de pași²⁶, i-a prefăcut în provincie Traian, în timpul domniei sale, după ce regele lor Decebal a fost omorât.

(Vl. Iliescu)

²⁶ Este vorba de suprafața viitoareii provincii și nu de suprafața tuturor ținuturilor locuite de daci; această suprafață este indicată și de Eutropius VIII,2, 1, și de către Rufius Festus VIII.

II. REGALITATEA GETO-DACICĂ

A. REGII GEȚI ȘI DACI

Rex Histrianorum

TROGUS POMPEIUS

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

ISTORIA LUI FILIP

IX, 2, 1. În acea vreme era rege al sciților Atheas. Fiind strâmtorat de războiul cu istrienii, acesta ceru, prin mijlocirea cetățenilor din Apollonia ajutor de la Filip [al II-lea], spunând că ar avea de gând să-l lase urmaș la domnie în Sciția. 2. Murind între timp conducătorul istrienilor*, sciții au fost scăpați și de teama războiului și de nevoia de a mai cere ajutor.

(Vl. Iliescu)

Dromichaetes

TROGUS POMPEIUS

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

ISTORIA LUI FILIP

XVI, 1, 19. Și Lisimah, deoarece era strâmtorat de războiul cu Dromichaetes, regele tracilor, ca să nu fie nevoit să lupte în același timp și contra acestuia¹, i-a cedat partea din Macedonia care revenise lui Antipatros ginerele său și a făcut pace² cu el.

Prologul cărții a XVI-a. ... Se povestește cum a fost prins Lisimah în Pont și eliberat de Dromichaetes ...

(Vl. Iliescu)

* În text, *Histrianorum rex*.

¹ Demetrios Poliorcetes.

² În anul 294 î.Chr.

OROSIUS

(sfârșitul secolului al IV-lea – secolul al V-lea d.Chr.)

ISTORIA ÎMPOTRIVA PĂGÂNILOR ÎN ȘAPTE CĂRȚI

III, 23, 10. Tracia și regiunile mării Pontice i-au fost date... lui Lysimachus... 52. Lysimachus, deoarece era strâmtorat de un război înverșunat cu Dorus³, regele tracilor, nu a putut lupta contra lui Demetrius.

(Vl. Iliescu)

Oroles**TROGUS POMPEIUS**

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

ISTORIA LUI FILIP

XXXII, 3, 16. Și dacii sunt o mlădiță* a geților. În vremea regelui Oroles⁴, se luptară fără succes împotriva bastarnilor și de aceea, ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată, au fost siliți, din porunca regelui, ca atunci când voiau să doarmă, să pună capul în locul picioarelor și să facă soțiilor lor serviciile pe care mai înainte acestea obișnuiau să le facă lor. Această pedeapsă a fost înlăturată numai după ce prin vitejia lor au șters rușinea pe care și-au atras-o în războiul de mai înainte.

(Vl. Iliescu)

Rubobostes**TROGUS POMPEIUS**

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

ISTORIA LUI FILIP

Prologul cărții a XXXII-a. ...S-a mai vorbit despre originea

³ Greșeală de manuscris pentru Dromichaetes.

* În latinește, *suboles* 'mlădiță, lăstar, ramură' (cu referire la plante), dar și 'spiță, rasă, neam'.

⁴ Se pare că acest rege care a domnit în Transilvania de răsărit și în sudul Moldovei, în jurul anului 200 î.Chr. a dus lupte cu bastarnii, împedându-i să pătrundă în zonele intracarpătice.

panonilor și creșterea puterii dacilor sub regele Rubobostes⁵.

(Vl. Iliescu)

Burebista

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

67. Apoi, în timpul domniei la goți^{*} a lui Buerebista^{**}, a venit în Goția Deceneu, pe vremea când Sylva a pus mâna pe putere la Roma. Primindu-l pe Deceneu, Buerebista i-a dat o putere aproape regală.

(Vl. Iliescu)

Deceneu

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

39. ...În cel de al doilea lăcaș al lor, adică în Dacia, Tracia și Moesia, goții^{*} au avut drept rege pe Zamolxe, despre care cei mai mulți scriitori de anale ne spun că a fost un filosof cu o erudiție de admirat. Căci și mai înainte au avut pe învățatul Zeuta, după aceea pe Deceneu și în al treilea rând pe Zamolxe despre care am vorbit mai sus.

67. Apoi, în timpul domniei la goți a lui Buerebista^{**}, a venit în Goția Deceneu, pe vremea când Sylva a pus mâna pe putere la Roma. Primindu-l pe Deceneu, Buerebista i-a dat o putere aproape regală. După sfatul acestuia goții au început să pustiească pământurile germanilor pe

⁵ Manuscrisele conțin formele *Rubobosten*, *Rubobusten*, *Ruboboten*. Totuși, filologii și istoricii au considerat că autorul se referă la regele Burebista și au introdus în text forma *Burobosten*. C. G. Brandis a contestat conjectura și a pledat pentru păstrarea lecțiunii *Rubobosten* din manuscrise, presupunând un rege anterior lui Burebista, pe care l-a identificat cu Oroș. Aceeași interpretare o găsim și la C. Daicoviciu.

^{*} Pentru a arăta vechimea și strălucirea goților, Iordanes i-a identificat cu sciții și geții, atribuindu-le și faptele acestora.

^{**} În original, *Buruista*.

care acuma le stăpânesc francii⁶.

69. Ei socoteau ca noroc și câștig, drept unica lor dorință, îndeplinirea în orice chip a lucrurilor pe care le sfătuia îndrumătorul lor Deceneu, judecând că este folositor să realizeze aceasta. El, observând înclinarea lor de a-l asculta în toate, și că ei sunt din fire deștepți, i-a instruit în aproape toate ramurile filosofiei; căci era un maestru priceput în acest domeniu. El i-a învățat etica, dezvățându-i de obiceiurile lor barbare, i-a instruit în științele fizicii, făcându-i să trăiască conform legilor naturii; transcriind aceste legi, ele se păstrează până astăzi, sub numele de *belagines*; i-a învățat logica, făcându-i superiori celorlalte popoare, în privința minții; dându-le un exemplu practic i-a îndemnat să petreacă viața în fapte bune; demonstrându-le teoria celor douăsprezece semne ale zodiacului, le-a arătat mersul planetelor și toate secretele astronomice și cum crește și scade orbita lunii și cu cât globul de foc al soarelui întrece măsura globului pământesc și le-a expus sub ce nume și sub ce semne cele trei sute patruzeci și șase de stele trec în drumul lor repede de la răsărit până la apus spre a se apropia sau depărta de polul ceresc.

71. Comunicând acestea și alte multe goților cu măiestrie, Deceneu a devenit în ochii lor o ființă miraculoasă, încât a condus nu numai pe oamenii de rând, dar chiar și pe regi. Căci atunci a ales dintre ei pe bărbații cei mai de seamă și mai înțelepți pe care i-a învățat teologia, i-a sfătuit să cinstească anumite divinități și sanctuare făcându-i preoți și le-a dat numele de pileați, fiindcă, după cum cred, având capetele acoperite cu o tiară, pe care o numim cu un alt nume *pilleus*, ei făceau sacrificii; 72. restul poporului a dat ordin să se numească *capillati*, nume pe care goții îl reamintesc până în cântecele lor, deoarece i-au dat o mare considerație.

73. Iar după moartea lui Deceneu...

(Vl. Iliescu)

Comosicus

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

73. Iar după moartea lui Deceneu, ei au avut aproape în aceeași venerație pe Comosicus, fiindcă era tot așa de iscusit. Acesta era considerat

⁶ Aluzie la luptele din Panonia contra celtilor.

la ei și ca rege și ca preot suprem și ca judecător, datorită priceperii sale, și împărțea poporului dreptate ca ultimă instanță. Părăsind și acesta viața...

(Vl. Iliescu)

Coryllus

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

73. [...] Părăsind și acesta^{*} viața, s-a urcat pe tron, ca rege al goților, Corilus^{**} care a condus timp de patruzeci de ani popoarele sale din Dacia.

(Vl. Iliescu)

Cotiso

HORAȚIU

(65 – 8 î.Chr.)

ODE

- III, 6, 13-16. Puțin a lipsit ca Roma, sfâșiata de lupte interne, să fie nimicită de către daci și etiopieni:
 15 aceștia sunt de temut prin flota lor, iar aceia se pricep mai bine decât toți la aruncarea săgeților.
 III, 8, 17-24. Lasă grijile obștești despre Cetatea noastră. Armata dacului Cotiso a pierit⁷;

(Vl. Iliescu)

SCOLIILE LUI PSEUDO-ACRO

- III, 18, 8. *Armata dacului Cotiso a pierit.* Cotiso este numele unui rege al dacilor, care fiind învins, autorul sfătuiește...

(Vl. Iliescu)

* Comosicus.

** Unii istorici au identificat pe acest **Coryllus** cu **Scorylo** din Frontinus.

⁷ Armata lui Cotiso a fost înfrântă în timpul campaniei lui Crasus. Oda datează din anul 29 î. Chr.

SUETONIU

(70 – 150 d.Chr.)

VIEȚILE CEZARILOR**DIVINUL AUGUST**

LXIII, 4. M. Antonius scrie că [August] a făgăduit-o pe Iulia mai întâi fiului său Antonius, apoi lui Cotiso*, regele geților, și că tot atunci a cerut, în schimb, în căsătorie, chiar pentru el pe fiica regelui.

(Vl. Iliescu)

FLORUS

(secolul I – secolul al II-lea d.Chr.)

**REZUMAT ÎN DOUĂ CĂRȚI AL TUTUROR RĂZBOAIELOR
DIN TITUS LIVIUS, VREME DE 700 DE ANI
RĂZBOIUL CU DACII**

II, 28 [IV, 12], 18. Dacii trăiesc nedezlipiți de munți. De acolo, sub conducerea regelui Cotiso⁸, obișnuiau să coboare și să pustiască ținuturile vecine, ori de câte ori Dunărea, înghețată de ger, își unea malurile. 19. Împăratul August a hotărât să îndepărteze această populație, de care era foarte greu să te apropii. Astfel a trimis pe Lentulus⁹, și i-a alungat pe malul de dincolo [al Dunării]; dincoace au fost așezate garnizoane. Astfel, atunci dacii n-au fost înfrânți, ci doar respinși și împrăștiați.

(Vl. Iliescu)

Scorylo**FRONTINUS**

(30 – 103 d.Chr.)

STRATAGEMELE

I, 10, 4. Scorylo¹⁰, conducătorul dacilor, știind că poporul roman

* În grafia manuscriselor mai vechi întâlnim în locul cuvintelor *Cotisoni Getarum regi* cuvintele *Cosoni* (sau *Cosini*) *Getarum regi*. Având în vedere și faptul că Suetonius vorbește despre Cotiso ca rege al geților și nu al dacilor, iar toate celelalte izvoare spun că Cotiso era dac și nu get, C. Daicoviciu consideră că Suetonius vorbește despre regele get *Coson* și nu despre Cotiso (grafia *Cosini* trebuie să fie o coruptelă din *Cosoni*).

⁸ A condus și pe dacii cu care s-a luptat, în anul 29 î.Chr., Crassus.

⁹ Guvernatorul Panoniei, Cn. Cornelius Lentulus, a fost consul în anul 14 î.Chr., a condus celebra bătălie campanie împotriva dacilor care pare să fi avut loc în anii 11-12 d.Chr.

¹⁰ Rege dac, probabil din timpul războaielor civile dintre Augustus și Antonius. C. Daicoviciu a văzut în acesta pe tatăl lui Decebal.

era dezbinat din pricina războaielor civile și socotind că nu-i nimerit să atace, deoarece datorită unui război cu un dușman din afară s-ar putea restabili înțelegerea dintre cetățeni, a pus în fața concetățenilor săi doi câini și pe când se luptau ei cu îndârjire, le-a arătat un lup. Imediat câinii s-au aruncat asupra acestuia, uitând de cearta lor. Prin această pildă i-a oprit pe barbari de la un atac care ar fi adus faloase romanilor.

(Vl. Iliescu)

DECEBALVS PER SCORILO

Într-o locuință poligonală de la Sarmizegetusa, incendiată în anii 105-106 d.Chr., a fost descoperit un vas de lut mare, în forma unei pâlnii uriașe (probabil un vas de cult), care avea sub buză, aplicate înainte de ardere, de patru ori câte două ștampile cu litere latine inversate, de la dreapta la stânga și cu capul în jos: DECEBALVS, prima ștampilă, urmată de PER SCORILO, a doua ștampilă. Inscripția, socotită a fi în limba dacică, a fost tradusă de către C. Daicoviciu (dând lui *per* înțelesul de 'fiu', frecvent atestat în onomastica traco-dacică, în nume ca Zipper, Eptaper, Reciper etc.), 'Decebal, fiul lui Scorilo', asociind cele două nume cu numele regilor daci Decebal și Scorylo. Această interpretare a fost acceptată și de cunoscutul tracolog bulgar Vl. Gerogiev, care arată că *per* înseamnă 'fiu', 'copil' în limba tracă, derivând din i.-e. **puero-* sau **power(o)-*, de unde își trage originea și lat. *puer* 'copil', 'fiu'. Alți cercetători, care consideră că inscripția este în limba latină, au interpretat cele două ștampile ca mărci de olar, traducând pe *per* 'prin', 'al lui', 'în numele', 'pentru', (<*puer*) 'sclav'. În această ipoteză, cele două ștampile se pot citi *Decebalus per Scorilo (fecit)* 'Decebal prin (pentru, al lui, în numele lui) Scorilo (a făcut vasul)'. Și în această interpretare nu se exclude posibilitatea ca cele două nume, sau cel puțin numele *Decebalus*, să reprezinte numele celor doi regi daci cunoscuți și din izvoarele literare, regele Decebal fiind proprietarul atelierului ceramic de la Sarmizegetusa.

Durpaneus

OROSIUS

(sfârșitul secolului al IV-lea – secolul al V-lea d.Chr.)

ISTORII ÎMPOTRIVA PĂGÂNILOR ÎN ȘAPTE CĂRȚI

VII, 10, 3. Războiul contra germanilor și a dacilor a fost dus de

locuitorii săi într-un mod tot atât de nenorocit pentru stat precum și el¹¹, la Roma, decima senatul și poporul, iar la hotare, armata, rău condusă era distrusă de dușmani prin măceluri neconținute. 4. Căci cât de mari au fost luptele lui Durpaneus, regele dacilor, cu generalul Fuscus, și cât de mari dezastrele romanilor, le-aș enumera, într-o înșirare lungă, dacă Cornelius Tacitus, care a tratat în mod organic și cu foarte mare exactitate aceste evenimente istorice...

(Vl. Iliescu)

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

76. După un interval de timp îndelungat, sub domnia împăratului Domițian, goții, de teama zgârceniei¹² sale, desfăcură tratatul ce-l încheiaseră odinioară cu alți împărați și începură să devasteze, împreună cu șefii lor, malurile Dunării care erau de mult în stăpânirea Imperiului roman, distrugându-le armatele împreună cu comandanții lor. În fruntea acestor provincii se găsea pe atunci ca guvernator, după Agrippa, Oppius Sabinus, iar la goți conducerea o avea Durpaneus. Dându-se lupta, romanii au fost învinși, iar lui Oppius Sabinus i s-a tăiat capul și goții, năvălind asupra mai multor castele și cetăți, au prădat regiunile care țineau de imperiu. 77. Din cauza nenorocirii celor ai săi, Domițian a plecat cu toate forțele sale în Illyria și încredințând conducerea aproape întregii armate generalului său Fuscus și câtorva bărbați aleși, i-a obligat să treacă peste Dunăre împotriva armatei lui Durpaneus, pe un pod din corăbii legate între ele. 78. Atunci goții, care n-au fost luați pe neașteptate, au pus mâna pe arme și chiar la prima ciocnire au învins pe romani, omorând și pe comandantul acestora Fuscus și au jefuit bogățiile din lagărul soldaților. Pentru dobândirea acestei victorii mari ei i-au numit pe conducătorii lor semizeii, adică "anzi"^{*} și nu simpli oameni, ca și cum ar fi învins datorită norocului lor.

(Vl. Iliescu)

¹¹ Domițian.

¹² Probabil aluzie la subsidiile pe care dacii le primiseră până atunci.

* În original, *Ansis*.

Decebal**DECEBALVS* PER SCORILO**

Într-o locuință poligonală de la Sarmizegetusa, incendiată în anii 105-106 d.Chr., a fost descoperit un vas de lut mare, în forma unei pâlnii uriașe (probabil un vas de cult), care avea sub buză, aplicate înainte de ardere, de patru ori câte două ștampile cu litere latine inversate, de la dreapta la stânga și cu capul în jos: DECEBALVS, prima ștampilă, urmată de PER SCORILO, a doua ștampilă. Inscriptia, socotită a fi în limba dacică, a fost tradusă de către C. Daicoviciu (dând lui *per* înțelesul de 'fiu', frecvent atestat în onomastica traco-dacică, în nume ca Ziper, Eptaper, Reciper etc.), 'Decebal, fiul lui Scorilo', asociind cele două nume cu numele regilor daci Decebal și Scorylo. Această interpretare a fost acceptată și de cunoscutul tracolog bulgar VI. Gerogiev, care arăta că *per* înseamnă 'fiu', 'copil' în limba tracă, derivând din i.-e. **puero-* sau **power(o)-*, de unde își trage originea și lat. *puer* 'copil', 'fiu'. Alți cercetători, care consideră că inscripția este în limba latină, au interpretat cele două ștampile ca mărci de olar, traducând pe *per* 'prin', 'al lui', 'în numele', 'pentru', (<*puer*) 'sclav'. În această ipoteză, cele două ștampile se pot citi *Decebalus per Scorilo (fecit)* 'Decebal prin (pentru, al lui, în numele lui) Scorilo (a făcut vasul)'. Și în această interpretare nu se exclude posibilitatea ca cele două nume, sau cel puțin numele *Decebalus*, să reprezinte numele celor doi regi daci cunoscuți și din izvoarele literare, regele Decebal fiind proprietarul atelierului ceramic de la Sarmizegetusa.

**STELA FUNERARĂ A LUI
TIBERIUS CLAUDIUS MAXIMUS****

“Tiberius Claudius Maximus, veteran, fiind în viață s-a îngrijit să se facă acest monument; a făcut serviciul militar călăreț în legiunea VII Claudia Pia Fidelis, făcut cvestor al călăreților, ales în garda personală a legatului aceleiași legiuni, stegar al călăreților; de asemenea, decorat pentru virtute în

* Numele *Decebalus* este atestat de alte cinsprezece ori în epigrafia greacă și latină (Constantin C. Petolescu, *Decebal, regele dacilor*, București, 1991, p. 14-15, n. 30)

** Stelă funerară descoperită la Grammeni (lângă anticul Philippi), pe teritoriul fostei provincii romane Macedonia.

războiul dacic de împăratul Domițian; făcut duplicarius de către Traian cel trecut între zei [fostul împărat Traian] în ala a doua de panoni, de către care a și fost făcut cercetaș în războiul dacic și pentru virtute de două ori decorat în războiul dacic și cel partic și de către același [împărat] făcut decurion în aceeași ală fiindcă prinsese pe Decebal și îi dusesse capul la Ranisstorum; trimis voluntar după lăsarea la vatră de către Terentius Scaurianus, consularul provinciei noi...”

(Constantin C. Petolescu, *Decebal regele dacilor*,
București, 1991, p. 90-91)

PLINIU CEL TÂNĂR

(61/62 – 114 d.Chr.)

SCRISORI ÎN NOUĂ CĂRȚI

VIII, 4, 1. Foarte bine faci că te pregătești să scrii despre războiul dacic. Căci ce subiect poate fi mai actual, mai bogat, mai vast, în sfârșit, mai plin de poezie și mai de domeniul legendelor, deși este vorba de lucruri foarte adevărate? 2. Vei cânta râuri noi, fluvii conduse peste câmpii, noi poduri aruncate peste fluvii, tabere așezate pe coastele abrupte ale munților, un rege alungat din reședința sa, izgonit chiar din viață, fără ca să fi pierdut niciodată nădejdea; pe lângă acestea, două triumfuri, din care unul a fost cel dintâi împotriva unui neam neînvins, iar celălalt cel din urmă. 3. O singură greutate, însă foarte însemnată, anume că în poezie este nespus de anevoios să te ridici la înălțimea acestor întâmplări, neînchipuit de greu chiar pentru talentul tău, care totuși se înalță până la sublim și se întrece pe sine în lucrările cele mai mărețe. Oarecare greutate provin și din faptul că numele barbare și sălbătice, în primul rând cel al regelui însuși, refuză să intre în versurile grecești.

(Vl. Iliescu)

SCRISORI CĂTRE TRAIAN*

74. 1. Stăpâne¹³, ostașul Appuleius din garnizoana de la Nicomedia mi-a scris că un anume Callidromus, fiind reținut cu forța de brutarii Maximus și Dionysius, cărora le închiriasse munca sa, s-a refugiat la statuia ta și, după ce a dus în fața autorităților, a arătat că a fost cândva sclavul lui

* Carte de scrisori către împăratul Traian din timpul proconsulatului său în Pont și Bitinia.
¹³ Scrisoarea datează din primăvara sau vara anului 112 d.Chr.

Laberius Maximus¹⁴, că a fost luat prizonier în Moesia de către Susagus¹⁵ și că a fost trimis în dar de către Decebal lui Pacorus, regele parților¹⁶, că a fost mai mulți ani în slujba acestuia, de unde mai târziu a fugit și că astfel a ajuns în Nicomedia.

(Vl. Iliescu)

PANEGIRICUL

16, 5. Deoarece dacă un rege¹⁷ barbar a ajuns până într-acolo cu nerușinarea și nebunia sa, încât să merite mânia și indignarea ta, atunci, chiar dacă el ar fi apărut de tot întinsul mării, de fluvii mari sau de munți prăpăstioși, își va de seamă că toate acestea ți se supun și sunt învinse atât de repede de însușirile tale, încât va crede că munții s-au micșorat, fluviile au secăt, iar marea a fost înlăturată; și că au năvălit nu flotele noastre, ci tot pământul nostru.

(Vl. Iliescu)

EUSEBIUS DIN CAESAREA

(260-340 d.Chr.)

CRONICA

tradusă în limba latină de Hieronymus

194, 5. Helm. În anul 102 d.Chr., în timpul olimpiadei 220.
b După înfrângerea regelui Decebal, Traian a transformat Dacia în provincie...

(H. Mihăescu, V. Popescu)

SEXTUS AURELIUS VICTOR

(secolul al IV-lea d.Chr.)

DESPRE ÎMPĂRAȚI

13, 2. Cu greu poate fi găsit cineva mai strălucit în timp de pace sau în timp de război. 3. Într-adevăr, el¹⁸ ca primul sau chiar singurul a extins

¹⁴ Guvernatorul provinciei Moesia Inferior între anii 100 și 102 d.Chr.

¹⁵ Căpetenie roxolană din armata daco-sarmată, care a năvălit în Moesia în iarna 101-102 d.Chr.

¹⁶ A domnit între anii 78 și 110 d.Chr.

¹⁷ Decebal.

¹⁸ Împăratul Traian.

stăpânirea romană dincolo de Dunăre și transformând într-o provincie romană pe daci, care purtau "pileus"[†] și numeroase neamuri, precum și pe regele Decebal, ca și pe sardonii¹⁹...

(Vl. Iliescu)

EUTROPIUS

(316 – 387 d.Chr.)

SCURTĂ ISTORIE DE LA ÎNTEMEIEREA ROMEI

VIII, 2, 1. I-a urmat la tron Ulpius Traianus,... 2. ... învingând pe Decebal el a supus Dacia și a transformat în provincie romană ținuturile de dincolo de Dunăre, pe care le stăpânesc acum taifalii, victofalii și tervingii. Această provincie are o circumferință de un milion de pași.

VIII, 6, 1. După moartea lui Traian a fost făcut împărat Aelius Hadrianus. 2. ... el a rechemat armatele din Asiria... A încercat să facă același lucru și în Dacia, dar l-au oprit de la aceasta prietenii săi, ca nu cumva să fie dați pe mâna barbarilor o mulțime de cetățeni romani; deoarece Traian, după cucerirea Daciei, adusese o mulțime foarte mare de oameni din toate colțurile lumii romane pentru popularea orașelor și cultivarea ogoarelor; căci Dacia fusese secătuită de bărbați* în urma lungului război al lui Decebal.

(Vl. Iliescu)

RUFIVS FESTVS

(secolul al IV-lea d.Chr.)

SCURTĂ ISTORIE A POPORULUI ROMAN

VIII. ...Traian i-a învins pe dacii lui Decebal și a transformat în provincie romană teritoriul Daciei de dincolo de Dunăre;...

(Vl. Iliescu)

¹⁹ În locul acestui nume necunoscut s-a propus a fi stat numele sarmaților sau al orașului Sarmisegetuza.

† În ediția Droysen (1878) *viris*. În ediția Santini (1979) apar două noi lecțiuni, respectiv *res* 'resurse' și *vires* < *vis*, -*iris* 'forță, mulțime, masă', cf. Flavius Eutropius, *Breviar de la întemeierea Romei*, ediție bilingvă, studiu introductiv, traducere, note explicative și comentarii de Gh.I. Șerban, Brăila, 1997, p. 192-193. Atragem atenția și asupra polisemantismului cuvintelor *vir*, care are și înțelesul de 'oștean, soldat (pedestru)', și *vis*, pl. *vires*, care are și înțelesul de 'forță militară'.

SCRIITORII ISTORIEI ÎMPĂRAȚILOR

pg. 108-9, ...8. Nu se poate nega că el* totdeauna a fost un bărbat priceput în treburile militare și suspect lui Gallienus încă de mai înainte, deoarece se părea că e demn de domnie. Se spune că el era de neam dacic, fiind chiar rudă cu însuși Decebal.

(*Vl. Iliescu*)

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

FAPTELE ROMANILOR

217. ...După aceasta, pe dacii din ținuturile de dincolo de Dunăre, care au o întindere de un milion de pași, i-a prefăcut în provincie Traian, în timpul domniei sale, după ce regele lor Decebal a fost omorât.

(*Vl. Iliescu*)

* Regilianus.

B. ORGANIZAREA POLITICĂ LA GETO-DACI

Regalitatea

TROGUS POMPEIUS

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

ISTORIA LUI FILIP

XXXII, 3, 16. Și dacii sunt o mlădiță* a geților. În vremea regelui Oroles, se luptară fără succes împotriva bastarnilor și, de aceea, ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată, au fost siliți, din porunca regelui, ca atunci când voiau să doarmă, să pună capul în locul picioarelor și să facă soților lor serviciile pe care mai înainte acestea obișnuiau să le facă lor. Această pedeapsă a fost înlăturată numai după ce prin vitejia lor au șters rușinea pe care și-au atras-o în războiul de mai înainte.

(Vl. Iliescu)

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

67. Apoi, în timpul domniei la goți a lui Buerebista**, a venit în Goția Deceneu, pe vremea când Sylva a pus mâna pe putere la Roma. Primindu-l pe Deceneu, Buerebista i-a dat o putere aproape regală.

69. [...] El i-a învățat etica, dezvățându-i de obiceiurile lor barbare, i-a instruit în științele fizicii, făcându-i să trăiască conform legilor naturii; transcriind aceste legi, ele se păstrează până astăzi, sub numele de *belagines*..

71. Comunicând acestea și alte multe goților cu măiestrie, Deceneu a devenit în ochii lor o ființă miraculoasă, încât a condus nu numai pe oamenii de rând, dar chiar și pe regi.

73. Iar după moartea lui Deceneu, ei au avut aproape în aceiași

* În latinește, *suboles* 'mlădiță, lăstar, ramură' (cu referire la plante), dar și 'spiță, rasă, neam'.

** În original, *Buriista*.

venerație pe Comosicus, fiindcă era tot așa de iscusit. Acesta era considerat la ei și ca rege și ca preot suprem și ca judecător, datorită priceperii sale, și împărțea poporului dreptate ca ultimă instanță.

(Vl. Iliescu)

Asocierea la domnie

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

67. Apoi, în timpul domniei la goți a lui Buerebista, a venit în Goția Deceneu, pe vremea când Sylva a pus mâna pe putere la Roma. Primindu-l pe Deceneu, Buerebista i-a dat o putere aproape regală.

(Vl. Iliescu)

Sucesiunea la domnie

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

73. Iar după moartea lui Deceneu, ei au avut aproape în aceiași venerație pe Comosicus, fiindcă era tot așa de iscusit. Acesta era considerat la ei și ca rege și ca preot suprem și ca judecător, datorită priceperii sale, și împărțea poporului dreptate ca ultimă instanță. Părăsind și acesta viața, s-a urcat pe tron, ca rege al goților, Corilus* care a condus timp de patruzeci de ani popoarele sale din Dacia.

(Vl. Iliescu)

Armata

HORAȚIU

(65 – 8 î.Chr.)

ODE

III, 6, 13-16. Puțin a lipsit ca Roma, sfâșiata de lupte interne,

* Unii istorici au identificat pe acest **Coryllus** cu **Scorylo** din Frontinus.

să fie nimicită de către daci și etiopieni:

- 15 aceștia sunt de temut prin flota lor, iar aceia
se pricep mai bine decât toți la aruncarea săgeților.

III, 8, 17-24. Lasă grijile obștești despre Cetatea noastră.
Armata dacului Cotiso a pierit¹;

(Vl. Iliescu)

SCOLIILE LUI PSEUDO-ACRO²

III, 18, 8. *Armata dacului Cotiso a pierit.* Cotiso este numele unui rege
al dacilor, care fiind învins, autorul sfătuiește...

(Vl. Iliescu)

SUETONIU

(70 – 150 d.Chr.)

VIETILE CEZARILOR

DIVINUL AUGUST

XXI, 2. A reprimat și incursiunile dacilor, fiind omorâți trei șefi* de
ai lor cu multă armată³...

(Vl. Iliescu)

MONUMENTUL TRIUMFAL DE LA ADAMCLISI

Inscripția inaugurală: "Lui Marte Răzbunătorul. Împăratul Caesar
Nerva Traianus Augustus Germanicus Dacicus, fiul lui Nerva cel trecut între
zei, mare preot, investit cu cea de a XIII-a putere tribuniciană, având cea de
a VI-a salutație imperială, având cinci consulat, părinte al patriei, fiind
înfrântă armata dacilor [și a aliaților lor?]..."

(Constantin C. Petolescu, *Decebal regele dacilor*,
București, 1991, p. 54-55)

¹ Armata lui Cotiso a fost înfrântă în timpul campaniei lui Crasus. Oda datează din
anul 29 î. Chr.

² Sub numele comentatorului Acro, din secolul al III-lea d.Chr., s-au trimis o serie de
scolii ale unor autori necunoscuți.

* În latină, *ducibus*: *dux*, *-cis* 'conducător, comandant militar'.

³ Probabil în legătură cu luptele din anii 11-12 d.Chr.

*Sistemul juridic***IORDANES**

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

69. [...] El i-a învățat etica, dezvățându-i de obiceiurile lor barbare, i-a instruit în științele fizicii, făcându-i să trăiască conform legilor naturii; transcriind aceste legi, ele se păstrează până astăzi, sub numele de *belagines*;

73. Iar după moartea lui Deceneu, ei au avut aproape în aceeași venerație pe Comosicus, fiindcă era tot așa de iscusit. Acesta era considerat la ei și ca rege și ca preot suprem și ca judecător, datorită priceperii sale, și împărțea poporului dreptate ca ultimă instanță.

(Vl. Iliescu)

*Aristocrația***SEXTUS AURELIUS VICTOR**

(secolul al IV-lea d.Chr.)

DESPRE ÎMPĂRAȚI

13, 2. Cu greu poate fi găsit cineva mai strălucit în timp de pace sau în timp de război. 3. Într-adevăr, el⁴ ca primul sau chiar singurul a extins stăpânirea romană dincolo de Dunăre și, transformând într-o provincie romană pe daci, care purtau "pileus"[†] și numeroase neamuri, precum și pe regele Decebal, ca și pe sardonii⁵...

(Vl. Iliescu)

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

40. De aceea goții au fost totdeauna superiori aproape tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii, după cum relatează Dio, care a compus

⁴ Împăratul Traian.

⁵ În locul acestui nume necunoscut s-a propus a fi stat numele sarmaților sau al orașului Sarmisegetuza.

istoria și analele lor în limba greacă. El spune că acei dintre ei care erau de neam s-au numit la început Tarabostes, iar apoi Pilleati: dintre dânșii se alegeau regii și preoții.

71. Comunicând acestea și alte multe goților cu măiestrie, Deceneu a devenit în ochii lor o ființă miraculoasă, încât a condus nu numai pe oamenii de rând, dar chiar și pe regi. Căci atunci a ales dintre ei pe bărbații cei mai de seamă și mai înțelepți pe care i-a învățat teologia, i-a sfătuit să cinstească anumite divinități și sanctuare făcându-i preoți și le-a dat numele de pileați, fiindcă, după cum cred, având capetele acoperite cu o tiară, pe care o numim cu un alt nume *pilleus*, ei făceau sacrificii; 72. restul poporului a dat ordin să se numească *capillati*, nume pe care goții îl reamintesc până în cântecele lor, deoarece i-au dat o mare considerație.

(Vl. Iliescu)

Relații cu alte neamuri. Solii. Tratatate.

SUETONIU

(70 – 150 d.Chr.)

VIEȚILE CEZARILOR

DIVINUL AUGUST

LXIII, 4. M. Antonius scrie că [August] a făgăduit-o pe Iulia mai întâi fiului său Antonius, apoi lui Cotiso, regele geților, și că tot atunci a cerut, în schimb, în căsătorie, chiar pentru el pe fiica regelui.

(Vl. Iliescu)

PLINIU CEL TÂNĂR

(61/62 – 114 d.Chr.)

SCRISORI CĂTRE TRAIAN

74. 1. Stăpâne⁶, ostașul Appuleius din garnizoana de la Nicomedia mi-a scris că un anume Callidromus, fiind reținut cu forța de brutarii Maximus și Dionysius cărora le închiriasse munca sa, s-a refugiat la statuia ta și, după ce a fost dus în fața autorităților, a arătat că a fost cândva sclavul lui Laberius Maximus⁷, că a fost luat prizonier în Moesia de către Susagus⁸ și că

⁶ Scrisoarea datează din primăvara sau vara anului 112 d.Chr.

⁷ Guvernatorul provinciei Moesia Inferior între anii 100 și 102 d.Chr.

a fost trimis în dar de către Decebal lui Pacorus, regele parților⁹, că a fost mai mulți ani în slujba acestuia, de unde mai târziu a fugit și că astfel a ajuns în Nicomedia.

(*Vl. Iliescu*)

MARTIAL

(~ 40 – 104 d.Chr.)

EPIGRAME

V, 3, 1-6.

Diegis¹⁰, locuitor de pe țărmul care acum ne aparține
a venit să te vadă, o Germanicus, tocmai de pe apele Istrului,
care se află sub stăpânirea ta. Bucuros și uimit când a văzut pe
stăpânul lumii,
se zice că ar fi spus celor ce-l însoțeau:
«Soarta mea este mai bună decât a fratelui meu, fiindcă mie
îmi este îngăduit
să privesc atât de aproape zeul pe care îl cinstesc atât de
departe».

(*Vl. Iliescu*)

⁸ Căpetenie roxolană din armata daco-sarmată, care a năvălit în Moesia în iarna 101-102 d.Chr.

⁹ A domnit între anii 78 și 110 d.Chr.

¹⁰ Solia la Roma a fratelui lui Decebal a avut loc în anul 89 d.Chr. În urma acestor tratative s-a încheiat pacea prin care Dacia devine stat clientelar al romanilor.

III. RELIGIA LA GETO-DACI

A. ZEITĂȚI GETO-DACICE

1. ZALMOXIS/ZAMOLXIS

APULEIUS

(cca. 125 – 170 d.Chr.)

APOLOGIA*

26. Același Platon ne-a lăsat scris următoarele, într-un alt dialog despre un oarecare Zalmoxis, de neam trac, dar un bărbat [care se ocupa] cu aceeași știință¹: «Iar vorbele frumoase sunt [ca niște] descântece». Dar dacă lucrurile stau așa, de ce să nu-mi fie îngăduit să cunosc fie bunele cuvinte ale lui Zalmoxis, fie ceremoniile preoțești ale lui Zoroastru?

(*Vl. Iliescu*)

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

39. ...În cel de al doilea lăcaș al lor, adică în Dacia, Tracia și Moesia, goții au avut drept rege pe Zamolxe, despre care cei mai mulți scriitori de anale ne spun că a fost un filosof cu o erudiție de admirat. Căci și mai înainte au avut pe învățatul Zeuta, după aceea pe Deceneu și în al treilea rând pe Zamolxe despre care am vorbit mai sus. Goții n-au fost deci lipsiți de oameni care să-i învețe filosofie.

(*Vl. Iliescu*)

* Discurs de apărare împotriva acuzației de magie ce i s-a adus.
¹ Adică magia.

2. ALTE ZEITĂȚI

Marte

VERGILIU

(70 – 19 î.Chr.)

ENEIDA

III, 34-35. Cu sufletul răscolit de multe gânduri mă rugam¹ nimfelor
câmpenești și
bătrânului Mars Gradivus², care ocrotește ogoarele geților.
(Vl. Iliescu)

OVIDIU

(43 î.Chr. – 17 d.Chr.)

TRISTELE

V, 3, 21-22 Tu n-ai rămas în patrie, ci ai venit până la Strimonul plin de
zăpadă
și la getul care se închină lui Marte.
(Vl. Iliescu)

SCRISORI DIN PONT

IV, 14,13-14. Ogorul cultivat urăște mai puțin buruienile, și rândunica frigul,
decât urăște Naso locurile acestea vecine cu războinicii geți³.
(Vl. Iliescu)

¹ Vorbește Eneas.

² 'Care pășește la luptă', atribut al lui Marte.

³ În latină, *Marticolis* ... *Getis* 'adoratorii geți ai lui Marte'.

MARTIAL

(40 – 104 d.Chr.)

EPIGRAME

VII, 2, 1-2. E de nepătruns platoșă³ stăpânului nostru pentru săgețile
sarmaților
și mai sigură decât scutul getic al lui Marte...

(Vl. Iliescu)

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

40. [...] Și într-atât au fost de lăudați goții, încât se spune că la ei s-a născut Marte, pe care înșelăciunea poetilor l-a făcut zeu al războiului. De aceea spune și Vergilius⁴: “Neobositul părinte, care stăpânește câmpiile geților”. 41. Pe acest Marte, goții totdeauna l-au înduplecat printr-un cult sălbatec (căci victimele lui au fost prizonierii uciși), socotind că șeful războaielor trebuie împăcat prin vărsare de sânge omenesc. Lui i se jertfeau primele prăzi, lui i se atârnavă pe trunchiurile arborilor prăzile de război cele dintâi și exista un simțământ religios adânc în comparație cu ceilalți zei, deoarece se părea că invocația spiritului său era ca aceea adresată unui părinte.

(Vl. Iliescu)

³ Cuirasa pe care Domițian a purtat-o în cursul campaniei împotriva sarmaților din anul 92 d.Chr. Cartea a VII-a a fost publicată în decembrie 92.

⁴ *Eneida*, III, 35.

B. CREDINȚE, RITURI ȘI PRACTICI RELIGIOASE LA GETO-DACI ȘI TRACI

VERGILIU

(70 – 19 î.Chr.)

COMENTARIILE GRAMATICULUI SERVIUS

GEORG. II, 497. *De la Istrul ce conspiră împotriva noastră*, adică pe el nu-l tulbură conspirația barbarilor. Istrul este un fluviu în Sciția. Altă explicație: Aufidius Modestus¹ susținea că a citit cum că dacii au obiceiul ca, atunci când pornesc la război, să nu se apuce de treabă înainte de a bea cu gura din Istru o anumită cantitate de apă ca pe un vin sacru, și înainte de a jura că nu se vor întoarce la lăcașurile părintești decât după ce vor ucide pe dușmani.

(Vl. Iliescu)

HORAȚIU

(65 – 8 î.Chr.)

ODE

IV,15,17-24. Cât timp Cezar [August] veghează asupra statului,
nici furia războaielor civile, nici samavolnicia nu ne vor
tulbura liniștea

și nici mania care ascute săbiile
20 și învrăjbește nenorocitele orașe;
nu vor călca în picioare hotărârile iulice
nici cei care beau apă din Dunărea adâncă,
nici geții, nici serii, nici perșii perfizi
și nici cei născuți lângă fluvial Tanais².

(Vl. Iliescu)

¹ Gramatic din secolul I d.Chr., care a scris comentarii la opera lui Vergiliu și Horațiu.

² Oda datează probabil din anul 13 î.Chr.

OVIDIU

(43 î.Chr. – 17 d.Chr.)

SCRISORI DIN PONT

III, 4, 91-92 Tu nu citești cuvintele mele, eu care sunt surghiunit la Istru,
fluviu din care beau geții cei nesupuși pe deplin.

(Vl. Iliescu)

VALERIUS MAXIMUS

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

FAPTE ȘI CUVINTE VREDNICE DE LUARE AMINTE

II, 6, 12. Pe bună dreptate neamul tracic a pretins pentru sine faima de înțelepciune, prăznuind cu plânsete zilele de naștere ale oamenilor și cu veselie înmormântările: fără povețele învățaților, el a văzut bine adevărata stare a condiției noastre (umane).

(Vl. Iliescu)

POMPONIUS MELA

(prima jumătate a secolului I d.Chr.)

DESCRIEREA PĂMÂNTULUI

II, 2, 18. Tracia este locuită de un singur neam de oameni, tracii, având fiecare însă alt nume și alte obiceiuri. Unii sunt sălbatici și cu totul gata să înfrunte moartea, mai ales geții. Acest lucru se datorează credințelor lor deosebite; unii cred că sufletele celor care mor se vor întoarce pe pământ, iar alții socotesc că, deși nu se vor mai întoarce, ele totuși nu se sting, ci merg în locuri mai fericite; alții cred că sufletele mor negreșit, însă că e mai bine așa decât să trăiască. De aceea, la unii sunt deplânse nașterile și jeliți noi-născuții; dar dimpotrivă, înmormântările sunt prilej de sărbătoare și le cinstesc ca pe niște lucruri sfinte, prin cânt și joc. 19. Nici femeile nu au o fire slabă. Ele doresc din cale afară de mult să fie omorâte deasupra cadavrelor bărbaților morți și să fie îngropate împreună. Deoarece un bărbat are mai multe soții, pentru a dobândi această cinste, ele dau o mare luptă în fața celor care trebuie să hotărască aceasta. Ea se acordă aceleia care are moravurile și conduita cea mai bună, iar cea care învinge în această întrecere este în culmea bucuriei. 20. Celelalte jelesc cu glas tare și își arată deznădejdea prin plânsete foarte puternice. Iar cei care vor să le liniștească

aduc lângă rug arme și daruri, spunând că sunt gata să trateze sau să se lupte cu sufletul celui mort, [spre a ști] dacă acela permite căsătoria. Dacă nu se dă o luptă și nici nu are loc o plată³... le așteaptă pe femei pețitorii. 21. Fetele de măritat nu sunt date bărbaților de către părinți, ci în mod public, sunt cumpărate spre a fi luate în căsătorie sau vândute [cu zestre]. Se face într-un fel sau în altul, după cât sunt de frumoase și de cinstite. Cele cinstite și frumoase au preț bun. Pentru celelalte se caută cu bani cineva care să le ia de soție. La unii traci folosirea vinului este necunoscută; dar [la ospete] se aruncă în focurile în jurul cărora se șade semințe, al căror miros provoacă mesenilor o veselie asemănătoare beției.

(Vl. Iliescu)

PLINIU CEL BĂTRÂN

(23 – 79 d.Chr.)

ISTORIA NATURALĂ

VII, 11 (10) 50. [...] însemnarea de pe brațul dacilor se transmite până la a patra generație.

XXII, 1 (2), 2. Într-adevăr, observ că unele neamuri străine folosesc anumite plante pentru înfrumusețare, cât și din pricina unor obiceiuri practicate din totdeauna. La populațiile barbare femeile își ung una alteia fața, la daci și sarmați până și bărbații își fac semne pe trup...

(Vl. Iliescu)

SOLINUS

(secolul al III-lea d.Chr.)

CULEGERE DE FAPTE MEMORABILE

10. 1. Acum e locul să ne îndreptăm spre Tracia și să întoarcem pânzele [corăbiei] spre cele mai destoinice neamuri ale Europei. Cei care doresc să-i cerceteze cu grijă vor afla cu ușurință că barbarii traci au un dispreț pentru viață dintr-un fel de exercițiu natural al înțelepciunii. 2. Toți sunt gata pentru moartea de bună voie, deoarece unii dintre ei socotesc că sufletele morților se întorc, iar alții că ele nu mor, ci devin mai fericite. La cei mai mulți nașterile sunt însoțite de plânsete și chiar părintele primește

³ Înainte de «le așteaptă» editorul a stabilit o lacună; de altfel, textul e neclar. Se pare că autorul vrea să spună că în general văduvele se recăsătoresc.

plângând pe copilul nou-născut; 3. dimpotrivă, înmormântările sunt atât de vesele încât pe răposați îi însoțesc cu manifestări de bucurie. Bărbații se fălesc cu numărul femeilor și socotesc lucru de cinste să aibă multe soții. Femeile, care țin mult la cinstea lor, se urcă pe rugurile soților morți și, ceea ce socotesc drept cel mai mare semn al curățeniei, se aruncă în flăcări. 4. Femeile de măritat se duc la bărbați nu după hotărârea părinților, ci acelea care se disting prin frumusețe cer să fie vândute la mezat și, după ce li se îngăduie să se stabilească valoarea lor, se căsătoresc nu după obiceiuri, ci după prețurile [oferite]; iar cele năpăstuite din pricina urâteniei lor își cumpără cu zestrea lor soții cu care se mărită. 5. În timpul prânzului soții înconjoară vetrele, aruncă în foc sămânță din buruienile pe care le au și, după ce sunt loviți de mirosul acestora, cu simțurile amorțite, simt o veselie asemănătoare cu beția. 6. Acestea sunt cele în legătură cu obiceiurile, iar despre locuri și populații cele ce urmează.

(*Vl. Iliescu*)

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

41. Pe acest Marte, goții totdeauna l-au înduplecat printr-un cult sălbatec (căci victimele lui au fost prizonierii uciși), socotind că șeful războiului trebuie împăcat prin vărsare de sânge omenesc. Lui i se jertfeau primele prăzi, lui i se atârnavă pe trunchiurile arborilor prăzile de război cele dintâi și exista un simțământ religios adânc în comparație cu ceilalți zei, deoarece se părea că invocația spiritului său era ca aceea adresată unui părinte.

(*Vl. Iliescu*)

C. SACERDOȚIUL LA GETO-DACI

IORDANES

(secolul al VI-lea d.Chr.)

GETICA

39. ...În cel de al doilea lăcaș al lor, adică în Dacia, Tracia și Moesia, goții* au avut drept rege pe Zamolxe, despre care cei mai mulți scriitori de anale ne spun că a fost un filosof cu o erudiție de admirat. Căci și mai înainte au avut pe învățatul Zeuta, după aceea pe Deceneu și în al treilea rând pe Zamolxe despre care am vorbit mai sus. Goții n-au fost deci lipsiți de oameni care să-i învețe filosofie. 40. De aceea goții au fost totdeauna superiori aproape tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii, după cum relatează Dio, care a compus istoria și analele lor în limba greacă. El spune că acei dintre ei care erau de neam s-au numit la început Tarabostes, iar apoi Pilleati: dintre dâșii se alegeau regii și preoții.

67. Apoi, în timpul domniei la goți a lui Buerebista**, a venit în Goția Deceneu, pe vremea când Sylva a pus mâna pe putere la Roma. Primindu-l pe Deceneu, Buerebista i-a dat o putere aproape regală.

69. Ei socoteau ca noroc și câștig, drept unica lor dorință, îndeplinirea în orice chip a lucrurilor pe care le sfătuia îndrumătorul lor Deceneu, judecând că este folositor să realizeze aceasta. El, observând înclinarea lor de a-l asculta în toate, și că ei sunt din fire deștepți, i-a instruit în aproape toate ramurile filosofiei; căci era un maestru priceput în acest domeniu. El i-a învățat etica, dezvățându-i de obiceiurile lor barbare, i-a instruit în științele fizicii, făcându-i să trăiască conform legilor naturii; transcriind aceste legi, ele se păstrează până astăzi, sub numele de *belagines*; i-a învățat logica, făcându-i superiori celorlalte popoare, în privința minții; dându-le un exemplu practic i-a îndemnat să petreacă viața în fapte bune; demonstrându-le teoria celor douăsprezece semne ale zodiacului, le-a arătat mersul planetelor și toate secretele astronomice și cum crește și scade orbita lunii și cu cât globul de foc al soarelui întrece măsura globului pământesc și

* Pentru a arăta vechimea și strălucirea goților, Iordanes i-a identificat cu sciții și geto-dacii, atribuindu-le și faptele acestora.

** În original, *Buruista*.

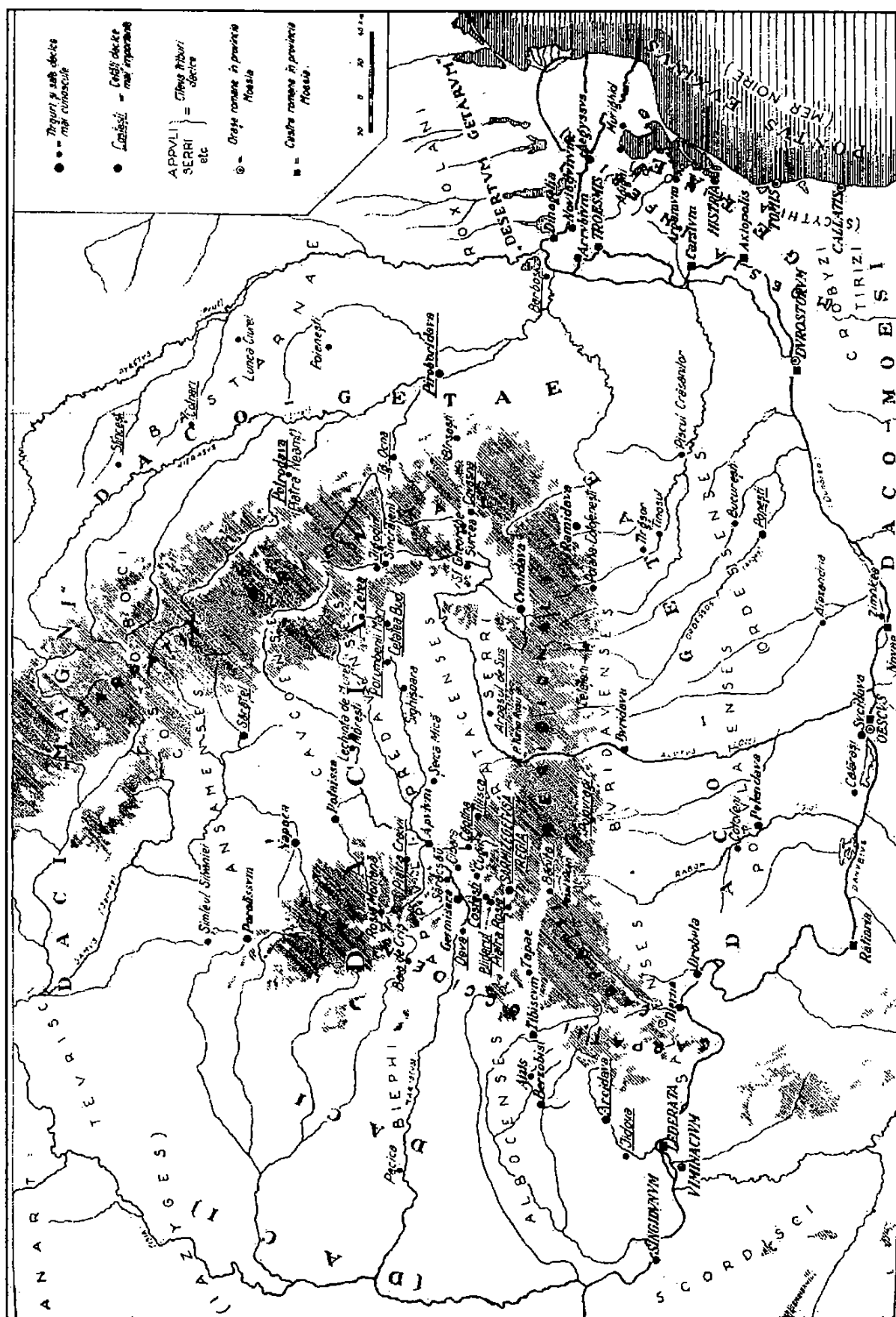
le-a expus sub ce nume și sub ce semne cele trei sute patruzeci și șase de stele trec în drumul lor repede de la răsărit până la apus spre a se apropia sau depărta de polul ceresc.

70. Vezi ce mare plăcere, ca niște oameni prea viteji să se îndeletnicească cu doctrinele filosofice, când mai aveau puținel timp liber după lupte. Putem vedea pe unul cercetând poziția cerului, pe altul însușirile ierburilor și ale fructelor, pe acesta studiind descreșterea și scăderea lunii, pe celălalt observând eclipsele soarelui și cum, prin rotația cerului, (astrelor) care se grăbesc să atingă regiunea orientală sunt duse înapoi spre regiunea occidentală, odihnindu-se apoi după o regulă prestabilită.

71. Comunicând acestea și alte multe goșilor cu măiestrie, Deceneu a devenit în ochii lor o ființă miraculoasă, încât a condus nu numai pe oamenii de rând, dar chiar și pe regi. Căci atunci a ales dintre ei pe bărbații cei mai de seamă și mai înțelepți pe care i-a învățat teologia, i-a sfătuit să cinstească anumite divinități și sanctuare făcându-i preoți și le-a dat numele de pileați, fiindcă, după cum cred, având capetele acoperite cu o tiară, pe care o numim cu un alt nume *pilleus*, ei făceau sacrificii; 72. restul poporului a dat ordin să se numească *capillati*, nume pe care goșii îl reamintesc până în cântecele lor, deoarece i-au dat o mare considerație.

73. Iar după moartea lui Deceneu, ei au avut aproape în aceeași venerație pe Comosicus, fiindcă era tot așa de iscusit. Acesta era considerat la ei și ca rege și ca preot suprem și ca judecător, datorită priceperii sale, și împărțea poporului dreptate ca ultimă instanță.

(Vl. Iliescu)

II. Dacia preromană (apud H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972).